

2013

Järjestöbarometri

Ajankohtaiskuva
sosiaali- ja
terveysjärjestöistä

SOSTE

Järjestöbarometri 2013

Anne Eronen – Tyyne Hakkarainen – Pia Londén – Juha Peltosalmi – Riitta Särkelä

Järjestöbarometri® on SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n tavaramerkki
© SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry 2013

Taitto ja kansi: Vitale Ay
Kannen kuva: Shutterstock

Paino: FRAM, Vaasa

ISBN 978-952-6628-06-6
ISSN 1796-5950

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
ESIPUHE	9
1 JOHDANTO	11
2 AINEISTOT JA MENETELMÄT	23
2.1 Tutkimuskohteet	24
2.2 Aineistot ja menetelmät	26
3 PAIKALLISYHDISTYSTEN TOIMINTA	33
3.1 Toiminnan ajankohtaistilanne	33
3.2 Yhdistysten toimintamuodot	45
3.3 Voimavarat	55
3.4 Sosiaali- ja terveysyhdistysten rekisteröinnit ja purkautumiset vuonna 2012	74
4 VALTAKUNNALLISET JÄRJESTÖT	81
4.1 Toiminnan ajankohtaistilanne	81
4.2 Talous ja henkilöstö	92
5 JÄRJESTÖJEN PALVELUNTUOTANTO JA KILPAILUTUSKOKEMUKSET	107
5.1 Sosiaalipalveluja tuottavat järjestöt ja niiden toimintayksiköt	107
5.2 Kokemukset kilpailutuksiin osallistumisesta	112
5.3 Kilpailutuksen vaikutukset	122
6 KUNTOUTUS	131
6.1 Järjestöt kuntoutuspalvelujen tuottajina	131
6.2 Kuntoutuksen saatavuus ja toteutuminen	135
6.3 Kuntoutuspalvelujen tuottamisen ongelmat	144
JOHTOPÄÄTÖKSET	149
1. Yleiskuva yhdistystoiminnan kehityksestä myönteinen, toimijoiden riittävyys huolena	149
2. Kuntien tuki yhdistyksille välttämätön	151
3. Järjestöjen palvelutuotanto vaikeuksissa	153
4. Hintaa hallitsee kilpailutuksissa	156
5. Kuntoutuksessa vakavia pulmia	159
LÄHTEET	163
LIITTEET	167
Luettelo liitteistä	167

JÄRJESTÖBAROMETRI 2013. Anne Eronen, Tyyne Hakkarainen, Pia Londén, Juha Peltosalmi, Riitta Särkelä. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki 2013. ISSN 1796-5950, ISBN 978-952-6628-06-6

Järjestöbarometrin tavoitteena on tuottaa vuosittain ajankohtainen kokonaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä, niiden toiminnasta, toimintaedellytyksistä, toimintaympäristöstä sekä niiden kehityssuunnista valtakunnallisella ja paikallisella tasolla. Tämän vuoden erityisteemoja ovat kuntoutuspalvelut ja kilpailuttamisen vaikutukset. Tulokset perustuvat valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnanjohtajille, kuntoutuspäälliköille ja järjestöjen paikallisyhdistyksille vuoden 2013 alussa tehtyihin kyselyihin. Niihin vastasi 80 järjestöjen toiminnanjohtajaa, 37 kuntoutuspäällikköä ja 1052 paikallisyhdistystä. Keskeisimmät tilasto- ja rekisteriaineistot ovat RAY:n tämän tutkimuksen käyttöön antamat avustustilastot ja PRH:n yhdistysrekisteri.

Kokonaiskuva paikallisyhdistysten toiminnan laajuuden kehityksestä on myönteinen. Yhdeksässä yhdistyksessä kymmenestä toiminta on joko pysymässä entisellään tai laajenemassa. Valtaosa yhdistyksistä arvioi toimintansa säilyvän entisessä laajuudessaan. Toimintaansa on laajentamassa runsas neljäsosa ja supistamassa vain alle kymmenesosa yhdistyksistä.

Toiminnan kysyntä ja kokonaismäärä ovat kahden viime vuoden aikana lisääntyneet tai pysyneet ennallaan yhdeksällä yhdistyksellä kymmenestä. Runsas kolmasosa yhdistyksistä on kyennyt lisäämään jäsenmääräänsä ja noin kolmasosassa jäsenistö on supistunut. Vapaaehtoisten määrä on lisääntynyt noin joka neljännellä yhdistyksellä, mutta vähentynyt lähes yhtä suurella osalla. Jäsenmäärän, vapaaehtoisten määrän ja toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrän pieneneminen on ollut hieman aikaisempaa yleisempää.

Yhdistysten yleisin huolenaihe on ihmisten saaminen yhdistysten luottamustehtäviin. Myös vapaaehtoistoimijoiden määrä, jäsenistön aktiivisuus osallistua yhdistyksen toimintaan sekä jäsenmäärä herättävät yleisemmin huolta kuin tyytyväisyyttä.

Paikallisyhdistysten yleisimmät tulonlähteet ovat henkilöjäsenmaksut ja oman toiminnan tuotot, joita sai noin yhdeksän yhdistystä kymmenestä vuonna 2012. Kolmelle neljästä yhdistyksestä oman toiminnan tuottojen ja kahdelle kolmesta henkilöjäsenmaksujen merkitys tulonlähteenä on vähintään kohtalainen. Yli puolet yhdistyksistä sai vuonna 2012 kunnalta toiminta-avustusta ja sen merkitys on

vähintään kohtalaisen suuri kahdelle kolmesta avustusta saaneesta yhdistyksestä. Kunnan toiminta-avustuksen keskikoko oli 600 euroa. Joka viidennellä yhdistyksen kunta-avustus on vähentynyt edellisvuodesta ja kolmella prosentilla loppunut kokonaan. Avustuksen määrä on kasvanut joka kuudennella yhdistyksellä. Noin puolet yhdistyksistä toimii kunnan omistamissa tiloissa. Niistä lähes joka kolmannen tilamaksut ovat kohonneet kahden viime vuoden aikana.

Vuoden 2013 alussa runsas kaksi kolmasosaa valtakunnallisista järjestöistä pitää omaa toimintaansa koskevaa muutostilannetta voimakkaana. Joka kuudes arvioi muutoksen kohtalaiseksi ja runsas kymmenesosa pitää sitä pienenä tai ole-mattomana. Lähes puolet järjestöistä arvioi toimintansa olevan laajenemassa. Joka kolmannella toiminta on pysymässä entisellään ja noin viidesosalla supistumassa. Kasvuarviot ovat yhdeksän prosenttiyksikköä yleisempiä kuin vuosi sitten.

Yli puolet järjestöistä arvioi vuoden alussa taloudellisen tilanteensa melko hyväksi tai hyväksi. Joka neljäs pitää taloutensa tilaa kohtalaisena ja joka viides melko huonona tai huonona. Kaksi kolmasosaa järjestöistä arvioi oman taloudellisen tilanteensa pysyvän ennallaan, noin joka neljäs paranevan ja joka kymmenes heikkenevän tulevan vuoden kuluessa. Noin puolella järjestöistä kokonaishenkilöstömäärä on pysymässä ennallaan kuluvan vuoden aikana, runsas kolmasosa arvioi sen lisääntyvän ja runsas kymmenesosa vähenevän. Määräaikaisissa työsuhhteissa olevien työntekijöiden määrän ennakoidaan kasvavan muita yleisemmin. Järjestöjen vakinaisesta henkilöstöstä viisi prosenttia on jäämässä viiden vuoden kuluessa eläkkeelle. Viisi prosenttia vastaajista ennakoii lomauttavansa ja kymmenen prosenttia irtisanovansa henkilöstöä vuoden 2013 kuluessa.

Järjestöjen yleisimmät huolenaiheet ovat niiden toiminnan kannalta keskeisten ihmisryhmien hyvinvointi, palvelujen ja tuen saatavuus ja laatu sekä järjestön toiminnan voimavarojen riittävyys. Joka kolmas kyselyyn vastanneista palveluja tuottavista järjestöistä ennakoii, että jokin niiden tarjoamista palvelumuodoista tulee olemaan vuoden 2013 aikana erityisen suurissa vaikeuksissa.

Valviran tiedonkeruun mukaan vuonna 2011 oli 775 järjestötaustaista sosiaalipalvelujen tuottajaa ja niillä 1640 palveluja tuottavaa toimintayksikköä. Yritystaustaisia palveluntuottajia oli 2525 ja toimintayksiköitä 3683. Eniten järjestötaustaisia palveluntuottajia ja toimintayksiköitä oli asumispalveluissa, lasten päivähoidossa ja päivätoiminnassa. Järjestötaustaiset toimijat ovat enemmistönä ensi- ja turvakotipalveluissa, monissa asumispalveluissa, päivä- ja palvelukeskuksetä työ- ja toimintakeskuspalveluissa.

Järjestöjen kilpailutuksiin osallistuminen on yleistynyt, mutta kilpailuttamisosaaminen arvioidaan aiempaa useammin heikoksi. Ongelmia kilpailutuksissa koki aiempaa useampi järjestö (73 %) ja yhdistys (58 %). Ongelmana koetaan hinnan ylikorostuminen valintakriteereissä, kriteerien jäykkyys ja hankintamenettelyn työläys. Taloudellinen tilanne on usein kiristynyt, koska palveluja tuotetaan liian alhaisella hinnalla tai sopimus ei takaa kysynnästä huolimatta täyttä käyttöastetta. Järjestöjen pitkäjänteisesti erityisryhmille kehittämät palvelut uhkaavat pelkistyä hintaa painottavien kriteerien paineessa standardituotteiksi.

Palveluja tuottavat järjestöt näkevät sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisella pääosin kielteisiä vaikutuksia ja erityisesti vaikutukset asiakkaisiin arvioidaan entistä kriittisemmin. Tiukimmin suhtaudutaan valintakriteerien hintapainotukseen laatutekijöiden jäädessä taka-alalle. Selvä enemmistö järjestöistä näkee kilpailuttamisen johtavan esimerkiksi katkoksiin asiakas- tai hoitosuhteen jatkuvuudessa ja palveluketjuissa, palvelu ei mukaudu tarpeen muutokseen, palvelutuotanto keskittyy suurille yrityksille, asioiden hoitaminen juridisoituu ja laadun valvonnasta puuttuvat selkeät käytännöt.

Järjestöt kannattavat laajasti kansallisen hankintalain uudistamista sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluonteen ottamiseksi huomioon: esimerkiksi laadun painottamista hinnan sijaan, pienten toimijoiden huomioimista tarjouskilpailuissa ja kansallisen kynnsarvon nostoa direktiivin mahdollistamalle tasolle.

Järjestöt näkevät ongelmia kuntoutuksen saatavuudessa ja toteutumisessa. Erityisesti alueelliset erot saatavuudessa, kuntoutukseen pääsyn vaikeus ja hakijoiden liian vähäinen tieto kuntoutuksesta nousevat esiin. Kritiikkiä esitetään myös hoito- ja kuntoutussuunnitelmien laiminlyönnistä, kuntoutuksen jatkuvuuden toteutumisesta ja liittymisestä muuhun hoitoprosessiin. Järjestöjen kuntoutuspalveluiden tuottamisen haasteet liittyvät vahvasti Kelan sopeutumisvalmennuskursseihin. Ongelmaksi koetaan Kelan hankintamenettely ja standardit. Järjestöt toivoisivat lisää yhteistyötä Kelan kanssa standardien laatimisessa.

AVAINSANAT: sosiaali- ja terveysjärjestöt, järjestötoiminta, yhdistystoiminta, sosiaalipalvelut, kuntoutus, kuntoutuspalvelut, kilpailuttaminen, hankintalaki, Raha-automaattiyhdistys

Järjestöbarometri on vuotuinen ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Sen toteuttaa SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Järjestöbarometrien tavoitteena on analysoida sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaa ja toimintaedellytyksiä sekä niiden muutoksia valtakunnallisen järjestötoiminnan ja paikallisyhdistystoiminnan tasoilla. Tämän kahdeksannen Järjestöbarometrin erityisteemoina tarkastellaan kuntoutuspalveluita ja kilpailuttamisen vaikutuksia järjestöjen näkökulmasta.

Järjestöbarometrin teemoja on työstetty yhteistyössä jäsenyhteisöjen kanssa ja se on toteutettu Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Olemme saaneet RAY:ltä käyttöön sen tilastoaineistoja sekä arvokkaita sisällöllisiä näkemyksiä kehittämistyöhömme. Erityisesti haluamme kiittää projektipäällikkö Jorma Kaakkuriniemeä. Tämän vuoden toisen erityisteeman eli kuntoutuksen tiedonkeruuta varten kyselylomakkeita oli suunnittelemassa työryhmä, johon kuuluivat SOSTEn ulkopuolelta toimitusjohtaja Mervi Ahlroth Kaunialan Sairaalasta, toimitusjohtaja Jorma Huttunen Diabetesliitosta, toimitusjohtaja Veikko Korpela Hengitysliitosta, kuntoutuspäällikkö Hanna Pellikka Allergia- ja astmaliitosta, tutkimusjohtaja Erja Poutiainen Kuntoutussäätiöstä sekä projektikoordinaattori Marika Sorvari Suomen Syöpäyhdistyksestä. Kiitämme heitä arvokkaasta ja asiantuntevasta avusta.

Tämän vuoden Järjestöbarometrin vastuuhenkilönä kirjoittajaryhmässä on toiminut erikoistutkija Juha Peltosalmi ja muut ryhmän jäsenet ovat tutkimuspäällikkö Anne Eronen, tutkija Tyyne Hakkarainen, tutkimuksen asiantuntija Pia Londén ja johtaja Riitta Särkelä. Järjestöbarometrin kehittämisen ja toteuttamisen eri vaiheissa on varsinaisen kirjoittajaryhmän lisäksi ollut mukana SOSTE:stä eri sisältötiimien, viestinnän, assistenttien ja johtoryhmän edustajia, joita kaikkia kiitämme hyvästä yhteistyöstä.

SOSTE kiittää kaikkia kehittämistyössä mukana olleita ja kyselyihimme vastanneita sosiaali- ja terveysjärjestöjä. Ilman teidän vaivannäköänne Järjestöbarometrin tekeminen ei olisi mahdollista. Toivomme, että julkaisumme puolestaan tukee järjestöjä niiden vaikuttamistyössä sekä oman toiminnan kehittämisessä ja näkyväksi tekemisessä.

Helsingissä marraskuussa 2013
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

1 Johdanto

Järjestöjen toimintaympäristössä on käynnissä runsaasti muutoksia, jotka vaikuttavat järjestöjen toimintaan sekä toiminnan kannalta keskeisten ihmisryhmien ja laajemmin myös kaikkien suomalaisten elämään. Esimerkkejä ovat kunta- ja palvelurakenteen uudistaminen ja lakimuutokset, mm. sosiaalihuoltolain uudistaminen, potilasdirektiivin kansallinen toimeenpano ja pian käynnistyvä hankintalain kokonaisuudistus.

Lukuisten muutosprosessien kanssa samaan aikaan taloudellinen tilanne ja erityisesti kuntatalous on kiristynyt ja johtanut vaatimuksiin kuntien tehtävien karsimisesta. Kuntatalouden heikkenemisen taustalla ovat esimerkiksi valtionosuuksien leikkaukset ja palvelujen kysynnän lisääntyminen. Kuntien tehtäviä ja velvoitteita aiotaan purkaa rakennepoliittisen ohjelman mukaan miljardin euron edestä erillisellä toimintaohjelmalla vuoteen 2017 mennessä (Valtiovarainministeriö 2013). Voimakas muutostilanne asettaa järjestöjen vaikuttamis- ja edunvalvontatoiminnalle mittavan haasteen toimia esimerkiksi tarvittavien palvelujen saatavuuden ja laadun sekä ihmisten hyvinvoinnin turvaamisen puolesta.

Järjestöbarometreissa on vuosittain tarkasteltu järjestöjen toimintaa, toimintaedellytyksiä ja toimintaympäristöä sekä niiden muutosta. Lisäksi on syvennytty lähemmin yhteen tai kahteen ajankohtaiseen erityisteemaan. Teemat ovat käsitelleet esimerkiksi järjestöjen vapaaehtois- ja vertaistoimintaa, vaikuttamistoimintaa sekä suhteita kuntiin ja muihin yhteistyötahoihin. Tämänvuotiset ajankohtaiset erityisteemat liittyvät järjestöjen palvelutuotantoon. Järjestöjen tuottamien palvelujen erityistarkastelu on tärkeää siksi, että järjestöjen palvelutoiminnassa on tapahtunut 2000-luvulla sisämarkkinasääntelyyn ja sen kansalliseen implementaatioon liittyen suuria muutoksia (Palola & Särkelä 2006). Sisämarkkinasääntely on asettanut järjestöt toimijoina samalle viivalle yritysten kanssa. Hankintalainsäädäntö velvoittaa kilpailuttamaan, kun palvelut tuottaa joku muu kuin julkinen toimija. Kaikkia palveluntuottajia on kohdeltava tasa-arvoisesti omistajuudesta ja koosta riippumatta. Valintaperusteina voivat olla vain hinta, laadulliset tekijät ja kokonaistaloudellinen edullisuus. (Särkelä 2013.) Nämä lähtökohdat ovat jännitteisessä suhteessa järjestöjen omien lähtökohtien kanssa. Järjestöt ovat yleishyödyllisiä

toimijoina sitoutuneet tarjoamaan erilaisia palveluja voittoa tuottamatta. Järjestöjen tuottamissa palveluissa merkittävää on se, että ne ovat yleishyödyllisiä ja voittoa tavoittelemattomia. Mikäli voittoa syntyy, se palautuu toiminnan kehittämiseen, eikä tuloudu toiminnan ulkopuolelle. (Ks. Karjalainen 2005.)

Ensimmäisenä erityisteemana käsitellään järjestöjen kuntoutuspalveluja sekä järjestöjen arvioita kuntoutuspalvelujen saatavuudesta ja toteutumisesta toiminnassa keskeisten ihmisryhmien kannalta. Kuntoutuspalveluja käsiteltiin edellisen kerran Järjestöbarometrissa vuonna 2010, jolloin kuntoutuksen suurimpina ongelmina järjestöjen näkökulmasta pidettiin riittämätöntä ja epävarmaa rahoitusta, kilpailuskäytäntöjä ja -standardeja sekä etenkin ikääntyneiden vaaraa jäädä ilman kuntoutusta (Järjestöbarometri 2010). Myös nykyisen hallituksen ohjelmassa kuntoutuksen ongelmat on tunnustettu, ja monialaista kuntoutusta luvataan kehittää parantamalla yhteistyötä, rahoituksen läpinäkyvyyttä ja vaikuttavuutta (Valtioneuvoston kanslia 2011).

Toinen erityisteema on kilpailuttamisen vaikutukset järjestöjen näkökulmasta. Teemaa käsiteltiin viimeksi Järjestöbarometrissa vuonna 2011. Tuolloin järjestöt suhtautuivat sosiaali- ja terveystalvelujen kilpailuttamisen vaikutuksiin varsin kriittisesti ja näkivät kilpailuttamisella monia oman toimintansa kannalta kielteisiä seurauksia. Järjestöillä on perinteisesti ollut merkittävä rooli palvelujen kehittäjinä ja ehkäisevässä työssä. Kilpailuttamisen katsottiin mm. heikentävän järjestöjen toimintamahdollisuuksia näillä tehtäväalueilla. Sosiaalibarometrin 2013 tulosten mukaan kilpailuttaminen ei ole tuottanut kunnillekaan kaikkia siltä odotettuja hyötyjä.

Tämän johdantoluvun loppuksi keskitytään taustoittamaan lähemmin kuntoutuksen ja kilpailutuksen erityisteemoja.

Järjestöillä tärkeä rooli sosiaali- ja terveystalveluissa

Sosiaali- ja terveystjärjestöillä on pitkät perinteet palvelujen ja muun tuen kehittäjinä. Lukuisat järjestöissä alun perin jäsenten tarpeisiin suunnitellut ja kokeillut palvelut ovat päätyneet julkisen sektorin toimintamuodoiksi. Näitä ovat mm. äitiys- ja lastenneuvolatoiminta, äitiyspakkaus ja sosiaalinen asuntotuotanto.

Järjestöjen palvelutoiminnan kirjo on laaja. Osa tuesta toteutetaan vapaaehtoisvoimin ja pelkästään jäsenistölle. Toiminta voi olla esimerkiksi oma-apuryhmiä, vertaisryhmiä sekä erilaista arjen tukea. Osa valtakunnallisista järjestöistä ja paikallisyhdistyksistä tuottaa ammatillista erityisosaamista vaativia sosiaali- ja terveystalveluja. Palvelun tuottaa järjestö omana toimintana tai järjestön perustama yritys. (Jeronen 2009.) Jatkossa tarkastelu keskittyy näihin varsinkin kunnille, kuntayhtymille, Kelalle ja vähäisessä määrin suoraan yksittäisille asiakkaille myytäviin sosiaali- ja terveystalveluihin. Tyypillisiä järjestöjen tuottamia sosiaali- palveluja ovat monenlaiset asumispalvelut, lasten päivähoito ja eri ryhmien päivä- ja työtoiminta. Terveystalveluissa järjestöjen vahvinta aluetta ovat kuntoutuspalvelut.

Järjestöjen tuottamien palvelujen merkitystä sosiaali- ja terveystalveluissa voi kuvata toimintayksiköiden, asiakkaiden ja henkilöstön määrillä sekä tulkinnan-

varaisemmin kustannuksilla (ks. taulukko 1). Käytännössä kokonaiskuvan saaminen on hankalaa, sillä järjestötaustaisia palveluja ei tilastoinnissa juurikaan erotella, lisäksi yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen viimeisin virallinen tilasto on vuodelta 2010 tiedonkeruun siirryttyä Valviralle. Ymmärrystä toiminnan laajuudesta muodostetaan sen vuoksi hyödyntämällä eri vuosilta ja hieman eri näkökulmasta saatavissa olevia tietoja. Järjestöjen ja yritysten tuottamien sosiaali- ja terveyspalvelujen suhdetta ja kustannuksia kuvataan mm. Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n ja julkisten hankintojen HILMA-ilmoituskanavaan perustuvilla tiedoilla (ks. Lith 2013), vaikka tiedot kuvaavat järjestöjä hieman laajemman joukon, ns. kolmannen sektorin yhteisöjen tuottamia palveluja. Tieto sisältää kuitenkin pääosin juuri aatteellisten yhdistysten ja säätiöiden tuottamat palvelut.

Viimeisin virallinen tilasto kertoo, että vuonna 2010 yksityisiä sosiaalipalveluja tuotti 1509 toimintayksikköä. 2008 järjestöjen osuus sosiaalipalvelujen kustannuksista oli 16,3 prosenttia ja henkilöstöstä 17,5 prosenttia. Järjestöjen sosiaalipalveluissa oli asiakkaita 94 350 ja niissä työskenteli 32 500 työntekijää. (THL 2011; Järjestöbarometri 2011.)

Järjestöjen sosiaalipalveluissa työskentelevien määrä näyttäisi viime vuosina vähentyneen, sillä kolmannen sektorin yhteisöissä työskenteli vuonna 2011 enää 27 700 työntekijää (seuraavassa tilastojen kuvailussa järjestöistä ja kolmannen sektorin yhteisöistä käytetään nimitystä järjestöt). Toimintayksiköitä sosiaalipalveluissa oli 2496. Järjestötaustaisten toimintayksiköiden laskennallinen liikevaihto oli samaan aikaan 1,5 miljardia euroa. Vuonna 2012 järjestöjen osuus sosiaalipalvelutuotannosta oli kansantalouden tilinpidon mukaan 14,9 prosenttia. (Lith 2013.)

Järjestöjen palvelujen merkitys julkisessa terveydenhuollossa on tuntuvasti pienempi kuin sosiaalipalveluissa, mikä johtuu kuntayhtymien vahvasta asemasta erikoissairaanhoidossa. Vuonna 2011 yksityisissä terveyspalveluissa oli 197 kolmannen sektorin yhteisöjen¹ toimintayksikköä. Niillä oli 6000 työntekijää ja laskennallinen liikevaihto 550 miljoonaa. Vuonna 2012 järjestöjen osuus terveydenhuollon tuotoksesta oli kansantalouden tilinpidon mukaan 3,2 prosenttia. (Lith 2013).

¹ Raportin järjestöjen toimintaa kuvaavat tilastotiedot sisältävät epävarmuustekijöitä. Järjestöjä kuvaavat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen YTR-rekisteriin, jossa aatteelliset yhdistykset ja säätiöt sisältyvät laajempaan luokkaan 'kolmannen sektorin yhteisöt'. THL:n tilastoinnissa järjestöt-luokka koostuu lähinnä vain ry- ja säätiömuotoisista toimijoista.

TAULUKKO 1. Järjestö- ja yritystaustaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen volyymi.

	Järjestöt tai kolmannen sektorin yhteisöt ¹		Yritykset ²	
	sosiaali-palvelut	terveys-palvelut	sosiaali-palvelut	terveys-palvelut
Toimintayksiköitä				
2010 (THL)	1 509	**	2 824	**
2011 (Tilastokeskus, YTR)*	2 496	197	3 353	15 742
Asiakasmäärä				
2010 (THL)	94 350	**	72 480	**
Henkilöstö				
2008 (THL)	32 500	**	25 200	**
2011 (Tilastokeskus, YTR)*	27 700	6 000	27 200	30 600
Liikevaihto / laskennallinen liikevaihto ³				
2011*	1,501 mrd	0,550 mrd	1,507 mrd	3,185 mrd
Tuotettujen palvelujen arvo ja osuus alan tuotoksesta (Tilasto-keskus, kansantalouden tilinpito)				
2012*	1,496 mrd 14,9 %	0,516 mrd 3,2 %	1,698 mrd 16,9 %	3,583 mrd 22,0 %

* Vuotta 2011 koskevat tiedot ovat TEM:n yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelut -raportin (Lith 2013) mukaan.

** Tietoa ei ole saatavilla.

¹ Tilastokeskuksen Yritys- ja toimipaikkarekisterin tiedot järjestöistä on poimittu luokasta 'kolmannen sektorin toimipaikat'. Kolmas sektori sisältää yhdistysten ja säätiöiden ohella muut yhteisöt, kuten osuuskunnat ja seurakunnat. THL:n tilastoinnissa mukaan järjestöihin on poimittu lähinnä säätiöt ja aatteelliset yhdistykset.

² Osa yrityksistä on järjestöjen perustamia. Näitä järjestötaustaisia yrityksiä ei tilastoida erikseen, vaan ne sisältyvät yrityksiin.

³ Järjestöjen palvelutoiminnan kustannuksista on estimoitu ns. laskennallinen liikevaihto yritysten henkilöstö/liikevaihto -suhteen perusteella. Syynä on, että käytettävissä ei ole vastaavia yhdenmukaisia tietoja järjestöjen taloudellisesta volyymista. Näin on menetelty myös THL:n tilastoinnissa vuodesta 2006 lähtien, sillä Ray:n muutettua järjestöjen palvelutoiminnan avustuskäytäntöjä, ei aiemmantyyppisiä kustannustietoja ole ollut käytettävissä Ray:n avustustietojen kautta. Epävarmaa on, kuvaako yritysten liikevaihto/henkilöstö -suhde aidosti järjestöjen volyymia.

Yksityisten palvelujen, eli järjestöjen ja yritysten tuottamien palvelujen, osuus verrattuna julkiseen sektoriin on lisääntynyt sosiaali- ja terveyspalveluissa 1990-luvulta lähtien, ja nopeutunut edelleen kuluvan vuosikymmenen aikana. Vuonna 2012 yksityisen toiminnan tuotos oli kansantalouden tilinpidon mukaan neljännes terveydenhuollon kokonaistuotannosta ja 32 prosenttia sosiaalipalveluista. Yksityisiltä palveluntuottajilta ostetut asiakaspalvelut olivat terveydenhuollossa 0,5 miljardia euroa ja sosiaalihuollossa 1,97 miljardia euroa vuonna 2011. (Lith 2013.)

2000-luvulla yritysmuotoisten palveluntuottajien toimintayksiköiden määrä on ohittanut järjestöjen toimipaikkojen määrän sosiaalipalveluissa. Henkilöstöä järjestöissä on edelleen yrityksiä enemmän. Järjestöjen osuus yksityisten sosiaalipalvelujen toimipaikoista oli 43 prosenttia, henkilöstöstä ja liikevaihdosta puolet. Terveyspalveluissa yritysmuotoinen toiminta on ollut aiemminkin järjestömuotoista laajempaa. Vuonna 2011 järjestöjen osuus yksityisten terveyspalvelujen

toimipaikoista oli 1,2 prosenttia, henkilöstöstä 16,5 prosenttia ja liikevaihdosta 14,7 prosenttia. (Lith 2013.)

Osa järjestö- ja yritystaustaisten palvelujen suhteen muutoksesta selittyy sillä, että järjestöt ovat yhtiöittäneet palvelutuotantaan selkiyttääkseen eroa yleishyödyllisen ja voittoa tuottavan toiminnan välillä. Kilpailulainsäädäntö edellyttää, ettei järjestöjen palvelutuotantoa voi rahoittaa julkisin varoin, mikäli alalla on kilpailevaa yritystoimintaa. Tämä on koskenut erityisesti asumis- ja kotipalveluja. Valtakunnallisista sosiaali- ja terveysjärjestöistä vähintään 24 on yhtiöittänyt toimintaansa vuosina 2004–2012. Monilla erityisaloilla järjestöjen rooli on kuitenkin edelleen kuntien ja yritysten tuottamia palveluja suurempi. Tällaisia erityisosaamista vaativia palveluja ovat esimerkiksi ensi- ja turvakodit, useiden ryhmien asumispalvelut sekä päiväkeskus- ja työkeskuspalvelut. (Järjestöbarometri 2012.)

Hankintalainsäädäntö velvoittaa kilpailuttamaan

Voimassa oleva julkisia hankintoja koskeva laki velvoittaa valtion, kunnat sekä muut ns. hankintayksiköt kilpailuttamaan sosiaali- ja terveyspalvelujen hankintansa, kun ne ylittävät 100 000 euroa. Tarkoituksena on julkisten varojen käytön tehostaminen ja laadukkaiden hankintojen tekeminen. Lisäksi pyritään turvaamaan yrityksille ja muille yhteisöille tasapuoliset mahdollisuudet osallistua tarjouskilpailuihin.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen kynnysarvot ylittävissä hankinnoissa on yleisin tapa kilpailuttaa hankinnat ns. avoimella menettelyllä, jossa hankintailmoitus julkaistaan HILMA-ilmoituskanavassa ja kaikki halukkaat toimittajat voivat tehdä tarjouksen. Hankinnoissa voidaan käyttää myös neuvottelumenettelyä ja tietyn rajoituksen suorahankintaa, joita molempia on hyödynnetty sosiaali- ja terveyspalveluhankinnoissa. (Lith 2013.) Neuvottelumenettelyllä tarkoitetaan hankintamenettelyä, jossa hankintayksikkö julkaisee hankintailmoituksen ja kaikki halukkaat toimittajat voivat pyytää luvan osallistua kilpailutukseen. Hankintayksikkö valitsee vähintään kolme ehdokasta, joiden kanssa neuvotellaan hankintasopimuksen ehtoista. (Laki julkisista hankinnoista 348/2007.) Neuvottelumenettelyn käyttö edellyttää aina hankintalaissa olevaa perustetta. Kansallisessa palveluhankinnassa perusteita ovat esimerkiksi vaatimus palvelujen joustamisesta palvelujen käyttäjien tarpeiden mukaan tai vasta kehityksessä olevan palvelujärjestelmän palveluhankinnat, joissa palvelua ei voida määritellä tarkoituksenmukaisesti ennakoon.

Hankintayksikkö voi valita suorahankinnan, mikäli avoimessa tai rajoitetussa menettelyssä ei ole saatu lainkaan osallistumishakemuksia tai tarjouksia, tai saadut tarjoukset eivät ole sopivia. Alkuperäisiä tarjouspyynnön ehtoja ei saa muuttaa olennaisesti. Suorahankinta on mahdollinen, jos sopimuksen tekeminen on ehdottoman välttämätöntä, eikä ”säädettyjä määräaikoja voida noudattaa hankintayksiköstä riippumattomasta, ennalta arvaamattomasta syystä aiheutuneen äärimmäisen kiireen vuoksi”. (Laki julkisista hankinnoista 348/2007.) Hankintalakia tarkistettaessa vuonna 2010 suorahankinnan avoimuutta haluttiin lisätä (laki julkisista hankinnoista 321/2010).

Hankintalain kaavamainen soveltaminen erilaisia kohderyhmiä tavoittavien ja luonteeltaan erilaisissa sosiaali- ja terveyspalveluissa on tuottanut ei-toivottuja seurauksia. Mikäli kunnissa ei ole selkeytetty oman palvelutuotannon ja ostopalvelujen suhdetta palvelustrategiassa, voi kilpailuttaminen muokata koko palvelujärjestelmää ennakoimattomaan suuntaan. Erityisen hankalaksi on osoittautunut hankintalain soveltaminen varsinkin haavoittuvimmassa asemassa olevien väestöryhmien sosiaali- ja terveyspalveluihin. Nämä palvelut ovat usein henkilökohtaisia, pitkäkestoisia, paikallisia ja kulttuurisidonnaisia. (Sosiaalibarometri 2013.)

Sosiaali- ja terveyspalvelut haasteellisia kilpailutuksissa

Sosiaalipalvelujen hankinnat yksityisiltä palveluntuottajilta olivat vuonna 2012 noin 1,5 miljardia euroa ja terveyspalvelujen 1,2 miljardia euroa. Summista puuttuvat suoraan hankinnat ja pääosa alle 100 000 euron hankinnoista, joita ei tarvitse laittaa esille HILMA-ilmoituskanavaan. (Lith 2013.)

Sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamiskokemukset ovat nostaneet esille kriittisiä havaintoja vaikutuksista. Kustannussäästöt sosiaali- ja terveyspalveluissa eivät ole kaikilta osin toteutuneet: puolet sosiaali- ja terveysjohdosta arvioi palvelujen kustannusten nousseen neljän viime vuoden aikana, lisäksi joka kymmenes arvioi alun säästöjen kääntyneen hintojen nousuksi. Vaikka ostopalvelujen laatuun ollaan pääosin tyytyväisiä, raportoi yli puolet sosiaali- ja terveyskeskusjohtajista tilanteista, joissa ostetun palvelun laatu ei ole vastannut sovittua. Noin kolmannes vastaajista kertoi, että sosiaali- ja terveyspalveluja on kahden viime vuoden aikana siirretty kustannus- ja laatusyistä takaisin omiksi palveluiksi. Kunnat ja kuntayhtymät ovat käynnistäneet uudelleen yleisimmin vammaisten, mielenterveys- ja päihdekuntoutujien sekä vanhusten asumispalveluja sekä terveyspalveluista lääkäri- ja terveysasemapalveluja. Palvelujen tuottamisen keskittyminen isoille yksityisille palveluntuottajille tunnustetaan yleisesti, varsinkin terveyspalveluissa. (Sosiaalibarometri 2013.)

Järjestöt ovat aiemmin nostaneet esille huolen palvelujen keskittymisestä suurille yksityisille palveluntuottajille, palvelujen hinnan korostuminen laadun sijaan sekä palveluketjujen katkeamisen. Järjestöt ovat myös kokeneet kilpailuttamisosaamisensa liian vähäiseksi suhteessa vaativiin hankintaprosesseihin. (Järjestöbarometri 2007, Järjestöbarometri 2011.)

Järjestöjen huoli palvelutoiminnan keskittymisestä on osoittautunut aiheelliseksi. Kun yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotanto on lisääntynyt erityisen merkittävästi 2010-luvulla, kasvu on painottunut yritystoimintaan ja osuuttaan ovat kasvattaneet erityisesti keskisuuret ja suuret yritykset. Julkisen sektorin ja järjestöjen rooli on supistunut. Yksityisissä terveyspalveluissa yritystoiminta on keskittynyt vielä sosiaalipalveluja selvemmin suuriin yrityksiin. Viidellä suurimmalla yrityksellä on hallussaan terveyspalveluista 30–40 prosenttia liikevaihdolla mitattuna. Ne ovat myös usein siirtyneet ulkomaiseen omistukseen. (Laiho & Lith 2011; Lith 2013.)

Kilpailutuksissa halvin hinta ja palvelun hinnoitteluperusteet ovat sosiaali- ja terveyspalveluissa nousseet keskeisiksi tuottajan valintatekijöiksi. Lisäksi korostuvat

yrittäjien osaaminen, toimitusvarmuus, voimavarat ja aiempi kokemus. Seurauksena on nähtävissä vanhojen ja suurten palveluntuottajien aseman vahvistuminen ja jopa yritystoiminnan keskittyminen sosiaali- ja terveystalouteen. Asiakaslähtöisyys ei juurikaan paina valinnoissa. Hankintamenettelyt eivät edistä palvelujen laadun kehittämistä. (Lith 2013.)

Eri hankintamenettelyjen käytössä ja valintakriteereissä on nähtävissä, että hankintoja tekevät yksiköt eivät hyödynnä täysin nykyisenkään lainsäädännön tarjoamia mahdollisuuksia. Esimerkki tästä ovat sosiaaliset kriteerit. Julkisiin hankintoihin on jo sisällytetty työllistämiskriteerejä, joiden mukaan palvelun tarjoajan tulee työllistää tietty määrä vajaakuntoisia tai pitkäaikaistyöttömiä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011). Yhteiskunnallisten yritysten toimintaedellytyksiä selvittänyt työryhmä on kannustanut kuntia kehittämään hankintakriteereitään sosiaalisten kriteereiden käyttöönoton lisäksi niin, että ne tukisivat palvelujen pitkäjänteistä kehittämistä ja kehittämiskumppanuuksia yksityisten palveluntuottajien kanssa sekä palvelujen hyvinvointivaikutusten vahvistamista. (Emt.)

Hankintadirektiivi ja kansallinen lainsäädäntö uudistuu

Julkisia hankintoja koskevat direktiivit ovat vuodelta 2004 ja ne on implementoitu kansallisessa hankintalain 2007 ja uudistettu 2010 (348/2007; 321/2010). Ehdotus uudeksi hankintadirektiiviksi on käsittelyn loppusuoralla EU:ssa ja se saataneen valmiiksi alkuvuodesta 2014 (tilanne lokakuussa 2013). Hankintadirektiivin hyväksymisen jälkeen käynnistyy kansallisen hankintalain uudistaminen. Aikaa direktiivin voimaantulosta kansalliselle implementaatiolle on kaksi vuotta.

Suuntaviivoja kansalliselle lainsäädännölle luo hallitusohjelma, jossa on ymmärretty sosiaali- ja terveystalouden erityisyys. Hallitusohjelmassa linjataan, että hankintalain menettelyjä yksinkertaistetaan EU-lainsäädännön sallimissa puitteissa. Samalla pyritään huomioimaan pienten tuottajien asema ja kielelliset erityispiirteet. Keskeisenä tavoitteena on lisätä kuntien suorahankintamahdollisuuksia ja ottaa julkisissa hankinnoissa paremmin huomioon työllisyys- ja terveyspoliittiset, sosiaaliset ja muut laatuvaikutukset sekä innovaatio- ja ympäristöpoliittiset näkökohdat. Kansallisia kilpailuttamisen kynnysarvoja pyritään nostamaan lähemmäksi EU-direktiivitasoja. Hankintalain soveltamista pyritään rajoittamaan erityisen haavoittuvien asiakasryhmien (mm. vammaiset, vanhuksien, lapset) pitkäaikaisten tai harvoin tarvittavien palvelujen järjestämisessä. (Valtioneuvoston kanslia 2011.)

Sosiaali- ja terveystalouden kannalta Euroopan Parlamentti on parin viime vuoden aikana saanut valmisteluprosessissa merkittäviä parannuksia direktiiviin komission alkuperäiseen ehdotukseen verrattuna. Sosiaali- ja terveystalouden sekä järjestöjen kannalta on myönteistä, että hankintadirektiiviä ehdotetaan uudistettavan mm. niin, että sosiaali- ja terveystaloudesta laaditaan omat säädökset ja niiden kilpailuttamisen kynnysarvoa nostetaan 750 000 euroon. Direktiiviehdotus mahdollistaisi myös kielellisten erityispiirteiden ja pienten palveluntuottajien huomioimisen nykyistä paremmin. Hankintasopimukset voisi jakaa osiin, mikä

parantaa pienten ja keskisuurten yritysten ja järjestöjen mahdollisuuksia osallistua tarjouskilpailuihin. Hankintadirektiiviluonnos antaa myös tietyissä tapauksissa mahdollisuuden hankintojen varaamiseen työkeskuksille ja muille voittoa tavoittelemattomille toimijoille. Hankintalakia olisi mahdollista soveltaa nykyistä rajatun haavoittuvien asiakasryhmien palveluissa ja hankinnoissa olisi mahdollista painottaa laatutekijöitä. Uudistuksella toivotaan hankintasääntöjen yksinkertaistamista ja joustavoittamista. (KOM (2011) 897 lopullinen ja Euroopan parlamentin ja neuvoston kompromissiehdotus direktiivistä heinäkuu 2013.)

Kuntien sosiaali- ja terveysjohdolla on halua käyttää ja kehittää laadullisia kriteereitä hankintojen tekemisessä. Valtaosa pitää mahdollisina kriteereinä palveluntuottajan työllistämisaikutuksia ja voitonjaon rajoittamista, ja kannatusta saavat myös palveluntuottamisen myönteiset ympäristövaikutukset ja paikallisyhteisön vahvistaminen. Lisäksi erityisesti sosiaalijohto pitää käyttökelpoisena laadullisena kriteerinä osatyökykyisten työllistämistä. (Sosiaalibarometri 2011.)

Pienten palveluntuottajien, kuten järjestöjen kannalta, direktiivi uudistus mahdollistaisi sen, että hankintayksiköt voisivat pyytää toimittajia täydentämään annettuja tarjouksia. Tarjousten hylkääminen vähäisten tai muodollisten virheiden vuoksi on heikentänyt tarjouskilpailujen tehokkuutta ja johtanut lukuisiin muutoksenhakumenettelyihin. (KOM (2011) 897 lopullinen 12489/12 (12.7.2012).

Kuntoutus toimintana

Kuntoutusjärjestelmä koostuu useista organisointi- ja rahoittajatahoista. Kuntoutus on tapana jakaa lääkinnälliseen, ammatilliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Lisäksi käytetään kasvatuksellisen kuntoutuksen käsitettä. Kuntoutus voi olla lakisääteistä tai harkinnanvaraista. Keskeisiä toimijoita ovat kunnat, Kela, työeläkelaitokset, tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset, työhallinto sekä ammatilliset oppilaitokset. Vuoden 2002 kuntoutusselonteon mukaan kuntoutuksen kokonaismenot olivat vuonna 2000 arviolta 1,2 miljardia euroa (STM 2002).

Kuntien on järjestettävä lääkinnällinen kuntoutus, josta säädetään terveydenhuoltolaissa, kansanterveyslaissa ja erikoissairaanhoidolaissa. Kunnat vastaavat myös sosiaalihuollon ja vammaispalvelujen kautta syrjäytymisvaarassa olevien sosiaalisesta kuntoutuksesta.

Kuntoutus on suunnitelmallista toimintaa, jonka tulee perustua kuntoutussuunnitelmaan. Kuntoutussuunnitelman tekeminen on lakisääteinen velvoite, josta on vastuussa hoitava lääkäri. Kuntoutussuunnitelma tehdään kirjallisesti yhdessä kuntoutustarpeessa olevan henkilön kanssa. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi mm. kuntoutuksen tavoitteet, keinot, vastuunjako ja aikataulu.

Kuntoutus on lakisääteinen sosiaalinen investointi. Kun kuntoutuksella vuosikymmeniä sitten viitattiin rajatulle suppealle ihmisryhmälle kohdennettuihin palveluihin, on kuntoutuksen käsite laajentunut huomattavasti viime vuosikymmeninä. Tällä hetkellä kuntoutus käsittää laajoja toiminnallisia kokonaisuuksia, jotka kohdistuvat hyvin laajojen ihmisryhmien hyvinvoinnin edistämiseen. Sisällöllisesti suuri siirtymä on viime vuosikymmeninä tapahtunut siinä, että toimintakyvyn

rajoitteisiin keskittyvästä tarkastelusta on kuntoutuksessa siirrytty yhä enemmän ihmisen omien voimavarojen ja aktiivisuuden tukemiseen. Muiden kuin puhtaasti lääketieteellisten tekijöiden merkitys työkyvyttömyyden aiheuttajana on myös kasvanut ja kuntoutuksen keskeisin lähtökohta onkin ihmiskuvan poikkiteollisuus. (Lääkinnällinen kuntoutus 2009; Rissanen & Kallanranta 2008.)

Kela kuntoutuksen järjestäjänä

Kela järjestää ammatillista ja lääkinnällistä kuntoutusta henkilöille, joilla on sairauden tai vamman aiheuttama työkyvyttömyyden uhka tai työkyky on oleellisesti heikentynyt. Kelan vastuulla on myös vaikeavammaisten alle 65-vuotiaiden ja muun kuntoutustarpeessa olevan työkäisen väestön kuntoutus sekä kuntoutuspsykoterapia. Kuntoutujan on mahdollista saada Kelasta kuntoutusrahaa.

Kelan kuntoutuspalveluja sai vuonna 2012 noin 91 000 henkilöä. Kela käytti samana vuonna kuntoutukseen yhteensä 356 miljoonaa euroa. 1990-luvun lopulta lähtien Kelan järjestämän kuntoutuksen saamisen yleisin syy on ollut mielen-terveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Näistä syistä Kelan kuntoutusta sai vuonna 2012 noin 38 000 henkilöä, eli noin 42 prosenttia kaikista Kelan kuntoutusta saaneista. Seuraavaksi yleisin syy on tuki- ja liikuntaelinten sairaudet, joiden vuoksi kuntoutusta sai Kelalta noin 25 000 henkilöä vuonna 2012. (Kelan kuntoutustilasto 2012.) Vastaavaa tilastotietoa ei ole saatavilla terveydenhuollon kuntoutuksesta.

Järjestöt kuntoutuspalveluiden tuottajina

Järjestöillä on keskeinen rooli kuntoutuspalvelujen kehittäjinä ja tuottajina. Vuonna 2002 julkaistun selvityksen mukaan kolmannen sektorin hallinnassa oli vuonna 2000 yli 100 laitostuntoutusyksikköä, joita ovat laitos- ja avokuntoutusta toteuttavat kuntoutuskeskukset, kylpylät, toimintakeskukset, sotainvalidien kuntoutussairaalat sekä sairaus- ja veljeskodit ja loma- ja kurssikeskukset. Näissä kuntoutusyksiköissä oli yhteensä yli 6 100 majoituspaikkaa. Järjestöt tuottivat yli miljoona laitostuntoutusvuorokautta eri asiakasryhmille. Laitostuntoutuksen toteuttamisessa oli noin 5 000 palkattua työntekijää. Lisäksi järjestöt tuottivat kuntoutuspalveluita ostopalveluina noin 100 muussa yksikössä. (STM 2002.)

Järjestöt tuottivat avokuntoutusta, mm. polikliinisia tutkimuksia, fysio- ja toimintaterapiaa, sosiaalityöntekijän ja psykologin palveluja, sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskursseja, kuntoutusohjausta, apuvälinepalveluja sekä muuta avo- ja päiväkuntoutusta. Kuntoutuspalvelujen lisäksi järjestöt järjestävät kuntoutusta tukevaa toimintaa sekä kehittävät ja kokeilevat uusia kuntoutuspalvelumuotoja ja kuntoutuksen sisältöjä. Kuntoutuspalveluihin ja kuntoutusta tukevaan toimintaan sisältyy muun muassa ensitietokursseja, muuta neuvontaa sekä tukihenkilö- ja vertaistukitoimintaa. Raha-automaattiyhdistys rahoittaa järjestöjen kokeilutoimintaa ja osan kuntoutuspalveluista. (Emt.)

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen tuottamien kaikkien kuntoutuspalvelujen osuutta kuntoutuksen kokonaisuudesta ei ole selvitetty. Järjestöt itse arvioivat sen olevan noin 15 prosenttia kuntoutuksen kokonaisuudesta. Osuus on todennäköisesti

suurempikin, sillä yksinomaan laitostuntoutuksen osuus on jo noin 14 prosenttia. (emt.)

Vuoden 2007 Järjestöbarometrin osaksi koottiin selvitys järjestöjen kuntoutuspalveluista. Tulosten mukaan järjestöjen yleisin kuntoutuspalvelu on sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit. Järjestöt ovat monien sairaus- ja vamma-ryhmien kohdalla alan johtavia asiantuntijoita ja suurimpia kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuksen järjestäjiä. Kuntoutuskurssien lisäksi järjestöt tuottavat ryhmämuotoisia avokuntoutuspalveluja, TYK-jaksoja sekä kuntoutusta yksilöllisenä laitostuntoutuksena. Järjestöjen toiseksi yleisin kuntoutuspalvelumuoto vuonna 2007 oli erilaiset neuvonta-, ohjaus- ja tietopalvelut. Kuntoutusohjaus ja neuvonta voivat olla esimerkiksi liikkumista ja elintapoja tai asumiseen ja apuvälineiden käyttöön liittyvää neuvontaa. Ohjaus voi liittyä toimeentulon turvaamiseen, koulutusvaihtoehtojen selvittämiseen sekä ammattiin ja työelämään ohjaamiseen. Järjestöt tarjoavat lisäksi mm. terapiapalveluja, päihdehoidon jälki-kuntoutusta, työelämäkuntoutuksen palveluja ja ylläpitävät apuvälinelainaamoja. Järjestöillä on ollut vuosikymmenien ajan merkittävä rooli kuntoutuspalvelujen tuottajina (Järjestöbarometri 2007.)

Järjestöjen vahva asema kuntoutuspalvelujen tuottamisessa näkyy edelleen. Järjestömuotoisia kuntoutusalan toimipaikkoja on enemmän kuin yritysmuotoisia. Vuonna 2011 järjestöillä oli 52 kuntoutusalan toimipaikkaa², joissa työskenteli yli 2 800 henkilöä ja joiden laskennallinen liikevaihto oli 190 miljoonaa euroa. Samaan aikaan kuntoutusalan yrityksillä oli 35 yritystoimipaikkaa, joissa oli töissä vajaa 1 600 henkilöä ja joiden liikevaihto oli noin 110 miljoonaa euroa. (Lith 2013.)

Järjestöjen tyypillisiä kuntoutuspalveluja ovat edelleen kuntoutusohjaus, ensitiedon antaminen, neuvonta- ja ohjauspalvelut sekä sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit. Järjestöissä tehdään myös kuntoutustutkimusta, jossa keskeinen toimija on Kuntoutussäätiö.

Kuntoutuksen kehittämistarpeet

Sosiaalibarometri 2012:n mukaan kuntoutuksen suurimmat ongelmat ovat eri tahojen vastuunjaon epäselvyys, katkokset kuntoutuksen jatkuvuudessa vastuun siirtyessä taholta toiselle, puutteet kuntoutuksen toimivuudessa asiakkaiden saadessa sitä eri tahoilta sekä asiakkaiden heikko tiedonsaanti eri kuntoutuspalveluista. Selkeän vastuutahon puuttuminen ja järjestelmän pirstaleisuus arvioitiin keskeisimmiksi kuntoutusjärjestelmän haasteiksi. Sosiaalibarometrin asiantuntijavastaukset arvioivat kuntoutuksen välinpUTOAJARYHMiksi mielen-terveysongelmaiset, päihdeongelmaiset, pitkäaikaistyöttömät ja vanhukset. (Sosiaalibarometri 2012.)

² Luku sisältää kuntoutuslaitokset, sairaus- ja toipilaskodit sekä lääkärijohtoiset luontaishoitolat ja kylpylaitokset. Luku ei sisällä kylpylähoteleja eikä sellaisia kuntoutuskeskuksia, joiden pääasiallisena tarkoituksena ei ole lääkärin määräämien hoitojen antaminen. Vuoden 2011 järjestöjen kuntoutusalan toimipaikkojen lukumäärä ei ole suoraan verrattavissa aiemmin tekstissä esitettyyn vuoden 2000 tietoon kolmannen sektorin laitostuntoutusyksikköjen määrästä.

Järjestöbarometrissa 2010 järjestöt arvioivat kuntoutuksen keskeisimmiksi ongelmiksi riittämätöntä ja epävarmaa rahoitusta, kilpailutuskäytäntöjä ja -standardeja sekä ikääntyneiden vaaraa jäädä ilman kuntoutusta (Järjestöbarometri 2010).

Kela on listannut kuntoutuksen kehittämissuunnitelmassaan Kelan kuntoutuksen tämänhetkisiä haasteita. Järjestelmään liittyviä haasteita ovat Kelan mukaan kuntoutusjärjestelmän monimutkaisuus, yhteistyö terveydenhuollon ja muiden kuntoutukseen liittyvien tahojen kanssa sekä nykyisen hankintamenettelyn vaativuus ja jäykkyys. Asiakkaaseen liittyviä haasteita ovat mm. kuntoutuksen parempi kohdentaminen, kuntoutustarpeen varhainen havaitseminen, kuntoutuksen oikea-aikaisuus, kuntoutussuunnitelmien parantaminen, kuntoutuksen vaikuttavuuden parantaminen ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen kuntoutuksessa. (Kuntoutuksen kehittämissuunnitelma 2015.)

Kuntoutusta käsitellään myös nykyisessä hallitusohjelmassa. Siinä luvataan varata riittävät resurssit työttömien työkyvyn arviointiin ja palvelujen piiriin ohjaamiseen sekä ammatilliseen kuntoutukseen liittyviin palveluihin. Hallitusohjelmassa todetaan myös, että pitkään työttöminä olleiden kannalta kuntoutus on yksi oleellisista tekijöistä työelämään paluun kannalta. Työurien pidentämisen näkökulmasta on merkittävää myös se, että osatyökykyisten ja vaikeasti työllistyvien henkilöiden mahdollisuuksia työntekoon ja kuntoutukseen luvataan parantaa. Hallitusohjelmaan on lisäksi kirjattu, että terveydenhuollon, sosiaalivakuutuksen ja kuntoutuksen eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja raportointia parannetaan hoito- ja palveluketjujen parantamiseksi. Lääkinnällisen kuntoutuksen työnjakoa erikoissairaanhoidon, perusterveydenhuollon ja Kelan välillä selkiytetään. Edelleen luvataan parantaa monialaisen kuntoutuksen asiakaslähtöisyyttä ja selkiyttää kuntoutuksen järjestämis- ja rahoitusvastuita sekä kuntoutusprosessia kuntoutujan näkökulmasta. Järjestöjen ehdottamaa Kelan kuntoutusoikeuden 65 vuoden ikärajan korottamista 68 vuoteen luvataan arvioida. (Valtioneuvoston kanslia 2011.)

2 Aineistot ja menetelmät

Järjestöbarometri kerää ja julkaisee vuosittain ajankohtaista ja ajantasaista tutkimustietoa suomalaisesta sosiaali- ja terveysturvan keskusliitossa käynnistyi vuonna 2003 Alueellinen tieto kehittämisen tukena -hanke, jolla ryhdyttiin kehittämään sosiaali- ja terveysalan järjestötoiminnan eri tasot edustavasti kattavaa ja vuosittain toistuvaa tutkimusta. Hankkeessa tehdyn tutkimusvälineen kehittämistyön aikana julkaistiin kaksi pilottitutkimusta ja niiden tuloksena vuonna 2006 ensimmäinen Järjestöbarometri. Kehittämistyötä on sen jälkeen jatkettu vuosittain julkaistuisia Järjestöbarometreissa, joista tämä Järjestöbarometri 2013 -raportti on järjestyksessään kahdeksas ja toinen SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n toteuttama ja julkaisema.

Järjestöbarometri pyrkii tuottamaan pitkäjänteisesti tietoa sosiaali- ja terveysjärjestöistä sekä niiden toiminnasta ja toimintaedellytyksistä valtakunnallisella ja paikallisella tasolla. Sitä varten kerätään vuosittain kyselyaineistot sekä eri lähteistä saatavat tilastoaineistot. Järjestöjen toiminnassa ja toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia seurataan tilastotiedoilla sekä aikasarjoilla, joita kootaan kyselyissä vuosittain tai sitä pidemmällä aikavälillä samoina toistuvilla kysymyksillä. Lisäksi kyselyissä on mukana vuosittain vaihtuvia erityis- tai ajankohtais-teemoja, joiden tiedonhankintaa syvennetään tarvittaessa esimerkiksi erikseen tehdyillä kohdennetuilla lisätiedonkeruilla.

Tässä Järjestöbarometrissa haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

Toistuviin teemoihin liittyvät tutkimuskysymykset

1. Mitkä ovat sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan nykytilanne ja kehityssuunnat?
2. Mikä on järjestöjen rooli ja merkitys hyvinvoinnin edistäjänä sekä tuen ja palvelujen tuottajana ja miten niiden ennakoitaan muuttuvan?
3. Millaiset ovat järjestöjen toimintaedellytykset ja millaiseksi järjestöt ennakoivat tulevan kehityksen?
4. Mikä on sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan yhteiskunnallinen merkitys ja miten se muuttuu?

Erityisteemoihin liittyvät tutkimuskysymykset

5. Millaisia ongelmia kuntoutuspalvelujen tuottamiseen järjestöissä liittyy ja miten järjestöt arvioivat kuntoutuspalvelujen saatavuutta ja toteutumista?
6. Millaisia vaikutuksia järjestöt arvioivat sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisella olevan yleensä ja erityisesti järjestön toiminnan kannalta?

2.1 Tutkimuskohteet

Tutkimuksen kohteena on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtakunnallinen toiminta, paikallisten sosiaali- ja terveysyhdistysten toiminta sekä niitä koskevat edellä mainitut tutkimuskysymysten teemat.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt rajataan tässä tutkimuksessa käsittämään ne yhdistykset, joiden päätarkoituksena on jonkin erityisryhmän, oman jäsenistön tai laajemman väestöosan fyysisen, psyykkisen ja/tai sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen. Tutkimukseen on valittu järjestöt, jotka edustavat Raha-automaattiyhdistyksen avustustilastoissaan käyttämää toimialaluokitusta soveltaen:

1. Kansanterveysjärjestöjä

- kansanterveyden yleis- ja monialajärjestöt
- potilasjärjestöt
- kuntoutus- ja hoitopalvelujärjestöt
- mielenterveysjärjestöt
- työttömien järjestöt
- muut hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät järjestöt

2. Lastensuojelujärjestöjä

- lastensuojelun yleisjärjestöt
- sijaishuoltojärjestöt
- ensi- ja turvakotijärjestöt
- lasten ja nuorten kurssi- ja leiritoimintajärjestöt
- muut lastensuojelujärjestöt

3. Vanhusjärjestöjä

- vanhusten yleis-, asumis- ja palvelujärjestöt
- eläkeläis- ja veteraanijärjestöt

4. Vammaisjärjestöjä

- invalidijärjestöt
- kehitysvammajärjestöt
- aistivammajärjestöt
- muut vammaisjärjestöt

5. Nuorisokasvatusjärjestöjä

6. Lomajärjestöjä

7. Päihdejärjestöjä

Edellä kuvattua luokittelua on käytetty tutkimusaineistossa sekä valtakunnallisten järjestöjen että paikallisyhdistysten luokitteluun. Valtakunnalliset järjestöt on luokiteltu RAY:n avustustiedoissaan käyttämän ryhmittelyn mukaan. Paikallisyhdistykset on sijoitettu samaan toimialaluokkaan, johon niiden valtakunnallinen järjestö kuuluu. Poikkeuksena ovat nuorisokasvatusyhdistykset, jotka on niiden pienen määrän vuoksi sisällytetty RAY:n luokituksesta eriyvästi muut lastensuojeluyhdistykset -luokkaan. Lisäksi aistivammayhdistykset on sijoitettu vammaisyhdistysten alaluokaksi.

Valtakunnalliset järjestöt

Valtakunnallisilla järjestöillä tarkoitetaan niitä sosiaali- ja terveysjärjestöjä, joiden toiminta-alue on koko Suomi. Ne ovat keskusjärjestöjä tai muita koko maan toiminta-alueeseen ilmoitettavia asiantuntija-, edunvalvonta- ja vaikuttajajärjestöjä. Järjestöiksi on niiden oikeudellisen muodon perusteella luettu rekisteröidyt yhdistykset, säätiöt sekä erityislainsäädäntöön perustuva Suomen Punainen Risti.

Järjestöbarometrin valtakunnallisten järjestöjen perusjoukko on aikanaan muodostettu SOSTEn perustajajärjestöjen Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY:n, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton, sekä Terveystieteiden edistämisen keskuksen jäsenjärjestöistä. Mukana on myös niiden jäsenistön ulkopuolelta joitakin koko maan toiminta-alueeseen nimeäviä järjestöjä. Valintakriteereit ovat toiminta sosiaali- ja terveysalalla, toiminnan valtakunnallisuus, palkattu henkilökunta ja käytettävissä olevat toimitilat. Tutkimusjoukon ulkopuolelle on rajattu selkeästi ammattiyhdistystyyppiset järjestöt.

Kysely on tehty koko valtakunnallisten järjestöjen perusjoukolle eli kyseessä on kokonaistutkimus. Perusjoukkoa täydennetään tarpeen mukaan, kun uusia kriteerit täyttäviä valtakunnallisia toimijoita syntyy ja tieto niistä saadaan yhdistysrekisteristä. Valtakunnallisten järjestöjen toimintaa koskevan kyselyn vastaajina ovat järjestöjen toiminnanjohtajat.

Kuntoutuspalveluista kerättiin tämänvuotiseen erityisteemaan liittyen tietoa valtakunnallisten järjestöjen johtajilta sekä järjestöjen kuntoutuksesta vastaavilta henkilöiltä. Kyselyjä varten koottiin postituslista kuntoutusta tarjoavista järjestöistä ja niiden kuntoutuksesta vastaavista henkilöistä. Listat muodostettiin järjestöille tehdyn esikyselyn avulla, jota täydennettiin vielä tiedoilla Kelan ja RAY:n rahoitusta kuntoutukseen saaneista järjestöistä. Järjestöbarometrin perusjoukon järjestöistä yhteensä 60 tuottaa jotain kuntoutuspalvelua.

Paikallisyhdistykset

Paikallisyhdistyksiin on niiden oikeudellisen muodon perusteella otettu mukaan rekisteröidyt yhdistykset, paikallisella tasolla toimivat säätiöt sekä erityislainsäädäntöön perustuvan SPR:n paikallisosastot. Paikallisyhdistyksillä viitataan

myös niihin yhdistyksiin, jotka toimivat moniportaisen järjestöorganisaation alimmalla tasolla. Tässä tutkimuksessa on mukana lisäksi alueellisia, esimerkiksi maakunnallisia yhdistyksiä, mutta ei piiriyhdistyksiä.

Paikallisyhdistysten kyselyaineisto kerätään vuosittain samalta, tätä tarkoitusta varten, poimitulta edustavalta otokselta sosiaali- ja terveisyhdistyksiä. Perusjoukon muodostaminen ja otoksen poimiminen on kuvattu tarkemmin liitteessä 1. Perusjoukkoa ja otosta päivitetään uusien rekisteröityjen yhdistysten ja purkautuneiden yhdistysten seurannan perusteella sekä saataessa suoraan vastaajilta tietoa yhdistysten toiminnan loppumisesta.

Vuodesta 2011 alkaen eläkeläisyhdistysten edustavuutta parannettiin laajentamalla perusjoukkoa ja otosta koskemaan neljän suurimman eläkeläisjärjestön paikallisyhdistykset aiemman yhden suurimman sijaan. Samalla perusjoukosta ja otoksesta poistettiin Sotainvalidien Veljesliiton paikallisyhdistykset perusteena niiden alkuperäisen jäsenistön ikääntyminen ja harveneminen sekä vastaajilta saatu palaute kyselyyn vastaamisen vaikeudesta toiminnan vähittäisen hiipumisen vuoksi.

2.2 Aineistot ja menetelmät

Käytettävät aineistot

Järjestöbarometrissa 2013 käytetyt kysely- ja tilastoaineistot on kuvattu taulukossa 2. Ensisijainen tutkimusaineisto on kerätty valtakunnallisten järjestöjen johdolle, sekä paikallisyhdistyksille tehdyillä kyselyillä. Erityisteemana olevaa järjestöjen kuntoutuspalveluja koskevaa lukua varten kerättiin kyselyaineisto valtakunnallisten järjestöjen kuntoutuspäälliköiltä tai muilta kuntoutuksesta järjestössään vastaavilta henkilöiltä. Lisäksi toiminnanjohtajien kyselyssä oli osio, jolla kerättiin tietoa heidän näkemyksistään kuntoutuspalvelujen toteutumisesta ja saatavuudesta järjestön kannalta keskeisten ihmisryhmien kannalta.

Paikallisyhdistyksille osoitettu postikysely lähetettiin helmikuun 2013 puolivälissä ja uusintakyselykierros tehtiin maaliskuun puolivälissä. Järjestöjohdon ja kuntoutuspäälliköiden sähköisten kyselyjen ensimmäinen kierros toteutettiin helmikuun 2013 alussa ja toinen helmikuun puolivälissä. Niiden lisäksi tehtiin vielä järjestöjohdolle yksi posti- ja yksi webropol-uusintakysely sekä kuntoutuspäälliköille kaksi sähköisenä toteutettua uusintakyselyä.

Tuoreen kyselydatan lisäksi on hyödynnetty aiempien vuosien Järjestöbarometrien ja niitä edeltäneiden pilottitutkimusten (Vuorinen & al. 2004 ja 2005) kysely- ja tilastoaineistoja ajallisten vertailujen tekemisessä. Kyselyaineistojen ajallisia vertailuja on tehty analysointivaiheessa aina, kun vertailukelpoista dataa edellisvuosilta on olemassa, mutta raportissa on kuvattu vain selvimät niiden ilmaisemat muutokset. Paikallisyhdistysaineistoissa ajallinen vertailu on rajattu vuosiin 2011–2013, sillä niitä aikaisempien vuosien kyselyiden vastaajajoukko poikkeaa hieman nykyisestä (katso liite 1).

Kyselyaineistojen ohella tutkimuksen lähteinä käytetään tilasto- ja rekisteritietoja. Niistä keskeisimpiä ovat Raha-automaattiyhdistyksen avustamiltaan järjestöiltä kokoamat ja tämän tutkimuksen käyttöön antamat toimintatilastot sekä Patentti- ja rekisterihallituksen rekisteröityneitä ja purkautuneita yhdistyksiä koskevat rekisteritiedot. Lisäksi järjestöjen merkitystä palveluntuottajina on seurattu aiemmin Stakesin ja THL:n ja nykyisin Valviran kokoamien yksityisiä sosiaalipalveluja koskevien tilastojen avulla.

RAY:ltä saatujen tilastojen avulla voidaan tarkastella esimerkiksi järjestöjen talouteen ja henkilöstöön liittyviä kysymyksiä ja niiden ajallista kehitystä. Patentti- ja rekisterihallituksen Yhdistysrekisteristä on hankittu tieto vuosittain rekisteröidyistä uusista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä. Purkautuneista yhdistyksistä on koottu tietoa Patentti- ja rekisterihallituksen PURKKI-tietokannasta. Näitä lähteitä käyttäen on mahdollista kuvata, minkä verran ja millaiseen toimintaan liittyviä yhdistyksiä on vuosittain rekisteröity ja purettu ja siten arvioida sosiaali- ja terveysalan yhdistyskentässä tapahtuvia muutoksia.

Aiemmin Stakesin ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemia yksityisiä sosiaalipalveluja koskevia tilastoja on käytetty Järjestöbarometrissa niinä vuosina kuin niitä on ollut saatavana. Tilastojen avulla on kuvattu järjestöjen merkitystä eri palvelumuotojen tuottajina käyttäen mittarina toimintayksiköiden ja asiakkaiden määrää sekä niiden muutoksia. Nyt uudistettu tiedonkeruu ja tilastointi pohjautuu Valviran ja aluehallintovirastojen ylläpitämään rekisteriin yksityisistä sosiaalipalveluista. Muutosvaiheen vuoksi THL ei toistaiseksi julkista aiemmin vuosittain ilmestyneitä tilastoraporttejaan yksityisestä palveluntuotannosta. Koska tiedonkeruussa ja toisaalta myös lainsäädännössä on tapahtunut muutoksia ja aluehallintovirastoilla on ollut erilaisia tapoja kirjata yksiköitä rekisteriin, tilastojen ajallinen vertailu on tullut ongelmalliseksi. Tämän vuoksi luotettavuussyistä tässä raportissa ei aiemmista poiketen esitetä pitkiä aikasarjoja. Lisäksi tämänvuotista raporttia varten Valvirasta oli mahdollista saada ainoastaan palveluntuottajien ja niiden toimintayksiköiden määrää kuvaavia tilastoja vuodelta 2011, joten asiakasmääriä kuvaavia lukuja ei ole voitu tässä esittää.

TAULUKKO 2. Tutkimuksen aineistot.

KYSELYT

Valtakunnalliset sosiaali- ja terveysjärjestöt

Johto (perusjoukko = 151; vastanneita 80)

Kuntoutuspäälliköt/kuntoutuksesta vastaavat (perusjoukko = 60; vastanneita 37)

Paikalliset sosiaali- ja terveysyhdistykset

(perusjoukko = 4 760; otos = 2 275; vastanneita 1 052)

TILASTO- JA REKISTERIAINEISTOT

Raha-automaattiyhdistyksen avustustilastot

Patentti- ja rekisterihallituksen Yhdistysrekisteri ja purkautuneiden yhdistysten PURKKI-tietokanta

Valviran yksityisiä sosiaalipalveluja koskevasta tiedonkeruusta tilattu poimintatieto v. 2011 sosiaalipalvelujen tuottajien ja niiden toimintayksiköiden määristä

Kyselyjen edustavuus ja vastauskato

Paikallisyhdistyskysely lähetettiin yhteensä 2 275 yhdistykselle, joista vastanneita on 1 052. Vastausprosentiksi muodostuu 46 (taulukko 3), mitä voidaan pitää varsin hyvänä. Valtakunnallisten järjestöjen johtajista kyselyyn vastaajia on 80 eli 53 prosenttia perusjoukosta. Kuntoutuspäälliköiden vastausprosentti on muita vastaajaryhmiä korkeampi eli 62. Koko kyselyaineistossa vastausprosentti on 47.

TAULUKKO 3. Järjestöbarometri 2013 -kyselyihin vastanneet.

	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	N		n		%
Paikallisyhdistykset	2 275		1 052		46
Valtakunnallisten järjestöjen johto	151		80		53
Valtakunnallisten järjestöjen kuntoutuspäälliköt/ kuntoutuksesta vastaavat	60		37		62
YHTEENSÄ	2 486		1 169		47

Kyselyaineistojen edustavuutta koko sosiaali- ja terveysjärjestökenttää ajatellen voidaan arvioida lähinnä vertaamalla vastanneiden järjestöjen toimialajakaumaa kyselyn koko kohdejoukon toimialajakaumaan.

Paikallisyhdistyskyselyyn vastanneiden yhdistysten toimialajakauma vastaa melko hyvin koko otoksen toimialajakaumaa (taulukko 4). Aiempien vuosien tapaan vanhusyhdistykset ovat osallistuneet kyselyyn muita aktiivisemmin ja lastensuojeluyhdistykset hieman passiivisemmin kuin muiden toimialojen yhdistykset. Vanhusyhdistyksistä erityisesti eläkeläisyhdistysten vastausaktiivisuus on ollut muita parempi, sillä niiden vastausprosentti on 64 (liite 2). Lastensuojelun yleisyhdistyksissä kyselyyn vastanneita on vajaa viidesosa. Muilta osin erot ovat suhteellisen pieniä ja paikallisyhdistysaineistoa voidaan kokonaisuudessaan pitää toimialojen suhteen edustavana. Koska kaikki keskeisimmät tulokset esitetään toimialoittain tarkasteltuina, vanhusyhdistysten yliedustus ja lastensuojeluyhdistysten aliedustus eivät tuota ongelmia tulosten luotettavuuden kannalta.

TAULUKKO 4. Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet paikallisyhdistykset toimialoittain.

Toimiala	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	N	%	n	%	%
Kansanterveysyhdistykset	771	33,9	355	33,7	46,0
Lastensuojeluyhdistykset	347	15,3	73	6,9	21,0
Vanhusyhdistykset	732	32,2	443	42,1	60,5
Vammaisyhdistykset	300	13,2	141	13,4	47,0
Päihdeyhdistykset	125	5,5	40	3,8	32,0
YHTEENSÄ	2 275	100,0	1 052	100,0	46,2

Valtakunnallisten järjestöjen johdolle tehdyn kyselyn aineisto on toimialoittain hyvin edustava (taulukko 5). Päihdejärjestöjen ja nuorisokasvatusjärjestöjen johtajat

ovat olleet hieman muita passiivisempia vastaajia. Tarkempien toimialaluokkien suhteellisia määriä tarkastellen perusjoukon ja vastanneiden joukon erot ovat suurimmillaan vain kolme prosenttiyksikköä (liite 3).

TAULUKKO 5. Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet valtakunnalliset järjestöt toimialoittain.

Toimiala	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	N	%	n	%	%
Kansanterveysjärjestöt	55	36,4	29	36,3	65,5
Lastensuojelujärjestöt	22	14,6	12	15,0	59,1
Vanhusjärjestöt	16	10,6	11	13,8	56,3
Vammaisjärjestöt	28	18,5	17	21,3	67,9
Nuorisokasvatusjärjestöt	6	4,0	2	2,5	33,3
Lomajärjestöt	6	4,0	2	2,5	66,7
Päihdejärjestöt	18	11,9	7	8,8	38,9
KAIKKI	151	100,0	80	100,0	53,0

Paikallisyhdistyskyselyssä yhdistyksiltä on tiedusteltu niiden toiminnan pääasiallista maakunnallista sijoittumista. Vastausten perusteella voidaan tarkastella yhdistysaineiston maakunnallista jakautumista. Aineiston suoranaista maantieteellistä edustavuutta ei siitä voi täysin päätellä, koska koko paikallisyhdistysjoukon alueellista kattavuutta ei tunneta.

Aineiston maakunnallinen kattavuus on varsin hyvä, sillä kaikki maakunnat Ahvenanmaata lukuun ottamatta ovat edustettuina (taulukko 6). Eniten vastaajia on Uudeltamaalta (129), Varsinais-Suomesta (88), Pirkanmaalta (85) ja Pohjois-Pohjanmaalta (80).

TAULUKKO 6. Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet yhdistykset toimintamaakunnittain.

Maakunta	Yhdistyksiä	
	n	%
Uusimaa	129	12,4
Varsinais-Suomi	88	8,5
Pirkanmaa	85	8,2
Pohjois-Pohjanmaa	80	7,7
Keski-Suomi	72	6,9
Satakunta	70	6,7
Etelä-Pohjanmaa	67	6,4
Lappi	66	6,4
Pohjois-Savo	66	6,4
Etelä-Savo	63	6,1
Pohjois-Karjala	53	5,1
Etelä-Karjala	46	4,4
Itä-Uusimaa	34	3,3
Kanta-Häme	33	3,2
Päijät-Häme	27	2,6
Kainuu	22	2,1
Pohjanmaa	19	1,8
Keski-Pohjanmaa	19	1,8
YHTEENSÄ	1 039	100

Yli puolet Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneista paikallisyhdistyksistä toimii kaupunkikunnissa ja vajaa viidesosa joko ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa. Joka kuudes yhdistys toimii kaupunkien läheisen maaseudun kunnassa (taulukko 7). Seitsemällä prosentilla yhdistyksistä toiminta-alue on yhtä kuntaa laajempi ja koostuu erityyppisistä kunnista.

TAULUKKO 7. Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet yhdistykset kuntatyypeittäin.

Pääasiallinen toimintakunta	Yhdistyksiä	
	n	%
Kaupunkikunta	588	57,3
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	185	18,0
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	173	16,9
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	80	7,8
YHTEENSÄ	1 052	100

Kaikkien Järjestöbarometrin vastaajaryhmien vastausprosentteja voidaan pitää riittävinä ja osin varsin hyvinäkin. Järjestöjohdolla vastausprosentti laski edellisvuodesta seitsemällä prosenttiyksiköllä ja paikallisyhdistyksillä kolmella prosenttiyksiköllä. Suurentunutta katoa voi osittain selittää tämänvuotisten kyselyjen

teemojen vahva painottuminen palveluihin, mikä on ydintoimintaa vain osalle valtakunnallisista järjestöistä ja varsin pienelle osalle paikallisyhdistyksistä.

Eriyisen myönteisenä voidaan pitää sitä, että tälläkin kertaa lähes puolet paikallisyhdistyksistä on saatu vastaamaan niille lähetettyyn kyselyyn. Vuodesta toiseen hyvin samantasoisena säilynyt vastausaktiivisuus kertoo vastaajien sitoutuneisuudesta ja myönteisestä asenteesta Järjestöbarometria ja sen tiedonkeruuta kohtaan. Eri vastaajatahojen aktiivisuus osallistua kyselyihin voi kertoa myös Järjestöbarometrin kokemisesta tärkeäksi oman työn kannalta. Järjestöt ovat vuosien varrella tiedottaneet jäsenyhdistyksilleen kyselyyn osallistumisesta, mikä on lisännyt väliin tunnettuutta ja auttanut pitämään yllä vastaushalukkuutta.

Yhdistysten osoitetietoja on pystytty päivittämään jossain määrin joka vuosi, millä on saatu vähennettyä vastauskatoa. Tämänvuotista kyselyä varten järjestöiltä saatiin erityisen suuri apu niiden jäsenyhdistysten osoitetietojen ajantasaistamisessa. Vaikka yhteystietoja päivitetään kyselyjä varten vuosittain, osoitteiden vanhentuminen aiheuttaa silti katoa erityisesti niissä yhdistyksissä, joilla ei ole omia kiinteitä toimintatiloja ja joiden osoite muuttuu esimerkiksi aina puheenjohtajan tai sihteerin vaihtuessa.

Vastaajien tavoittaminen on entistä suurempi haaste kyselytutkimuksissa. Erilaisten tiedonkeruiden määrä on lisääntynyt, mihin yhtenä syynä on verkko-kyselyjen toteuttamisen helppous ja nopeus. Rahoittajien, viranomaisten, kattojärjestöjen ja tutkijoiden järjestöille tekemien kyselyjen yleistyminen on aiheuttanut vastausväsymystä. Esimerkiksi suurimmaksi osaksi vapaaehtoisvoimin toimivissa paikallisyhdistyksissä kyselyjen kuormittavuus on yksi keskeinen vastauskadon syy.

Paikallisyhdistyskyselyyn osallistumattomuuden yhtenä syynä voidaan pitää myös oman toiminnan arvioimista niin pienimuotoiseksi, että laajaan kyselyyn osallistumista ei nähdä mielekkäänä tai tarpeellisena. Vuosittain osa yhdistyksistä on ilmoittanut tämän oman vastaamattomuutensa syyksi ja se selittää vastaajakatoa laajemminkin. Yhdistyksiltä saatujen tietojen perusteella vastaamattomuuden taustalla voi olla myös se, että kyselyn osoitelistalla olevien yhdistysten joukossa on vuosittain joitakin toiminnassaan ”taukoa” viettäviä tai toimintansa kokonaan lopettaneita yhdistyksiä, joita ei ole purettu.

Aineistojen analysointi

Järjestöbarometrin tutkimusaineistot ovat monipuolisia ja niiden käsittelemisessä on käytetty sekä määrällisiä että laadullisia analysointitapoja. Aineiston analysoinnin välineinä toimivat suorat jakaumat, ristiintaulukot, summa- ja erotusmuuttujat sekä tilastollisina tunnuslukuina keskiarvo ja mediaani.

Keskeisimmät taustamuuttujat ovat järjestöjen ja yhdistysten toimiala sekä järjestöillä toiminnan kokonaiskulut ja yhdistyksillä talousarvion koko. Tarkasteleja tehdään myös yhdistysten iän, henkilökunnan palkkaamisen ja toimintakunnan tyyppin suhteen. Tulosten raportoinnissa käytetään taulukoita sekä pylväs-, palkki- ja viivadiagrammeja.

Tutkimusaineisto sisältää avovastauksia, joiden avulla on kerätty yksilöidym-
pää tietoa joistakin sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaan ja nykytilanteeseen
liittyvistä teemoista. Avovastauksia on analysoitu niiden sisällön mukaan tehdyillä
luokitteluilla ja teemoitteluilla. Avovastauksista poimittuja suoria lainauksia käy-
tetään havainnollistamaan saatuja tutkimustuloksia.

3 Paikallisyhdistysten toiminta

Suomessa on rekisteröity noin 13 000³ sosiaali- ja terveisyhdistystä. Paikallisyhdistykset muodostavat järjestökentän lukumääräisesti suurimman toimijajoukon. Järjestöbarometrin perusjoukkoon kuuluvilla 151 valtakunnallisella järjestöllä on yli 8 000 paikallista jäsenyhdistystä. Piiriyhdistyksiä niillä on yhteensä noin 300. (RAY:n avustustilastot.) Tässä luvussa paikallisyhdistysten toimintaa tarkastellaan vuoden 2013 alussa tehtyyn Järjestöbarometrikyselyyn osallistuneen 1 052 yhdistyksen vastausten pohjalta.

Luvun aluksi tarkastellaan yhdistysten toiminnan ajankohtaistilannetta, huolen ja tyytyväisyyden aiheita sekä toiminnan uhkia. Seuraavaksi käsitellään yhdistysten toimintamuotoja ja hieman lähemmin syrjäytymisen ehkäisyä yhdistysten toiminnassa. Yhdistysten voimavaroista tarkastellaan palkattua henkilöstöä, taloutta, kuntien toiminta-avustuksia ja muita rahoituslähteitä sekä kunnilta saatuja toimintatiloja. Luvun loppuksi tehdään katsaus vuonna 2012 rekisteröityihin ja purkautuneisiin sosiaali- ja terveisyhdistyksiin.

Paikallisyhdistysten arvioita kilpailutuksen vaikutuksista tarkastellaan erityisteemaluvussa viisi.

3.1 Toiminnan ajankohtaistilanne

Muutostilanne

Yhdistyksiä pyydettiin arvioimaan oman toimintansa muutostilannetta asteikoilla: ei muutosta – voimakas muutos ja toiminnan voimakas supistaminen – toiminnan voimakas laajentaminen. Lisäksi vastaajia pyydettiin kuvailemaan, mitä yhdistyksiä koskevat muutokset ovat käytännössä.

³ Arvioitu luku perustuu professori Martti Siisiäisen Jyväskylän yliopistossa tekemiin yhdistysrekisteröintien pitkäaikaisarkasteluihin ja koskee uusien yhdistysten rekisteröintien kokonaismäärää, ei tällä hetkellä rekisterissä tai toiminnassa olevien yhdistysten määrää.

Enemmistö (54 %) yhdistyksistä arvioi, että niissä ei ole muutosta käynnissä lainkaan tai että se on korkeintaan melko vähäinen (taulukko 8). Kohtalaisena muutostilannetta pitää noin kolmasosa (32 %) ja melko voimakkaana tai voimakkaana vain 14 prosenttia yhdistyksistä. Muutosarvioissa on jonkin verran toimialojen välisiä eroja. Joka kolmannessa (33 %) vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksessä ja joka neljännessä mielenterveysyhdistyksessä (25 %) ja työttömien yhdistyksessä (23 %) on meneillään melko voimakas tai voimakas muutos. Taloudeltaan pienissä ja pelkin vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä samoin kuin jäsenmäärältään pienissä yhdistyksissä muutostilanne arvioidaan muita yleisemmin vähäiseksi tai olemattomaksi (liite 4).

Vuoden 2012 alkuun verrattuna muutostilanne nähdään pitkälti samanlaisena, sillä muutosta voimakkaana pitäviä oli tuolloin täsmälleen saman verran kuin nyt. Toimialoittaisessa tarkastelussa suurin ero on, että aistivammayhdistyksissä on nyt 13 prosenttiyksikköä enemmän muutostilanteensa melko voimakkaaksi tai voimakkaaksi arvioivia kuin vuonna 2012 (Järjestöbarometri 2012).

TAULUKKO 8. Yhdistysten arvio niissä käynnissä olevan muutoksen voimakkuudesta.

Toimiala*	Muutoksen voimakkuus			n
	Melko voimakas/ voimakas %	Kohtalainen %	Melko vähäinen/ ei muutosta %	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	13	33	54	84
potilasyhdistykset	8	29	63	179
mielenterveysyhdistykset	25	33	42	60
työttömien yhdistykset	23	27	50	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	7	28	65	46
sijaishuoltoyhdistykset	13	27	60	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	33	28	39	89
eläkeläisyhdistykset	10	38	53	346
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	10	31	59	68
aistivammayhdistykset	3	25	72	36
kehitysvammayhdistykset	19	14	67	36
Päihdeyhdistykset				
	22	35	43	37
KAIKKI YHDISTYKSET	14	32	54	1 032

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Kokonaiskuva paikallisyhdistysten toiminnan laajuuden kehityksestä on hyvin myönteinen. Yhdeksässä yhdistyksessä kymmenestä toiminta on joko pysymässä

entisellään tai laajenemassa. Valtaosa (61 %) yhdistyksistä arvioi toimintansa säilyvän entisessä laajuudessaan (taulukko 9). Toimintaansa on laajentamassa 29 prosenttia ja supistamassa vain alle kymmenesosa (9 %) yhdistyksistä.

Kasvuarviot ovat yleisimpiä eläkeläisyhdistyksissä ja vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä, joista yli kolmasosa (39 %) ilmoittaa toiminnan olevan laajenemassa. Myös noin kolmasosassa (32–33 %) mielenterveys-, päihde- ja sijaishuoltoyhdistyksistä toiminta on kasvussa. Toimintaansa laajentavia ovat muita yleisemmin taloudeltaan ja jäsenmäärältään suuret yhdistykset (liite 5). Toiminnan supistamisarviot ovat hieman muita yleisempiä kehitysvamma-yhdistyksissä, joista lähes neljäsosa (23 %) mukaan toiminta on vähenemässä. Supistuksia ennakoivat muita yleisemmin taloudeltaan ja jäsenmäärältään pienet yhdistykset.

Nyky näkymissä ei ole suurta eroa vuoden 2012 alun tilanteeseen: toimintaansa laajentavia yhdistyksiä on nyt kaksi prosenttiyksikköä edellisvuotta enemmän. Toimialoittain tarkasteltaessa huomattavin yksittäinen muutos on se, että työttömien yhdistyksissä on nyt 30 prosenttiyksikköä edellisvuotista vähemmän toimintaansa supistavia ja 17 prosenttiyksikköä enemmän sitä laajentavia yhdistyksiä (Järjestöbarometri 2012).

TAULUKKO 9. Yhdistysten arvio käynnissä olevan muutoksen suunnasta.

Toimiala*	Muutoksen suunta			n
	Kohtalainen/ voimakas laajentaminen	Pysyminen ennallaan	Kohtalainen/ voimakas supistaminen	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	27	57	16	81
potilasyhdistykset	18	72	10	180
mielenterveysyhdistykset	33	55	12	60
työttömien yhdistykset	27	55	18	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	17	76	7	46
sijaishuoltoyhdistykset	33	67	–	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	39	51	10	88
eläkeläisyhdistykset	39	57	4	342
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	18	73	9	68
aistivammayhdistykset	15	68	18	34
kehitysvammayhdistykset	14	63	23	35
Päihdeyhdistykset	32	54	14	37
KAIKKI YHDISTYKSET	29	61	9	1 021

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Yhdistysten antamat toimintansa kasvua kuvaavat vastaukset kertovat yleisimmin jonkin yksittäisen toimintamuodon alkamisesta tai laajentamisesta, koko toiminnan tai jonkin toimintamuodon monipuolistamisesta ja sen kysynnän kasvusta tai jäsenten, vapaaehtoisten ja osallistujien määrän lisääntymisestä. Joillakin nuorempien jäsenten ja toisilla maahanmuuttajien mukaan saanti on virkistänyt toimintaa. Palveluntuotannossa toimivilla yhdistyksillä laajeneminen koskee palvelujen ja asiakasmäärien lisääntymistä. Joillakin yhdistyksillä kasvua ilmentää yhteistyöverkoston laajentuminen.

- // *Edunvalvonnan laajentaminen, harrastustoiminnan lisääminen.*
- // *Yrittää laajentaa virkistys- ja harrastustoimintaa monipuolisemmaksi ja saada näin ihmiset kiinnostumaan yhdistyksestä, [...].*
- // *Jäsenmäärä lisäys 2011–2012 41%. Runsaasti uusia harrastepiirejä ja matkoja. Vapaaehtoistyö käynnistynyt järjestäytyneesti.*
- // *Kuukausittainen toiminta muuttunut viikoittaiseksi. Toiminnassa kolme vertaistukiryhmää ja kuntosaliryhmä.*
- // *Ryhmätoiminta kasvaa, jäsenmäärä kasvoi vuonna 2012 sadalla uudella jäsenellä .*
- // *Maahanmuuttajien myötä toimintamme on aktivoitunut.*
- // *Aktiivisuus toimintaan lisääntynyt, saadaan uusia toimijoita ja vastuun kantajia koska jäsenistömme on nuortunut – uudet jäsenet ovat nuorempia.*
- // *Asiakasmäärät kasvussa, toimintoja kysytään enemmän kuin on tarjota, uusia asiakasryhmiä syntyy (mm. maahanmuuttajat).*
- // *Hemvårdsverksamheten ökar.*
- // *Asumispalvelutoiminnan laajennus; 45 uutta as.paikkaa ja 30 työpaikkaa.*
- // *Entistä enemmän toimintaa piiritasolla sekä muiden paikallisjärjestöjen kanssa yhteistyötä.*
- // *Enemmän yhteistoimintaa toisten eläkeläisjärjestöjen kanssa.*

Yhdistysten toiminnan supistumista selittävät esimerkiksi jäsenten ja vapaaehtoisten määrän ja aktiivisuuden vähentyminen. Joillakin yhdistyksillä toimitiloihin tai tukityöllistämiseen liittyvät ongelmat ovat johtaneet toiminnan vähenemiseen. Palveluja tuottavilla yhdistyksillä supistukset liittyvät esimerkiksi kilpailutusten häviämiseen tai kunnan palveluostojen vähenemiseen tai loppumiseen muusta syystä. Muutaman yhdistyksen suunnitelmissa on lopettaa toiminta itsenäisenä ja liittyä osaksi isompaa yhdistystä. Yksi kyselyyn vastanneista yhdistyksistä on purettu vuoden 2012 lopussa.

- // *Jäsenmäärän pienennystä ja ikääntymistä, sekä taloudellisten mahdollisuuksien rajoitteita.*
- // *Vaikea saada vapaaehtoisia toimijoita. Hallituksessa vaikea saada vaihdettua puheenjohtajan ja sihteerin työt. Kukaan ei halua niitä vastuulleen.*
- // *Ei toimitilaa, vähän vapaaehtoisia.*
- // *Kunnan liittyessä [...] kaupunkiin 2013, kaikki harrastus- ja kuntoutus tilojen maksut muuttuvat sietämättömiksi.*

- // Palkkatukityöllistämiseen liittyvät vaikeudet 3.sektorilla/ välityömarkkinoilla.*
- // Kaupunki kilpailuttaa tukipalvelut jotka on meiltä ostanut, ei ota osia vaan kilpailuttaa kokonaisena jolloin emme pysty osallistumaan.*
- // Palveluntuottaminen kaupungille päättynyt.*
- // Kilpailutuksen häviäminen etelän yrityksille. Kaikki ostopalvelutoiminta loppuu [...] ja toimintaa jää vain hyvin pieni osa, konkurssin uhka!*
- // Tarkoitus olisi siirtyä kuntakohtaisissa yhdistyksistä maakunnalliseen yhdistykseen ihmisten vähenemisen vuoksi.*
- // Olemme suunnitelleet yhdistyksen lopettamista ja jäädä jonkun isomman yhdistyksen sivukerhoksi.*
- // Yhdistys on purettu 31.12.2012.*

Toiminnan ja toimintaedellytysten kehitys yhdistyksissä

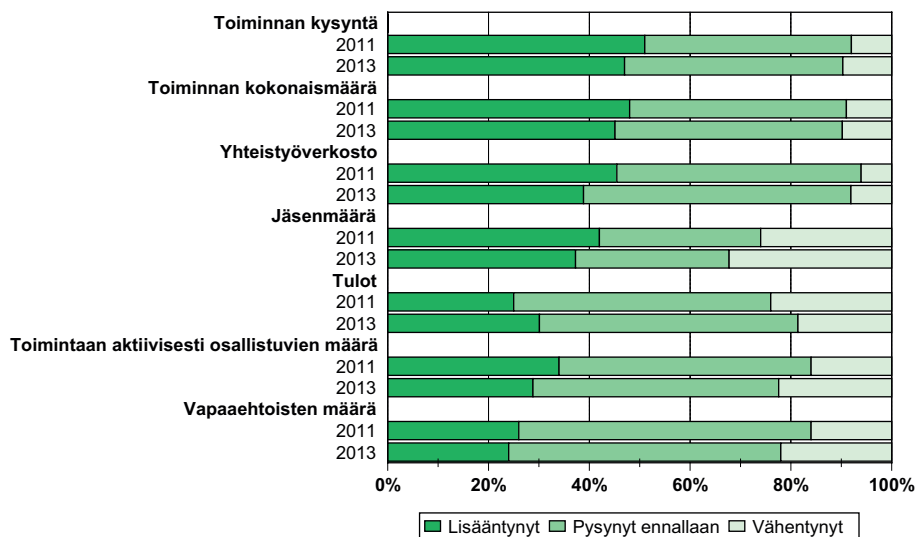
Paikallisyhdistysten muutostilanteen lähempää tarkastelua varten yhdistyksiltä tiedusteltiin, kuinka jotkin niiden toimintaan ja toimintaedellytyksiin keskeisesti liittyvät asiat ovat kehittyneet kahden viime vuoden aikana. Yhdistyksiltä kerättiin tieto niiden toiminnan kysynnän ja kokonaismäärän, jäsenten, vapaaehtoisten ja toimintaan aktiivisesti osallistuneiden määrän sekä tulojen ja yhteistyöverkoston muutoksesta.

Kokonaiskuva paikallisyhdistystoiminnan kehityksestä on varsin myönteinen, sillä kaikki kysytyistä asioista ovat selvästi suurimmalla osalla yhdistyksistä joko pysyneet ennallaan tai lisääntyneet kahden viime vuoden aikana. Toiminnan kysyntä ja kokonaismäärä ovat lisääntyneet tai pysyneet ennallaan yhdeksällä yhdistyksellä kymmenestä (kuvio 1). Toiminnan kysyntä on kasvanut joka toisessa (51 %) ja toiminnan kokonaismäärä 45 prosentissa yhdistyksiä kahden viime vuoden kuluessa. Myös toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrä on valtaosassa yhdistyksistä pysynyt ennallaan tai kasvanut. Osallistujien määrä on lisääntynyt yli neljäsosassa (29 %), pysynyt ennallaan puolessa (49 %) ja vähentynyt runsaassa viidesosassa (22 %) yhdistyksistä.

Yhdistysten resursseista tulot sekä vapaaehtoisten ja jäsenten määrä eivät ole kehittyneet yhtä myönteisesti kuin toiminnan kysyntä ja kokonaismäärä. Jäsenistö on jäsenmaksujen myötä yhdistysten keskeinen taloudellinen resurssi, mutta myös potentiaalinen vapaaehtoistoimijoiden reservi. Rungas kolmasosa (37 %) yhdistyksistä on kyennyt lisäämään jäsenmääräänsä ja noin kolmasosassa (32 %) jäsenistö on supistunut. Tulot ovat kasvaneet lähes joka kolmannella (30 %) ja pienentyneet lähes joka viidennellä (19 %) yhdistyksellä. Vapaaehtoisten määrä on lisääntynyt noin joka neljännellä (24 %) yhdistyksellä, mutta vähentynyt lähes yhtä suurella osalla (22 %) yhdistyksistä. Toiminnan kysynnän lisääntymiseen valtaosa yhdistyksistä on joutunut vastaamaan entisentasoisilla tai pienentyneillä voimavaroilla, sillä toiminnan määrää lisänneistä yhdistyksistä vain vajaalla puolella (47 %) tulojen ja 42 prosentilla vapaaehtoisten määrä on samaan aikaan kasvanut.

Yhteistyöverkostojen merkitys paikallisyhdistyksille vaihtelee paljon. Osalle ne ovat tärkeitä toiminnan edellytyksiä ja resursseja, mutta joillekin vähemmän olennaisia itse yhdistystoiminnan toteuttamisen kannalta. Kokonaiskuva yhdistysten verkostojen kehittymisestä parin viime vuoden aikana on myönteinen. Runsas kolmasosa (39 %) yhdistyksistä on onnistunut laajentamaan yhteistyöverkostojaan ja yli puolella (53 %) ne ovat pysyneet ennallaan. Vain kahdeksalla prosentilla verkostot ovat supistuneet.

Toiminnan ja toimintaedellytysten kehitystä kartoitettiin yhdistyksiltä edellisen kerran vuonna 2011. Keskeisemmät erot kahden vuoden takaiseen ovat, että jäsenmäärän, vapaaehtoisten määrän ja toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrän pieneneminen on ollut hieman aikaisempaa yleisempää ja kasvu vastaavasti harvinaisempaa. Yhdistyksiä, joissa jäsenmäärä, vapaaehtoisten määrä tai osallistujien määrä on vähentynyt on nyt kuusi prosenttiyksikköä enemmän kuin kaksi vuotta sitten.

KUVIO 1. Yhdistysten (n=1015–1171) vuosina 2011 ja 2013 arvioimat toiminnassa ja toimintaedellytyksissä kahden edellisuoden aikana tapahtuneet muutokset.

Edellä kuvattujen asioiden kehitystä yhdistyksissä on tarkasteltu lähemmin taustamuuttujittain liitteen 6 taulukoissa 1–7. Toiminnan kysyntä on lisääntynyt etenkin mielenterveysyhdistyksissä (64 %) vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (61 %) sekä taloudeltaan suurimmissa (70 %) ja henkilökuntaa palkanneissa yhdistyksissä (60 %). Keskimääräistä yleisempää toiminnan kysynnän väheneminen on ollut työttömien yhdistyksissä (23 %), kehitysvammayhdistyksissä (18 %) sekä jäsenmäärältään pienimmissä yhdistyksissä (17 %) ja taloudeltaan pienimmissä

yhdistyksissä (16 %). Toiminnan kokonaismäärä on lisääntynyt yleisimmin eläkeläisyhdistyksissä (56 %), mielenterveysyhdistyksissä (56 %) sekä päihdeyhdistyksissä (54 %). Toiminnan määrän kasvu on ollut yleisintä taloudeltaan suurimmissa yhdistyksissä (62 %) ja jäsenmäärältään suurimmissa yhdistyksissä (60 %). Toimintansa arvioi vähentyneen lähes joka neljäs (23 %) kehitysvammayhdistys ja työttömien yhdistys.

Toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrä on kehittynyt myönteisimmin eläkeläisyhdistyksissä ja mielenterveysyhdistyksissä. Eläkeläisyhdistyksistä 40 prosenttia ja mielenterveysyhdistyksistä 35 prosenttia on saanut mukaan lisää osallistujia. Muita yleisemmin osallistujamäärä on supistunut työttömien yhdistyksissä (50 %).

Vapaaehtoisten määrän kehitys on ollut myönteisintä mielenterveysyhdistyksissä, joista 41 prosenttia on saanut lisää vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Työttömien yhdistyksistä joka toisessa (50 %) vapaaehtoisten määrä on vähentynyt eikä yhdessäkään kysymykseen vastanneessa yhdistyksessä heidän määränsä ole lisääntynyt kahden viime vuoden aikana.

Tulot ovat lisääntyneet hieman muita yleisemmin vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (40 %) sekä sijaishuoltoyhdistyksissä (35 %). Taloudeltaan ja jäsenmäärältään suurimmissa yhdistyksissä tulojen kehitys on ollut myönteisintä.

Jäsenmäärä on lisääntynyt kahden viime vuoden aikana yleisimmin eläkeläisyhdistyksissä, joista lähes puolet (48 %) on kasvattanut jäsenlukuaan. Myös 46 prosenttia mielenterveysyhdistyksistä, 43 prosenttia aistivammayhdistyksistä ja 42 prosenttia potilasyhdistyksistä on saanut lisää jäseniä. Työttömien yhdistyksistä vain vajaa kymmenesosassa jäsenmäärä on kasvanut. Invalidiyhdistyksistä 63 prosentissa jäsenmäärä on supistunut.

Yhteistyöverkosto on laajentunut muita yleisemmin mielenterveysyhdistyksillä (54 %), päihdeyhdistyksillä (51 %) sekä vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksillä (47 %). Myös taloudeltaan suurimmilla (63 %) ja henkilökuntaa palkanneilla yhdistyksillä (53 %) sekä useamman kuin yhden kunnan alueella toimivilla yhdistyksillä (59 %) yhteistyöverkostot ovat muita yleisemmin laajentuneet.

Taulukkoon 10 on koottu yhteenvetona toimialoittain kolme myönteisimmin kehittyntä seikkaa eli ne toimintaan ja toimintaedellytyksiin liittyvät asiat, joiden yleisimmin arvioidaan laajentuneen kyseisen toimialan yhdistyksissä kahden viime vuoden aikana. Lisäksi joka toimialan kohdalla näkyy yksi seikka, joka on kyseisissä yhdistyksissä yleisimmin supistunut.

TAULUKKO 10. Kolme yhdistysten toimintaan ja toimintaedellytyksiin liittyvää yleisimmin kasvanutta seikkaa ja yleisimmin supistunut seikka toimialoittain.

Toimiala	Yleisimmin kasvaneet	Yleisimmin supistunut
Kansanterveysyhdistykset		
yleis- ja monialayhdistykset	toiminnan kysyntä (48 %) toiminnan kok.määrä (44 %) yhteistyöverkosto (40 %)	jäsenmäärä (45 %)
potilasyhdistykset	jäsenmäärä (42 %) yhteistyöverkosto (40 %) toiminnan kysyntä (39 %)	osallist.määrä (29 %)
mielenterveysyhdistykset	toiminnan kysyntä (64 %) toiminnan kok.määrä (56 %) yhteistyöverkosto (54 %)	vapaaeht. määrä (21 %)
työttömien yhdistykset	yhteistyöverkosto (41 %) toiminnan kysyntä (36 %) tulot (36 %)	vapaaeht. ja osall. määrä (21 %)
Lastensuojeluyhdistykset		
lastensuoj. yleisyhdistykset	toiminnan kysyntä (46 %) toiminnan kok.määrä(41 %) yhteistyöverkosto (28 %)	jäsenmäärä (40 %)
sijaishuoltoyhdistykset	toiminnan kysyntä (53 %) yhteistyöverkosto (40 %) tulot (40 %)	jäsenmäärä (47 %)
Vanhusyhdistykset		
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	toiminnan kysyntä (61 %) toiminnan kok.määrä (48 %) yhteistyöverkosto (47 %)	jäsenmäärä (32 %)
eläkeläisyhdistykset	toiminnan kok.määrä (56 %) toiminnan kysyntä (50 %) jäsenmäärä* (48 %)	jäsenmäärä* (26 %)
Vammaisyhdistykset		
invalidiyhdistykset	yhteistyöverkosto (39 %) toiminnan kysyntä (26 %) toiminnan kok.määrä (25 %)	jäsenmäärä (63 %)
aistivammayhdistykset	toiminnan kysyntä (47 %) jäsenmäärä (43 %) toiminnan kok.määrä (34 %)	osall.määrä (31 %)
kehitysvammayhdistykset	toiminnan kysyntä (29 %) yhteistyöverkosto (23 %) toiminnan kok.määrä (20 %)	jäsenmäärä ja osall. määrä (39 %)
Päihdeyhdistykset		
	toiminnan kysyntä (57 %) toiminnan kok.määrä (54 %) yhteistyöverkosto (51 %)	vapaaeht. määrä (31 %)

* 48 prosentissa eläkeläisyhdistyksistä jäsenmäärä on lisääntynyt, eli kyseessä on eläkeläisyhdistysten kolmanneksi yleisin kasvussa ollut seikka. Samaaan aikaan noin neljäsosassa (26 %) jäsenistö on vähentynyt, jäsenmäärä on eläkeläisyhdistyksissä myös yleisimmin supistunut asia.

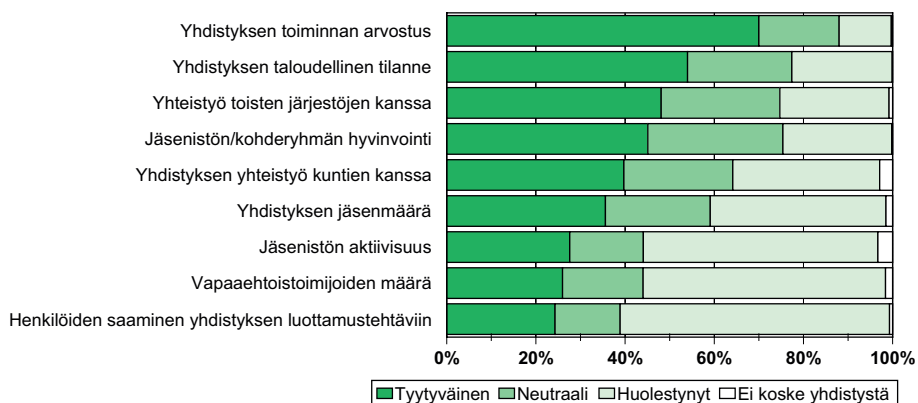
Tyytyväisyyden- ja huolenaiheet

Yhdistysten ajankohtaistilanteesta kerättiin vielä lisätietoa kysymällä, minkä veran jotkin niiden omaan toimintaan ja toimintaedellytyksiin liittyvät asiat herättävät huolta tai tyytyväisyyttä. Yhdistyksiä pyydettiin arvioimaan taloudellista tilannettaan, vapaaehtoistoimijoidensa ja jäsentensä määrää, henkilöiden saamista luottamustehtäviin, jäsenistönsä aktiivisuutta osallistua yhdistyksen toimintaan, jäsenistönsä tai toimintansa kohderyhmän hyvinvointia, yhteistyötään toisten järjestöjen ja kuntien kanssa sekä toimintansa arvostusta.

Yhdistykset arvioivat selvästi myönteisimmin oman toimintansa arvostusta. Siihen tyytyväisiä on yli kaksi kolmasosaa (70 %) vastaajista (kuvio 2). Yli puolet (54 %) on tyytyväisiä taloudelliseen tilanteeseensa ja lähes puolet (45–48 %) yhteistyöhönsä toisten järjestöjen kanssa ja jäsenistönsä tai kohderyhmänsä hyvinvointiin. Kuntayhteistyötä koskevat näkemykset ovat hieman kriittisempiä, mutta tyytyväisten osuus (40 %) on hieman suurempi kuin huolestuneiden (33 %).

Kaikkein yleisin huolenaihe on ihmisten saaminen yhdistysten luottamustehtäviin. Vastaajista 60 prosenttia pitää huolestuttavana luottamustehtävien täyttämisen onnistumista. Myös vapaaehtoistoimijoiden määrä, jäsenistön aktiivisuus osallistua yhdistyksen toimintaan sekä jäsenmäärä herättävät yleisemmin huolta kuin tyytyväisyyttä. Vapaaehtoistensa määrästä on huolissaan yli puolet (54 %). Siihen tyytyväisiä on vain neljäsosa (26 %) yhdistyksistä. Myös jäsenistön aktiivisuus tai sen puute huolettaa yli puolta (53 %) yhdistyksistä. Tyytyväisiä siihen on hieman yli neljäsosa (28 %). Yhdistyksen jäsenmäärä herättää huolta 39 prosentissa ja tyytyväisyyttä 36 prosentissa vastaajista.

Kokonaiskuva yhdistysten huolen- ja tyytyväisyydenaiheista on hyvin samanlainen kuin vuotta aiemmin (Järjestöbarometri 2012): minkään kysytyn aiheen suhteen ei yhdistysten arvioissa ole tapahtunut merkittäviä muutoksia.

KUVIO 2. Yhdistysten (n=1023–1050) arviot tyytyväisyyden- ja huolenaiheista.

Yhdistysten arvioita huolen- ja tyytyväisyydenaiheista on koottu tarkemmin taustamuuttujittain liitteen 7 taulukoihin 1–9. Toimialoittain tarkasteltuna luottamushenkilöiden saaminen on huolena yleisimmin aistivamma- (80 %) ja kehitysvamma-yhdistyksissä (77 %) sekä työttömien yhdistyksissä (77 %). Myös vapaaehtoistoimijoiden määrä on huolena etenkin kehitysvamma-yhdistyksissä (86 %) ja työttömien yhdistyksissä (82 %). Jäsenistön aktiivisuus osallistua yhdistyksen toimintaan aiheuttaa huolta 83 prosentissa kehitysvamma-yhdistyksiä. Jäsenmäärä huolestuttaa yli puolta kansanterveyden yleisyhdistyksistä (58 %) ja invalidiyhdistyksistä (55 %). Tyytyväisimpiä vapaaehtoisten ja jäsenten määrään sekä jäsenistön aktiivisuuteen osallistua yhdistyksen toimintaan ovat eläkeläisyhdistykset.

Kuntayhteistyöstään ovat huolissaan yleisimmin kehitysvamma-yhdistykset (46 %) ja siihen tyytyväisimpiä ovat yleisimmin työttömien yhdistykset (73 %). Järjestöyhteistyöhönsä tyytyväisimpiä ovat päihdeyhdistykset (70 %) ja mielenterveysyhdistykset (68 %). Oman jäsenistön tai toiminnan kohderyhmän hyvinvointi koetaan huolestuttavana 41 prosentissa työttömien yhdistyksistä, kun taas selvä enemmistö lastensuojelun yleisyhdistyksistä (64 %) ja eläkeläisyhdistyksistä (57 %) on siihen tyytyväisiä. Myös oman yhdistyksen taloudelliseen tilanteeseen ollaan tyytyväisimpiä eläkeläisyhdistyksissä (67 %) ja lastensuojelun yleisyhdistyksissä (62 %). Oman toiminnan arvostuksesta on huolestunut lähes kolmasosa työttömien yhdistyksistä (32 %) ja kehitysvamma-yhdistyksistä (31 %) sekä runsas neljäsosa päihdeyhdistyksistä (28 %).

Useimmat kysytyistä toimintaan ja toimintaedellytyksiin liittyvistä seikoista ovat huolena etenkin kaikkein pienimmillä yhdistyksillä. Taloudeltaan ja jäsenmäärältään pienimmät yhdistykset arvioivat suurempiaan yleisemmin huolenaiheiksi luottamushenkilöiden saamisen, vapaaehtoistensa määrän, jäsentensä määrän ja osallistumisaktiivisuuden, kunta- ja järjestöyhteistyönsä sekä toimintansa arvostuksen.

Yhdistysten toiminnan kannalta erityiset uhkat tai riskit

Yhdistyksiltä tiedusteltiin, onko tällä hetkellä olemassa joitakin niiden toiminnan kannalta erityisiä uhkia tai riskejä. Lähes puolet (47 %) vastaajista tunnistaa tällaisia uhkia tai riskejä. Noin kaksi kolmesta vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksestä (67 %) sekä vajaa kaksi kolmasosaa (62 %) mielenterveysyhdistyksistä ja työttömien yhdistyksistä ilmoittaa uhkia ja riskejä olevan (taulukko 11). Taloudeltaan suurissa ja henkilöstöä palkanneissa yhdistyksissä uhkat ja riskit ovat yleisempiä kuin pienissä ja pelkin vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä.

TAULUKKO 11. Yhdistysten arviot, onko niiden toiminnan kannalta olemassa tällä hetkellä joitakin erityisiä uhkia tai riskejä.

Toimiala*	Onko erityisiä uhkia tai riskejä		n
	Kyllä %	Ei %	
Kansanterveysyhdistykset			
yleis- ja monialayhdistykset	43	57	82
potilasyhdistykset	43	57	180
mielenterveysyhdistykset	62	38	60
työttömien yhdistykset	62	38	21
Lastensuojeluyhdistykset			
lastensuoj. yleisyhdistykset	38	62	47
sijaishuoltoyhdistykset	47	53	15
Vanhusyhdistykset			
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	67	33	89
eläkeläisyshdistykset	38	62	339
Vammaisyhdistykset			
invalidiyhdistykset	52	48	66
aistivammayhdistykset	42	58	36
kehitysvammayhdistykset	57	43	35
Päihdeyhdistykset	54	46	37
Onko palkattua henkilöstöä			
Kyllä	64	36	224
Ei	42	58	761
Talousarvion loppusumma v. 2013			
Alle 2 000 euroa	48	52	138
2 000–9 999	43	57	362
10 000–99 999	50	50	212
Vähintään 100 000	63	37	103
KAIKKI YHDISTYKSET	47	53	1 020

* Toimialoitaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Yhdistyksiä pyydettiin kuvailemaan, mitä niiden toiminnan kannalta erityiset uhkat tai riskit ovat. Yleisimmin, eli runsaalla viidesosalla (22 %) vastaajista, erilaiset yhdistyksen talouteen liittyvät seikat muodostavat uhkia toiminnalle (taulukko 12). Rahoituksen riittävyyttä tai epävarmuutta yleensä tai nimenomaan kunta-avustusten kohdalla pidetään yhdistyksissä riskeinä niiden toiminnan kannalta.

// *Jatkuva pelko tulojen riittävyydestä.*

// *Mikäli kaupungin avustus pienenee tai loppuu, niin toimintaa ei pysty pyörittämään.*

// *Tulojen niukkuus kustannuksien noustessa.*

// *Yhd. omat varat hupenee, oma varainhankinta pientä.*

Vajaa viidesosa (19 %) vastaajista arvioi yhdistyksen toimintaan aktiivisesti osallistuvien ja vapaaehtoisten määrän vähenemisen olevan uhka toiminnan kannalta. Lähes yhtä moni (18 %) pitää riskinä erityisesti nykyisten jäsenten ja aktiivien ikääntymistä ja vaikeutta saada heidän lisäksi tai tilalleen mukaan uusia nuorempia toimijoita.

- // *Jäsenten vapaa-aika rajallista, ei halua osallistua yhdistyksen toimintaan.*
- // *Aktiivitoimijoiden ikääntyminen ja väsyminen. Uusia tulee vähän.*
- // *Innokkaiden vapaaehtoisten määrän väheneminen tai väsyminen.*
- // *Vapaaehtoistoiminnan jatkuvuus, koska nuoria ei saada mukaan.*

Yhdistyksen toimintatiloihin liittyvät seikat ovat uhka toiminnalle useamman kuin joka kymmenennen (12 %) vastaajan mielestä. Osalla yhdistyksistä ei ole niiden tarpeen mukaisia tiloja lainkaan, ne maksavat liikaa tai on olemassa vaara niiden kustannusten nousulle tai tilojen menettämiselle kokonaan.

- // *Toimintatiloja ei ole toukokuun 2013 jälkeen.*
- // *Toimitila, kaupungin perimän vuokran nousu.*
- // *Pelko ison kokoustilan menettämisestä, koolla usein n. 80 henkeä.*
- // *Toimintatilat ovat kaupungin – epävarmuus jatkossa.*

Muita, alle kymmenesosan vastaajista nimeämiä, yhdistysten toiminnan uhkia ovat jäsenmäärän vähäisyys tai väheneminen sekä tarvittavien luottamushenkilöiden saannin vaikeudet. Osalla yhdistyksistä riskit liittyvät omaan palveluntuotantoon, esimerkiksi kuntien palveluostoihin ja kilpailuttamiseen ja niiden jo toteutuneisiin tai mahdollisiin seurauksiin. Osa yhdistyksistä pitää kuntaliitosten mukanaan tuomia vaikutuksia mahdollisina riskeinä toimintansa kannalta.

- // *Mikäli ei tule uusia jäseniä, yhdistys kuihtuu pikkuhiljaa pois.*
- // *Ei saada uusia ihmisiä luottamustehtäviin, mikä olisi välttämätöntä!*
- // *Toimihlöiden vähyyys. Nykyjäsen ei ala puh.johtajaksi eikä muihin vastuutehtäviin.*
- // *Asuntolan sopimus päättyy [...] odotellaan uutta kilpailutusta kaupungilta!*
- // *Yhdistyksen ylläpitämän asumispalvelun loppuminen kunnan kilpailutuksen johdosta.*
- // *Kuntaliitoksen myötä esim. liikuntapaikat maksullisiksi sekä kokoontumispaikkojen epävarmuus [...].*
- // *Kolmen kunnan liitos, kolme eläkeläisjärjestöä.*

TAULUKKO 12. Yhdistysten (n=473) yleisimmin mainitsemat toimintansa uhkat ja riskit.

Uhkat/riskit	Yhdistyksiä	
	n	%
Talouteen liittyvät uhkat/riskit	103	22
Aktiivien/osallistujien/vapaaehtoisten vähyy/väheneminen	90	19
Jäsenten/aktiivien ikääntyminen, nuorempia ei saa tilalle	85	18
Toimintatiloihin liittyvät uhkat/riskit	58	12
Jäsenmäärän vähyy/väheneminen	38	8
Luottamushenkilöiden saannin vaikeus	35	7
Yhdistyksen palveluntuotantoon liittyvät uhkat/riskit	27	6
Kuntaliitoksiin liittyvät uhkat/riskit	12	2

3.2 Yhdistysten toimintamuodot

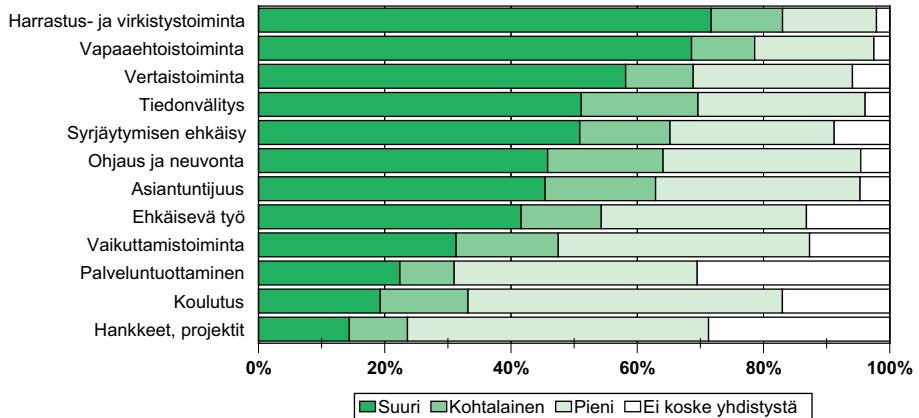
Toiminnan painopisteet

Yhdistyksiltä tiedusteltiin eri toimintojen painoarvoa niiden tämänhetkisessä toimintakokonaisuudessa sekä ennakoarviota siitä, mikä niiden merkitys tulee olemaan 3–5 vuoden kuluttua.

Harrastus- ja virkistystoiminta sekä vapaaehtoistoiminta ovat yhdistysten keskeisimpiä toiminta-alueita, sillä yli kaksi kolmesta (69–72 %) vastaajasta pitää niiden merkitystä suurena (kuvio 3). Yhdistysten tärkeimpiä tehtäviä vapaaehtois- ja virkistystoiminnan lisäksi on oman alan kokemus- ja erityistiedon sekä asiantuntijuuden välittäminen. Yli puolet (51–58 %) yhdistyksistä arvioi vertaistoiminnan ja tiedonvälityksen merkityksen suureksi toiminnassaan. Lisäksi lähes puolella (45–46 %) yhdistyksistä asiantuntijuuden sekä ohjauksen ja neuvonnan painoarvo on suuri.

Syrjäytymisen ehkäisy on keskeistä noin puolelle (51 %), yleisemmin ehkäisevä työ 42 prosentille ja vaikuttamistoiminta 31 prosentille yhdistyksistä. Syrjäytymisen ehkäisyä tarkastellaan lähemmin tuonnempana tässä luvussa. Palvelujen tuottamisen merkitystä korostavia yhdistyksiä on runsas viidesosa (22 %). Noin joka viides (19 %) pitää koulutusta ja 14 prosenttia hankkeita ja projekteja painoarvoltaan suurina omassa toiminnassaan.

Vertailtaessa yhdistysten edellisvuoden arvioita niiden nykyhetkeä ja lähitulevaisuutta koskeviin näkemyksiin havaitaan, että yhdistystoiminnan painopisteiden kokonaiskuvassa ei ole tapahtunut suuria muutoksia eikä niitä ennakoita lähivuosikseen. Nyt keskeisimpinä pidettyjen toimintojen arvioidaan olevan sellaisia myös muutaman vuoden kuluttua.

KUVIO 3. Yhdistysten (n=958–1016) arvio eri toimintamuotojen painoarvosta.

Toiminnan painopisteet vaihtelevat jonkin verran toimialoittain. Monet keskeisimmistä toimintamuodoista arvioidaan yhdistyksissä merkitykseltään suuriksi lähes toimialasta riippumatta. Taulukkoon 13 on koottu kaikkien toimialojen kohdalle niihin kuuluvien yhdistysten kolme yleisimmin tärkeäksi arvioimaa toimintoa.

Valtaosassa toimialoista harrastus- ja virkistystoiminta sekä vapaaehtoistoiminta ovat kolmen tärkeimmän toimintamuodon joukossa ja joka toisessa myös vertaistoiminta ja syrjäytymisen ehkäisy kuuluvat tärkeimpiin toimintoihin.

TAULUKKO 13. Kolme yhdistysten yleisimmin tärkeäksi arvioimaa toimintamuotoa toimialoitain.

Toimiala*	Toimintamuoto	Toimintamuodon merkitystä suurena pitävien yhdistysten osuus
Kansanterveysyhdistykset		
yleis- ja monialayhdistykset	vapaaehtoisminta	91 %
	harrastus- ja virkistystoiminta	57 %
	syrjäytymisen ehkäisy	41 %
potilasyhdistykset	vertaistominta	78 %
	vapaaehtoisminta	74 %
	harrastus- ja virkistystoiminta	74 %
mielenterveysyhdistykset	vertaistominta	80 %
	vapaaehtoisminta	73 %
	syrjäytymisen ehkäisy	69 %
työttömien yhdistykset	syrjäytymisen ehkäisy	77 %
	ohjaus ja neuvonta	64 %
	ehkäisevä työ	62 %
Lastensuojeluyhdistykset		
lastensuoj. yleisyhdistykset	vapaaehtoisminta	92 %
	harrastus- ja virkistystoiminta	85 %
	vertaistominta	60 %
sijaishuoltoyhdistykset	vapaaehtoisminta	87 %
	syrjäytymisen ehkäisy	53 %
	asiantuntemus	53 %
Vanhusyhdistykset		
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	palveluntuottaminen	62 %
	asiantuntemus	58 %
	harrastus- ja virkistystoiminta	49 %
eläkeläisyhdistykset	harrastus- ja virkistystoiminta	84 %
	vapaaehtoisminta	62 %
	syrjäytymisen ehkäisy	61 %
Vammaisyhdistykset		
invalidiyhdistykset	harrastus- ja virkistystoiminta	76 %
	vapaaehtoisminta	73 %
	vertaistominta	72 %
aistivammayhdistykset	vapaaehtoisminta	70 %
	vertaistominta	68 %
	harrastus- ja virkistystoiminta sekä ohjaus ja neuvonta	65 %
kehitysvammayhdistykset	harrastus- ja virkistystoiminta	67 %
	vertaistominta	67 %
	vapaaehtoisminta	61 %
Päihdeyhdistykset		
	syrjäytymisen ehkäisy	69 %
	ohjaus ja neuvonta	65 %
	ehkäisevä työ	63 %

* Toimialoitaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Yhdistysten keskeisimmiksi arvioimat toimintamuodot

Paikallisyhdistyksiltä tiedusteltiin, mikä oli niiden kaikkein keskeisin yksittäinen toimintamuoto vuonna 2012. Kysymykseen vastasi 1008 yhdistystä, joista osa nimesi yhden tärkeimmän sijaan kaksi tai kolme tärkeimpänä pitämäänsä toimintamuotoa.

Yhdistysten mainitsemat toimintamuodot on luokiteltu karkeisiin sisältöluokkiin taulukossa 14. Luokat eivät ole toisensa poissulkevia, mutta niiden avulla on mahdollista ainakin hieman avata yleisyysasteiltaan erilaisten vastausten sisältöä ja suhteellista osuutta. Taulukoihin 15–18 on koottu sisältöluokittain ryhmitellen esimerkkejä yhdistysten keskeisimpinä pitämistä toimintamuodoista.

Vastaajista 40 prosenttia pitää yleensä vertaistoimintaa tai jotain nimeämäänsä vertaistoiminnan muotoa keskeisimpänä vuonna 2012 toteuttamistaan toimintamuodoista. Vertaistoimintaa organisoivat esimerkiksi potilas-, vammais-, lastensuojelu- ja päihdeyhdistykset ja myös monet eläkeläisyhdistysten kerhot voidaan lukea vertaistoiminnaksi. Yli neljäsosa (27 %) yhdistyksistä arvioi harrastus- ja virkistystoiminnan tärkeimmäksi viime vuoden toiminnoistaan. Yhdistysten jäsenilleen ja laajemmalle käyttäjäkunnalle tarjoamat harrastus- ja virkistystoiminnan muodot sisältävät esimerkiksi matkoja, retkiä, ja kulttuuriharrasteita.

Sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavien yhdistysten osuus on suhteellisen pieni, mutta niille palvelutoiminta on aina keskeisin toimintamuoto. Sosiaali- ja terveyspalveluja keskeisimpänä toimintana pitäviä yhdistyksiä on noin kymmenesosa (9 %) vastaajista. Yleisimpiä palvelumuotoja ovat ikääntyneiden asumispalvelut, mutta kyselyyn vastanneet yhdistykset tuottavat myös esimerkiksi kuntoutuspalveluja, kriisipalveluja ja päiväkeskuspalveluja.

Vajaa kymmenesosa (9 %) arvioi ohjauksen, neuvonnan ja tiedonvälityksen sekä vapaaehtoistoiminnan keskeisimmäksi toimintamuodokseen. Ohjausta, neuvontaa ja tiedonvälitystä tarjoavat esimerkiksi potilas- ja vammaisjärjestöt pitkäaikaissairaille, vammaisille ja heidän omaisilleen sekä koko väestölle. Vapaaehtoistoiminta on valtaosalle yhdistyksistä koko toimintaa läpäisevä keskeinen osa-alue, koska vain murto-osalla yhdistyksistä on palkattua henkilöstöä. Se mielletään useimmissa yhdistyksissä pikemminkin toimintatapana kuin toimintamuotona ja siksi vain noin kymmenesosa vastaajista mainitsee jonkin yksittäisen vapaaehtoistoiminnan sisällön keskeisimmäksi toimintamuodokseen. Niitä ovat esimerkiksi ystävätoiminta ja vapaaehtoinen ensiaputoiminta.

Liikuntaa voidaan pitää osana yhdistysten harrastus- ja virkistystoimintaa osana, mutta se on tässä tarkastelussa laskettu erityisluonteensa vuoksi omaksi toimintamuodokseen. Kahdeksan prosenttia vastaajista nimeää liikunnan yleensä tai yhden tai useamman liikuntamuodon tärkeimmäksi vuoden 2012 toiminnassaan. Yhdistysten liikuntatoimintaa ovat esimerkiksi erilaisille ihmisryhmille tarkoitetut liikuntaryhmät ja -kerhot, joissa lajeina ovat mm. erilaiset jumpat, pelit sekä tanssi.

Kolme prosenttia yhdistyksistä arvioi ehkäisevän työn tai vaikuttamistoiminnan ja edunvalvonnan keskeisimmäksi toimintamuodokseen. Vapaaehtoistoiminnan

ohella ehkäisevä työ läpäisee koko yhdistystoiminnan niin, että lähes kaikkea sosiaali- ja terveysyhdistysten toimintaa voidaan pitää ehkäisevänä työnä. Yhdistysten mainitsemia esimerkkejä ehkäisevästä työstä ovat terveystmittaukset, sekä eri tavoin tapahtuva syrjäytymisen ehkäisy. Vaikuttamistoiminnallaan yhdistykset ajavat jäsenistönsä tai muiden toimintansa kannalta keskeisten ihmisryhmien, esimerkiksi vammaisten, pitkäaikaissairaiden, työttömien, eläkeläisten tai lapsiperheiden etuja. Yhdistykset pyrkivät vaikuttamaan esimerkiksi kunnalliseen päätöksentekoon ja edistämään mm. ympäristön esteettömyyttä.

Yhdestä kahteen prosenttia yhdistyksistä pitää yksittäistä tapahtumaa tai tilaisuutta, keräystä ja varainhankintaa, muiden kuin sosiaali- ja terveyspalvelujen myyntiä, työllistämistä tai koulutusta tärkeimpänä vuoden 2012 toimintamuodoistaan. Vastaajien tärkeinä pitämiä tapahtumia ovat esimerkiksi yhdistysten juhluvuodet ja erilaiset teemapäivät tai -viikot. Muutamille yhdistyksille varainhankinta, yleisimmin valtakunnallisiin keräyksiin osallistuminen, oli viime vuoden keskeisin toimintamuoto. Osa yhdistyksistä tarjoaa muita kuin sosiaali- ja terveyspalveluja tai harjoittaa myynti- tai vuokraustoimintaa esimerkiksi ylläpitämällä kirpputoreja ja kahviloita. Joillakin yhdistyksillä, etenkin työttömien yhdistyksillä, työllistäminen on keskeistä toimintaa. Muutamille yhdistyksille koulutusten tarjoaminen on keskeistä. Niistä kaikkein yleisimmin mainittuja ovat ensiapukoulutukset.

TAULUKKO 14. Yhdistysten (n=1008) keskeisimmiksi arvioimat toimintamuodot vuonna 2012.

Toimintamuoto*	Yhdistykset	
	n	%
Vertaistoiminta	403	40 %
Harrastus-/virkistystoiminta	272	27 %
Sosiaali-/terveyspalvelut	95	9 %
Ohjaus/neuvonta/tiedonvälitys	92	9 %
Vapaaehtoistoiminta	90	9 %
Liikunta	84	8 %
Ehkäisevä toiminta	34	3 %
Vaikuttamistoiminta/edunvalvonta	33	3 %
Tilaisuus/tapahtuma	20	2 %
Keräykset, varainhankinta	19	2 %
Muut palvelut, myynti	18	2 %
Työllistäminen	16	2 %
Koulutus	14	1 %

* Tarkastelusta on jätetty pois alle kymmenen vastaajan mainitsemat toimintamuodot.

TAULUKKO 15. Esimerkkejä yhdistysten mainitsemista keskeisimmistä vapaaehtois- ja vertaistointamuodoista vuonna 2012.

Vapaaehtoistoiminta

- // Hoivan tarpeessa olevien vanhusten auttaminen = ulkoilutus, ystävätuki kirkossa käyntiin [...].
- // Kuorotoiminta – esiintyminen laitoksissa.
- // Pakolaisten kotouttaminen ystävöitymisen avulla.
- // Saattajapalvelut vapaaehtoistojen avulla.
- // 'Saunakahvitus' vanhuksille 1/viikko.
- // Ulkoiluystävöitymista.
- // Vapaaehtoinen ensiapupäivystys.
- // Vapaaehtoinen ystävöityminen.
- // Vapaaehtoistyö vanhusten päivätoiminnassa.

Vertaistointiminta

- // Mielenterveyskuntoutujien asumisen tukeminen vertaistukitoimin.
- // Muistisairaiden ja heidän omaisten tukeminen → vertaistuki.
- // Perhekahvilatoiminta → vanhemmille ja lapsille 1 krt/vko vertaistointiminta.
- // Perhekerho, joka tarjoaa vertaistukea ja yhteistä toimintaa diabetesta sairastaville lapsille ja heidän perheilleen.
- // Sydänsairaiden vertaistointiminta, ns. sydänkerhotoiminta ja leikattujen klubi.
- // Tukihenkilötoiminta avanneleikatuille (vertaistuki).
- // Tukioppilastoiminta yläkoululla.
- // Vertaistukikerhot = uniapnea, astma, COP, harvinaiset hengityssairaudet, homealtistuneet.
- // Vertaistukitoiminta yhden vanhemman perheille.
- // Vertaistukiryhmät mielenterveyskuntoutujien omaisille.
- // Ehkäisevässä päihdetyössä vertaistointiminta vaikeuksista selviytymiseksi.

TAULUKKO 16. Esimerkkejä yhdistysten mainitsemista keskeisimmistä harrastus-, virkistys- ja liikuntatoimintamuodoista vuonna 2012.

Harrastus-/virkistystoiminta

- // Harrastus- ja virkistystoiminta, esim. bocciapelit, teatteri- ja messuretket.
- // Hyvän ohjelman tarjoaminen jäsenille: kulttuuria, yhteiskuntatietoa, historiaa ym.
- // Kehitysvammaisten harrastus ja virkistystoiminta.
- // Loma- ja virkistysmatkat ja kulttuuriharrastus (kuoro, hanurikerho [...]).
- // Näytelmäpiiri.
- // Seniori-ikäisten harrastus ja virkistystoiminta v. 2012 matkoja 10 kpl.
- // Sydänpotilaiden virkistystoiminta [...].
- // Viikottaiset peli-illat ja kesällä myös viikottaiset sauna ja tapaamispäivät.
- // Omaishoitajien virkistystoiminta.

Liikunta

- // Alle kouluikäisten muksujumppa.
- // Jumppakerho ja tanssikerho.
- // Kuntoliikunta: (kävely, hiihto, uinti, vesiliikunta, kuntosalii).
- // Kuntouttava, aktiivinen, säännöllinen vesiliikunnan järjestäminen.
- // Ohjattu fysioterapeutin ohjaama liikuntaryhmä.

- // Salibandyn harrastaminen.
 - // Sulkapalloturnaus.
 - // Sydänliikuntaryhmä.
 - // Tasapaino- ja lihaskuntoa ylläpitävä ja säilyttävä liikunta viikoittain.
 - // Tuoli-hartiajumpat.
-

TAULUKKO 17. Esimerkkejä yhdistysten mainitsemista keskeisimmistä ehkäisevän työn sekä sosiaali- ja terveyspalvelutoiminnan muodoista vuonna 2012.

Ehkäisevä työ

- // Ehkäisevä työ syrjäytymisen (ennakoivaa työtä iäkkäiden kohdalla) vähentämiseksi
 - // Ennaltaehkäisevä kuntoutus (vesivoimistelun, uinnin ja erilaisten jumppien järjestäminen).
 - // Lasten ja nuorten harrastusten ja opiskelun (2. aste) tukeminen → syrjäytymisen ehkäiseminen.
 - // Mittaustoiminnan aloittaminen.
 - // Ohjeistaa sydänterveydelle edistäviä elämäntapoja.
 - // Uusien diabeetikkojen etsintä verensokerimittauksin ja riskitestein.
 - // Sydän- ja verisuonisairauksista ja niiden ennalta ehkäisystä tiedottaminen.
 - // Yksinäisyyden (lue syrjäytymisen) ehkäisy[...].
-

Sosiaali- ja terveyspalvelut

- // Asumis- ja kuntoutuspalvelujen tuottaminen.
 - // Ikäihmisten kuntoutus.
 - // Kaksi kuntoutusryhmää sydänpotilaille.
 - // Kotiaputoiminta.
 - // Kriisikeskuksen ylläpito.
 - // Kuntoutuspalveluiden järjestäminen mielenterveyskuntoutujille.
 - // Lastenkodin ”pyrittäminen” ja kehittäminen.
 - // Mielenterveyskuntoutujien päiväkuntoutuspalvelut.
 - // Pyrittämään psyykkisesti sairaiden päiväkeskusta.
 - // Päihdeong. asuntolatoiminta.
 - // Päivätoimintakeskuksen ylläpito.
 - // Serviceboende och hemvård för äldre.
 - // Syöpäpotilaiden tukea ja kuntoutusta.
 - // Tarjota kuntouttavaa työtoimintaa [...] kaupungille.
 - // Tehostetun palveluasumisen tuottaminen (vanhustyö).
-

TAULUKKO 18. Esimerkkejä yhdistysten mainitsemista keskeisimmistä ohjaus- ja neuvontatoiminnan sekä vaikuttamistoiminnan muodoista vuonna 2012.

Ohjaus/neuvonta/tiedonvälitys

- // Antaa tietoa osteoporoosista ja sen ehkäisystä.
- // Ikäihmisten terveyteen liittyvä valistus [...].
- // [...] information och stöd till minnessjuka och deras anhöriga.
- // Kuulolähipalvelu, toiminta, jossa opastetaan kuulokojeiden ja apuvälineiden käytössä ja annetaan muutenkin neuvoja ja apua.

- // Muistineuvonta- ja ohjaus.
- // Neuvontapiste vammaispalveluista.
- // Ohjaus ja neuvonta, liikunnassa ja ravinnossa.
- // Ohjaus- ja neuvonta mielenterveyspotilaiden omaisille.
- // Omaishoitoperheiden ohjaus ja neuvonta [...].
- // Sydäntietokurssi, lääkärin luento.
- // [...] Tiedon jakaminen hengityselinsairauksista ja niiden hyvästä hoidosta.
- // Tiedonvälityksen hoitamien esitteitä jakamalla ja keskustelemalla.
- // Tiedon välittäminen kilpirauhasasioista [...].

Vaikuttaminen/edunvalvonta

- // Edunvalvonta syrjäytymisen ehkäisemiseksi.
 - // Kannanotto kaupungin omaishoidon tukien irtisanomiseen ja uusien kriteerien laatimiseen.
 - // Kehitysvammaisen edunvalvonta.
 - // Korjata liikuntarajoitteisten liikkumismahdollisuuksia eli luiskat pyörätuolin käyttäjille, tukikäiteet, hissit taloihin ym. [...].
 - // Parkinsonia sairastavien edunvalvonta.
 - // Vaikuttaminen kuntaan päin. Vammaisneuvosto saatava takaisin.
 - // Vanhusneuvosten jäsenyys.
 - // Työttömien edunvalvonta [...].
-

Syrjäytymisen ehkäisy yhdistysten toiminnassa

Yksi tämänhetkisen hallitusohjelman painopisteistä on syrjäytymisen ehkäisy. Vähän yli puolet (54 %) valtakunnallisten järjestöjen johtajista on sitä mieltä, että hallitus on onnistunut tähän mennessä huonosti tai melko huonosti syrjäytymisen ehkäisyssä. Runsas kolmannes (37 %) arvioi hallituksen onnistuneen kohtalaisesti ja vain yhdeksän prosenttia hyvin. Järjestöjohtajat suhtautuvat kriittisesti myös järjestöjen osallistumismahdollisuuksiin hallituksen syrjäytymistä vähentävään toimenpideohjelmaan. Selvästi yli puolet (57 %) arvioi järjestöjen osallistumismahdollisuuksien toteutuneen huonosti tai melko huonosti, kolmasosa (33 %) kohtalaisesti ja yhdeksän prosenttia hyvin.

Järjestöjohtajilta ja paikallisyhdistyksiltä kysyttiin tänä vuonna Järjestöbarometrissa ensimmäistä kertaa syrjäytymisen ehkäisystä toiminnan painopisteenä. Neljä viidestä (81 %) valtakunnallisista järjestöistä ja noin joka toinen (51 %) paikallisyhdistys määrittelee syrjäytymisen ehkäisyn merkitykseltään suureksi toimintansa kannalta. Kyse on siten varsin keskeisestä toiminnasta sosiaali- ja terveysjärjestöissä. Valtakunnalliset järjestöt arvioivat syrjäytymisen ehkäisyn kolmanneksi tärkeimmäksi toiminnan painopisteeksi (ks. tarkemmin luku 4.1). Paikallisyhdistyksissä syrjäytymisen ehkäisy on viidenneksi keskeisin toiminnan painopiste (ks. tarkemmin edellä kuvio 3).

Paikallisyhdistystasolla syrjäytymisen ehkäisyn merkitys toiminnassa painottuu erityisesti työttömien yhdistyksissä, mielenterveysyhdistyksissä ja päihdeyhdistyksissä. Myös eläkeläisyhdistyksissä sen painoarvo on useammin suuri kuin yhdistyksissä keskimäärin. Syrjäytymisen ehkäisyn määrittelee toimintansa

kannalta painoarvoltaan suureksi 77 prosenttia työttömien yhdistyksistä, 69 prosenttia mielenterveysyhdistyksistä ja päihdeyhdistyksistä sekä 61 prosenttia eläkeläisyhdistyksistä.

Syrjäytymisen ehkäisy on hieman useammin keskeisessä asemassa taloudeltaan ja jäsenmäärältään suurten yhdistysten toiminnassa. Syrjäytymisen ehkäisyn painoarvolla yhdistyksen toiminnassa ei sen sijaan ole yhteyttä yhdistyksen sijaintikunnan tyyppiin. Syrjäytymisen ehkäisy ei siten kuulu esimerkiksi tyypillisemmin kaupungeissa toimivien yhdistysten toimintaan.

Järjestöjohtajista 71 prosenttia ennakoii syrjäytymisen ehkäisyn merkityksen säilyvän ennallaan seuraavien 3–5 vuoden aikana. 23 prosenttia arvioi sen merkityksen kasvavan ja viisi prosenttia vähenevän. Yhdistyksistä vajaa kolmannes (30 %) arvioi syrjäytymisen ehkäisyn merkityksen toiminnassaan kasvavan ja kahdeksan prosenttia vähenevän. Loput 61 prosenttia ennakoii merkityksen pysyvän ennallaan.

Paikallisyhdistyksiä pyydettiin kertomaan, minkä ihmisryhmien syrjäytymistä toiminnalla pyritään ehkäisemään sekä mitkä ovat syrjäytymisen ehkäisyn keskeisimmät toimintamuodot. Vastauksista on koottu taulukkoon 19 toimialoitain ryhmiteltynä esimerkkejä yhdistysten mainitsemista ihmisryhmistä ja toimintamuodoista, jotka ovat keskeisiä niiden syrjäytymistä ehkäisevässä toiminnassa.

Syrjäytymisen ehkäisy kattaa vastausten perusteella monia ihmisryhmiä. Yhdistykset raportoivat myös monipuolisesti toimintamuodoista, joilla syrjäytymistä pyritään ehkäisemään. Monet mainituista syrjäytymisen ehkäisyn toimintamuodoista ovat yhdistysten keskeisintä toimintaa: harrastus- ja virkistystoiminta sekä vertaistoiminta. Näitä keinoja mainitsevat kaiken tyyppiset yhdistykset. Eri toimialojen yhdistysten mainitsemia syrjäytymisen ehkäisykeinoja ovat myös mm. ohjaus ja neuvonta, erilaiset kurssit ja tiedottaminen.

Vastauksissa on myös toimialoitaisia erityispiirteitä. Päihdeyhdistysten syrjäytymisen ehkäisykeinoissa näkyvät esimerkiksi asumispalvelut ja päihdehoito. Vammaisyhdistysten syrjäytymistä ehkäisevään toimintaan kuuluu erilaisten liikuntaharrastusten järjestäminen jäsenille. Vanhustyhdistysten vastauksissa nousivat esiin vierailut jäsenten kodeissa tai iäkkäiden hakeminen kotoa mukaan toimintaan.

Syrjäytymisen ehkäisystä kysyttiin myös valtakunnallisten järjestöjen johtajilta. Vastauksissa korostuu paikallisyhdistysten toiminta, yleisimpänä vertaistuki. Joissakin vastauksissa tuodaan esiin myös valtakunnallisten järjestöjen omaa toimintaa, kuten tutkimus- ja kehittämishankkeet ja tiedottaminen.

TAULUKKO 19. Esimerkkejä ihmisryhmistä joiden syrjäytymistä yhdistyksissä⁴ pyritään ehkäisemään sekä syrjäytymisen ehkäisyn keskeisimmistä toimintamuodoista.

Esimerkkejä ihmisryhmistä, joiden syrjäytymistä pyritään ehkäisemään	Esimerkkejä keskeisimmistä toimintamuodoista syrjäytymisen ehkäisyssä
Kansanterveysyhdistykset	
vanhukset eri sairausryhmiin kuuluvat yksinäiset vanhukset mielenterveyskuntoutujat lapset ja nuoret työttömät pitkäaikaistyöttömät maahanmuuttajat seksuaalivähemmistöt	kerhot kohtaamispaikat vertaistuki, ryhmät jäsenillat kurssit ystävätoiminta tukihenkilötoiminta tapahtumat, retket työllistäminen, työtoiminta ohjaus ja neuvonta keskusteluapu harrastustoiminta virkistystoiminta hankkeet
Lastensuojeluyhdistykset	
lapset, lapsiperheet vauvaperheet nuoret kotiäidit, yksinhuoltajat erityislasten perheet köyhät perheet maahanmuuttajat	perhekahvilatoiminta vertaistointia, ryhmät harrastustoiminta tapahtumat EU-ruokatarvikejako ohjaus ja neuvonta yhdessäolo
Vanhusyhdistykset	
vanhukset yksinäiset vanhukset omaishoitajat muistisairaat köyhät vanhukset	yhteiset kokoontumiset kerhot harrastustoiminta aktivointi mukaan vertaistuki ystävätoiminta virkistystoiminta vierailut kodeissa tiedottaminen
Vammaisyhdistykset	
vanhukset kuulovammaiset näkövammaiset kehitysvammaiset yksinäiset äskettäin vammautuneet	vertaistointia, ryhmät harrastustoiminta, kerhot liikunta tiedottaminen edunvalvonta kannustaminen mukaan
Päihdeyhdistykset	
päihdeongelmaiset mielenterveysongelmaiset pitkäaikaistyöttömät asunnottomat vankilasta vapautuvat nuoret nuoret eläkeläiset lapsiperheet vanhukset	vertaistointia, ryhmät asumispalvelut päiväkeskustoiminta päivittäinen ruokailu työllistäminen kuntouttava työtoiminta ohjaus ja neuvonta päihdehoito

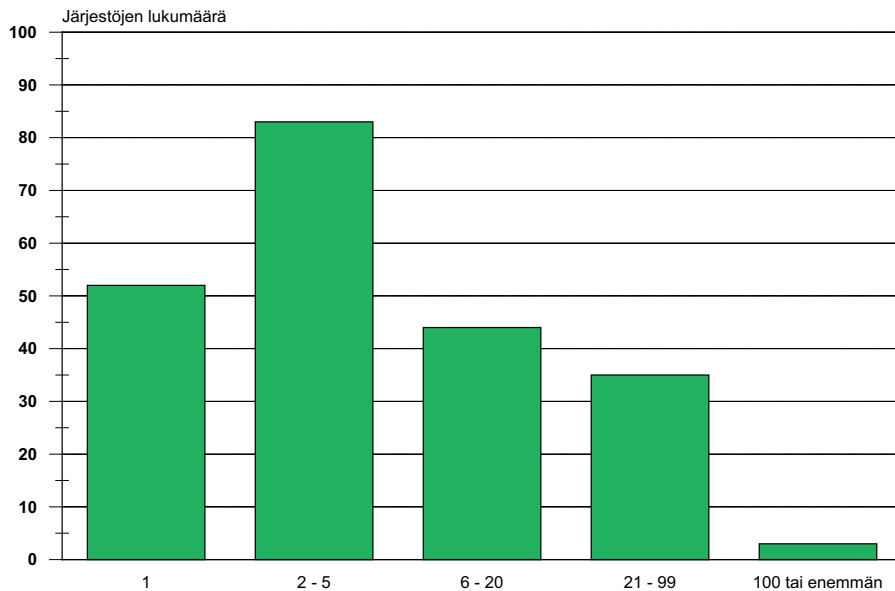
⁴ Kysymykseen ihmisryhmistä, joiden syrjäytymistä toiminnassa pyritään ehkäisemään, vastasi 837 yhdistystä ja kysymykseen syrjäytymisen ehkäisyn toimintamuodoista 824 yhdistystä.

3.3 Voimavarat

Palkattu henkilöstö

Suurin osa paikallisista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä toimii pelkin vapaaehtoisvoimin. Vain runsaassa viidesosassa (22 %) yhdistyksistä oli palkattua henkilöstöä vuoden 2012 lopussa. Henkilöstömäärät ovat yhdistyksissä keskimäärin melko pieniä. Joukossa on myös pieni määrä melko suuria työllistäjiä, jotka ovat palkanneet työvoimaa lähinnä erilaisien palvelujen tuottamista varten.

Keskimäärin yhdessä yhdistyksessä on palkattuna kolme työntekijää (mediaani). Joka neljännessä (24 %) henkilökuntaa palkanneessa yhdistyksessä työskentelee vain yksi työntekijä ja lähes kahdessa kolmesta (62 %) heitä on enintään viisi (kuvio 4). Prosentilla kyselyyn vastanneista yhdistyksistä on vähintään sata työntekijää ja enimmillään heitä on yhdessä yhdistyksessä 135.

KUVIO 4. Henkilöstöä palkanneet yhdistykset (n=217) henkilöstön kokonaismäärän mukaan.

Henkilöstön palkkaamisessa ja palkatun henkilöstön määrässä on eroja eri toimialojen välillä. Työttömien yhdistyksistä peräti 91 prosentissa sekä vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksistä 80 prosentissa on palkattua henkilökuntaa (taulukko 20). Myös noin joka toinen mielenterveysyhdistys (52 %) ja päihdeyhdistys (50 %) on palkannut työvoimaa. Keskimääräinen henkilöstömäärä (mediaani) on selvästi muita suurempi vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (19).

Selvästi muita yhdistyksiä yleisemmin pelkin vapaaehtoisvoimin toimivat eläkeläisyhdistykset, joista vain prosentilla on palkattua henkilöstöä.

TAULUKKO 20. Henkilöstöä palkanneet yhdistykset ja niiden keskimääräinen (mediaani) henkilöstön määrä.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa palkattua henkilöstöä		Henkilöstöä keskimäärin	
	Vastanneet %	Vastanneet n	Vastanneet (mediaani)	Vastanneet n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	16	83	1	11
potilasyhdistykset	13	179	2	24
mielenterveysyhdistykset	52	60	3	31
työttömien yhdistykset	91	22	3	19
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	30	46	2	14
sijaishuoltoyhdistykset	13	15	*	*
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	80	85	19	68
eläkeläisyshdistykset	1	331	*	*
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	20	61	1	12
aistivammayhdistykset	22	36	*	*
kehitysvammayhdistykset	14	35	*	*
Päihdeyhdistykset	50	38	5	15
KAIKKI YHDISTYKSET	22	1 006	3	217

* Toimialoitaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Noin puolella (47 %) henkilöstöä palkanneista yhdistyksistä oli työllistämistuin työllistettyä työvoimaa vuoden 2012 lopussa. Yhdessä yhdistyksessä heitä oli keskimäärin (mediaani) kaksi henkilöä. Kun kyselyyn vastanneissa yhdistyksissä oli vuoden 2012 lopussa yhteensä 2 600 palkattua työntekijää, heistä 520 eli joka viides oli työllistetty työllistämistuilla.

Työllistämistuin työllistämistä on käytetty yleisimmin työttömien yhdistyksissä. Henkilöstöä palkanneista työttömien yhdistyksistä 90 prosentissa on työllistämistuin työllistettyä henkilöstöä. Yhdessä yhdistyksessä heitä on keskimäärin kahdeksan (taulukko 21). Myös yli kahdessa kolmasosassa (68 %) päihdeyhdistyksistä on työllistämistuilla palkattua henkilöstöä, keskimäärin kolme työntekijää.

TAULUKKO 21. Työllistämistukia käyttäneiden yhdistysten osuus kaikista henkilöstöä palkkanesta yhdistyksistä ja niiden keskimääräinen työllistetyin henkilöstön määrä (mediaani).

Toimiala*	Yhdistykset, joissa työllistämistuilla palkattua henkilöstöä	Vastanneet	Työllistämistuin palkattua henkilöstöä keskimäärin	Vastanneet
	%		(mediaani)	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	46	13	*	*
potilasyhdistykset	42	24	1	10
mielenterveysyhdistykset	32	31	1	10
työttömien yhdistykset	90	19	8	17
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	21	14	*	*
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	43	68	2	29
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	58	12	*	*
Päihdeyhdistykset	68	19	3	13
KAIKKI YHDISTYKSET	47	225	2	106

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Henkilöstömäärän muutokset

Yhdistyksiltä tiedusteltiin niiden kokonaishenkilöstömäärän ja erilaisten työsuhteiden määrän kehitystä vuodesta 2012 vuoteen 2013 sekä ennakoarviota vuoden 2013 aikana tapahtuvista muutoksista. Lähes kahdella kolmasosalla (64 %) yhdistyksistä kokonaishenkilöstömäärä on pysynyt muuttumattomana vuodesta 2012 vuoteen 2013 (taulukko 22). Henkilöstön määrä on lisääntynyt joka viidennellä (21 %) yhdistyksellä ja vähentynyt 15 prosentilla. Keskimääräistä yleisemmin henkilöstömäärä on kasvanut päihde- ja mielenterveysyhdistyksissä. Päihdeyhdistyksissä toisaalta myös henkilöstömäärän väheneminen on ollut keskimääräistä tavallisempaa.

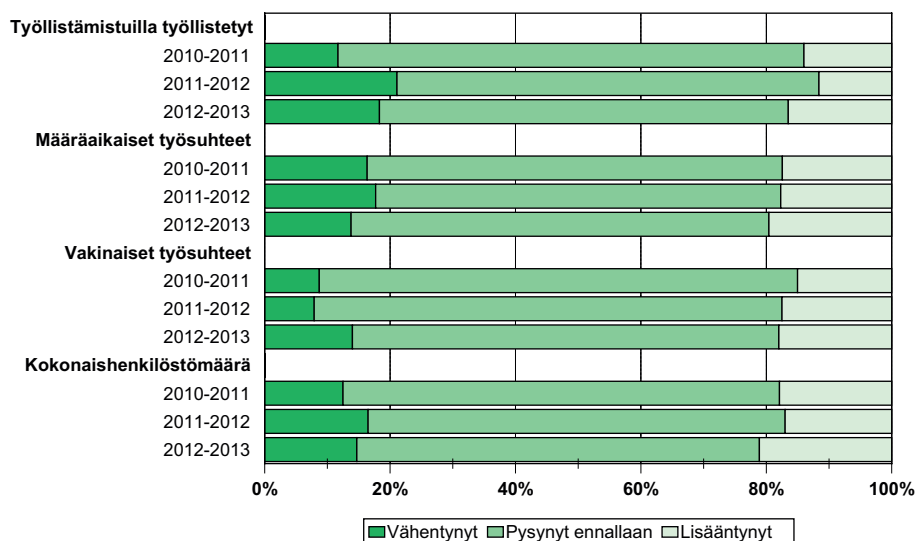
Vuoden 2013 alussa henkilöstömääräänsä edellisvuodesta lisänneitä yhdistyksiä on kaikilla toimialoilla vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksiä lukuun ottamatta suhteellisesti hieman enemmän kuin vuoden 2012 alussa. Henkilöstömäärää lisänneiden yhdistyksien osuus on nyt yhteensä neljä prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2012 (Järjestöbarometri 2012).

TAULUKKO 22. Henkilöstöä palkanneiden yhdistysten kokonaishenkilöstömäärän muutos vuodesta 2012 vuoteen 2013.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa henkilöstömäärä on			n
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
potilasyhdistykset	14	68	18	22
mielenterveysyhdistykset	35	48	17	29
työttömien yhdistykset	13	75	13	16
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	9	91	–	11
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	23	64	13	61
Päihdeyhdistykset	38	38	23	13
KAIKKI YHDISTYKSET	21	64	15	190

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Kuvioon 5 on koottu tiedot yhdistysten henkilöstömäärien muutoksista vuodesta 2010 vuoteen 2013. Huomattavin muutos on vakinaisten työsuhteiden vähenemisen hienoinen yleistyminen ja työllistämistuilla työllistettyjen määrän kasvu hie-man edellisvuotta suuremmassa osassa yhdistyksiä. Yhdistyksiä, joissa vakinaisten työsuhteiden määrä on vähentynyt nyt kuusi prosenttiyksikköä enemmän kuin vuosi sitten. Yhdistyksiä, joissa työllistämistuilla työllistettyjen määrä on kasvanut, on nyt viisi prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2012.

KUVIO 5. Yhdistysten erilaisissa työsuhteissa olevan henkilöstön määrän muutokset vuosittain vuodesta 2010 vuoteen 2013.

Yhdistykset ennakoivat varsin vakiintuneita henkilöstönäkymiä, sillä neljä viidestä (81 %) yhdistyksestä arvioi vuoden alussa, että niiden henkilöstön kokonaismäärä ei tule vuoden 2013 kuluessa muuttumaan (taulukko 23). Kasvua odottavia yhdistyksiä on 11 prosenttia ja henkilöstömäärän supistumiseen uskoo vain kahdeksan prosenttia vastaajista.

Työttömien yhdistyksissä arviot ovat muita myönteisempiä, sillä 41 prosenttia niistä pitää henkilöstömääränsä kasvamista todennäköisenä. Vuotta aiemmin vain kuusi prosenttia työttömien yhdistyksistä ennakoivat henkilöstönsä lisäyksiä ja peräti 35 prosenttia supistuksia (Järjestöbarometri 2012). Tämänvuotisessa kokonaiskuvassa ei ole kuitenkaan suurta eroa viimevuotiseen, sillä henkilöstömäärän lisääntymistä ennakoivia on nyt kaksi prosenttiyksikköä vähemmän ja supistumista odottavia kolme prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2012 (emt.)

TAULUKKO 23. Henkilöstöä palkanneiden yhdistysten arvio kokonaishenkilöstömäärän muutoksesta vuonna 2013.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa henkilöstömäärän arvioidaan			n
	Lisääntyvän %	Pysyvän ennallaan %	Vähentyvän %	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	–	80	20	10
potilasyhdistykset	5	90	5	21
mielenterveysyhdistykset	10	90	–	29
työttömien yhdistykset	41	41	18	17
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	9	91	–	11
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	6	84	10	63
Päihdeyhdistykset	29	57	14	14
KAIKKI YHDISTYKSET	11	81	8	191

* Toimialoitaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Paikallisyhdistysten palkatun henkilöstön määrän muutoksista kerättiin lisätietoa tiedustelemalla yhdistyksiltä, ovatko ne lomauttamassa tai irtisanomassa henkilöstöä vuoden 2013 aikana. Lomautuksia ja irtisanomisia ennakoidaan vain suhteellisen pienessä osassa yhdistyksiä. Neljä prosenttia henkilöstöä palkanneista yhdistyksistä (8 yhdistystä) arvioi toteuttavansa irtisanomisia ja yhtä suuri osuus lomautuksia vuoden 2013 kuluessa. Irtisanomisia ennakoivista yhdistyksistä puolet on vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksiä ja loput yksittäisiä eri toimialojen yhdistyksiä. Myös lomautuksia suunnittelevat yhdistykset ovat lähinnä yksittäisiä eri toimialojen yhdistyksiä.

Vaikka lomautukset ja irtisanomiset ovat edelleen melko harvinaisia, niitä toutetaan paikallisyhdistyksissä jonkin verran vuosittain (Järjestöbarometri 2011,

Järjestöbarometri 2012). Se viittaa järjestökentälle suhteellisen uuden ilmiön pysyvään laajentumiseen myös paikallistasolle.

Yhdistysten lomautukset ja irtisanomiset koskevat yleisimmin yhtä tai kahta, mutta enimmillään 15 henkilöä tai koko henkilöstöä. Irtisanomisiin ja lomautuksiin päädytään yhdistyksissä yleensä toiminnallisista ja taloudellisista syistä. Toiminnan ja rahoituksen supistuminen sekä kilpailutuksen häviäminen ovat niistä esimerkkejä.

// *Kilpailutuksen häviäminen.*

// *Rahoitus ei riitä kuluihin.*

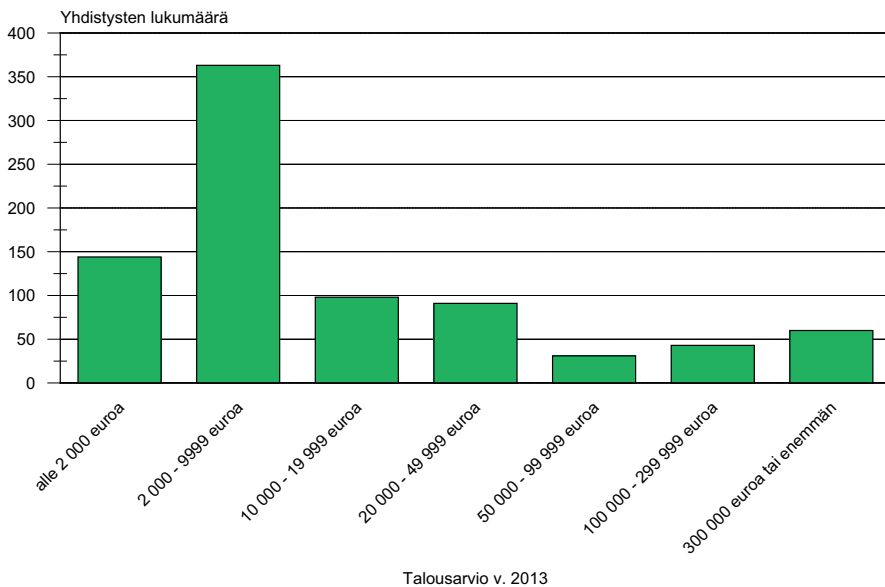
// *Toiminnan supistuminen – rahan puute.*

// *Taloudellisista ja tuotannollisista syistä.*

// *Jos RAY:n avustusta ei saada päivä- ja toimintakeskuksen toimintaan.*

Taloudelliset voimavarat

Paikallisyhdistyskenttä on talouden koon perusteella kahtiajakautunut. Selvä enemmistö yhdistyksistä on taloudeltaan varsin pieniä (kuvio 6). Kyselyyn vastanneiden yhdistysten keskimääräinen (mediaani) vuoden 2013 talousarvion loppusumma on 6 000 euroa. Joka kuudennella (17 %) yhdistyksellä vuoden 2013 talousarvion loppusumma on alle kaksi tuhatta euroa. Vajaa kaksi kolmasosaa (61 %) yhdistyksistä toimii alle kymmenen tuhannen euron vuosibudjetilla. Kyselyyn vastanneista yhdistyksistä 12 prosentilla on vähintään sadantuhannen euron talousarvio. 34 yhdistyksellä on vähintään miljoonan euron vuosibudjetti, suurimmillaan se on 13 miljoonaa.

KUVIO 6. Paikallisyhdistykset (n=830) vuoden 2013 talousarvion loppusumman mukaan.

Yhdistysten suuret taloudelliset volyymit selittyvät yleensä henkilöstömenoilla eli kaikkein suurimmilla yhdistyksillä on runsaasti palkattua henkilöstöä ja palveluntuotanto

on keskeistä niiden toiminnassa. Kahdella kolmasosalla (66 %) vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksistä ja vajaalla puolella (47 %) työttömien yhdistyksistä on vähintään sadantuhannen euron suuruiset talousarviot vuodelle 2013 (taulukko 24).

Taloudeltaan kaikkein pienimpien yhdistysten toiminta perustuu pelkkään vapaaehtoisten työpanokseen. Näitä vapaaehtoisvoimin toimivia yhdistyksiä on paljon potilasyhdistyksissä, vammaisyhdistyksissä, eläkeläisyhdistyksissä ja lastensuojelun yleisyhdistyksissä. Esimerkiksi aisti- ja kehitysvammayhdistyksistä, potilasyhdistyksistä ja lastensuojelun yleisyhdistyksistä 77–88 prosenttia toimii alle kymmenentuhannen euron vuosibudjetilla. Kaikkien toimialojen yhdistysten joukossa on kuitenkin taloudeltaan erikokoisia toimijoita.

TAULUKKO 24. Yhdistysten vuoden 2013 talousarvion loppusumma.

Toimiala*	Talousarvion loppusumma					Keskimäär. talousarvio (mediaani)	n
	Alle 2 000	2000 – 9 999	10 000 – 99 999	Vähintään 100 000	%		
Kansanterveysyhdistykset	%	%	%	%			
yleis- ja monialayhdistykset	21	44	26	8	4 000	61	
potilasyhdistykset	22	55	19	4	4 100	151	
mielenterveysyhdistykset	21	29	13	37	9 500	52	
työttömien yhdistykset	–	–	53	47	86 400	15	
Lastensuojeluyhdistykset							
lastensuoj. yleisyhdistykset	45	38	17	–	2 300	29	
sijaishuoltoyhdistykset	2 900	12					
Vanhusyhdistykset							
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	8	12	14	66	292 500	76	
eläkeläisyhdistykset	12	51	37	0	6 500	277	
Vammaisyhdistykset							
invalidiyhdistykset	12	53	32	3	6 200	57	
aistivammayhdistykset	23	65	8	4	3 500	26	
kehitysvammayhdistykset	27	43	30	–	3 300	30	
Päihdeyhdistykset	24	27	30	18	8 400	33	
KAIKKI YHDISTYKSET	17	44	27	12	6 000	830	

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Rahoituslähteet

Paikallisyhdistysten yleisimmät tulonlähteet ovat henkilöjäsenmaksut ja oman toiminnan tuotot, joita sai noin yhdeksän yhdistystä kymmenestä vuonna 2012 (taulukko 25). Henkilöjäsenmaksuista kertyneitä tuottoja pitää vähintään kohtalaisen merkittävänä 64 prosenttia ja oman toiminnan tuottoja 76 prosenttia vastaajista. Kunnan yleisavustusta sai yli puolet (54 %) yhdistyksistä ja kahdelle kolmesta yhdistyksestä avustuksen merkitys on suuri tai kohtalaisen suuri. Kunta-avustuksia käsitellään hieman tarkemmin tuonnempana tässä luvussa.

Yhteisöjäsenmaksuista sekä lahjoituksista ja testamenteista sai tuloja noin joka viides yhdistys. Joka neljännelle yhteisöjäsenmaksujen saajalle niiden merkitys oli vähintään kohtalainen. Lahjoitusten tai testamenttien saajista 42 prosenttia arvioi niiden merkityksen kohtalaiseksi tai suureksi. RAY:n kohdennettua A-avustusta kanavoitui vain 8 prosentille ja yleisavustusta kuudelle prosentille yhdistyksistä, mutta niiden saajille rahoituksen merkitys on varsin suuri.

Projektiavustuksista yleisin on yhdistysten omalta valtakunnalliselta järjestöltään saama rahoitus, jota vastaanotti 16 prosenttia vastaajista vuonna 2012. Kunnan, RAY:n ja TE-keskusten projektiavustusta sai selvästi harvempi yhdistys, mutta etenkin RAY:n ja TE-keskusten rahoitusta saaneille sen merkitys on varsin suuri. Yhdistyksistä 16 prosenttia myi palveluita yksityisille henkilöille ja 10 prosenttia kunnille. Etenkin kunnille palveluja myyville yhdistyksille niistä saadut tuotot ovat erittäin keskeinen rahoituslähde.

TAULUKKO 25. Yhdistysten rahoituslähteet vuonna 2012.

Rahoituslähde	Ko. rahoitusta saaneet yhd.		Rahoituksen merkitys			vast.
	%	vast.	Suuri %	Kohtalainen %	Pieni %	
Jäsenmaksut, oman toiminnan tuotot, ym.						
Henkilöjäsenmaksut	96	1023	34	30	36	912
Oman toiminnan tuotot	87	975	42	34	24	811
Kunnan yleisavustus	54	987	33	33	35	513
Yhteisöjäsenmaksut	20	899	6	20	74	172
Lahjoitukset, testamentit yms.	19	939	21	21	58	172
Rahoitus yksityisiltä yrityksiltä	15	921	16	23	61	129
RAY:n kohdenn. A-avustus	8	916	71	10	19	69
RAY: yleisavustus	6	922	43	11	45	53
Projektiavustukset						
Valtakunn. järjestön projektiavust.	16	931	33	24	43	135
Kunnan projektirahoitus	7	920	20	25	56	61
RAY:n C-avustus	5	918	74	13	13	47
TE-keskusten projektirahoitus	4	920	53	26	21	34
Muu valtion projektirahoitus	2	913	33	17	50	18
EU:n hankerahoitus	2	915	18	29	53	17
Maakuntaliitojen projektirahoitus	1	916	33	–	67	9
Palvelujen myynti						
Yksityiset henkilöt	16	929	30	32	37	145
Kunnat	10	1050	58	22	20	107
Kuntayhtymät, sair.hoitopiirit yms.	4	1050	45	17	38	42
Kela	2	920	6	29	65	17

Kuntien toiminta-avustukset

Kuntien myöntämät toiminta-avustukset ovat paikallisyhdistysten keskeisimpiä ulkopuolisten avustusten lähteitä. Yli puolet (54 %) kyselyyn vastanneista yhdistyksistä

sai kunnalta toiminta-avustusta vuonna 2012 (taulukko 26). Avustusta hakeneita, mutta sitä ilman jääneitä yhdistyksiä on vain viisi prosenttia vastaajista.

Vajaa puolet (41 %) yhdistyksistä ei hakenut lainkaan kunta-avustusta. Yleisimpiä syitä avustuksen hakematta jättämiselle on, että yhdistyksessä tiedetään ennalta, että avustusta ei ole mahdollista saada, yhdistyksellä ei ole avustettavaksi sopivaa kohdetta tai muuten ei ole suoranaista tarvetta avustukselle (Järjestöbarometri 2010).

Kunta-avustusta vuonna 2012 saaneita on hieman keskimääräistä yleisemmin eläkeläisyhdistyksissä (63 %), invalidiyhdistyksissä (62 %), lastensuojelun yleisyhdistyksissä (60 %) ja mielenterveysyhdistyksissä (60 %). Jäsenmäärältään suuret, taloudeltaan keskikokoiset ja kaupunkikunnissa toimivat yhdistykset saivat hieman muita yleisemmin kunnan toiminta-avustusta (liite 8).

TAULUKKO 26. Kuntien toiminta-avustusta vuonna 2012 saaneet yhdistykset.

Toimiala*	Sai avustusta	Haki, mutta ei saanut avustusta	Ei hakenut avustusta	n
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	33	6	61	83
potilasyhdistykset	51	5	44	180
mielenterveysyhdistykset	60	8	32	60
työttömien yhdistykset	57	–	43	21
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	60	4	36	45
sijaishuoltoyhdistykset	40	–	60	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	37	5	58	89
eläkeläisyhdistykset	63	5	32	341
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	62	6	32	66
aistivammayhdistykset	54	11	35	37
kehitysvammayhdistykset	44	3	53	36
Päihdeyhdistykset	45	–	55	38
KAIKKI YHDISTYKSET	54	5	41	1 025

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Suuri osa yhdistysten kunnilta saamista toiminta-avustuksista on suhteellisen pieniä. Kaksi kolmesta (66 %) yhdistyksistä sai vuonna 2012 kunta-avustusta alle tuhat euroa. Pienin yhdistyksen saama avustus oli 50 euroa. Suurimmat kunta-avustukset liittyivät esimerkiksi yhdistysten vanhuksia, työttömiä tai lapsiperheitä varten ylläpitämiin toimintapaikkoihin, joiden toimintaa kunnat voivat tukea joko suoraan rahallisesti tai epäsuorasti tilakustannuksiin osallistumalla.

Kyselyyn vastanneiden yhdistysten kunnalta vuonna 2012 saama toiminta-avustus on keskimäärin 600 euroa (taulukko 27), eli samaa suuruusluokkaa kuin

edellisvuosinakin. Avustusten keskokoot ovat suurimpia työttömien yhdistyksillä (8200 euroa), päihdeyhdistyksillä (2500 euroa) sekä vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksillä (2000 euroa). Taloudeltaan suurimmat yhdistykset saivat keskimäärin selvästi suurempia toiminta-avustuksia kuin pelkin vapaaehtoisvoimin toimivat, taloudeltaan pienet yhdistykset.

Kunta-avustuksen osuutta yhdistysten toiminnan kokonaisrahoituksesta arvioitiin vertaamalla vuoden 2012 kunnilta saadun avustuksen määrää vuoden 2013 talousarvion loppusummaan. Vaikka vertailussa käytetyt luvut koskevat kahden eri vuoden tietoja, niiden avulla voidaan kuitenkin saada suuntaa-antavaa arviointitietoa kunta-avustuksen merkityksestä osana yhdistysten kokonaisrahoitusta.

Kunnilta saatu toiminta-avustus muodostaa keskimäärin 14 prosenttia yhdistysten talousarvion loppusummasta (taulukko 27). Osuus on pysynyt viime vuosina suunnilleen samana, sillä se on vaihdellut 15 ja 17 prosentin välillä vuosina 2010–2012 (Järjestöbarometrit 2010, 2011 ja 2012). Kunta-avustuksen merkitys on suurin päihdeyhdistyksille, sillä saatu avustuskoko muodostaa niillä keskimäärin yli kolmasosan (36 %) talousarviosta. Myös taloudeltaan kaikkein pienimmille, eli alle 2000 euron vuosibudjetilla toimiville, yhdistyksille kunta-avustuksen merkitys on hyvin suuri, sillä avustus on noin kolmasosa (32 %) niiden talousarviosta.

TAULUKKO 27. Yhdistysten saamat keskimääräiset (mediaani) kuntien toiminta-avustukset vuonna 2012 ja avustuksen osuus vuoden 2013 talousarvion loppusummasta.

Toimiala*	Keskimääräinen toiminta-avustus v. 2012		Avustuksen keskimääräinen osuus v. 2013 talousarviosta	
	(euroa)	n	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	1 000	25	13	22
potilasyhdistykset	500	85	13	67
mielenterveysyhdistykset	1 400	34	17	28
työttömien yhdistykset	8 200	10	*	*
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	600	24	30	14
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	2 000	28	16	25
eläkeläisyhdistykset	500	212	11	162
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	500	41	14	35
aistivammayhdistykset	500	17	16	13
kehitysvammayhdistykset	600	15	18	13
Päihdeyhdistykset	2 500	14	36	11
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	300	51	32	42
2 000–9 999	500	193	16	190
10 000–99 999	900	138	10	136
Vähintään 100 000	2 200	38	4	38
KAIKKI YHDISTYKSET	600	518	14	406

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Vuonna 2012 kunnan toiminta-avustusta saaneiden yhdistysten enemmistöllä (60 %) avustuksen määrä on pysynyt edellisvuoteen verrattuna ennallaan (taulukko 28). Joka viidennellä yhdistyksellä (20 %) avustukset ovat vähentyneet ja kolmella prosentilla loppuneet kokonaan. Avustuksen määrä on kasvanut joka kuudennella (17 %) yhdistyksellä. Avustukset ovat kasvaneet yli kolmasosalla (39 %) päihdeyhdistyksistä ja yli neljäsosalla (28 %) kansanterveyden yleis- ja monialayhdistyksistä.

Kunta-avustusten kehitys on ollut kielteisintä aistivammayhdistyksillä, joista noin joka kolmannen (32 %) avustus on vähentynyt. Yleisintä avustuksen lakkaaminen kokonaan on ollut kansanterveyden yleis- ja monialayhdistyksissä, joista joka kymmenennen (10 %) kunta-avustuksen saaminen on loppunut.

Verrattaessa nyt tarkasteltua kunta-avustusten kehitystä vuosina 2011–2012 tapahtuneeseen (Järjestöbarometri 2012), havaitaan, että kokonaistilanteiden välillä ei ole juurikaan eroa.

TAULUKKO 28. Kuntien yhdistyksille antamien toiminta-avustusten muutos vuodesta 2011 vuoteen 2012.

Toimiala*	Yhdistykset, joiden toiminta-avustus on				n
	Kasvanut	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	Loppunut	
	%	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	28	45	17	10	29
potilasyhdistykset	10	60	27	4	94
mielenterveysyhdistykset	10	72	15	3	39
työttömien yhdistykset	8	92	–	–	12
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	18	56	26	–	27
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	22	59	19	–	32
eläkeläisyhdistykset	16	63	17	4	217
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	16	55	27	2	44
aistivammayhdistykset	21	47	32	–	19
kehitysvammayhdistykset	21	53	21	5	19
Päihdeyhdistykset	39	44	17	–	18
KAIKKI YHDISTYKSET	17	60	20	3	565

* Toimialoitaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Kuntien yhdistyksille tarjoamat toimintatilat

Noin puolet (51 %) paikallisyhdistyksistä toimii kunnan omistamissa tiloissa. Kyselyyn vastanneista yhdistyksistä noin joka kolmas (34 %) on saanut kunnalta

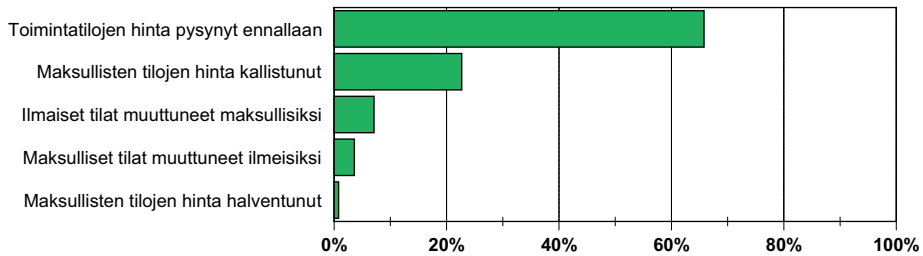
käyttöönä maksuttomat toimintatilat (taulukko 29). Joka kuudes (17 %) toimii kunnan maksullisissa tiloissa. Ilmaiset toimintatilat ovat yleisimpiä työttömien yhdistyksillä, joista lähes kaksi kolmesta (62 %) on saanut kunnalta maksuttoman tilan toimintaansa varten. Ilmaiset kunnan tarjoamat tilat ovat yleisimpiä vapaaehtoisvoimin toimivilla, taloudeltaan pienillä ja maaseutumaisissa kunnissa toimivilla yhdistyksillä (liite 9).

TAULUKKO 29. Yhdistysten kunnilta saamat/vuokraamat toimintatilat.

Toimiala*	Kunnalta ilmaiseksi saatu tila %	Vuokrattu tai muu maksullinen tila %	Ei kunnan tiloja %	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	34	11	55	82
potilasyhdistykset	24	17	59	176
mielenterveysyhdistykset	33	27	40	60
työttömien yhdistykset	62	24	14	21
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	49	13	38	45
sijaishuoltoyhdistykset	27	20	53	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	17	5	79	84
eläkeläisyshdistykset	47	21	32	334
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	23	9	68	65
aistivammayhdistykset	31	11	58	36
kehitysvammayhdistykset	26	6	69	35
Päihdeyhdistykset	14	28	58	36
KAIKKI YHDISTYKSET	34	17	49	1 003

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Kunnilta saatuja toimintatiloja käyttävistä yhdistyksistä kahdella kolmasosalla (66 %) tilojen hinta on pysynyt ennallaan kahden viime vuoden aikana (kuvio 7). Lähes neljäsosalla (23 %) maksullisten toimintatilojen hinta on kallistunut ja seitsemällä prosentilla aikaisemmin ilmaiseksi käyttöön saadut toimintatilat ovat muuttuneet maksullisiksi. Näin ollen kunnan tiloja käyttävistä yhdistyksistä lähes joka kolmas (30 %) joutuu maksamaan toimintatiloistaan aikaisempaa enemmän. Pienellä osalla yhdistyksistä tilakustannukset ovat aikaisempaa edullisemmat, sillä neljällä prosentilla aiemmin maksullinen tila on muuttunut ilmaiseksi ja yhdellä prosentilla maksullisten tilojen vuokra on pienentynyt. Tilojen hintamuutokset ovat pitkälti edellisvuosien kaltaisia (mm. Järjestöbarometri 2012).

KUVIO 7. Yhdistysten (n=392) kunnilta saamien toimintatilojen kustannusten kehitys kahden viime vuoden aikana.

Edellä kuvatut toimintatilamaksujen eri muutosvaihtoehdot on tiivistetty taulukossa 30 hintojen halventumiseen, niiden pysymiseen ennallaan tai niiden kallistumiseen. Kunnan perimät tilamaksut ovat nousseet joka toisella päihdeyhdistyksellä, 40 prosentilla lastensuojelun yleisyhdistyksistä ja yli kolmasosalla potilasyhdistyksistä (38 %) ja invalidiyhdistyksistä (35 %). Kaupunkikunnissa toimivilla yhdistyksillä tilamaksut ovat kallistuneet hieman muita yleisemmin.

TAULUKKO 30. Yhdistysten kunnilta saamien toimintatilojen kustannusten muutokset toimialoittain ja toimintakunnan tyypin mukaan.

Toimiala*	Pysyneet			n
	Halventuneet	ennallaan	Kallistuneet	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	4	72	25	25
potilasyhdistykset	2	60	38	65
mielenterveysyhdistykset	3	70	27	30
työttömien yhdistykset	8	77	15	13
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhd.	5	55	40	20
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	–	92	8	13
eläkeläisyshdistykset	6	65	29	163
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	4	61	35	23
Päihdeyhdistykset				
	–	50	50	16
Toimintakunnan tyyppi				
Kaupunkikunta	4	60	36	236
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	2	74	24	62
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	10	77	13	60
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	–	74	26	27
KAIKKI YHDISTYKSET	4	66	30	392

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Yhdistyksiltä tiedusteltiin, mitä tilamaksujen kehitys merkitsee niiden toiminnan kannalta. Käytännössä yhdistysten toimintatilakustannusten kasvu vie taloudellisia resursseja pois itse perustoiminnan toteuttamiselta. Koska toimintaan käytettävissä olevat varat ovat monilla yhdistyksillä varsin pienet, kohonneita tilakustannuksia on jouduttu kompensoimaan osallistujien maksuja ja omavastuita lisäämällä tai jäsenmaksuja korottamalla. Osa yhdistyksistä on supistanut toimintaansa tilamaksujen korotusten vuoksi ja muutama vastaaja kokee ne uhkaksi koko toiminnan jatkumiselle.

// *Yhdistyksen toimintaan käytettävä rahoitus pienenee ja enenevässä määrin omarahoitusta joutuu käyttämään vuokraan.*

// *Vaikeuttaa toiminnan edellytyksiä.*

// *Tuottaa tappiota, rahavarat eivät riitä vuokrien maksuun joten toimintaa on 2013 muutettava tappion vähentämiseksi.*

// *Harrastus ja virkistysohjelmaa on suuresti vähennettävä.*

// *Jäsenmaksun korotusta.*

// *Omavastuuta on ollut pakko nostaa.*

// *Ne jotka on voitu tarjota maksutta on nyt laitettava maksullisiksi.*

// *Tilavuokrat ja niiden nousu on uhka toiminnalle.*

// *Pidemmällä aikavälillä kuoliniskua.*

Arvio taloudellisesta tilanteesta

Yhdistykset ovat varsin tyytyväisiä omaan taloustilanteeseensa, vaikka suuren osan toiminta on melko pienien tulojen varassa. Yli puolet (59 %) yhdistyksistä pitää omaa taloudellista tilannettaan hyvänä (taulukko 31). Kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioivia on noin neljäsosa (24 %) ja huonona sen näkee joka kuudes (17 %) yhdistys.

Noin kolmasosa työttömien yhdistyksistä (36 %) ja päihdeyhdistyksistä (31 %) arvioi taloudellisen tilanteensa olevan huono. Myös vuosina 2010–2012 työttömien yhdistykset ja päihdeyhdistykset pitivät taloustilannettaan muita yleisemmin heikkona (Järjestöbarometri 2010, Järjestöbarometri 2011, Järjestöbarometri 2012).

Taloudeltaan ja jäsenmäärältään pienet yhdistykset pitävät taloustilannettaan muita yleisemmin huonona (liite 10).

TAULUKKO 31. Yhdistysten arvio taloudellisesta tilanteestaan alkuvuodesta 2013.

Toimiala*	Yhdistykset, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa olevan			n
	Hyvä %	Kohtalainen %	Huono %	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	61	20	20	82
potilasyhdistykset	62	26	12	181
mielenterveysyhdistykset	52	23	25	60
työttömien yhdistykset	50	14	36	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	69	18	13	45
sijaishuoltoyhdistykset	60	40	–	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	47	24	29	89
eläkeläisyshdistykset	63	26	11	341
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	56	26	18	66
aistivammayhdistykset	64	19	17	36
kehitysvammayhdistykset	69	11	19	36
Päihdeyhdistykset	44	25	31	36
KAIKKI YHDISTYKSET	59	24	17	1 024

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Vuoden 2013 alussa tehdyissä ja vuoden päähän ulottuvissa taloustilannetta koskeissa arvioissa yhdistykset ennakoivat varsin vakaita talousnäkymiä. Kaksi kolmesta (66 %) vastaajasta uskoo yhdistyksensä taloudellisen tilanteen olevan vuoden kuluttua samanlainen kuin vuoden 2013 alussa (taulukko 32). Taloutensa heikkenemiseen uskoo joka neljäs (25 %) ja sen kohenemisen vain noin joka kymmenes (9 %) yhdistys.

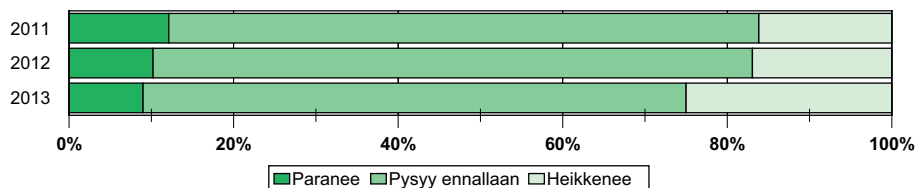
Kehitysvammayhdistyksiä lukuun ottamatta yli puolet kaikkien toimialojen yhdistyksistä arvioi taloudellisen tilanteensa pysyvän muuttumattomana. Vajaa puolet (44 %) kehitysvammayhdistyksistä ennakoi taloustilanteensa huononevan. Päihdeyhdistysten arvio on hieman muita myönteisempi, sillä joka neljäs (25 %) uskoo taloustilanteensa paranevan vuoden kuluessa.

TAULUKKO 32. Yhdistysten arvio taloudellisen tilanteensa muutoksesta vuoden kuluessa.

Toimiala*	Yhdistykset, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa			n
	Paranevan %	Pysyvän ennallaan %	Huononevan %	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	10	70	20	81
potilasyhdistykset	6	68	26	180
mielenterveysyhdistykset	17	60	23	60
työttömien yhdistykset	9	68	23	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	9	67	24	45
sijaishuoltoyhdistykset	7	80	13	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	14	58	28	89
eläkeläisyhdistykset	6	70	24	338
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	11	63	26	65
aistivammayhdistykset	–	72	28	36
kehitysvammayhdistykset	11	44	44	36
Päihdeyhdistykset	25	53	22	36
KAIKKI YHDISTYKSET	9	66	25	1 018

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Kun tarkastellaan yhdistysten tekemiä vuoden päähän ulottuvia taloustilanne-ennakointeja vuodesta 2011 vuoteen 2013 (kuvio 8), havaitaan talousnäkymien odotusten heikentyneen jonkin verran. Kun vuoden 2011 alussa vain 16 prosenttia yhdistyksistä uskoi taloutensa heikkenevän tulevan vuoden kuluessa, vuonna 2013 näin arvioivia oli yhdeksän prosenttiyksikköä enemmän. Taloutensa kohenevista ennakoivien osuus on pienentynyt samaan aikaan kolme prosenttiyksikköä.

KUVIO 8. Aikasarja yhdistysten arvioista taloudellisen tilanteensa muutoksesta ko. vuoden kuluessa.

Yhdistyksiä pyydettiin kuvailemaan, mikä on syynä niiden heikkoon tai heikkenevään tai toisaalta hyvään tai kohenevaan taloustilanteeseen. Yhdistysten heikkoa tai heikkenevää taloustilannetta selittävät esimerkiksi kulujen nousu ja erilaisien avustusten pieneminen tai pysyminen ennallaan kustannusten kasvaessa.

Omaa varainhankintaa ei ole kyetty organisoimaan riittävästi mm. sen käytännön toteuttajien puuttuessa. Osalla jäsenmaksutuotot ovat pienentyneet ja joillakin oma liitto vie entistä suuremman osuuden niistä. Osalla palveluja tuottavista yhdistyksistä kilpailutusten tulokset ja ostopalvelusopimusten väheneminen tai loppuminen ovat vaikuttaneet taloustilanteen kiristymiseen.

- // *Kustannusten nousu, erilaiset korjausinvestoinnit, avustusten reaaliarvon heikentyminen.*
- // *Toimitilojen vuokrankorotus.*
- // *Kaupungin avustukset lakkautettu.*
- // *Jäsenmäärä alenee, myös jäsenmaksutulot sitä myötä.*
- // *Liiton rahoitustilanne heikkenee → tarvitsee suuremman osuuden jäsentuloista.*
- // *Tapahtumia, myyjäisiä ja arpajaisia ei ole yhtä paljon kuin 2012.*
- // *Ei ole toimijoita varainhankintaan.*
- // *Ei ole toimijoita järjestää esim. myyjäisiä enempää.*
- // *Tilanne tulee huonommaksi, koska tänä vuonna on yhdistyksen 30-vuotisjuhlat, mikä syö varoja.*
- // *Palvelujen myyntituottoja ei ole enää v. 2013. Yhdistys on normaalin pienimuotoisen varainhankinnan varassa.*
- // *Kuntien/kuntayhtymien ostopalvelujen väheneminen.*
- // *Toiminnan supistuminen, kilpailutus!*
- // *Kaupungin ostopalvelusopimuksen korotukset pienemmät kuin kulujen %-korotukset.*

Yhdistykset arvioivat hyvän tai kohenevan taloustilanteensa perustuvan suunnitelmalliseen rahankäyttöön ja hyvään budjettikuriin. Osalla yhdistyksistä on varallisuutta ja säästöjä, jotka antavat taloudellista turvaa ja vakautta. Varainhankinnan aktiivisuus ja hyvät tulokset sekä kasvavan jäsenmäärän tuomat jäsenmaksutuotot ovat syynä joidenkin yhdistysten hyvään taloustilanteeseen. Osa yhdistyksistä on tyytyväisiä toiminta-avustustensa kehitykseen ja osa on saanut taloudellisesti merkittäviä lahjoituksia. Palveluja tuottavilla yhdistyksillä esimerkiksi palvelujen kysynnän kasvu sekä vakaat ostopalvelusopimukset ovat hyvän tilanteen taustalla.

- // *Hyvä taloudenpito, kulut kuriin, ei ylimääräisiä menoja.*
- // *Tarkempi budjettikuri ja varautuminen tuleviin investointeihin.*
- // *Rahankäyttö ollut suunnitelmallista, osa varoista korkeatuott. tilillä.*
- // *Rahaa on säästössä ja saadaan lisää myyjäisillä, arpajaisilla ym. toiminnalla.*
- // *Aktiivinen talkootyö tulojen hankkimiseksi ja maltillinen kulujen tuotto.*
- // *Jäsenmaksujen lisääntyminen (jäsenten määrän kasvu).*
- // *Myyjäisten paremmat tuotot sekä tuotot onnistuneista iltamista.*
- // *RAY-rahoitus nousi vuonna 2013*
- // *Saimme [...] kaupungilta avustusta useamman vuoden tauon jälkeen.*
- // *Testamentin saaminen on antanut hyvät toimintamahdollisuudet.*
- // *Palvelujemme kysyntä kasvaa.*
- // *Vakaa yhteistyösopimus kunnan kanssa ja avustus/palvelutuotot sen pohjalta sekä hyvä projektihallinto.*

Yhdistyksiltä kerättiin tietoa myös niiden rahoituslähteisiin liittyvistä muutoksista. Yhdistyksiltä tiedusteltiin, ovatko ne saaneet kahden viime vuoden aikana uusia merkittäviä oman toiminnan tuottoja tai muita rahoituslähteitä. Niiltä kysyttiin myös sitä, onko jokin yhdistyksen kannalta keskeinen rahoituslähde loppunut tai sen merkitys vähentynyt.

Kahden viime vuoden aikana jokin keskeinen rahoituslähde on loppunut kokonaan tai sen merkitys on vähentynyt 15 prosentilla yhdistyksistä (taulukko 33). Noin joka kymmenes (11 %) on onnistunut hankkimaan uusia oman toiminnan tuottoja tai muita rahoituslähteitä. Jokin rahoituslähde on loppunut tai menettänyt merkitystään joka neljännellä (24 %) päihdeyhdistyksellä ja työttömien yhdistyksellä.

Kolmella neljäsosalla (76 %) yhdistyksistä rahoitus on pysynyt siinä mielessä muuttumattomana, että ne eivät ole menettäneet merkittäviä rahoituslähteitä eivätkä saaneet uusiakaan kahden viime vuoden aikana. Yhdistyksistä 13 prosentilla jokin keskeinen tulonlähde on lakannut tai menettänyt merkitystään eikä sen tilalle ole saatu uutta.

Vuoden 2012 tilanteeseen verrattuna yhdistysten tilanne näyttää nyt hieman vakaammalta, sillä vuosi sitten yhdistyksiä, joilta jokin rahoituslähde oli loppunut tai sen merkitys pienentynyt, oli kuusi prosenttiyksikköä enemmän kuin nyt (Järjestöbarometri 2012). Myös uusia tuottoja tai rahoituslähteitä saaneita on nyt viisi prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2012.

TAULUKKO 33. Yhdistykset, jotka ovat saaneet uusia oman toiminnan tuottoja tai muita rahoituslähteitä ja yhdistykset, joilta jokin keskeinen rahoituslähde on loppunut tai menettänyt merkitystään kahden viime vuoden aikana.

Toimiala*	Yhdistykset, jotka ovat saaneet uusia oman toiminnan tuottoja/ rahoituslähteitä		Yhdistykset, joilta rahoituslähde loppunut tai sen merkitys vähentynyt	
	%	n	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	7	84	19	83
potilasyhdistykset	6	179	15	176
mielenterveysyhdistykset	14	58	19	58
työttömien yhdistykset	14	21	24	21
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	17	46	7	44
sijaishuoltoyhdistykset	33	15	7	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	17	89	20	88
eläkeläisyhdistykset	10	340	11	335
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	8	66	19	62
aistivammayhdistykset	14	37	3	31
kehitysvammayhdistykset	11	36	21	34
Päihdeyhdistykset	16	38	24	37
KAIKKI YHDISTYKSET	11	1 024	15	998

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

Kaikkein yleisimmin yhdistyksen jonkin keskeisen rahoituslähteen merkityksen väheneminen liittyy siihen, että kuntien myöntämät toiminta-avustukset ovat pienentyneet ja muutamalla vastaajalla loppuneet. Joillakin seurakuntien, RAY:n tai ELY-keskuksen avustukset ovat vähentyneet tai päättyneet. Osalla yhdistyksistä niiden keräys-, myyjäis- tai talkootuotot ovat supistuneet. Joidenkin yhdistysten jäsenmaksutulot ovat jäsenmäärän vähenemisen vuoksi aikaisempaa pienemmät. Osalla palveluja tuottavista yhdistyksistä ostopalvelusopimusten supistuminen tai loppuminen on johtanut niistä saatavien tulojen merkittävään vähenemiseen.

- // *Kaupungin toiminta-avustus on kutistunut ja kehitys jatkuu.*
- // *Kaupungin avustus puolittui.*
- // *Kunnallinen toiminta-avustus, ei saada.*
- // *Seurakunnan avustus laskenut 2/3.*
- // *RAY:n avustus vuodelle 2012 jäi saamatta.*
- // *ELYn hankerahoitus.*
- // *Keräystoiminnan tuotot vähentyneet järjestetyissä lipaskeräyksissä.*
- // *Talkootuotot vähentyneet merkittävästi.*
- // *Myyjäistulot pienentyneet.*
- // *Jäsenmaksujen tuotto hieman vähentynyt.*
- // *Kotiaputoiminta, koska työllistämistukiasiat muuttuivat entistäkin huonommiksi.*
- // *Ostopalvelusopimuksen puitteissa tuotettujen palveluiden merkittävä väheneminen (kunta on siirtynyt tuottamaan niitä itse).*

Erilaiset arpajais-, myynti- ja keräystoiminnan muodot ovat yleisimpiä yhdistysten saamista uusista tulonlähteistä. Esimerkiksi kulttuuritoiminnan järjestämisestä on hankittu uudenvuotolaisten oman toiminnan tuottoja. Osa yhdistyksistä on saanut uusia toiminta-avustuksia esimerkiksi maakuntaliitolta, ELY-keskukselta sekä eri alojen yhdistyksiltä ja säätiöiltä. Joillakin yhdistyksillä yritys yhteistyö on tuottanut sponsorituloja ja joillekin uudet yhteisöjäsenet ovat tuoneet jäsenmaksutuottoja. Testamentit ovat olleet osalle yhdistyksistä merkittäviä yksittäisiä tulonlähteitä. Ne ovat tuoneet joidenkin yhdistysten omistukseen esimerkiksi asunto-osakkeita, joiden tuotoilla on kyetty rahoittamaan yhdistystoimintaa.

- // *Arpajaisia.*
- // *Kesäkahvio.*
- // *Kirpputoritoiminta.*
- // *Aloitettu korttien + adressien myynti.*
- // *Hankimme myyntiteltan varusteineen. Osallistumme yleisötapahtumiin.*
- // *Konserttiyhteistyö kunnan sivistustoimen kanssa.*
- // *Kirjaston satutunnit → niistä korvaus.*

- // Yhteisöjäseniä jonkin verran lisää.
- // Maakuntaliiton kulttuuriavustus.
- // Seutukunnan Lions-klubien lisääntynyt tuki.
- // Avustus Maaseutukehitys ry:ltä, valtionavustusta kerhotoimintaan.
- // Aktia-säätiön avustukset kulttuuritapahtumiin.
- // Yritysyhteistyö josta sponsorirahoitusta.
- // ELY-keskuksen hankeraha.
- // Testamenttilahjoitus.

3.4 Sosiaali- ja terveysyhdistysten rekisteröinnit ja purkautumiset vuonna 2012

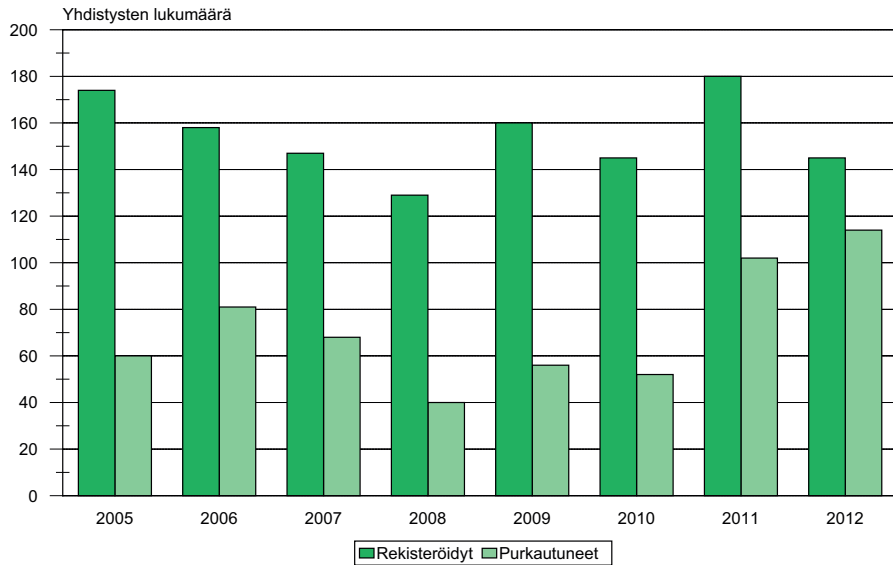
Vuonna 2012 rekisteröidyt uudet yhdistykset

Suomessa rekisteröidään vuosittain erittäin paljon uusia yhdistyksiä. Se viittaa rekisteröidyn yhdistyksen vakiintuneeseen asemaan erilaisen kansalaistoiminnan toteuttamisen organisaatiomuotona. Osallistumis- ja toimintamuodot monipuolistuvat koko ajan, mutta ne eivät ole syrjäyttäneet perinteistä yhdistysmuotoista toimintaa.

Vuonna 2012 Suomessa rekisteröitiin yhteensä 2 018 uutta eri alojen yhdistystä (Patentti- ja rekisterihallituksen Yhdistysnetti). Niistä 145⁵ eli seitsemän prosenttia on Yhdistysrekisterin käyttämän luokittelun mukaan sosiaali- ja terveysyhdistyksiä. Kun samaan aikaan purkautui 114 yhdistystä, on nettolisäys viime vuodelta 31 yhdistystä (kuvio 9). Järjestöbarometrien tarkastelun kattamana aikana eli vuosina 2005–2012 on rekisteröity yhteensä 1 238 sosiaali- ja terveysyhdistystä ja samaan aikaan niitä on purkautunut 573. Näin ollen kahdeksan viime vuoden aikana rekisterissä olevien alan yhdistysten määrä on lisääntynyt 665:lla.

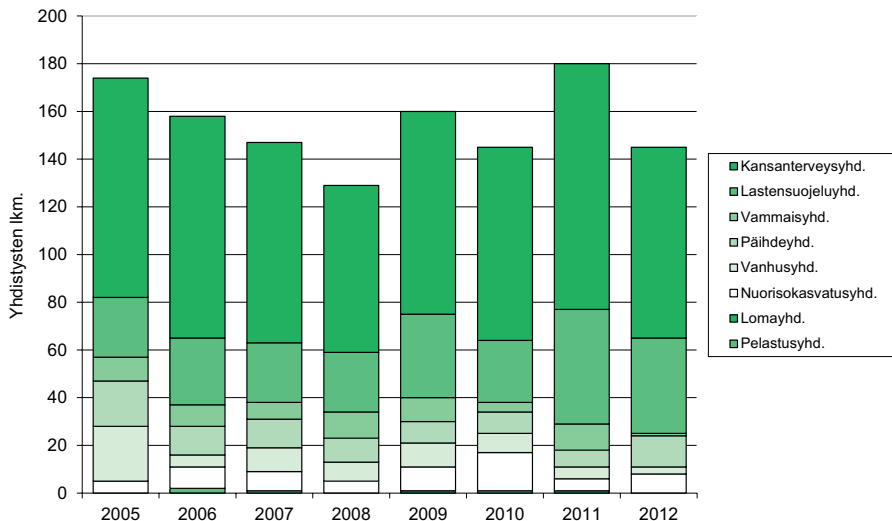
Sosiaali- ja terveysalan yhdistysten osuus kaikista vuoden 2012 uusien yhdistysten rekisteröinneistä vastaa pitkän aikavälin keskiarvoa, sillä kaikista 1900-luvun rekisteröinneistä sosiaali- ja terveysyhdistysten osuus oli kuusi prosenttia (Siisiäinen 2002). Myös rekisteröintien absoluuttinen määrä vastaa viime vuosikymmenien lukuja, sillä sosiaali- ja terveysyhdistyksiä rekisteröitiin 1980-luvulla keskimäärin 150 vuodessa ja 1990-luvulla hieman yli 200 vuodessa (Siisiäinen 2005).

⁵ Yhdistysrekisterissä luokiteltiin sosiaali- ja terveysyhdistyksiksi näiden 145 lisäksi 15 sellaista uutta yhdistystä, joita ei tässä tarkastelussa lueta kyseiseen kategoriaan kuuluviksi. Niistä suurin osa on koulujen vanhempainyhdistyksiä. Lisäksi rekisteröitiin kahdeksan eläkeläisyhdistystä ja yhdeksän työllisyyden edistämiseen liittyvää yhdistystä, joita yhdistysrekisterissä ei ole luokiteltu sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiin.

KUVIO 9. Vuosina 2005–2012 rekisteröidyt (yhteensä 1 238) ja purkautuneet (yhteensä 573) sosiaali- ja terveysyhdistykset.

Vuonna 2012 rekisteröidyistä sosiaali- ja terveysyhdistyksistä yli puolet (55 %) on kansanterveysyhdistyksiä (kuvio 10). Lastensuojeluyhdistyksiä on runsas neljäsosa (28 %) ja päihdeyhdistyksiä noin kymmenesosa (9 %). Muiden toimialojen osuus on yhdestä kuuteen prosenttia uusista yhdistyksistä. Eri toimialojen suhteelliset osuudet uusista rekisteröinneistä ovat pysyneet vuosittain melko samansuuruisina.

KUVIO 10. Vuosina 2005–2012 rekisteröidyt sosiaali- ja terveysyhdistykset (n=1238) toimialoittain.

Tarkempien toimialaluokkien mukaan tarkasteltaessa uusien sosiaali- ja terveysyhdistyksien lukumäärältään suurimman ryhmän muodostavat kansanterveysyhdistyksiin kuuluvat hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät ”muut sosiaali- ja terveysyhdistykset” (taulukko 34). Niitä on 49 eli noin kolmasosa kaikista vuonna 2012 rekisteröidyistä alan yhdistyksistä. Toiseksi suurin ryhmä on ”muut lastensuojeluyhdistykset” -luokka, johon kuuluvia yhdistyksiä on 36 eli neljäsosa kaikista uusista alan yhdistyksistä.

Potilasyhdistyksiä on 14 prosenttia ja päihdeyhdistyksiä yhdeksän prosenttia uusista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä. Muiden toimialojen osuus vaihtelee yhdestä kuuteen prosenttiin.

TAULUKKO 34. Vuonna 2012 rekisteröidyt sosiaali- ja terveysyhdistykset toimialoittain.

Toimiala/toimialan alaluokka	n	%
Kansanterveysyhdistykset		
Potilasyhdistykset	20	14
Kuntoutus- ja hoitopalveluyhdistykset	3	2
Mielenterveysyhdistykset	7	5
Työttömien yhdistykset	1	1
Muut sosiaali- ja terveysyhdistykset	49	34
<i>joista kansainvälisesti toimivia</i>	9	6
<i>syryäytymisen ehkäisyyn pyrkiviä</i>	3	2
Lastensuojeluyhdistykset		
Lastensuojelun yleisyhdistykset	3	2
lasten ja nuorten kurssi- ja leiritointayhdistykset	1	1
Muut lastensuojeluyhdistykset	36	25
<i>joista kansainvälisesti toimivia</i>	3	2
Vanhusyhdistykset		
Vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	3	2
Vammaisyhdistykset		
Kehitysvammayhdistykset	1	1
Nuorisokasvatussyhdistykset		
	8	6
Päihdeyhdistykset		
	13	9
YHTEENSÄ	145	100

Luokituksessa käytetyn toimialamallin periaatteena on yhdistysten jaottelu pääasiassa sen mukaan, mille ihmisryhmälle niiden toiminta on suunnattu. Nykyään luokituksen heikkoutena on se, että huomattava osa uusista yhdistyksistä suuntaa toimintansa yhtä ihmisryhmää laajemmalle väestölle tai muulla kuin luokitusrungossa käytetyllä logiikalla rajatulle joukolle ihmisiä. Siksi moni uusista yhdistyksistä tulee luokitelluksi ”muut sosiaali- ja terveysyhdistykset” -luokkaan.

Vuonna 2012 rekisteröidyistä ”muista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä” yhdeksällä on ulkomaisiin kohteisiin suunnattuja toimintamuotoja. Niitä ovat esimerkiksi luonnonkatastrofien tai suuronnettomuuksien uhreille ja muuten vähäosaisille ihmisille tarjotut avustumuodot. Yhdistykset tarjoavat humanitaarista apua ja pyrkivät

osallistumaan ja vaikuttamaan esimerkiksi kehitysmaissa tai kriisi- ja onnettomuus-alueilla tapahtuvaan auttamistyöhön sekä elinolosuhteiden kohentamiseen. Yhdistykset tavoittelevat esimerkiksi terveydenhuollon, koulutuksen, sekä vesi- ja saniteetti- ja huollon parantamista. Kansainvälisesti toimivien yhdistysten kohdealueita on esimerkiksi Kolumbiassa, Marokossa, Intiassa, Virossa sekä tarkemmin erittelemättömillä kulloinkin akuuttia apua tarvitsevilla alueilla. Muilla tämän toimialan kotimaassa toimivilla uusilla yhdistyksillä toiminnan tarkoituksena on esimerkiksi ehkäistä syrjäytymistä, tehdä miestyötä, edistää vapaaehtoisesti lapsettomien oikeuksia, ehkäistä koulukiusaamista, tukea seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön uhreja, vaikuttaa sisäilmahaittojen poistamiseen sekä lisätä sairaala- ja hoivayhteisöissä olevien viihtyvyyttä musiikin, teatterin ja toiminnallisten menetelmien avulla.

Uusia rekisteröityjä potilasyhdistyksiä ovat kaksi ADHD- ja kaksi selkäyhdistystä sekä yksittäiset allergia- ja astma-, diabetes-, epilepsia-, luusto- ja reumayhdistykset. Lisäksi rekisteröitiin harvinaisten sairauksien ja vammojen organisaatio, Noonan-diagnosoitujen yhdistys, Ehlers-Danlos-oireyhtymä -yhdistys sekä Beckwith-Wiedemannin oireyhtymä -yhdistys. Vuonna 2012 rekisteröitiin myös valtakunnallinen Neuroliitto.

Uusia lastensuojeluyhdistyksiä ovat esimerkiksi 18 päiväkotien vanhempainyhdistystä, monikko- ja uusperheellisten yhdistykset, huostaanotettujen lasten tukiyhdistys sekä kolme Mannerheimin lastensuojeluliiton yhdistystä ja yksi Parasta Lapsille -yhdistys.

Vuonna 2012 purkautuneet yhdistykset

Yhdistysrekisterin purkautuneiden yhdistysten PURKKI-tietokannan⁶ mukaan vuonna 2012 Suomessa purkautui yhteensä 881 yhdistystä. Yhdistysten nimien perusteella tehdyn arvion mukaan niistä 114 eli 11 prosenttia on sosiaali- ja terveysyhdistyksiä. Purkautuneiden alan yhdistysten määrä on nyt aiempaa suurempi, sillä se on vaihdellut aikaisempina vuosina 40:stä 102:aan (kuvio 11).

Edellisvuosista lisääntyttä purkautumisten määrää selittää vammaisyhdistyksiin lukeutuvien sotainvalidiyhdistysten ja vanhusyhdistyksiin kuuluvien sotaveteraaniyhdistysten jäsenistön ikääntyminen ja väheneminen ja siitä johtuva alan yhdistystoiminnan vähittäinen hiipuminen. Sotainvalidi- ja sotaveteraaniyhdistyksiä oli vuonna 2012 purkautuneissa yhdistyksissä yhteensä 31 eli yli neljäsosa (27 %) kaikista purkautuneista sosiaali- ja terveysalan yhdistyksistä.

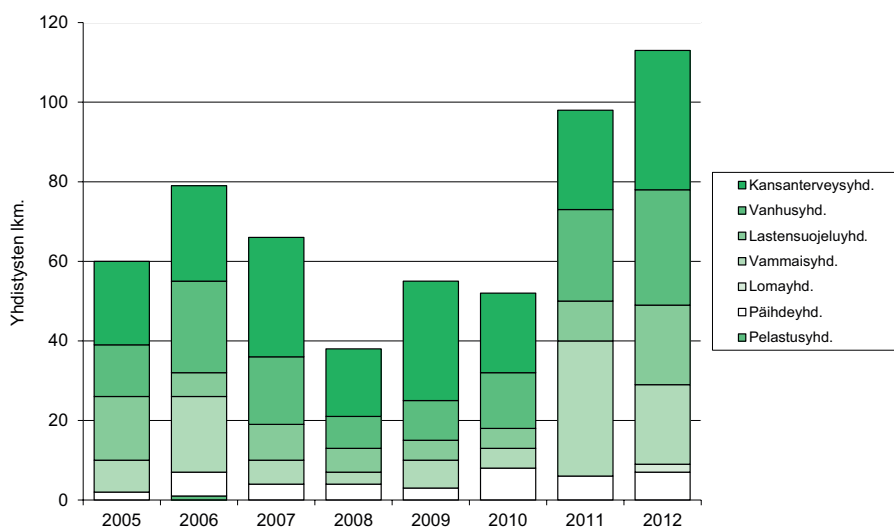
Purkautuneista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä lähes kolmasosa (35 yhdistystä) on kansanterveysyhdistyksiä ja neljäsosa (25 yhdistystä) vanhusyhdistyksiä. Vammaisyhdistyksiä ja lastensuojeluyhdistyksiä on molempia vajaa viidennes eli 20 yhdistystä. Päihdeyhdistyksiä on purkautunut seitsemän, lomayhdistyksiä kaksi ja nuorisokasvatussyhdistyksiä yksi.

Purkautuneiden kansanterveysyhdistysten suurimmat ryhmät muodostavat 10 potilasyhdistystä ja yhtä monta muuhun terveyteen ja hyvinvointiin liittyvää

⁶ <http://yhdistysrekisteri.prh.fi:9057/haku.htm>

yhdistystä. Muita purkautuneita kansanterveysyhdistyksiä ovat kuusi työttömien yhdistystä, viisi yleis- ja monialayhdistystä⁷ sekä kaksi kuntoutus- ja hoitopalvelu- ja kaksi mielenterveysyhdistystä. Vanhussyhdistyksistä 18 on veteraanilyhdistyksiä, 10 eläkeläisyhdistyksiä ja yksi yleis- asumis- ja palveluyhdistys.

Vammaisyhdistysten selvästi suurimman ryhmän muodostaa 13 sotainvalidiyhdistystä. Lisäksi vuonna 2012 purkautui neljä kehitysvamma- ja kolme invalidiyhdistystä. Lakanneissa lastensuojeluyhdistyksissä on esimerkiksi päiväkotien vanhempainyhdistyksiä sekä lastensuojelun yleisyhdistyksiä ja sijaishuolto-yhdistyksiä.

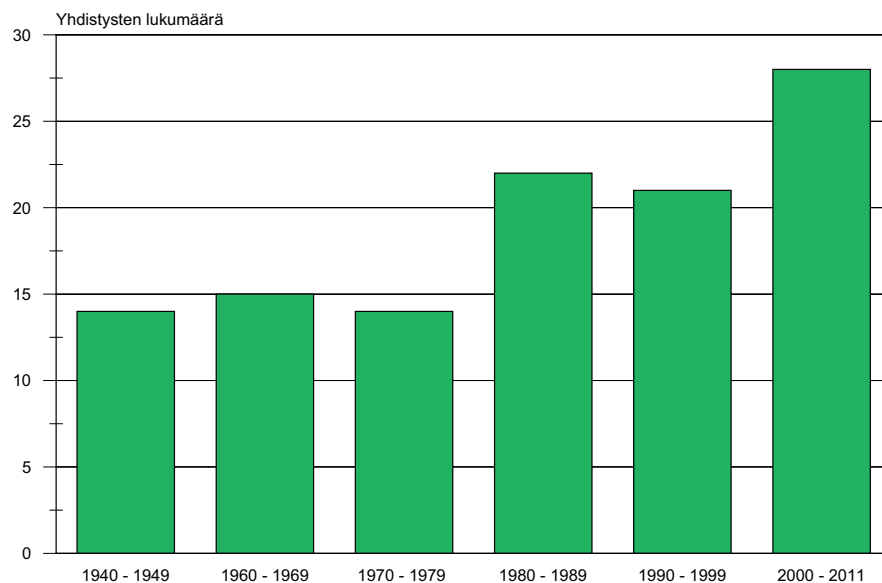
KUVIO 11. Vuosina 2005–2012 purkautuneet sosiaali- ja terveisyhdistykset (n=573) toimialoiltaan.

Suuri osa toimintansa lopettaneista sosiaali- ja terveisyhdistyksistä on suhteellisen nuoria (kuvio 12), kuten aiempinakin vuosina (mm. Järjestöbarometri 2012) on havaittu. Vuoden 2012 aikana purkautuneista yhdistyksistä 43 prosenttia oli rekisteröity 1990- tai 2000-luvulla. Purkautuneiden yhdistysten rekisteröintivuoden keskiarvo on 1984, eli niiden keski-ikä on 30 vuotta. Vanhin vuonna 2012 purkautuneista sosiaali- ja terveisyhdistyksistä oli rekisteröity vuonna 1943. Nuorin rekisteröitiin vuonna 2011, eli se ehti toimia vain noin vuoden verran.

Kaikkein nuorimpien yhdistysten purkautuminen liittyy usein siihen, että tarkoituksena olevan toimintaidean tai toimintamuodon toteuttamiseen tarvittavien toiminta-avustusten hankintaan ja hallinnointiin vaaditaan yhdistyksen rekisteröimistä. Mikäli tarkoitusta varten perustettu yhdistys ei onnistu saamaan tarvitsemaansa

⁷ Mukana ovat SOSTEn perustajajärjestöt: Sosiaali- ja terveystieteiden yhteistyöyhdistys YTY, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry sekä Terveystieteiden tutkimuskeskus ry.

rahoitusta, se voi purkautua toimintaedellytysten puuttuessa varsin nopeasti. Toinen esimerkki lyhytikäisistä yhdistyksistä ovat hankkeiden hallinnointia varten perustetut yhdistykset, jotka purkautuvat yleensä hankkeiden loppuessa.

KUVIO 12. Vuonna 2012 purkautuneet sosiaali- ja terveysyhdistykset (n=114) rekisteröintivuositain.

4 Valtakunnalliset järjestöt

Tässä luvussa tarkastellaan valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaa Järjestöbarometrikyselyyn vastanneilta 80 järjestöltä alkuvuodesta 2013 kootun kyselyaineiston sekä Raha-automaattiyhdistyksen avustamiltaan järjestöiltä keräämien toimintatietojen perusteella. Luvun aluksi tarkastellaan järjestöjen ajankohtaistilannetta, erityisesti toiminnan muutosarvioita, toiminnan painopisteitä, huolen- ja tyytyväisyydenaiheita sekä palvelutoiminnan muutoksia. Toiminnan resursseista käsitellään järjestöjen henkilöstöä ja taloutta sekä niiden kehitystä.

Järjestöjen arvioita kilpailuttamisen vaikutuksista sekä kuntoutuspalveluista tarkastellaan erityisteemaluvuissa viisi ja kuusi.

4.1 Toiminnan ajankohtaistilanne

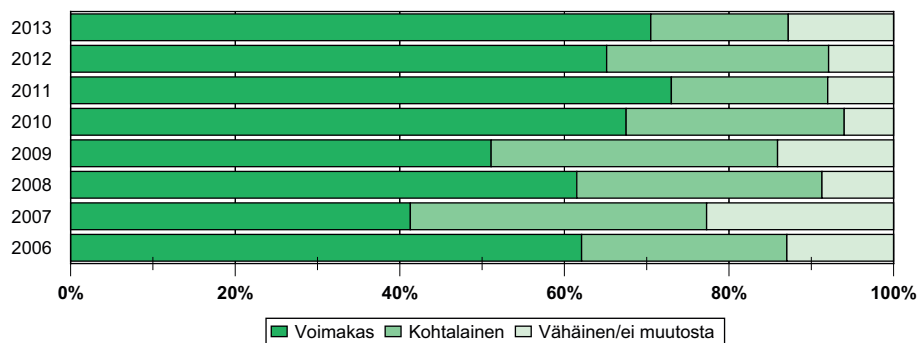
Järjestöiltä tiedusteltiin niiden toiminnan ajankohtaista muutostilannetta käyttäen mittarina asteikkoja: ei muutosta – voimakas muutos, toiminnan supistaminen – toiminnan laajentaminen, ennakoitava – ennakoimaton muutos sekä hallittu – hallitsematon muutos. Lisäksi järjestöjä pyydettiin kuvailemaan, mitä niiden ajankohtaistilanne käytännössä tarkoittaa.

Vuoden 2013 alussa runsas kaksi kolmasosaa (70 %) valtakunnallisista järjestöistä pitää omaa toimintaansa koskevaa muutostilannetta voimakkaana. Joka kuudes (17 %) arvioi muutoksen kohtalaiseksi ja 13 prosenttia pitää sitä pienenä tai olemattomana. Edellisvuoteen verrattuna muutostilannetta voimakkaana pitäviä järjestöjä on nyt viisi prosenttiyksikköä enemmän. Muutosarvioita on tarkasteltu vuodesta 2006 alkaen ja niissä ei ole nähtävissä selkeää kehitystrendiä. Omaa toimintaansa koskevaa muutosta voimakkaana pitävien järjestöjen osuus on vaihdellut vuoden 2009 51 prosentista vuoden 2011 73 prosenttiin (kuvio 13).

Järjestökentässä vuonna 2012 tapahtuneet fuusiot toivat tuolloin suuria muutosvaikutuksia monen järjestön toimintaan (Järjestöbarometri 2012). Liitosten vaikutukset näkyvät edelleen niin, että jotkin vastaajat nimeävät ne voimakkaan

muutostilan syyksi tänäkin vuonna. Jossakin järjestössä yhdistymisvaihtoehtoa ollaan parhaillaan selvittämässä. Muita mainittuja voimakkaan muutoksen aiheuttajia ovat sääntöjen, strategian, toiminnan painopisteiden ja rakenteiden uudistukset. Joissakin järjestöissä rahoituksen tiukentuminen on muutostilan selkeää selittäjää. Palveluja tuottavilla järjestöillä kilpailutuksen vaikutukset ovat yksi haaste.

- // Järjestö hakee rooliaan ja tekee strategiatyötä fuusioproessin jälkeen [...]
- // Järjestöjen yhdistäminen.
- // Käynnissä on selvitystyö siitä lisäämmekö yhteistyötä toisen järjestön kanssa vai lyöttäydymmekö yhteen.
- // Oleelliset muutokset [...] säännöstyössä ja rakenteissa on saatu toteutetuksi.
- // Työn painopiste muuttunut ja muuttuu.
- // Tavoitteita ja toimintatapoja muutettu. Uusi strategia.
- // Järjestötoiminnan rakenteita uudistetaan ja luodaan pohjaa tuleville vuosille.
- // Organisaatiossa meneillään sisäisiä kehittämishankkeita sekä sisältöjen kehittämistä projektien kautta sekä perustyön ohessa [...]
- // Rahoitus on tiukentunut ja tiukentumassa edelleen. Palveluntuottajien kilpailutus on viety kannattavuuden äärirajoille ja rahoitus on muutenkin supistunut.

KUVIO 13. Valtakunnallisten järjestöjen (n=80–110) arvio toimintaansa koskevan muutoksen voimakkuudesta vuosina 2006–2013.

Vuoden 2013 alussa lähes puolet (48 %) järjestöistä arvioi toimintansa olevan laajenemassa. Joka kolmannella (33 %) toiminta on pysymässä entisellään ja noin viidesosalla (19 %) supistumassa.

Järjestöbarometrissa vuodesta 2006 kerätyn aikasarjan mukaan toimintaansa laajentavien järjestöjen osuus vähentyi tasaisesti vuoteen 2010 saakka (kuvio 14). Tuolloin toimintaa laajentavien järjestöjen osuus oli pienimmillään (28 %) ja sitä supistavien järjestöjen osuus suurimmillaan (27 %). Vuonna 2013 kasvuarviot ovat yhdeksän prosenttiyksikköä yleisempiä kuin edellisvuonna.

Kasvuarviot koskevat järjestöissä esimerkiksi toiminnan, jäsenmäärän ja toimintaan käytettävissä olevien resurssien lisääntymistä.

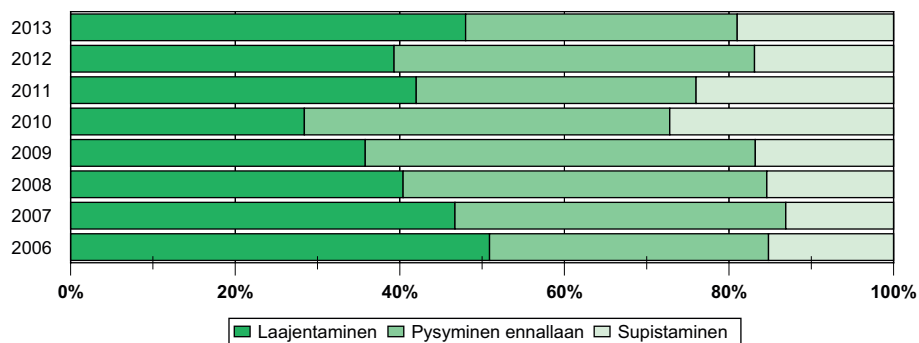
- // *Toimintamäärät lisääntyneet, yhteistyö lisääntynyt – erityistarpeet lisääntyneet [...].*
- // *Jäsenmäärä kasvaa koko ajan ja jäsenistön tarpeisiin on vastattava. Henkilökuntaa olisi saatava palkattua lisää, että pystymme vastaamaan kasvuun ja toimintojen lisäämiseen.*
- // *Järjestömme on kasvamassa. [...] Resursseja ollaan kasvattamassa.*
- // *[...] Järjestön henkilöjäsenmäärän kasvaminen edelleen ja jäseneksi voitulla myös uusia kohderyhmiä.*
- // *[...] Toimintoja pyritään laajentamaan niin, että eri puolella Suomea olisi tasavertaiset edellytykset saada tukea.*
- // *Uusien toimintamuotojen kehittyminen ja toiminnan laajentuminen.*
- // *Kaksi uutta merkittävää hanketta, joista toinen kokonaan uudelle toiminta-alueelle [...].*

Supistamiset liittyvät käytännössä taloudellisten voimavarojen, esimerkiksi toiminta-avustusten ja palvelutoiminnan tuottojen riittämättömyyteen, jonka vuoksi on tarpeen järjestellä toimintoja uudelleen tai vähentää henkilöstöä ja palvelutuotantoa. Osalla ongelmien taustalla on palvelujen kilpailuttaminen ja palvelujen ostajatahojen taloudellisesti tiukat ajat.

- // *Jos RAY:n yleisavustus ei kasva eikä muitakaan ulkoisia rahoituskeinoja ole tiedossa joudutaan joitakin toimintoja uudelleenjärjestelemään ja henkilöstöä vähentämään.*
- // *Toimintaresurssien vähentyminen, avustusten väheneminen, palvelujen karsiminen ja henkilöstön vähentäminen. Palvelujen kilpailuttaminen, hankintalain sisällöt ohjaavat vahvasti toimintaa. Sairaanhoidopiirien ja kuntien talouskuurit näkyvät myös palvelujen resursoinnissa.*

Osalla järjestöistä olisi tarvetta ja suunnitelmia toiminnan laajentamiseksi, mutta rahoitus ei anna siihen mahdollisuuksia. Joillakin järjestöillä toiminnan muutokset ovat kaksisuuntaisia, kun osaa toimintamuodoista ollaan laajentamassa ja samaan aikaan joitakin on tarpeen supistaa.

- // *Mieli tekisi ja olisi selviä suunnitelmia toiminnan laajentamiseksi etenkin edunvalvonnan puolella mutta talous eikä rahoittaja (Ray) anna myöten.*
- // *Palvelukysyntä saattaa kasvaa kansalaisten kulutuskäyttäytymisen myötä. Valitettavasti rahoitus ei mahdollista riittävän nopeaa reagointia palvelutarpeen muutoksiin.*
- // *Järjestömme on laajentanut toimintaansa viimeiset vuodet. Mutta olemme myös vähentäneet palvelutuotantoa, taloudellisista syistä.*
- // *Joitakin toimintoja varmasti joudumme supistamaan, mutta toisia edelleen laajennamme.*

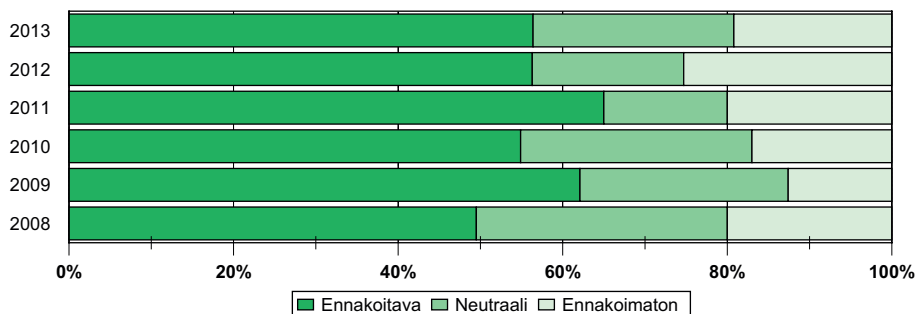
KUVIO 14. Valtakunnallisten järjestöjen (n= 79–112) arvio toimintaansa koskevan muutoksen suunnasta vuosina 2006–2013.

Yli puolet (56 %) järjestöstä pitää käynnissä olevaa toimintaansa koskevaa muutosta ennakoitavana, mikä on vastaava osuus kuin edellisvuonnakin (kuvio 15). Noin joka viides (19 %) arvioi muutoksen olevan ennakoimaton.

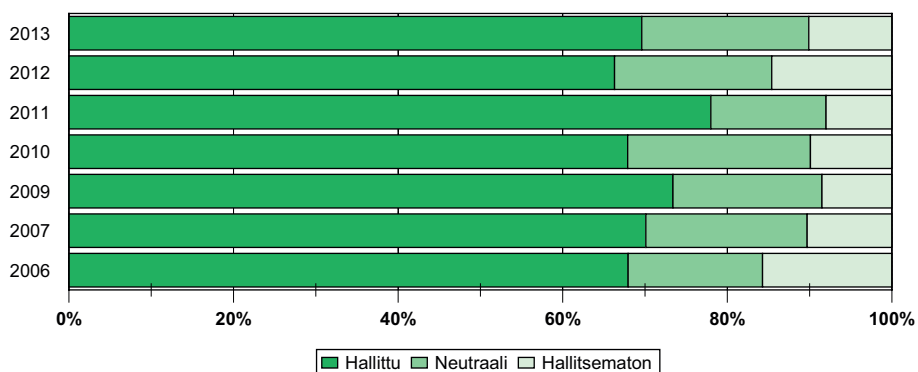
Hallittuna muutostilannettaan pitää yli kaksi kolmasosaa (70 %) järjestöistä ja vain joka kymmenes (10 %) arvioi sen olevan hallitsematon (kuvio 16).

Järjestöt arvioivat nykyisen muutostilanteen olevan varsin hyvin ennakoitavissa ja hallittavissa. Kuitenkin monet vastaajat tunnistavat toimintaympäristössään myös erilaisia epävarmuustekijöitä. Järjestöjen toiminnan kannalta keskeisten ihmisryhmien hyvinvointiin vaikuttavat yhteiskunnalliset muutokset ovat osin ennakoimattomia. Järjestöjen keinoja ennakoida ja hallita näitä muutoksia ovat esimerkiksi jatkuva toimintaympäristön ja jäsenistön tilanteen seuraaminen ja valmiuden ylläpitäminen nopeaankin reagointiin.

- // *Uusia haasteita joiden myötä toiminta laajenee, miten tämä saadaan pysymään oikeassa suunnassa.*
- // *Lasten ja perheiden muuttuvat tarpeet, köyhyyden lisääntyminen, kunta- ja palvelurakennemuutokset, hankintalain kansalliset tulkinnat, sosiaalihuollon erityispalvelujen aseman määrittely.*
- // *Esimerkiksi uudistunut adoptiolaki tuottaa osittain ennakoimattomia muutostarpeita. [...]*
- // *Toimimme vahvasti ja joustavasti yhteiskunnallisen ison ja monessa kohdin myös ennakoimattoman muutoksen mukana, yhteiskunnalliset muutokset nopeasti toiminnassamme huomioiden. Mutta pyrkien myös voimakkaasti yhdessä kentän kanssa tulevaisuuden proaktiiviseen ja strategiseen luomiseen.*
- // *Tarkistamme toiminta-kysyntä-tarve -suhdetta vuosittain. Valmius nopeisiinkin muutoksiin.*
- // *Jatkuvaa toimintaympäristön ja jäsenten tilanteen seuraamista, reagoimista ja ennakoimista.*

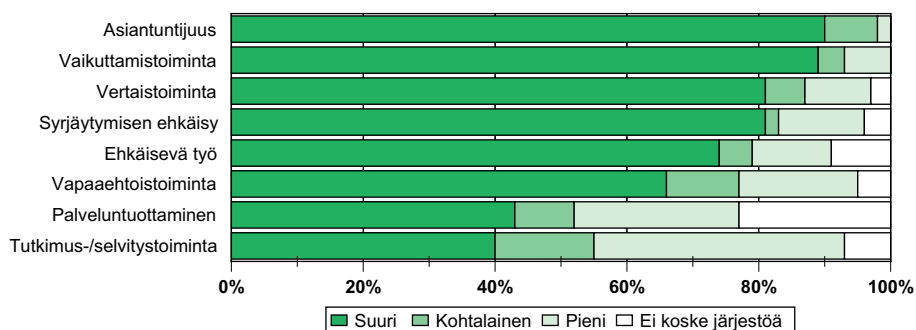
KUVIO 15. Valtakunnallisten järjestöjen (n= 78–105) arvio toimintaansa koskevan muutoksen ennakoitavuudesta vuosina 2008–2013.

KUVIO 16. Valtakunnallisten järjestöjen (n= 79–110) arvio toimintaansa koskevan muutoksen hallittavuudesta vuosina 2006–2013.

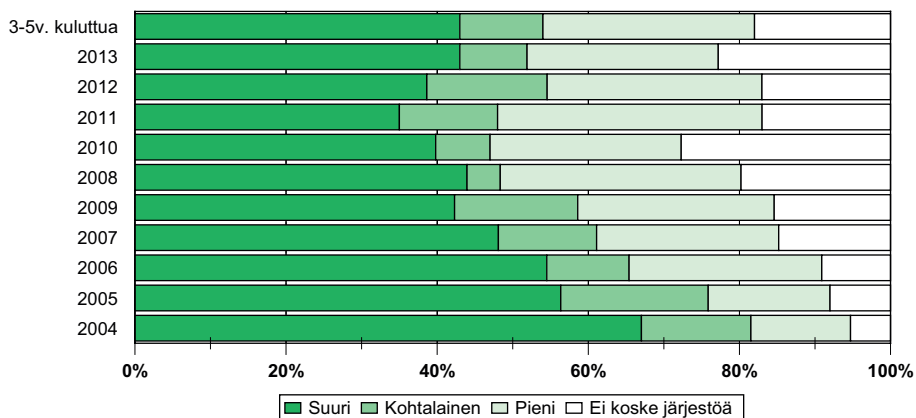
Toiminnan painopisteet

Järjestöjen näkemysten mukaan asiantuntijuus ja vaikuttamistoiminta ovat keskeisimpiä painopistealueita niiden toiminnassa. Yhdeksän kymmenestä järjestöstä pitää asiantuntijuuden (90 %) ja vaikuttamistoiminnan (89 %) merkitystä suurena (kuvio 17). Neljä viidestä (81 %) arvioi vertaistoiminnan ja syrjäytymisen ehkäisyä ja lähes kolme neljästä (74 %) ehkäisevän työn painoarvoltaan suureksi. Kaksi kolmasosaa (66 %) vastaajista pitää vapaaehtoistoimintaa suurimerkityksisenä. Palveluntuottamisen sekä tutkimus- ja selvitystoiminnan merkitystä pitää omassa toiminnassaan keskeisenä alle puolet (40–43 %) järjestöistä.

KUVIO 17. Eri osa-alueiden painoarvo valtakunnallisten järjestöjen (n=79–80) toiminnassa vuoden 2013 alussa.

Sosiaali- ja terveysjärjestöiltä on tiedusteltu vuosittain eri osa-alueiden painoarvoa niiden toiminnassa. Vastaajien arvioimat eri toimintojen painoarvot ovat pysyneet vuodesta toiseen hyvin samankaltaisina eikä niissä ole havaittavissa selkeitä muutostrendejä. Poikkeuksena on palveluntuottaminen, jonka merkitys osana järjestöjen toiminnan kokonaisuutta on Järjestöbarometrin keräämän aikasarjan kattamana aikana vähentynyt vuoteen 2011 asti, mutta kääntynyt sen jälkeen hienoiseen kasvuun (kuvio 18). Vuonna 2004 vielä kaksi kolmesta (67 %) järjestöstä mutta vuonna 2011 enää runsas kolmasosa arvioi palveluntuottamisen painoarvon toiminnassaan suureksi. Vuotta 2013 koskevassa sekä siitä 3–5 vuoden päähän ulottuvassa arvioissa 43 prosenttia järjestöistä pitää palveluntuotantoa merkittävänä toiminnassaan.

KUVIO 18. Valtakunnallisten järjestöjen (n= 76–110) arvio palveluntuottamisen painoarvosta toiminnassaan vuosina 2004–2013.

Huolen- ja tyytyväisyydenaiheet

Järjestöjen ajankohtaisnäkymistä koottiin lisätietoa kysymällä, mistä vastaajat ovat järjestöjensä johtajina huolestuneimpia ja mihin he ovat tyytyväisimpiä. Keskeisimmät huolen- ja tyytyväisyydenaiheet ovat suurelta osin samoja kuin edellisvuosinakin.

Kaksi vastauksissa selvästi yleisimmin mainittua huolenaihetta koskevat järjestöjen toiminnan kannalta keskeisten ihmisryhmien hyvinvointia ja heidän tarvitsemiensa palvelujen ja tuen saatavuutta ja laatua sekä järjestön toiminnan voimavarojen riittävyttä.

Ihmisten hyvinvoinnin sekä erilaisten palvelu- ja tukimuotojen vajeet aiheuttavat eniten huolta noin 40 prosentille vastaajista.

- // *Kansalaisen unohtaminen vammaisten asumispalveluita tuotettaessa, lisääntyvästi palvelumarkkinoiden ehdoilla. Kuntien vastuulla olevien palveluiden vaikea saatavuus – väsyneet omaiset joutuvat taistelemaan lakisäätöistä palveluista.*
- // *Kohderyhmien tukitoimet ja kuntoutus ovat edelleen huonosti järjestettyjä.*
- // *Huono-osaisimpien toimeentuloturvasta ja tarpeenmukaisten palvelujen saatavuudesta.*
- // *Kelan sopeutusvalmennuskurssien jatkuvuudesta laajana palvelutoimintana.*
- // *Yhteiskunnan eriarvoistumisesta ja palvelujen ja tukiverkkojen rapautumisesta. Yksinäisyys ja uudenlainen köyhyys lisääntyä.*

Yhtä yleinen on vastaajien huoli siitä, kuinka järjestön voimavarat riittävät vastaamaan tuen ja palvelujen tarpeisiin. Järjestöjä huolestuttaa taloudellisten resurssien, mutta myös henkilöstön ja vapaaehtoisten riittävyys ja jaksaminen.

- // *Huolestunein olen taloudellisten resurssien riittävydestä. Toimimme pienillä rajallisilla resursseilla ja kyselyjä toiminnan lisäämisestä eri puolille Suomea tulee koko ajan lisää.*
- // *Henkilökunnan riittävydestä eli siitä miten ehditään tukemaan [...] perheitä liian pienillä resursseilla, kuitenkin myös henkilökunnan jaksaminen huomioon ottaen.*
- // *Vapaaehtoisten ja toimihenkilöiden jaksamisen turvaamisesta nykyisillä rajallisilla voimavaroilla.*
- // *Rahoituksen riittävyden ohella olen huolestunut pätevien osaajien rekrytoinnista eli laadukkaan työn toteuttamisesta.*

Järjestöjen toimintaedellytysten kannalta keskeisen Raha-automaattiyhdistyksen asema ja tulevaisuus sekä sen tuottojen ohjautuminen muualle kuin järjestöjen toiminnan tukemiseen herättää huolta osassa vastaajia.

- // *Rahoittajan (RAY) aseman säilyminen siten, että järjestöt jatkossakin saisivat rahoitusta.*
- // *Rahoituksen tulevaisuus (RAYn asema).*
- // *RAYn tuoton ohjautuminen enenevässä määrin ohitse järjestöjen.*

// RAY-rahoituksen tulevaisuudesta (monopoliin liittyvät uhkat, avustuspotin leikkaaminen budjettirahoitteiseen toimintaan, RAY:n toimintakulttuurin muutos = aidon vuoropuhelun mahdollisuus jatkossa?).

Myös kilpailuttamisen vaikutukset, mm. kansainvälisten yritysten tulo palvelumarkkinoille, huolestuttavat monia järjestöjä. Se nähdään oman palvelutuotannon uhkana. Toisaalta kilpailuttamisessa askarruttaa toiminnan kannalta keskeisten ihmisryhmien palvelujen laatu.

// Sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen aiheuttamista vaikutuksista vammaisten ihmisten elämän laatuun.

// Järjestön palvelutuotannon epävarmasta 'tilauskannasta'.

// Kilpailutukset kuntien kanssa huolestuttaa eniten.

// [...] Monikansalliset yhtiöt tuottavat kilpailutilanteissa päänvaivaa alueilla.

// Lastensuojelun palvelujen tilanne huolestuttaa; monikansallisten yritysten rynnäköitys markkinoille.

// [...] Että suuret kansainväliset yhtiöt dominoi markkinoita mikä voi johtaa siihen että raha eikä palvelun laatu määrää toimintaa tulevaisuudessa.

Aikaisemmista vuosista poiketen ajankohtaiset rakenneuudistukset ovat nyt nousseet mukaan useamman vastaajan arvioihin huolenaiheista. Monen vastaajan huolena ovat käynnissä olevien rakenneuudistusten eteneminen ja toteutuminen sekä niiden tulevat ja nykyiset vaikutukset.

// Järjestelmätasolla SOTE-uudistuksesta, joka on vaarassa epäonnistua pahasti.

// [...] Suuret uudistukset (sote, kuntauudistus..) eivät etene ja aiheuttavat monenlaista epävarmuutta palveluntuottajissa.

// [...] Hallituksen vaikeudet päättää palvelujen järjestämistä kestäväällä tavalla. Siitä seuraa kuntien pidättyvä suhtautuminen järjestämistä koskeviin toimiin ja uudelleen arviointiin.

// Että palvelu-uudistus johtaa liian paljon standardoimiseen, ja että räätälöityä palveluja ei löydy tulevaisuudessa.

Järjestöt ovat yleisimmin tyytyväisiä oman toimintansa hyviin tuloksiin ja onnistumisiin sekä tarjoamiensa tuki- ja palvelumuotojen laatuun. Varsin monella järjestöllä on ollut käynnissä toiminnan kehittämistä, joiden myönteinen edistyminen herättää vastaajissa tyytyväisyyttä.

// Hyvin tehty työ tuottaa tuloksia.

// [...] Kehittämistoimintamme, jonka seurauksena on syntynyt valtakunnallisesti levinneitä uusia toimintamalleja.

// Järjestömme strategia toimii ja olemme saaneet lisättyä edunvalvonta- ja vaikuttamistoimintaa, julkisuuskuvaamme on kirkastunut.

- // [...] jäsenten ja hallituksen kehittämismyönteisyydestä. Paljon on tapahtunut viimeisen vuoden aikana ja paljon tulee tapahtumaan myös tulevaisuudessa.
- // Järjestöuudistus yms. etenee suunnitelmien mukaisesti.
- // RAY:n kanssa yhdessä kehitetyn arvioinnin ja seurannan hiljalleen esiin tuomista tuloksista.
- // Olemme pystyneet järjestön voimavarat huomioiden vastaamaan yhteiskunnallisiin haasteisiin erittäin hyvin.
- // Olemme saaneet työstettyä organisaatiotamme niin, että nyt on selvästi uutta innostusta toimintaan niin henkilöstössä kuin vapaaehtoisissa.

Järjestöjen voimavarat ovat toiseksi yleisin syy tyytyväisyyteen. Osa vastaajista arvioi toiminnan taloudelliset resurssit hyväksi ja osa on erityisen tyytyväisiä järjestön osaavaan henkilöstöön, vapaaehtoiisiin ja luottamushenkilöihin.

- // Rayn avustuksen tasokorotus – voimme palkata hieman lisäresursseja ja pystymme jatkossa paremmin tukemaan ja auttamaan paikallistoimintaa ja jäseniä.
- // Uusista rahoituksista joilla ylläpidetään aiemmin kehitettyä toimintaa.
- // Ammattitaitoisesta ja motivoituneesta henkilökunnasta.
- // Osaava henkilöstö ja asiaan paneutuvat luottamushenkilöt.
- // Jäsenistön aktiivinen ja pyyteeton vapaaehtoistoiminta ja talkoohenki [...].

Muita vastaajien mainitsemia tyytyväisyydenaiheita ovat esimerkiksi toimivat ja laajentuneet yhteistyöverkostot, oman järjestön tai järjestöjen yleensä saavuttama hyvä maine ja arvonanto sekä RAY:n asema ja avustuslinjaukset.

- // Järjestöjen välisen yhteistyön kehittymisestä ja verkostoitumisesta. Sen avulla voidaan saada vielä paljon aikaan.
- // Järjestöjen, rahoittajien ja muiden sidosryhmien yhteistyöhalukkuuteen.
- // Kunnissa ja päättäjätasolla aletaan pikkuhiljaa herätä näkemään järjestöjen työn arvo – ainakin se, että yhteistyöllä vapaaehtoistoimijoiden kanssa voidaan säästää kunnan sote-kustannuksissa.
- // Yleinen hyväksyttävyys ja tunnettuus.
- // Tärkeimmän rahoittajan Ray:n avustuslinjaukset.

Järjestöjen palvelutoiminnan muutokset

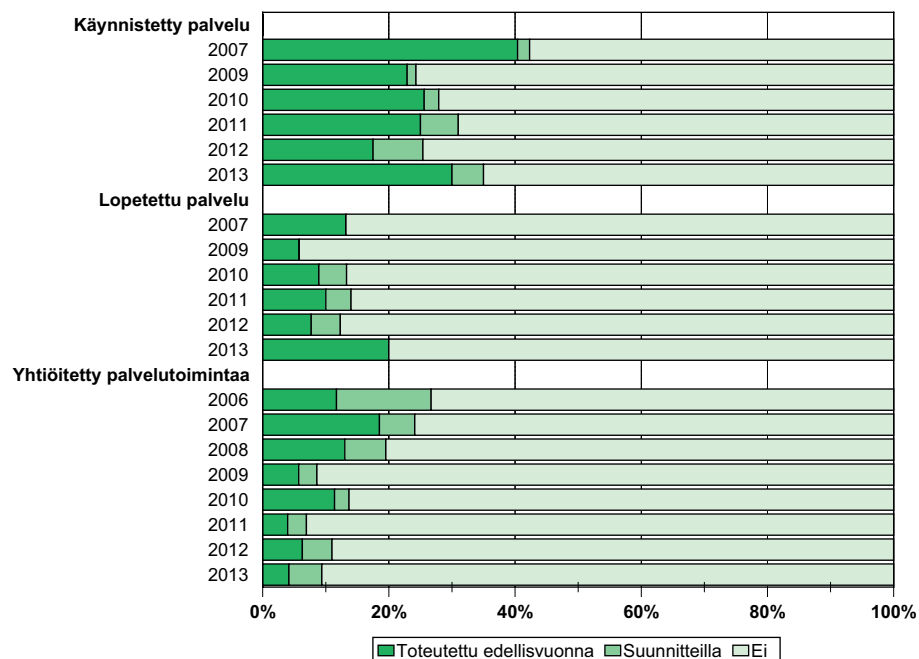
Valtakunnallisten järjestöjen johtajilta kysyttiin vuonna 2012 tehdyistä ja vuodelle 2013 suunnitelluista järjestön palvelutoimintaan liittyvistä muutoksista (kuvio 19). Kysymyksiin vastasivat vain ne järjestöt, joilla on palvelutoimintaa.

Vajaa kolmannes (30 %) eli 17 järjestöä on käynnistänyt vuonna 2012 ja viisi prosenttia (3 järjestöä) suunnittelee käynnistävänsä vuonna 2013 jonkin uuden palvelun. Uusia palveluja on käynnistänyt viisi kansanterveysjärjestöä, viisi

vammaisjärjestöä, neljä lastensuojelujärjestöä sekä yksi vanhus-, nuorisokasvatus- ja päihdejärjestö. Käynnistettäviä palveluja ovat mm. erilaiset asumispalvelut, velka- ja talousneuvonta, päiväkoti ja lastensuojelun tukitoiminta.

Viidennes (20 %) eli 11 järjestöä on lopettanut jonkin palvelun vuonna 2012. Palveluja on lopettanut neljä lastensuojelujärjestöä, kolme kansanterveysjärjestöä, kolme vanhusjärjestöä ja yksi vammaisjärjestö. Lopetettuja palveluja ovat mm. sopeutumisvalmennuskurssit, turvakoti, päiväkoti, nuorten huumehoitoyksikkö ja lastensuojeluyksikkö.

Palvelutoimintaansa on yhtiöittänyt neljä prosenttia (kaksi järjestöä) ja sitä suunnittelee viisi prosenttia (kolme järjestöä). Palvelujaan yhtiöittäneet järjestöt ovat vanhus- ja vammaisjärjestöjä ja yhtiöittämistä suunnittelevat potilas- ja päihdejärjestöjä. Järjestöbarometrin kyselyihin vastanneista valtakunnallisista järjestöistä yhteensä 27 on yhtiöittänyt toimintaansa vuosien 2004–2012 aikana.

KUVIO 19. Aikasarjaa järjestöjen (n=43–70) palvelutuotannon muutoksista.

Uusia palveluja on käynnistänyt vuodesta 2009 lähtien enimmillään noin neljännes järjestöistä. Vuonna 2012 palveluja käynnisti alle viidennes (18 %) valtakunnallisista järjestöistä, eli selvästi vähemmän kuin vuonna 2013, jolloin niitä ennakoitiin käynnistävänsä 30 prosenttia järjestöistä. Palveluja on lopettanut aiempina vuosina 6–13 prosenttia järjestöistä, kun vastaava osuus vuonna 2013 on 20 prosenttia.

Tarkastelujakson alkupuolella palvelutoimintaa tai sen osia on yhtiötetty useammin kuin viime vuosina. Tarkastellulla ajanajaksolla yhtiöittämistä tehtiin eniten vuonna 2007, jolloin 19 prosenttia kyselyyn vastanneista valtakunnallisista järjestöistä ilmoitti yhtiöittäneensä palvelutoimintaa tai sen osia. Muina vuosina osuus on ollut enimmillään 13 prosenttia.

Valtakunnallisista järjestöistä runsaan viidesosan (22 %) mukaan kuntaliitokset ja muutokset sosiaali- ja terveystalouden järjestämisessä ovat vaikuttaneet niiden mahdollisuuksiin toimia sosiaalipalvelujen tuottajana. Järjestöissä on neljä vammaisjärjestöä, kolme lastensuojelujärjestöä, kaksi päihde- ja kansanterveysjärjestöä sekä yksi vanhus- ja nuorisokasvatusjärjestö. Kuntaliitokset ja sosiaali- ja terveystalouden muutokset ovat lisänneet sopimusten epävarmuutta sekä pitkittäneet prosesseja.

// Epävarmuus kuntien tulevasta roolista näkyy markkinoilla.

// Neuvottelukumppania hankalampi löytää.

// Kunnat lykkäävät päätöksiään. Byrokratia hankaloituu.

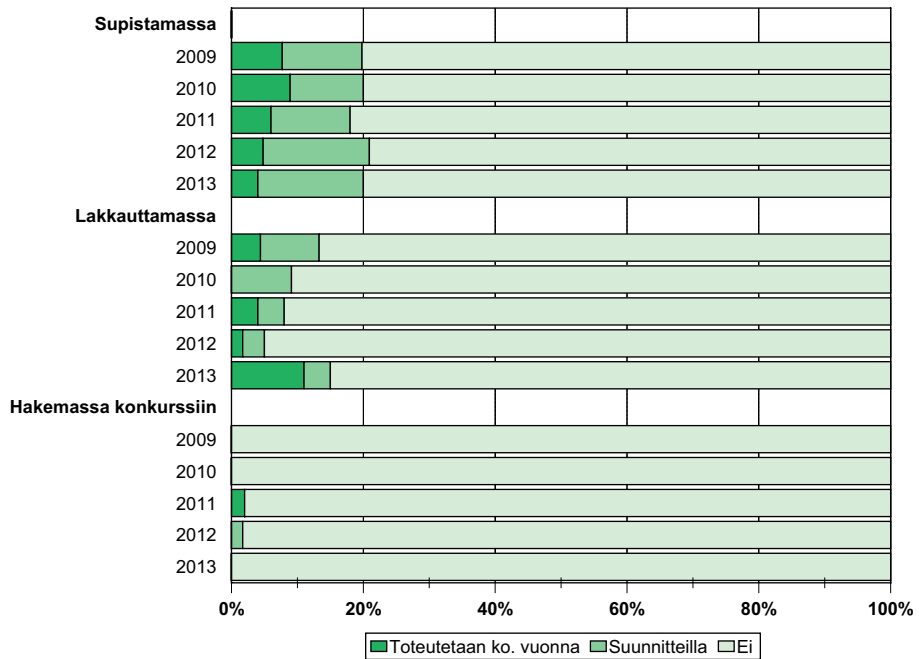
Yhteensä 33 prosenttia (19 järjestöä) valtakunnallisen järjestön johtajista arvioi, että jokin niiden tarjoamista palvelumuodoista on vuoden 2013 aikana erityisen suurissa vaikeuksissa. Edellisenä vuonna vaikeuksia ennakoiti 28 prosenttia (17 järjestöä) ja sitä edeltävänä vuonna 24 prosenttia (12 järjestöä). Vaikeuksia ennakoidaan nyt siis hieman yleisemmin kuin edellisvuosina.

Vuonna 2013 vaikeuksia palvelutoiminnassaan ennakoivista 19 järjestöstä seitsemän on vammaisjärjestöjä, viisi kansanterveysjärjestöjä, kolme lastensuojelujärjestöä ja kaksi sekä vanhus- että päihdejärjestöä. Ennakoidut vaikeuksissa olevat palvelumuodot ovat mm. laitosmuotoinen kuntoutus, sopeutumisvalmennuskurssit, lasten sijaishuolto, turvakodit, päihdeongelmaisten ensikodit ja vaikeavammaisten palveluasuminen.

Järjestöjohdolta kysyttiin, onko järjestöillä toimintayksikköjä, joita ollaan taloudellisten vaikeuksien takia supistamassa, lakkauttamassa tai hakemassa konkurssiin. Kysymykseen vastanneista valtakunnallisista järjestöistä 16 prosentissa (9 järjestöä) on suunnitteilla toimintayksiköiden supistamista ja kahdessa supistuksia aiotaan toteuttaa vuoden 2013 aikana (kuvio 20). Supistusten ja niitä koskevien suunnitelmien yleisyys on hyvin lähellä edellisvuoden tasoa.

Toimintayksiköiden lakkauttamista suunnitteli kaksi valtakunnallista järjestöä ja aikoi toteuttaa vuoden 2013 aikana kuusi järjestöä. Edellisvuoteen verrattuna toimintayksiköiden lakkauttaminen on nyt yleisempää, sillä vuonna 2012 toimintayksiköitä aikoi lakkauttaa vain yksi järjestö ja sitä suunnitteli kaksi järjestöä.

Yksikään palveluja tuottava järjestö ei suunnittele eikä aio toteuttaa vuoden 2013 aikana toimintayksikön hakemista konkurssiin. Konkurssit ovat olleet aiempinakin vuosina varsin harvinaisia.

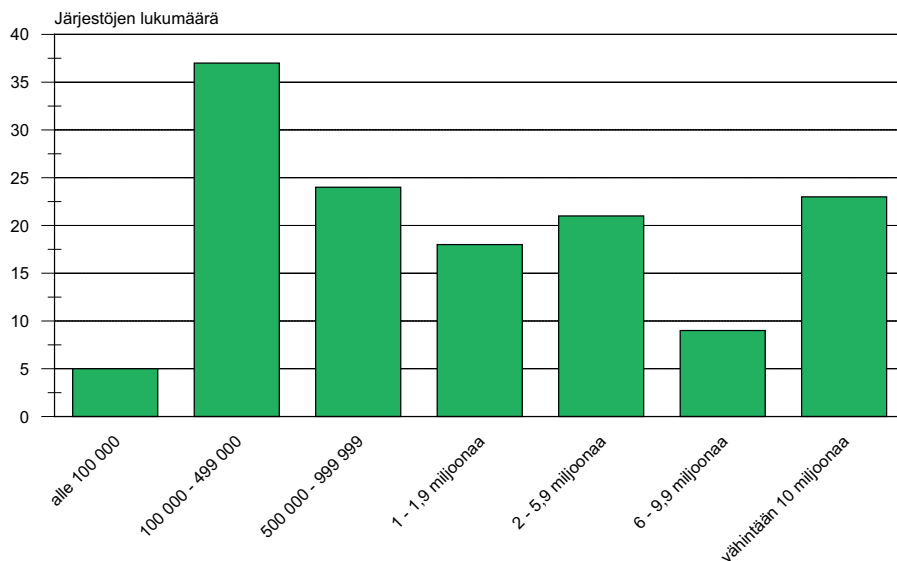
KUVIO 20. Aikasarjaa järjestöjen (n=42–90) toimintayksiyöiden supistamisista, lakkauttamisista ja konkurssiin hakemisista.

4.2 Talous ja henkilöstö

Toiminnan kokonaiskulut

Järjestöbarometrin perusjoukon 151 valtakunnallisesta sosiaali- ja terveystaloustiedot sisältyvät Raha-automaattiyhdistyksen keräämiin vuoden 2011 avustustietoihin. Loput 14 eivät ole saaneet RAY-avustusta tai tietoa niiden kokonaiskuluista kyseiseltä vuodelta ei ole. Näiden 137 järjestön yhteenlasketut toiminnan kokonaiskulut vuonna 2011 olivat 944 miljoonaa euroa. Järjestöjen talouden kokoerot ovat varsin suuria. Keskimääräiset kokonaiskulut olivat 6,9 miljoonaa. Suurimmillaan ne olivat kahdella järjestöllä yli sata miljoonaa ja pienimmillään viidellä järjestöllä alle 100 000 euroa.

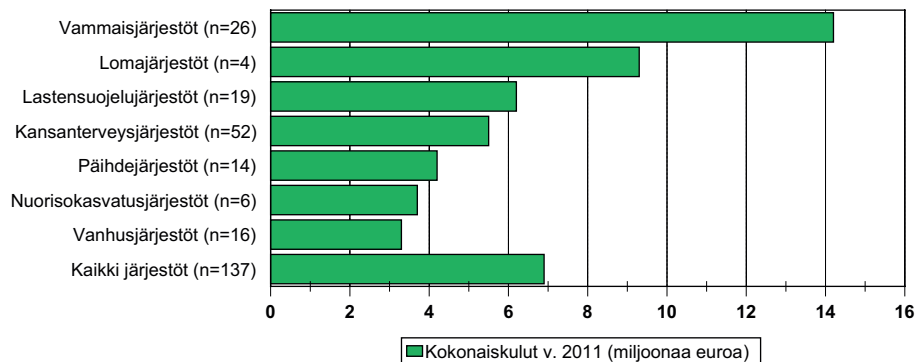
Miljoonan euron raja jakaa järjestöt melko tarkasti kahtia, sillä 48 prosentilla toiminnan kokonaiskulut olivat alle miljoona ja 52 prosentilla vähintään miljoona euroa. Noin kolmasosalla (31 %) kokonaiskulut olivat alle 500 000 euroa ja yli neljäsosalla (27 %) järjestöistä vähintään kymmenen miljoonaa (kuvio 21).

Kokonaiskulut v. 2011

KUVIO 21. RAY-avustusta saaneet valtakunnalliset järjestöt (n=137) vuoden 2011 toiminnan kokonaiskulujen mukaan (lähde: RAY:n avustustilastot).

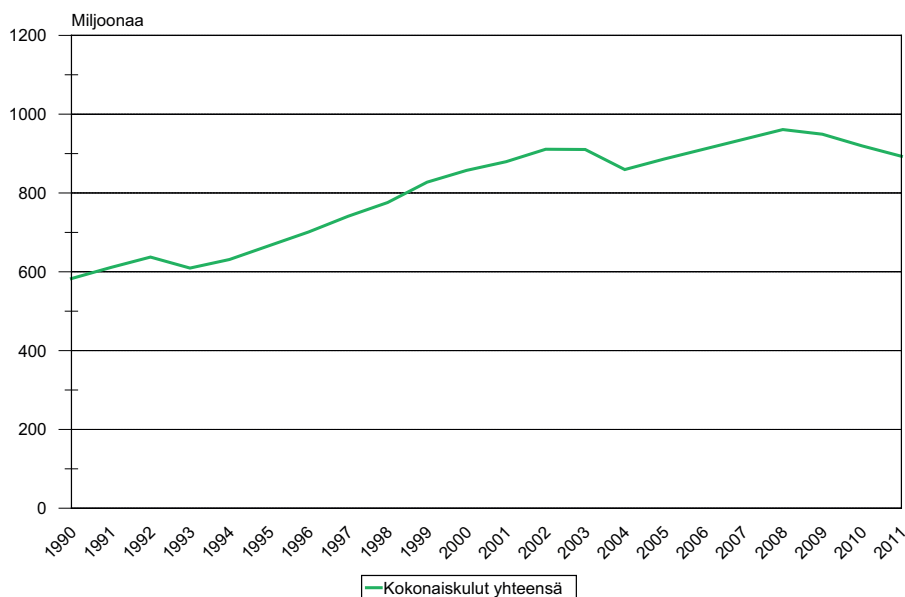
Toiminnan keskimääräiset kokonaiskulut vuonna 2011 olivat vammaisjärjestöillä selvästi muita toimialoja suuremmat eli 14,2 miljoonaa (kuvio 22). Lomajärjestöjen kokonaiskulut olivat keskimäärin 9,3 miljoonaa, lastensuojelujärjestöjen 6,2 miljoonaa ja kansanterveysjärjestöjen 5,5 miljoonaa euroa. Muilla toimialoilla keskimääräiset kokonaiskulut vaihtelivat noin kolmesta neljään miljoonaan euroon.

KUVIO 22. Valtakunnallisten järjestöjen vuoden 2011 keskimääräiset toiminnan kokonaiskulut toimialoittain (lähde: RAY:n avustustilastot).

Järjestöjen kokonaiskulujen ajallista kehitystä voidaan tarkastella luotettavimmin käyttäen paneeliasetelmaa, jossa seurataan vuosittain samojen järjestöjen kulujen määrää. Tutkimuksen perusjoukkoon kuuluvasta 151 valtakunnallisesta järjestöstä

yhteensä 94:n kokonaiskuluista on tiedot jokaiselta vuodelta 1990–2011 Raha-automaattiyhdistyksen Järjestöbarometrin käyttöön antamissa avustustiedoissa. Näiden järjestöjen yhteenlasketut toiminnan kokonaiskulut ovat kasvaneet vuodesta 1990 vuoteen 2011 noin 310 miljoonaa euroa, kun eri vuosien luvut on deflatoitu vuoden 2012 rahaksi (kuvio 23). Vuodesta 2008 vuoteen 2011 kyseisten järjestöjen yhteenlasketut kokonaiskulut ovat kuitenkin supistuneet noin 68 miljoonalla eurolla.

KUVIO 23. RAY-avustusta saaneiden valtakunnallisten järjestöjen (n=94⁸) yhteenlasketut toiminnan kokonaiskulut⁹ vuosina 1990–2011 (lähde: RAY:n avustustilastot).

Toiminnan rahoitus

Järjestöjen tulot koostuvat Raha-automaattiyhdistyksen avustuksista ja muista julkisista avustuksista, asiakaspalvelumaksuista ja vuokrasta tai muista niihin rinnastettavista maksuista, varsinaisen toiminnan muista tuotoista sekä varainhankinnasta. Pieni osa tuotoista kertyy myös sijoitus- ja rahoitustoiminnasta sekä satunnaisista eristä.

Eri tulonlähteiden merkitys järjestöille vaihtelee toimialoittain ja järjestön taloudellisen volyymin mukaan. Raha-automaattiyhdistys on järjestöjen tärkein julkisten avustusten lähde. Vuonna 2011 RAY jakoi järjestöille avustuksina yhteensä

⁸ Kyseessä on paneelitarjastelu, johon on otettu mukaan vain ne järjestöt, joiden toiminnan kokonaiskuluista on tieto jokaiselta aikasarjatarjastelun vuodelta.

⁹ Deflatoitu vuoden 2012 rahaksi käyttäen Tilastokeskuksen sosiaalitoimen julkisten menojen (kunnallistalous) hintaindeksiä. Vuosilta 2006 ja 2007 osalle järjestöistä tilastoitiin todellista pienemmät kokonaiskulut, joissa järjestöjen yhtiötetyt toiminnan kuluja ei laskettu kokonaiskuluihin. Siksi oheisessa kuviossa vuosien 2006 ja 2007 kohdalta kokonaiskulujen kuvaaja on korvattu vuosien 2005 ja 2008 luvut yhdistävällä suoralla viivalla.

268,2 miljoonaa euroa 1587 eri kohteeseen (lähde:www.ray.fi). Tässä tarkasteltavien 137 valtakunnallisen järjestön osuus koko avustummäärästä oli 55 prosenttia eli 147,6 miljoonaa euroa.

RAY:n A- ja C-avustusten yhteenlaskettu osuus kokonaistuloista vaihtelee eri toimialoilla ollen pienimmillään vammaisjärjestöillä (10 %) ja suurimmillaan lomajärjestöillä (31 %), vanhusjärjestöillä (24 %) ja lastensuojelujärjestöillä (20 %) (taulukko 35). Pienimmillä, kokonaiskuluiltaan alle 500 000 euron järjestöillä, RAY:n avustusten osuus tuotoista on kaikkein suurin eli 64 prosenttia. Keski-kokoisilla järjestöillä RAY-avustusten osuus tuotoista on 43 prosenttia ja suurim-milla vain yksitoista prosenttia.

Asiakas- ja palvelumaksut sekä vuokrat ovat merkittäviä tulonlähteitä monille järjestöille, mutta erityisesti paljon palveluja tuottavilla toimialoilla niiden merkit-sys on suuri. Asiakas- ja palvelumaksujen osuus kokonaistuotoista on suurin eli yli kolme neljäsosaa (78 %) päihdejärjestöillä, lähes kaksi kolmasosaa (63 %) vammaisjärjestöillä ja yli puolet (53 %) nuorisokasvatusjärjestöillä. Taloudeltaan suurimmille järjestöille myydyistä palveluista saadut tuotot ovat merkittävimpiä.

Varsinaisen toiminnan muita tuottoja on suhteellisesti eniten lomajärjestöillä ja vanhusjärjestöillä, joilla ne muodostavat noin puolet (47–53 %) kokonais-tuotoista. Taloudeltaan suurimmilla järjestöillä myös varsinaisen toiminnan muiden tuottojen merkitys on suhteellisesti suurempi kuin pienemmillä järjestöillä. Varainhankinnan tuotot ovat suhteellisesti merkittävimpiä tulonlähteitä lasten-suojelujärjestöille, joilla niiden osuus kokonaistuotoista on runsas viidennes (22 %). Myös taloudeltaan pienimmillä järjestöillä varainhankinnan merkitys korostuu hieman suurempia järjestöjä enemmän.

TAULUKKO 35. Eri rahoituslähteiden osuus valtakunnallisten järjestöjen vuoden 2011 tuotoista toimialoitain ja toiminnan kokonaiskuluja mukaan (lähde: RAY:n avustustilastot).

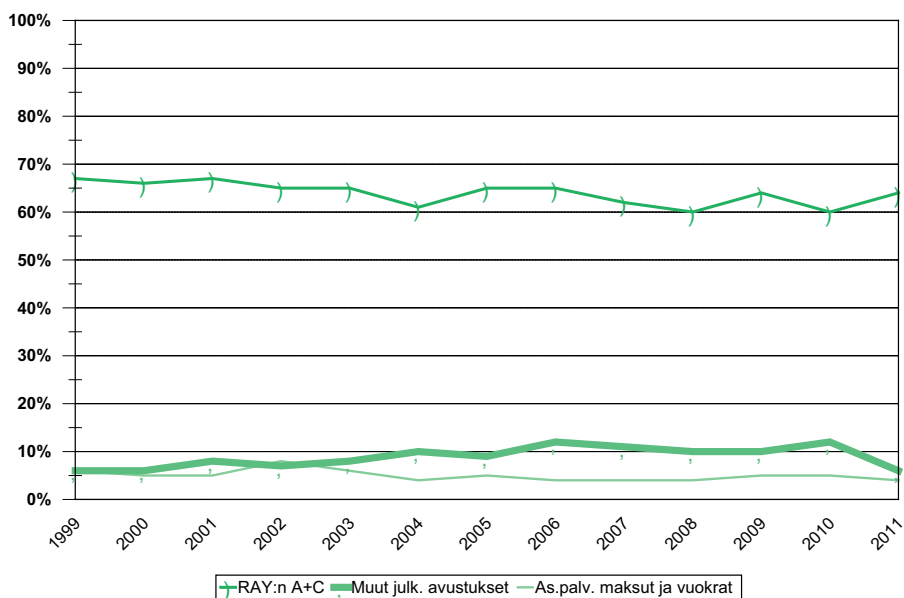
Toimiala	Osuus vuoden 2011 kokonaistuotoista (yht. 100%)									
	RAY			Asiakas-/ Vars.			Sijoitus-/ Muut			
	Ay	Ak	C	Muut julk. avust.	palvelu- maksut, vuokrat	toim. muut tuotot	Varain- hankinta	rahoitus- toiminta	(satunn. erät)	n
Kansanterv.järj.	6	8	3	11	22	31	10	7	2	52
Lastensuojelujärj.	5	9	6	10	25	9	22	4	11	19
Vanhusjärjestöt	12	6	6	1	21	47	6	2	0	16
Vammaisjärjestöt	4	5	1	2	63	20	1	2	2	26
Nuorisokasv.järj.	6	4	3	4	53	26	1	1	2	6
Lomajärjestöt	0	31	1	0	10	53	0	4	1	4
Päihdejärjestöt	4	8	4	1	78	3	0	0	0	14
Kokonaiskulut v. 2011										
Alle 500 000	40	15	9	6	4	10	15	0	0	42
500 000 – 5 milj.	21	20	11	4	23	10	9	2	0	57
Yli 5 miljoonaa	3	6	2	5	47	25	5	4	3	38
YHTEENSÄ	5	7	3	5	44	23	6	4	2	137

Kuvioihin 24, 25 ja 26 on koottu aikasarjatarkastelua Raha-automaattiyhdistyksen yhteenlasketun A- ja C-avustuksen, muiden julkisten avustusten sekä asiakas- ja palvelumaksujen osuudesta erikokoisten järjestöjen kokonaistuotoista vuosina 1999–2011.

RAY:n A- ja C-avustuksen yhteenlaskettu osuus pienten järjestöjen kokonaistuotoista on vaihdellut tarkasteltavalla ajanjaksolla 60:sta 67 prosenttiin ja muiden julkisten avustusten osuus kuudesta kahteentoista prosenttiin. Asiakas- ja palvelumaksujen osuus on ollut vuosittain vain neljästä kahdeksaan prosenttia pienten järjestöjen tuotoista.

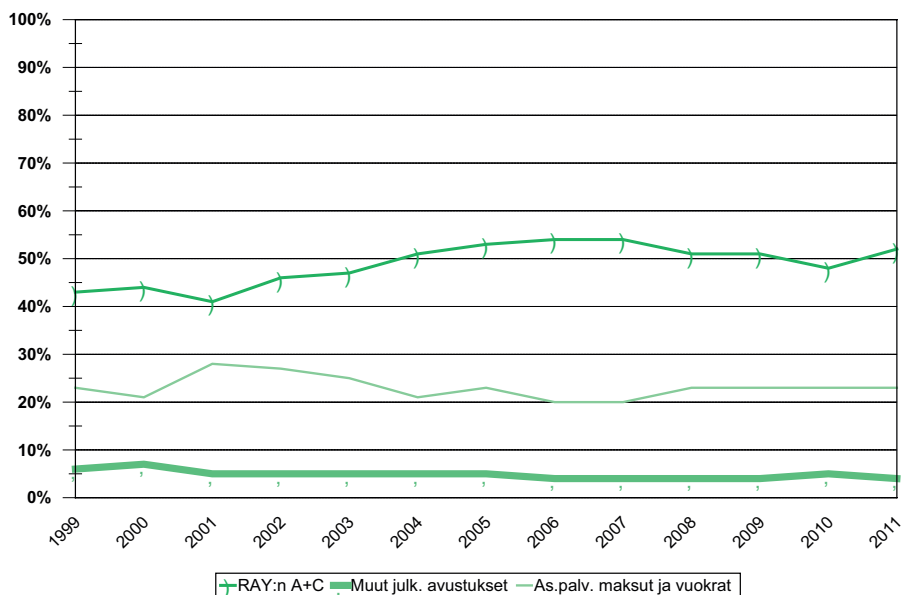
Keskisuurilla järjestöillä RAY-avustuksen osuus tuotoista on ollut vuosittain 41–54 prosenttia ja asiakas- ja palvelumaksujen osuus 20–28 prosenttia. Muiden julkisten avustusten osuus on vaihdellut neljästä seitsemään prosenttiin.

Taloudeltaan suurimmilla järjestöillä asiakas- ja palvelumaksujen osuus on kasvanut tarkasteltuna ajanjaksona noin kolmanneksesta puoleen kokonaistuotoista. Samaan aikaan RAY-avustusten osuus tuotoista on pysytellyt noin kymmenesosassa muiden julkisten avustusten osuuden pienentyessä 19 prosentista vain viiteen prosenttiin.

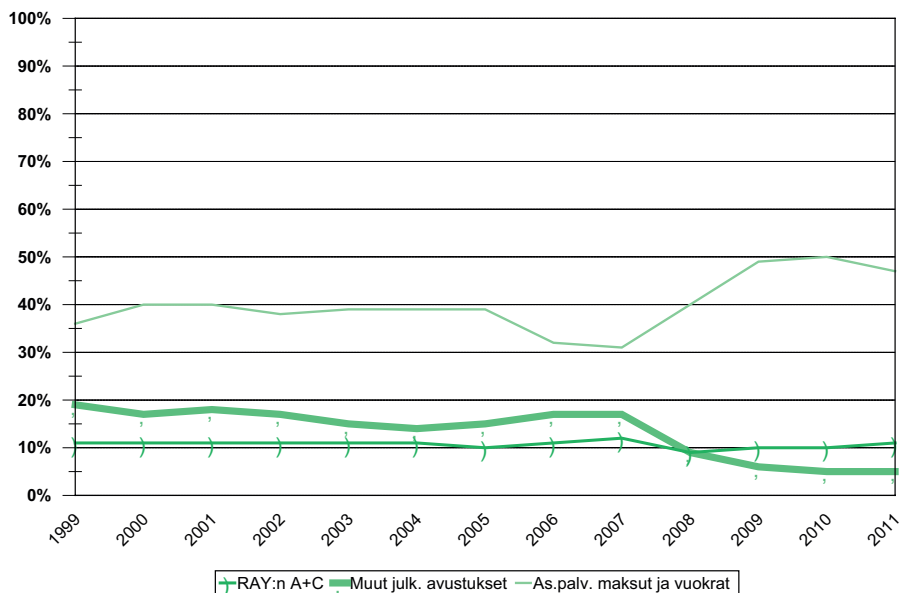

KUVIO 24. RAY:n A- ja C-avustusten, muiden julkisten avustusten sekä asiakas-/ palvelumaksujen ja vuokrien osuus pienten¹⁰ valtakunnallisten järjestöjen (n=38–53) yhteenlasketuista tuotoista vuosina 1999–2011 (lähde: RAY:n avustustilastot).

¹⁰ Ko. vuoden toiminnan kokonaiskulut alle 500 000 euroa.

KUVIO 25. RAY:n A- ja C-avustusten, muiden julkisten avustusten sekä asiakas-/ palvelumaksujen ja vuokrien osuus keskisuurten¹¹ valtakunnallisten järjestöjen (n=55–71) yhteenlasketuista tuloista vuosina 1999–2011 (lähde: RAY:n avustustilastot).

KUVIO 26. RAY:n A- ja C-avustusten, muiden julkisten avustusten sekä asiakas-/ palvelumaksujen ja vuokrien osuus suurten¹² valtakunnallisten järjestöjen (n=25–38) yhteenlasketuista tuloista vuosina 1999–2011 (lähde: RAY:n avustustilastot).

¹¹ Ko. vuoden toiminnan kokonaiskulut 500 000 – 5 miljoonaa euroa.

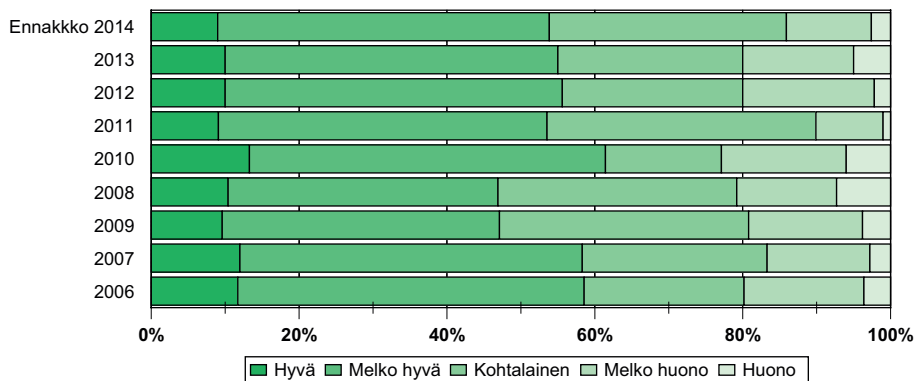
¹² Ko. vuoden toiminnan kokonaiskulut yli 5 miljoonaa euroa.

Järjestöjen talousnäkymät

Yleisen taloustilanteen ja erityisesti kuntatalouden näkymät Suomessa eivät olleet järjestöjen vastausajankohtana vuoden 2013 alussa vielä yhtä synkkiä kuin loppuvuodesta. Näin ollen arviot järjestöjen omasta taloudesta ja sen kehityksestä olivat tuolloin ehkä myönteisemmät kuin miltä ne näyttäisivät tällä hetkellä.

Yli puolet (55 %) valtakunnallisista järjestöistä arvioi vuoden 2013 alussa taloudellisen tilanteensa melko hyväksi tai hyväksi. Joka neljäs (25 %) pitää taloutensa tilaa kohtalaisena ja joka viides (20 %) melko huonona tai huonona.

Vuoden 2013 alun arviot taloudesta ovat hyvin samankaltaiset kuin edellisvuonna (kuvio 27). Vuoden päähän ulottuvassa ennakoarviossakaan ei ole kovin suuria eroja tämänvuotiseen verrattuna. Taloutensa vuonna 2014 melko huonoksi tai huonoksi ennakoivien osuus on kuusi prosenttiyksikköä pienempi kuin nyt.

KUVIO 27. Järjestöjen (n=78–111) arvio taloudellisesta tilanteestaan vuosina 2006–2014.

Kaksi kolmasosaa (66 %) järjestöistä arvioi oman taloudellisen tilanteensa pysyvän ennallaan tulevan vuoden kuluessa (taulukko 36). Lähes joka neljäs (23 %) uskoo tilanteensa paranevan ja noin joka kymmenes (11 %) heikkenevän. Paranevaisarviot ovat muita yleisempiä taloudeltaan pienimmillä järjestöillä. Niistä puolet (50 %) pitää taloustilanteensa kohenemista todennäköisenä ja yksikään ei ennakoisi sen heikkenevän tulevan vuoden aikana.

TAULUKKO 36. Erikokoisten järjestöjen arvio taloudellisen tilanteensa muutoksesta 12 kuukauden kuluessa.

	Järjestöt, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa:			n
	Paranevan	Pysyvän ennallaan	Heikkenevän	
Kokonaiskulut v. 2011	%	%	%	
Alle 500 000 euroa	50	50	–	16
500 000–5 miljoonaa	18	71	12	34
Enemmän kuin 5 miljoonaa	13	70	17	23
KAIKKI JÄRJESTÖT	23	66	11	73

Järjestöiltä tiedusteltiin keskeisimpiä syitä siihen, miksi niiden taloudellinen tilanne on huono tai heikkenemässä nykyisestä sekä perusteluja myös hyväksi tai kohenevaksi arvioituun taloustilanteeseen.

Huonon tai huononevan taloustilanteensa syyksi järjestöt ilmoittavat yleisimmin toiminta-avustusten riittämättömyyden. RAY:n ja muiden tahojen myöntämien avustusten määrä on liian pieni ja niihin ei ole onnistuttu saamaan tarvittavia korotuksia. Myös järjestöjen omassa varainhankinnassa koetaan haasteita ja siinä ei ole päästy toivottuihin tuloksiin. Osalla järjestöistä palvelu- ja liiketoiminnan heikentyneet tuotot ovat syynä huonoon taloustilanteeseen. Myös yllättävät kuluerät sekä investoinnit ovat heikentäneet joidenkin järjestöjen talousnäkyviä.

- // *Avustusten väheneminen, jotka johtaneet mm. liitossa käytäviin yt-neuvotteluihin.*
- // *Emme saaneet RAY:ltä uutta hanketta eikä korotusta yleisavustukseen.*
- // *Kaikki kustannukset nousevat (varsinkin palkat), mutta avustukset eivät pysy mukana.*
- // *RAY:n avustukset eivät ole seuranneet kulujen kasvua, inflaatiota. Oman varainhankinnan vaikeudet.*
- // *Oma varainhankinta on erittäin haasteellista vaikeina taloudellisina aikoina.*
- // *Liiketoiminnan tuloksen heikentyminen.*
- // *Kuntoutuspalvelujen tuottojen alentuminen.*
- // *Vuonna 2012 toiminnassa aiheutui monia yllättäviä kulueriä, joihin ei oltu voitu varautua, ja lisäksi budjetoidut tuotto-odotukset jäivät toteutumatta. Vieraan pääoman kasvu investointien seurauksena.*

Hyvän tai nykyisestä kohenevan taloustilanteen taustalla on useimmiten järjestöjen määrätietoinen ja tarkka taloudenpito, johon on tarvittaessa liittynyt toimintojen ja kulujen karsimista, keskittymistä ydintehtäviin sekä rakenteellisia uudistuksia. Tulot ja toiminta on onnistuttu pitämään tasapainossa ja kulut suhteuttamaan käytettävissä oleviin varoihin.

- // *Kustannustehokas toiminta. Hyvämaineinen organisaatio, joka tehnyt pitkään ja päämäärätietoisesti työtä.*
- // *Järjestössä tehty rakennemuutos ja keskittyminen ydintehtävään.*
- // *Kulujen karsiminen ja toimintojen organisointi.*
- // *Olemme tehneet viiden vuoden ajan määrätietoista työtä talouden parantamiseksi.*
- // *Parempi kontrolli, uudet hyvät järjestelmät, uusi henkilöstö, jotka ymmärtävät budjetin ja toiminnan välisen suhteen.*
- // *Toiminnan ja talouden tasapainossa pitäminen.*

Osalla järjestöistä toiminta-avustusten tai jäsenmaksutuottojen myönteinen kehitys on syynä kohentuneeseen taloustilanteeseen.

- // Yleisavustuksen korotus.
- // RAYn avustukset nousseet ja jäsenmaksutuottojen kehitys hyvä jäsenmäärän kasvaessa.
- // Myönteinen RAY-päätös tälle ja ennakointi tuleville vuosille.

Vaikka varsin suuri osa järjestöistä on suhteellisen tyytyväisiä taloudelliseen tilanteeseensa, myös uhkat tunnistetaan yleisesti. Selvästi yli puolet (56 %) järjestöistä myöntää, että niiden talouden kannalta on tällä hetkellä olemassa joitakin erityisen suuria riskitekijöitä. Riskit ovat osittain pysyviä, sillä myös vuonna 2012 yli puolet (57 %) vastaajista arvioi näkyvissä olevan suuria riskitekijöitä (Järjestöbarometri 2012).

Järjestöjen talouden riskitekijät liittyvät vastaajien arvioiden mukaan yleisimmin toiminta-avustuksiin sekä palvelu- ja liiketoiminnan mahdollisiin uhkiin esimerkiksi Kelan, kuntien ja sairaanhoitopiirien ostamissa ja kilpailuttamissa palveluissa. Myös järjestöjen omaan varainhankintaan sisältyy riskejä. Kustannus- ja korkotason nousu sekä joidenkin järjestöjen kiinteistöomistukset ja niihin liittyvät velat nähdään paikoin uhkina.

- // Avustusmäärärahat pienenevät.
- // Avustusten väheneminen (RAY), palvelujen oston väheneminen (Kela ja sairaanhoitopiirit), varainhankinnan haasteet.
- // Taloudelliset ja toiminnalliset riskit lisääntyvät kuntien siirtyessä enenevästi puitesopimuksiin, joissa vastuita siirretään enenevästi tuottajille.
- // Kilpailutukset ovat aina riski.
- // Oma varainhankintamuoto on helposti haavoittuva.
- // Varainkeräystoiminnan ehtojen kiristyminen.
- // Kaikkien välttämättömien kustannusten nousu.
- // Korkotason nousu, RAY:n monopolin murtuminen ja tuen väheneminen.
- // Kiinteistöomaisuus ja siihen liittyvä velka – ja vastuu.

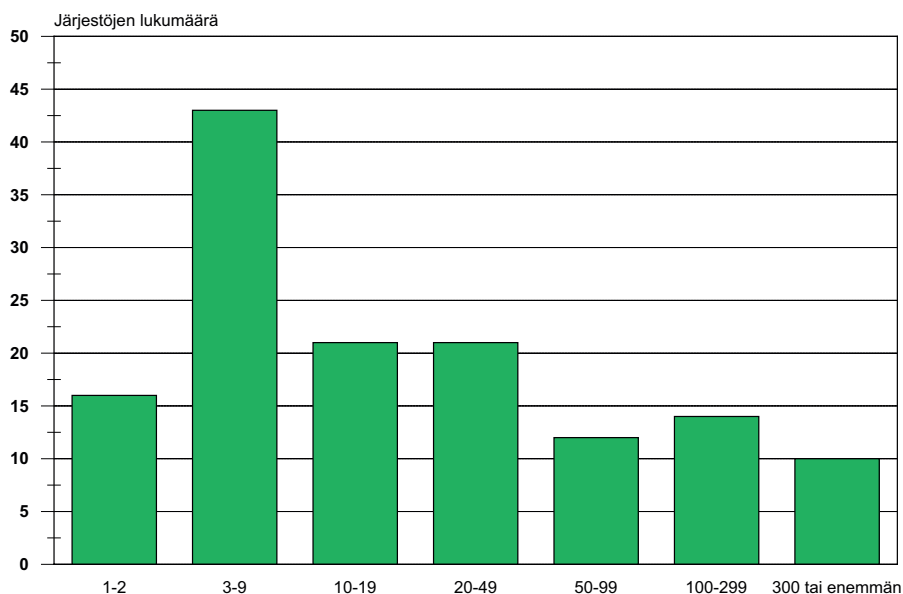
Järjestöjen henkilöstö

Järjestöbarometrin perusjoukon 151 valtakunnallisesta sosiaali- ja terveysjärjestöstä 137:n henkilöstömäärätiedot sisältyvät Raha-automaattiyhdistyksen keräämiin vuoden 2011 avustustietoihin. Näissä 137 järjestössä oli vuonna 2011 yhteensä 12 854 työntekijää. Henkilöstömäärät vaihtelevat suuresti, sillä järjestöissä oli palkattua henkilöstöä vähimmillään yksi ja enimmillään yli 2 300 henkilöä. Keskimäärin (mediaani) työntekijöitä oli 16. Eri toimialoista vammaisjärjestöjen yhteenlaskettu henkilöstömäärä oli selvästi muita suurempi eli yli 6 000 (taulukko 37). Keskimääräinen (mediaani) henkilöstömäärä oli suurin eli 144 lomajärjestöissä.

TAULUKKO 37. Valtakunnallisten järjestöjen yhteenlaskettu henkilöstömäärä ja keskimääräinen henkilöstömäärä vuonna 2011 toimialoittain (lähde: RAY:n avustustilastot).

Toimiala	Yhteenlaskettu henkilöstömäärä	Keskimääräinen henkilöstömäärä (mediaani)	n
Vammaisjärjestöt	6 014	36	26
Kansanterveysjärjestöt	2 950	15	52
Lastensuojelujärjestöt	1 767	17	19
Päihdejärjestöt	985	9	14
Vanhusjärjestöt	575	9	16
Lomajärjestöt	480	144	4
Nuorisokasvatusjärjestöt	83	12	6
KAIKKI JÄRJESTÖT	12 854	16	137

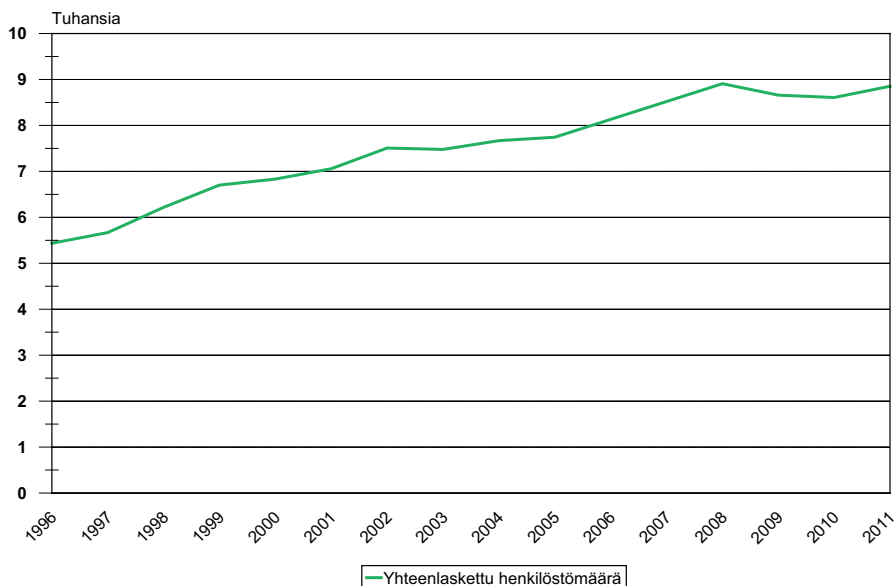
15 työntekijän raja jakaa järjestöt kahteen yhtä suureen osaan, joista puolella oli palkattua henkilöstöä enintään 15 ja puolella tätä enemmän. Kolmasosalla (34 %) järjestöistä oli enintään kuusi ja 43 prosentilla alle kymmenen työntekijää (kuvio 28). Joka kuudennella (17 %) järjestöllä oli vähintään sata työntekijää ja seitsemässä prosentissa järjestöjä oli vähintään 300 työntekijää vuonna 2011.

KUVIO 28. Valtakunnalliset sosiaali- ja terveysjärjestöt (n=137) vuoden 2011 henkilöstömäärän mukaan.

Samoin kuin edellä järjestöjen kokonaiskulumien kehitystä, myös henkilöstömäärien ajallista kehitystä voidaan tarkastella luotettavimmin käyttäen paneeliasetelmaa, jossa seurataan vuosittain samojen järjestöjen henkilöstömääriä. Tämän tutkimuksen

perusjoukkoon kuuluvasta 151 valtakunnallisesta järjestöstä yhteensä 99:n henkilöstömäärästä on tieto joka vuodelta 1996–2010 Raha-automaattiyhdistyksen Järjestöbarometrin käyttöön antamissa avustustiedoissa. Näiden järjestöjen yhteenlaskettu henkilöstömäärä on kasvanut vuodesta 1996 vuoteen 2011 yli kolmella tuhannella, vajaasta 5 500:sta 8 850:aan (kuvio 29). Vuodesta 2010 vuoteen 2011 järjestöjen yhteenlaskettu henkilöstömäärä on lisääntynyt noin 250 työntekijän verran.

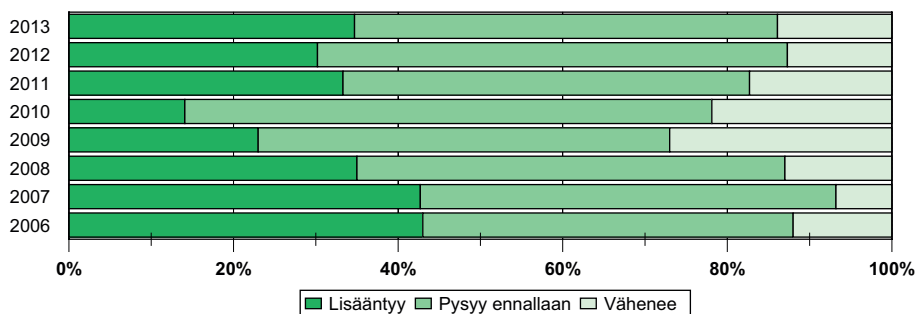

KUVIO 29. RAY-avustusta saaneiden valtakunnallisten järjestöjen (n=108¹³) yhteenlaskettu henkilöstömäärä vuosina 1996–2011 (lähde: RAY:n avustustilastot).

Järjestöjen arviot henkilöstömäärän kehityksestä

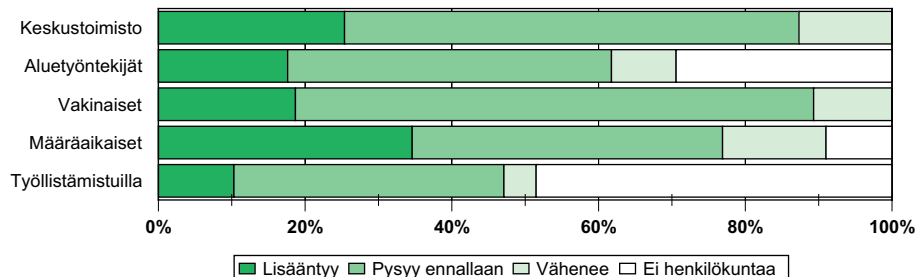
Järjestöjen vuoden 2013 henkilöstönäkymät vaikuttavat suhteellisen vakailta. Noin puolella (51 %) järjestöistä kokonaishenkilöstömäärä on pysymässä ennallaan kuluvan vuoden aikana (kuvio 30). Runsas kolmasosa (35 %) arvioi henkilöstömäärän lisääntyvän ja 14 prosenttia vähenevän.

¹³ Kyseessä on paneelitarkastelu, johon on otettu mukaan vain ne järjestöt, joiden henkilöstömäärästä on tieto jokaiselta aikasarjatarkastelun vuodelta. Vuosilta 2006 ja 2007 osalle järjestöistä tilastoitiin todellista pienemmät henkilöstömääräluvut, joissa järjestöjen omistamien yhtiöiden henkilökuntaa ei laskettu kokonaishenkilöstömäärään. Siksi oheisessa kuviossa vuosien 2006 ja 2007 henkilöstö- lukujen kohdalta kuvaaja on korvattu vuosien 2005 ja 2008 luvut yhdistävällä suoralla viivalla.

KUVIO 30. Valtakunnallisten järjestöjen (n=63–103) arvio kokonaishenkilöstömäärän muutoksesta vuosina 2006–2013.

Erityyppisissä työsuhteissa olevista työntekijöistä määräaikaisten lukumäärän ennakoitaan kasvavan muita yleisemmin vuonna 2013 (kuvio 31). Yli kolmasosa (35 %) järjestöistä arvioi määräaikaisten työntekijöiden määrän lisääntyvän ja 14 prosenttia vähenevän. Vakinaisessa työsuhteessa olevien määrän ennakoitiin kasvavan 19 ja vähenevän 11 prosenttia järjestöistä. Keskustoimistossa ja alueilla työskenntelevien, samoin kuin työllistämistuilla työllistettyjen, määrän arvioidaan useammin lisääntyvän kuin pienenevän, mutta yleisimmin heidän määränsä uskotaan pysyvän ennallaan vuonna 2013.

KUVIO 31. Valtakunnallisten järjestöjen (n=63–85) arvio henkilöstömäärän muutoksista vuoden 2012 aikana.

Viisi prosenttia vastaajista eli neljä järjestöä ennakoitiin lomauttavansa ja kymmenen prosenttia eli kahdeksan järjestöä irtisanovansa henkilöstöä vuoden 2013 kuluessa. Henkilöstöä irtisanovien järjestöjen osuus on kasvanut hieman edellisvuodesta (taulukko 38).

Vuonna 2013 lomautuksia tekevästä neljästä järjestöstä kaksi on vammaisjärjestöjä, yksi kansanterveysjärjestö ja yksi vanhusjärjestö. Irtisanomisia ennakoiduista kahdeksasta järjestöstä kolme on vammaisjärjestöä, kolme kansanterveysjärjestöä sekä yksi vanhus-, yksi lastensuojelu- ja yksi lomajärjestö.

Järjestöjen lomautukset koskevat enimmillään 65 työntekijää ja yleisimmin kuntoutuspalveluja. Irtisanomiset kohdistuvat yhdestä kolmeen, työntekijään.

Irtisanottavien tehtävät liittyvät leirikeskustoimintaan, koulutus-, kuntoutus- ja vanhuspalveluihin.

TAULUKKO 38. Lomautuksia ja irtisanomisia vuosille 2009–2013 ennakoineet järjestöt.

	Lomauttamassa	Irtisanomassa	n
	%	%	
2013	5	10	79
2012	5	7	89
2011	6	9	81–81
2010	8	20	83–84
2009	11	7	94

Järjestöistä eläkkeelle jäävä henkilöstö

Järjestöiltä tiedusteltiin, kuinka moni niiden vakituksessa työsuhhteessa olevista on jäämässä eläkkeelle tulevan viiden vuoden kuluessa. Lisäksi kysyttiin sitä, ovatko järjestöt varautuneet osaavan henkilöstön saamiseen eläkkeelle jäävien tilalle ja miten varautuminen on hoidettu.

Kysymykseen vastanneista järjestöistä on viiden vuoden kuluessa jäämässä eläkkeelle yhteensä noin 700 työntekijää, mikä on viisi prosenttia koko niiden nykyisestä henkilöstömäärästä. Eläkkeelle jääviä on keskimäärin (mediaani) yhdessä järjestössä neljä työntekijää. Määrä kuitenkin vaihtelee suuresti järjestöittäin: joka viidennessä ei ole yhtään lähivuosina eläköityvää vakituiseen henkilöstöön kuuluvaa ja yhtä monessa järjestössä heitä on vain yksi. Enimmillään viiden vuoden aikana eläkkeelle jääviä on yhdessä järjestössä 200 ja toisessa sata työntekijää. Kysymykseen vastanneista vammaisjärjestöistä on jäämässä eläkkeelle lähes 300 ja kansanterveysyhdistyksistä lähes 250 työntekijää tulevien viiden vuoden kuluessa (taulukko 39).

TAULUKKO 39. Valtakunnallisten järjestöjen vakinaisesta henkilöstöstä viiden vuoden kuluessa eläkkeelle jäämässä olevien määrä.

Toimiala*	Eläkkeelle jääviä yhteensä	Eläkkeelle jääviä keskimäärin	n
		(mediaani)	
Vammaisjärjestöt	295	5	14
Kansanterveysjärjestöt	247	3	25
Päihdejärjestöt	60	3	5
Lastensuojelujärjestöt	51	5	7
Vanhusjärjestöt	38	4	10
KAIKKI JÄRJESTÖT	696	4	64

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois lomajärjestöt ja nuorisokasvatusjärjestöt, joita oli kysymykseen vastanneissa yhteensä kolme.

Enemmistö eli lähes kaksi kolmesta (64 %) eläkkeelle jäämisiä ennakoivista järjestöistä on varautunut osaavan henkilöstön saamiseen eläkkeelle jäävien tilalle. Varautuminen on tapahtunut henkilöstö- ja rekrytointisuunnittelun avulla, kehittämällä perehdytystä ja osaamisen siirtoa sekä pyrkimällä parantamaan järjestön houkuttelevuutta ja työnantajamielikuvaa.

// *Henkilöstösuunnittelu ja kehittämällä järjestön houkuttelevuutta.*

// *Rekrytointisuunnittelu.*

// *Rekrytointi riittävän varhaisessa vaiheessa, hyvä perehdytys, positiivisen ja dynaamisen järjestökuvan ylläpitäminen, panostetaan aidosti henkilöstön jaksamiseen ja hyvinvointiin.*

// *Perehdytyksen ja tiedon siirtoa kehittämällä.*

// *Ylläpitämällä ja kehittämällä järjestön hyvää henkilöstöpolitiikkaa. Pyrimme olemaan haluttu työnantaja.*

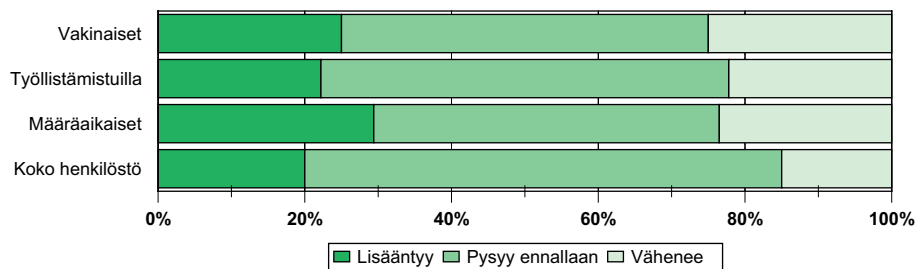
Järjestöjen omistamien yritysten henkilöstö

Järjestöt ovat eriyttäneet ja yhtiöittäneet elinkeinotoiminnaksi tulkittavissa olevia toimintojaan. Sosiaali- ja terveystalvelujen lisäksi järjestöjen yritykset tuottavat esimerkiksi koulutus-, kustannus- ja painopalveluja, hotelli- ja ravintolapalveluja sekä harjoittavat vuokraus- ja isännöintitoimintaa sekä vähittäis- ja tukku-kauppaa.

Joka neljännellä (25 %) kyselyyn vastanneella järjestöllä on omistuksessaan yrityksiä. Niistä järjestöistä noin kaksi kolmesta (65 %) ennakoii yritystensä kokonaishenkilöstömäärän pysyvän ennallaan vuonna 2013 (kuvio 32). Joka viides (20 %) arvioi sen kasvavan ja 15 prosenttia pienentyvän. Yritysten vakinaisen henkilöstön määrän säilymiseen ennallaan uskoo puolet vastaajista ja neljäsosa arvioi sen kasvavan ja yhtä moni pienenevän. Määräaikaisen henkilöstön määrään ennakoidaan lisäyksiä hieman muita yleisemmin kuluvan vuoden aikana. Yli neljäsosa (29 %) järjestöistä arvioi määräaikaisten työntekijöiden määrän kasvavan. Työllistämistuoin työllistettyjen määrän arvioidaan yleisimmin pysyvän ennallaan. Joka neljäs ennakoii työllistettyjen määrän kasvavan ja yhtä moni pienenevän kulvana vuonna.

Kolme järjestöä ennakoii lomauttavansa ja neljä irtisanovansa yritystensä henkilöstöä vuoden 2013 aikana. Vuonna 2013 yritystensä henkilöstön lomautuksia suunnittelevat järjestöt ovat lastensuojelu-, vammais- ja vanhusjärjestöjä. Irtisanomisia ennakoivissa järjestöissä on kaksi vanhusjärjestöä ja yksi lastensuojelu- ja vammaisjärjestö.

Järjestöjen yritysten lomautukset koskevat yhdestä neljään työntekijää. Lomautukset liittyvät kuntoutus- ja kurssikeskustoimintaan. Irtisanomisten arvioidaan koskevan enimmillään yhdestä viiteen työntekijää ja liittyvän hoiva- ja myyntipalveluihin.

KUVIO 32. Valtakunnallisten järjestöjen (n=9–20) arviot yritystensä henkilöstömäärän muutoksista vuoden 2013 aikana.

5 Järjestöjen palveluntuotanto ja kilpailutuskokemukset

Järjestöbarometrissa on seurattu toistuvasti järjestöjen tuottamia palveluja ja niiden muutosta. Järjestöjohdon kyselyyn perustuvat järjestöjen palveluntuotannon muutoksia koskevat tulokset on esitetty luvussa 4.1. Tämän luvun aluksi piirretään kokonaiskuva järjestöjen tuottamista sosiaalipalveluista tilastotietojen avulla. Tilastotarkastelu on kohdennettu sosiaalipalveluihin, sillä niissä järjestöjen palvelujen merkitys on tuntuvasti terveystalvuuja suurempi. Terveystalvuuhiin kuuluvia kuntoutustalvuuja taustoitetaan erikseen johdantoluvussa 1.

Keskeinen palvelujen tuottamista viime vuodet mullistanut käytäntö on hankintalainsäädännön edellyttämän kilpailuttamisen käyttöön otto sosiaali- ja terveystalvuuissa. Toinen tämän vuoden erityisteema käsittelee järjestöjen osallistumista sosiaali- ja terveystalvuuja kilpailutuksiin sekä kokemuksia kilpailuttamisen vaikutuksista. Tarkastelua ei tässä uloteta järjestöjen kokemuksiin omien hankintojensa kilpailuttamisesta. Palvelu- ja kilpailuttamistarkastelu toteutetaan järjestöille tyypillisimmistä sosiaalipalveluista ja kuntoutuksesta. Järjestöbarometrissa sosiaali- ja terveystalvuuja kilpailutusteemaa on syvennetty aiemmin vuosina 2007 ja 2011.

5.1 Sosiaalipalveluja tuottavat järjestöt ja niiden toimintayksiköt

Järjestöbarometrissa on aiemmin tarkasteltu vuosittain järjestöjen sosiaalipalveluja Terveystalvuuja ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemien yksityistä palveluntuotantoa koskevien tilastojen pohjalta. THL:n tilastoraporttien perusteella on kuvattu järjestöjen sosiaalipalvelutoimintayksiköiden sekä niiden asiakkaiden ja suoritteiden määriä eri palvelumuodoissa. Lisäksi THL:n tilastojulkaisuissa on esitetty esimerkiksi laskelmia eri sektorien kustannusten ja henkilöstömäärien osuuksista sosiaalipalveluissa.

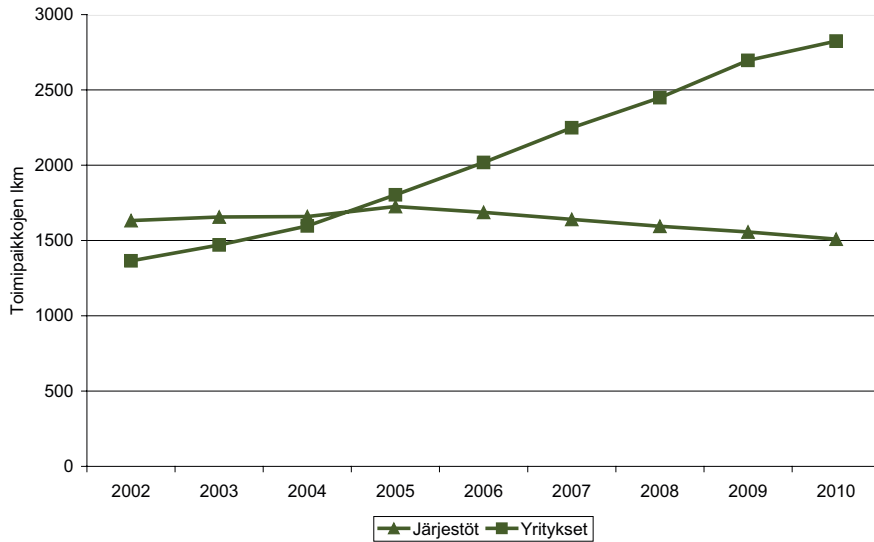
Tiedonkeruun menetelmien uudistamisen vuoksi THL ei ole koonnut ja julkaissut tilastoraporttiaan vuoden 2011 jälkeen, minkä johdosta Järjestöbarometrissakaan ei viime vuosina ole voitu käsitellä kyseisiä tilastotietoja. Tuoreimmat THL:n julkaisemat tilastot koskevat vuotta 2010 ja niitä on käsitelty Järjestöbarometrissa 2011.

Tätä raporttia varten on saatu yksityisiltä palveluntuottajilta tilastotiedon keruuta tekevältä Valviralta tilastoja yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien ja niiden toimintayksiköiden määristä palvelumuodoittain vuodelta 2011. Raporttia varten pyydettiin myös palvelujen asiakasmäärätietoja, mutta niitä ei ollut vielä mahdollista saada. Tiedonkeruun uudistamisen¹⁴ vuoksi nyt saaduista tiedoista ei luotettavuussyistä tehdä tarkempaa ajallista vertailua, vaan tyydytään esittämään vuoden 2011 poikkileikkaustilanne. Seuraavassa kappaleessa esitetään kuitenkin taustatiedoksi myös viimeisimpien THL:n julkistamien tilastojen mukainen toimintayksiköiden kokonaismäärää koskeva tieto.

THL:n viimeisimmän tilastoraportin mukaan vuoden 2010 lopussa Suomessa toimi 4 333 yksityistä sosiaalipalveluja tuottavaa toimintayksikköä. Niistä noin kaksi kolmasosaa (65 %) eli 2 824 oli yritysten ylläpitämiä ja noin kolmasosa (35 %) eli 1 509 järjestöjen ylläpitämiä.

Kuviossa 33 on kuvattu THL:n julkistamien tilastojen mukaiset järjestöjen ja yritysten sosiaalipalvelu-toimintayksiköiden määrät vuodesta 2002 vuoteen 2010. Vielä vuoteen 2004 saakka järjestöjen osuus yksityisistä sosiaalipalvelu-toimintayksiköistä oli suurempi kuin yritysten. Vuodesta 2005 vuoteen 2010 järjestöjen toimintayksiköiden kokonaismäärä on vähentynyt hieman vuosittain. Yritystaustaisten toimintayksiköiden määrä on kasvanut jatkuvasti ja määrä on yli kaksinkertaistunut vuodesta 2002 vuoteen 2010.

¹⁴ THL:lla on käynnissä Valviran ja aluehallintovirastojen kanssa kehitystyö, jossa pyritään yhdistämään toimintakertomusten ja tilastotietojen keruu. Sosiaalipalvelujen tilastointi pohjautuu Valviran ja aluehallintovirastojen ylläpitämään rekisteriin yksityisistä sosiaalipalveluista. Valvira on uudistanut viime vuosina Valveri-rekisteriään ja tiedonkeruu on kytköksissä ko. rekisteriin ja sen laatuun. Lisäksi lakimuutokset ovat vaikuttaneet mm. siihen, että kotipalvelun pelkkää tukipalvelua tuottavista tai yksityistä perhepäivähoitoa tarjoavista palveluntuottajista ei kerätä enää tietoa yksityisten palveluntuottajien rekisteriin.

KUVIO 33. Järjestöjen ja yritysten ylläpitämien sosiaalipalvelutoimintayksiköiden lukumäärä vuosina 2002–2010. (Lähde: Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa. SVT, Sosiaaliturva. Helsinki: THL. www.thl.fi/yksityinenpalvelutuotanto [Tiedot poimittu 6.10.2011]).

Valviran tekemän tiedonkeruun mukaan vuonna 2011 oli yhteensä 775 järjestötaustaista sosiaalipalvelujen tuottajaa ja niillä 1640 palveluja tuottavaa toimintayksikköä (taulukko 40). Yritystaukaisia palveluntuottajia oli 2525 ja niillä oli toimintayksiköitä 3683. Melko suuri puuttuvan tiedon (tuntematon-sarake) määrä heikentää lukujen tulkintaa ja luotettavuutta. Kuten seuraavista taulukoista 41 ja 42 sekä liitteestä 11 ilmenee, puuttuvan tiedon määrä on huomattavin ilmoituksenvaraisissa palveluissa.

TAULUKKO 40. Yksityisten sosiaalipalvelujen palveluntuottajien ja toimintayksiköiden määrät vuonna 2011. (lähde: Valvira)

	Yritykset	Järjestöt	Muut	Tuntematon	Yhteensä
Palveluntuottajia	2525	775	7	455	3762
Toimintayksiköitä	3683	1640	9	509	5841

Taulukoihin 41 ja 42 on koottu palvelumuodoittain yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien ja toimintayksiköiden määrät. Liitteessä 11 on lisäksi tarkemman palvelujaottelun mukainen tarkastelu tuottajien ja toimintayksiköiden määristä. Kaikissa näissä on kuvattu kyseisten palvelujen tuottajien ja niitä tuottavien toimintayksiköiden kokonaismäärä, eli taulukoissa jokainen tuottaja ja yksikkö tilastoituu kaikkiin niihin palveluihin, joita se tuottaa. Tämän vuoksi yhteensä-rivillä tuottajien

ja yksiköiden kokonaismäärä on suurempi kuin niiden taulukossa 40 kuvattu absoluuttinen määrä. Myös näissä palvelumuodoittaisissa tarkasteluissa on huomattava varsin runsas puuttuvan tiedon määrä (tuntematon-sarake), mikä heikentää tilaston tulkintaa ja luotettavuutta erityisesti ilmoituksenvaraisissa palveluissa ja niissä etenkin kotipalvelujen kohdalla.

Vuonna 2011 järjestöillä oli eniten palveluntuottajia ja toimintayksiköitä ympärivuorokautisissa asumispalveluissa. Niitä tarjosi 284 tuottajaa, joilla oli yhteensä 508 toimintayksikköä. Tarkempaa palveluluokitusta tarkastellen (liite 11) järjestöjen mittavin ympärivuorokautisten asumispalvelujen muoto oli vanhusten tehostettu palveluasuminen, jota tarjosi 180 tuottajaa ja yhteensä 248 toimintayksikköä. Vanhusten muun palveluasumisen palveluilla oli 62 järjestötuottajaa ja niillä kaikkiaan 68 toimintayksikköä.

Lasten päivähoito oli tuottajien ja toimintayksikköjen määrällä mitaten järjestöjen toiseksi suurin palveluala. Sitä tarjoavia tuottajia oli 227 ja niillä 279 toimintayksikköä. Ei-ympärivuorokautisten asumispalvelujen tuottajia oli 173 ja toimintayksiköitä 264. Niissäkin vanhusten palveluasumisen osuus oli suurin: 65 tuottajaa ja 72 toimintayksikköä. Päivätoiminnalla oli 171 järjestötaustaista tuottajaa ja 305 toimintayksikköä. Päivätoiminnassakin vanhukset olivat suurin yksittäinen palvelujen käyttäjäryhmä, sillä 64 palveluntuottajaa ja 77 toimintayksikköä tarjosi vanhusten päivä- ja palvelukeskustoimintaa.

TAULUKKO 41. Yksityisten sosiaalipalvelujen palveluntuottajien määrät* palvelualoittain vuonna 2011. (lähde: Valvira)

Palvelu	Yritykset	Järjestöt	Muut	Tuntematon	Yht.
Ympärivuorokautiset eli luvanvaraiset palvelut					
Asumispalvelut	592	284	1	18	895
Laitoshiito	270	53		4	327
Muut luvanvaraiset palvelut	285	31		2	318
Ei-ympärivuorokautiset eli ilmoituksenvaraiset palvelut					
Asumispalvelut	291	173	1	20	485
Kotipalvelu	883	122		97	1102
Lasten päivähoito	247	227	4	121	599
Päivätoiminta	163	171	1	23	358
Sosiaalialan muut palvelut	241	55		7	303
Muut rekisteröitävät palvelut	321	102	2	30	455
Tuntematon	66	39		172	277
YHTEENSÄ	3359	1257	9	494	5119

* Tuottaja tilastoituu useampaan kertaan, mikäli sillä on useampaan luokkaan kuuluvaa palvelutuotantoa.

TAULUKKO 42. Yksityisten sosiaalipalvelujen toimintayksiköiden määrät* palvelualoittain vuonna 2011. (lähde: Valvira)

Palvelu	Yritykset	Järjestöt	Muut	Tuntematon	Yht.
Ympäri vuorokautiset eli luvanvaraiset palvelut					
Asumispalvelut	832	508	1	18	1359
Laitoshoido	367	92	0	4	463
Muut luvanvaraiset palvelut	304	37	0	2	343
Ei-ympäri vuorokautiset eli ilmoituksenvaraiset palvelut					
Asumispalvelut	423	264	1	22	710
Kotipalvelu	945	144	0	103	1192
Lasten päivähoito	436	279	5	140	860
Päivätoiminta	228	305	1	27	561
Sosiaalialan muut palvelut	276	99	0	7	382
Muut rekisteröitävät palvelut	344	144	2	35	525
Tuntematon	68	43	0	178	289
YHTEENSÄ	4223	1915	10	536	6684

* Yksikkö tilastoituu useampaan kertaan, mikäli sillä on useampaan luokkaan kuuluvaa palvelutuotantoa.

Koska yritystaustaisia palveluntuottajia on yli kolminkertainen ja niiden palvelutoimintayksikköjä yli kaksinkertainen määrä järjestötaustaisiin verrattuna, yrityksiä toimii järjestöjä enemmän valtaosassa palvelualoista. Joissakin palvelumuodoissa järjestötaustaiset toimijat ovat kuitenkin enemmistönä. Taulukkoon 43 on koottu liitteestä 11 niitä palvelualoja, joissa järjestöjen osuus toimintayksiköiden määrästä ylittää selvimmin yritysten osuuden.

Ensi ja turvakotipalvelut ovat perinteisesti olleet käytännössä kokonaan järjestötaustaisia. Myös monissa asumispalveluissa järjestötaustaisilla tuottajilla on selvä enemmistö. Esimerkiksi ei-tehostettua ympärivuorokautista asumispalvelua vammaisille tuottavista yksiköistä 74 prosenttia ja sitä vanhuksille tuottavista yksiköistä 67 prosenttia on järjestötaustaisia. Ei-ympäri vuorokautista vanhusten palveluasumista tarjoavista yksiköistä 69 prosenttia ja päihdekuntoutujien tukiasumista tarjoavista yksiköistä 64 prosenttia on järjestötaustaisia. Myös enemmistö eri ihmisryhmille tarkoitetuista päivä- ja palvelukeskuksista sekä työ- ja toimintakeskuksista on järjestötaustaisia. Esimerkiksi päihdekuntoutujien päivä-/palvelukeskuksista 90 prosenttia on järjestötaustaisia.

TAULUKKO 43. Palvelualoja, joissa järjestötaustaisia tuottajia ja/tai toimintayksiköitä oli yritystaustaisia enemmän vuonna 2011. (lähde: Valvira)

Palvelu*	Yritykset		Järjestöt	
	tuottajia yksiköitä		tuottajia yksiköitä	
YMPÄRIVRK. PALVELUT				
Asumispalvelut				
Muu palveluasuminen – vammaiset pl. keh.vamm.	5	5	12	14
Muu palveluasuminen – vanhuksset	33	34	62	68
Laitohoito				
Muut luvanvaraiset palvelut				
Ensi- ja turvakodit – lapsiperheet	3	3	15	18
Ensi- ja turvakodit – muut	1	1	5	5
EI-YMPÄRIVRK. PALVELUT				
Asumispalvelut				
Palveluasuminen – vanhuksset	29	32	65	72
Tukiasuminen – päihdekuntoutujat	30	36	32	63
Päivätoiminta				
Päiväkeskus/Palvelukeskus – mielenterveyskuntoutujat	31	40	36	50
Päiväkeskus/Palvelukeskus – päihdekuntoutujat	6	6	32	53
Päiväkeskus/Palvelukeskus – vanhuksset	34	37	64	77
Päiväkeskus/Palvelukeskus – muut	3	3	15	19
Työ- ja toimintakeskus – kehitysvammaiset	28	33	27	44
Työ- ja toimintakeskus – päihdekuntoutujat	4	4	11	11
Työ- ja toimintakeskus – muut	7	6	16	20

* Yksikkö tilastoituu useampaan kertaan, mikäli sillä on useampaan luokkaan kuuluvaa palvelutuotantoa.

5.2 Kokemukset kilpailutuksiin osallistumisesta

Luvun aluksi kuvataan, millaisia sosiaali- ja terveyspalveluja valtakunnalliset järjestöt ja paikallistason yhdistykset tuottavat ja millaisia kokemuksia palvelujen kilpailutuksiin osallistumisesta on kertynyt. Tarkastelusta on rajattu pois järjestöjen kokemukset omien hankintojensa kilpailuttamisesta. Mukana ovat kokemukset tarjousten jättämisestä lähinnä kuntien ja Kelan kilpailuttamiin sosiaali- ja kuntoutuspalveluihin. Arviota kilpailutuksista kuvataan sosiaali- tai kuntoutuspalveluja tuottavien järjestöjen näkökulmasta.

Kokonaiskuva järjestöjen osallistumisesta sosiaali- ja kuntoutuspalvelujen kilpailutuksiin

Valtakunnallisten järjestöjen ja paikallisyhdistysten palveluista kartoitettiin kuntoutuspalveluja sekä sosiaalihuollon laitos- ja avopalveluja. Palvelut on luokiteltu yhdenmukaisesti vuoden 2011 Järjestöbarometrikyselyssä käytetyn THL:n palveluluokituksen mukaisesti.

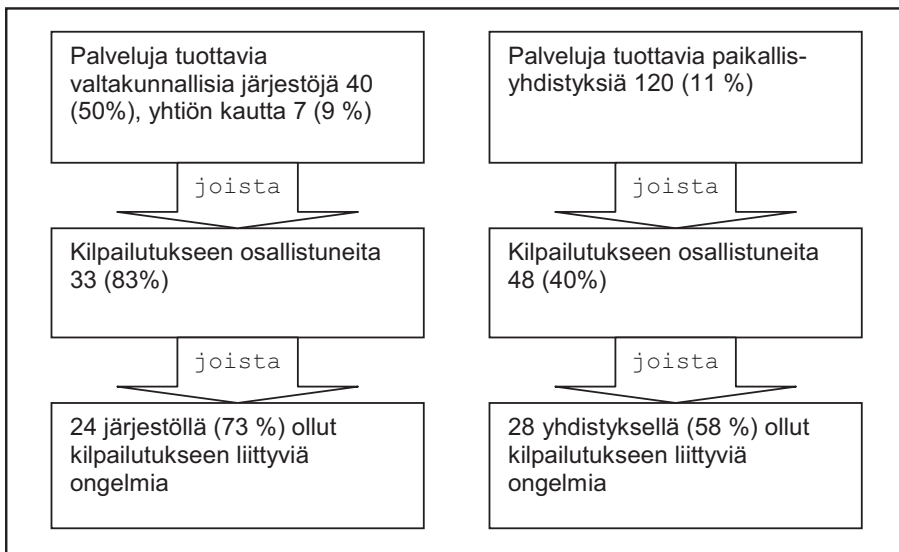
Kyselyyn vastanneista valtakunnallisista järjestöistä puolet (40 järjestöä) tuottaa jotain palvelua joko suoraan omana toimintana tai omistamansa yhtiön kautta.

Omistamansa yhtiön kautta sosiaali- tai kuntoutuspalveluja kertoi tuottavansa seitsemän järjestöä (9 %). Yhtiöiden kautta tarjottava palveluvalikoima on varsin laaja: järjestötaustaiset yhtiöt tuottivat keskimäärin noin kuuteen eri palveluluokkaan sijoitettavaa palvelua.

Palveluja tuottavista valtakunnallisista järjestöistä kilpailutuksiin on kahden viime vuoden aikana osallistunut valtaosa, 83 prosenttia (33 järjestöä). Ongelmalliseksi kilpailutuksiin osallistuneista valtakunnallisista järjestöistä tilanteen on kokenut lähes kolme neljästä (73 %). Osuus on tuntuvasti kahden vuoden takaista tarkastelua suurempi. Myös kilpailutuksiin osallistuneita järjestöjä oli tämänvuotisessa tarkastelussa palveluja tuottavissa järjestöissä enemmän. Vuonna 2011 valtakunnallisista järjestöistä 47 prosenttia (41 järjestöä) tuotti palveluja, heistä kilpailutuksiin osallistuneita oli kaksi kolmasosaa (27) ja näistä puolella (13 järjestöä) oli ilmennyt ongelmia kilpailutuksessa (Järjestöbarometri 2011).

Paikallistasolla toimivista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä palveluja kertoo tuottavansa 11 prosenttia. Useimmat yhdistykset (6 %) tuottavat yhtä sosiaali- tai kuntotuspalvelua. Sosiaali- tai kuntoutuspalveluja tuottavien yhdistysten osuus on yhtä suuri kuin kahta vuotta aiemmin.

Palveluntuottajayhdistyksistä kilpailutuksiin on kahden viime vuoden aikana osallistunut 40 prosenttia (48 yhdistystä). Yhdistykset olivat yleisimmin osallistuneet 1–2 palvelun kilpailutukseen. Vuoteen 2011 nähden palvelujen kilpailuttaminen on likimain samalla tasolla: tuolloin se oli 36 prosenttia (Järjestöbarometri 2011). Palvelujen kilpailutuksiin osallistuneista yhdistyksistä hankaluuksista raportoi kuitenkin kahden vuoden takaista suurempi osuus, 58 prosenttia (28 yhdistystä). Vuonna 2011 ongelmia kuvasi 42 prosenttia kilpailutuksiin osallistuneista yhdistyksistä (Järjestöbarometri 2011).

KUVIO 34. Järjestöbarometrikyselyyn vastanneiden valtakunnallisten järjestöjen ja paikallisyhdistysten kilpailutuksiin osallistumisen ja siinä koettujen ongelmien yleisyys.

Valtakunnallisten järjestöjen osallistuminen sosiaali- ja kuntoutuspalvelujen kilpailutuksiin

Valtakunnallisten järjestöjen kuntoutus- ja sosiaalipalvelujen tuottamista tiedusteltiin yksityiskohtaisemmin. Tarkastelu ulotettiin kahteen edellisvuoteen. Palveluissa eroteltiin, tuottaako palvelun järjestö itse vai toteutuuko se järjestön omistamassa yhtiössä. Palveluja saatiin esille edellistä, vuoden 2011 tarkastelua enemmän.

Tyypillisimpiä valtakunnallisten järjestöjen tuottamia palveluja ovat eri ryhmien sopeutumisvalmennuskurssit, yksilölliset laitoskuntoutusjaksot sekä luokkaan 'muut sosiaalihuollon avopalvelut' kuuluvat palvelut. Järjestöt tuottavat usein lisäksi ikääntyneiden, vammaisten ja muiden ryhmien päivätoimintaa ja muita avopalveluja, asumispalveluja sekä palveluasumista. Kyselyyn vastanneiden järjestöjen toiminnassa ei tullut esille 'muut sosiaalihuollon laitospalvelut' -luokkaan kuuluvia palveluja.

Kaiken tyyppisissä palveluissa on osallistuttu kahden viime vuoden aikana kilpailutuksiin. Useimmissa palveluissa on ilmennyt jonkinlaisia ongelmia¹⁵ kilpailuttamisessa. Varovaisena tulkintana voi todeta kilpailuttamisongelmien korostuvan päihdeongelmaisten asumispalveluissa, sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskursseissa sekä muissa sosiaalihuollon avopalveluissa. Lisäksi keskimääräistä useammin ongelmallisina esille nousivat päihdeongelmaisten laitokset, vammaisten ja ikääntyneiden palveluasuminen sekä kehitysvammaisten asumispalvelut.

Palveluluokkien suunnasta katsottuna ongelmattomina kilpailutukset on koettu vajaassa neljänneksessä (23 %). Näissä palveluissa ei oltu tosin juurikaan osallistuttu kahden viime vuoden aikana kilpailutuksiin. Suhteutettaessa ongelmallisia kilpailutuksia toteutettuihin kilpailutuksiin näyttäytyvät lasten päiväkodit, lasten ja nuorten laitokset sekä luokkaan 'muut vanhusten ja vammaisten avopalvelut' kuuluvat kilpailutukset selkeimmiltä. Lisäksi vähemmän kilpailutukseen liittyviä ongelmia on ilmennyt muussa lasten päivähoidossa, avomuotoisessa päihdekuntoutuksessa ja ikääntyneiden päivätoiminnassa, joskin näiden palvelujen kilpailuttamiseen osallistuneita järjestöjä on tarkastelussa vain muutama.

Järjestöjen kokemat ongelmat kilpailutuksiin osallistumisessa täsmentyivät avovastauksissa. Ensisijaisesti kilpailutushaasteet liittyivät käytettyihin kriteereihin, joissa painotetaan hintaa. Toisinaan kilpailutukseen ei ole voitu edes jättää tarjousta, sillä ennakkoon asetettu hintakatto on ollut suhteettoman matala toiminnan tarkoituksenmukaisen järjestämisen kannalta. Useissa järjestöissä on järjestön kohderyhmien palvelujen tuottamisesta jo vuosien kokemus, jolloin järjestöissä on yleensä hyvä tuntuma siitä, millainen toiminta on tuloksekasta tietyn erityisryhmän palvelutarpeisiin vastaamisessa ja millä hinnalla toiminta on

¹⁵ Kun lähtökohdaksi otetaan yksittäiset kilpailutukset, on niistä ongelmia esiintynyt 51 prosentissa. Palveluista on mainittu ne, joissa on esiintynyt selvästi keskimääräistä useammin ongelmallisia kilpailutuksia.

mahdollista tuottaa. Muutamat vastaajista epäilivätkin joidenkin palveluntarjoajien hinnoitteluperiaatteita epärealistisiksi tai markkinoiden valtauksiksi.

- // *Järjestö ei pysty tarjoamaan riittävän alhaista hintaa suhteessa isoihin kuntoutuslaitoksiin. Kela siirtää palvelut uusille toimijoille kilpailutuksen perusteella ja sen jälkeen kuntoutujat eivät löydä palvelua ja Kela toteaa, esim. avh [aivohalvaus]-kuntoutus, että ei ole hakijoita, ei ole tarvetta ja lopettaa sopveutumisolun rahoituksen avh:n osalta kokonaan !!!!*
- // *Suurin ongelma on ollut kilpailutilanne, jossa järjestölähtöinen toimija kilpailee suurten monikansallisten yhtiöiden kanssa. Ne polkevat hintoja ostaakseen pienet toimijat markkinoilta. Kunnillakaan ei tunnu olevan riittävästi kilpailuttamisosaamista.*

Toimintaa joudutaan aika ajoin toteuttamaan niin matalalla hinnalla, että osa kustannuksista jää järjestön vastuulle, mikäli halutaan taata laadukas palvelu. Kiinteän hinnan määrittäminen palvelulle ennakoon useaksi vuodeksi eteenpäin on ollut joillekin järjestöille vaikeaa. Kritiikkiä herätti myös se, ettei sopimukseen välttämättä sido kuntaa hankkimaan tarjouksen voittanutta palvelua, vaikka järjestö olisi sitoutunut ylläpitämään tilat ja henkilöstön palvelun tuottamiseen. Puitesopimukset eivät takaa palvelun käyttöä.

- // *Kilpailutus on toteutettu pääosin hinnan perusteella; kun tuottajat on valittu, sopimus ei välttämättä sido järjestäjää edes palvelujen käyttöön tai rajaa kunnalle oikeuden käyttää myös muuta palvelua (kilpailutuksesta huolimatta). Myös mm. asiakasmaksujen perintä siirretään mielellään palvelujen tuottajalle.*

Kilpailutuksessa käytetyt kriteerit on saatettu asettaa jäykästi, esimerkiksi ehdoton minimivaatimus palveluasumisen huonekoolle tai henkilöstön kokemusvuosille ja koulutusosalalle. Toisaalla taas henkilöstön osaamista erityisryhmän palveluissa ei huomioida kriteereissä mitenkään. Asiakaslähtöisyyttä ei huomioida riittävästi tai kriteereinä käytetään paikoin erityisryhmän toimintakyvyn tai tarpeiden kannalta absurdeja vaatimuksia. Tästä nostettiin esimerkkinä vaikeavammaisten asumis- palveluissa pankin etäisyys: asukkaat käyttävät liikkumiseen kuljetuspalveluja, jos ylipäätänsä tarvitsevat pankkikonttorissa asioimista. Muutamat vastaajat näkivät kriteerien asettamisen vaikeuden heijastavan tilaajan sisältöasiatuntemuksen vähyyttä hankittavassa palvelussa. Vastauksissa toistui Kelan käyttämien kriteerien pulmallisuus kuntoutuspalveluissa. Joissakin vastauksissa nostettiin erikseen esille, ettei tilaaja ymmärrä järjestölähtöisen palvelutuotannon erityisyyttä.

- // *Asumispalveluiden osalta joidenkin kuntien tarjouskilpailussa käytetty esim. kriteereitä, joilla ei käytännössä mitään merkitystä asukkaiden kannalta (esim. pankki alle vai yli 2 km:n päässä palvelutalosta silloin jos asukkaat niin vaikeavammaisia, että joka tapauksessa käyttävät kuljetuspalvelua. Ja kuinka usein nykyään ylipäättään käydään fyysisesti pankkikonttorissa?). Kuntoutuksen kilpailutuksissa Kela alkanut painottaa hintaa laadun kustannuksella.*

// Lasten sijaishuollon kilpailutus on erittäin hankalaa. Vaikuttavaa ja hyvää laitoshuoltoa ei voi myydä alennushintaan. Puitesopimus ei takaa yhtään sijoitusta!!! Järjestömuotoista yleishyödyllistä palveluntuottamista ei ymmärretä kunnissa. Kilpailuttaminen kokonaisuudessaan on hyvin työlästä ja aikaa vievää, vaatii järjestöltä paljon resursseja. Osa kilpailutuksista menee huomaamatta 'ohi'. Kiinteä hinta usealle vuodelle on haastava määritellä. Hankintatiimit eivät osaa substanssia ollenkaan, eivät siis aina tiedä mitä ovat ostamassa. Laadun ja hoidollisen sisällön sijasta hinta painaa liikaa hankinnossa. Kunnat eivät kilpailuta omaa toimintaansa, väittävät kuitenkin tuottavansa halvemmin varhaiskasvatusta, järjestöille ei kuitenkaan kerrota mistä tämä heidän oma hintansa määräytyy? Valmiiksi määritelty hintakatto on estänyt osallistumista kilpailutukseen.

// Paikallisyhdistyksillä ja kunnilla on erilainen käsitys järjestölähtöisestä päihdehuollon asumispalvelun lähtökohdista ja vertaistuesta osana kilpailuttamista.

Tarjouskilpailuihin osallistumisen katsottiin vievän runsaasti aikaa. Työläyden rinnalla hankintojen toteuttamisessa on ilmennyt kitkaa, joka johtuu tilaajan tiedon tai osaamisen puutteista, tai hankintalainsäädännön kankeudesta. Joissakin vastauksissa ilmaistiin tyytymättömyyttä siihen, että kunta oli valinnut olemattomilla palvelumarkkinoilla turhaan raskaan avoimen hankintamenettelyn. Järjestön tarjous on saattanut sortua pieneen muotovirheeseen, jonka vuoksi koko tarjous on hylätty. Mikäli käyttöön on otettu harvinaisempia hankintamenettelyjä, on palveluhankinta jumiutunutkin pitkäksi aikaa SGEI-menettelyn epäselvyyden vuoksi.

// Lähinnä kyseessä se, että kilpailevia palveluja ei ole, joten kilpailu on tuntunut turhalta. Olisi voitu neuvotella ja jatkaa kumppanuudessa.

TAULUKKO 44. Kyselyyn vastanneiden valtakunnallisten järjestöjen tuottamat palvelut, niiden kilpailuttamiseen osallistuminen ja kilpailutuksessa koetut ongelmat.

	Palvelua tuottavat järjestöt	Palvelun kilpailutt. osallist. järjestöt	Ongelmia kilpailutt. kokeneet järjestöt
	n (yhtiön kautta)	n	n
Kuntoutuspalvelut			
Sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit	24 (1)	17	12
Yksilölliset laitoskuntoutusjaksot	11 (2)	10	5
Kuntoutustutkimukset	6 (1)	7	4
Sosiaalihuollon avopalvelut kunnille			
Muut sosiaalihuollon avopalvelut	15 (3)	7	5
Muut vanhusten ja vammaisten avopalvelut	9 (5)	7	2
Vammaisten päivä- ja työtoiminta	8 (3)	5	2
Ikääntyneiden päivätoiminta	7 (1)	2	–
Päivä- ja työtoiminta muille kuin ikääntyneille ja vammaisille	6 (1)	3	1
Kotipalvelut muille kuin ikääntyneille ja vammaisille	6 (1)	1	1
Kotipalvelut ikääntyneille ja vammaisille	5 (3)	5	3
Lasten päiväkodit	5 (–)	4	1
Muu lasten päivähoito	4 (1)	3	–
Avomuotoinen päihdekuntoutus	3 (–)	2	–
Sosiaalihuollon laitospalvelut kunnille			
Vammaisten palveluasuminen	8 (4)	8	5
Ikääntyneiden palveluasuminen	5 (1)	5	3
Kehitysvammaisten asumispalvelut	5 (4)	5	3
Mielenterveysongelmaisten asumispalvelut	5 (1)	4	2
Päihdeongelmaisten asumispalvelut	5 (1)	5	4
Lasten ja nuorten laitokset	5 (1)	4	1
Muut laitokset ja asumispalvelut	5 (2)	3	1
Päihdeongelmaisten laitokset	3 (–)	3	2
Vammaisten hoitolaitokset	2 (2)	2	1
Ikääntyneiden hoitolaitokset	2 (2)	1	1
Ammatillinen perhehoito	2 (1)	1	–
Kehitysvammaisten laitokset	1 (1)	1	–
Ensi- ja turvakodit	1 (1)	1	–

Tarjouskilpailuja oli hävinnyt 64 prosenttia palvelujen kilpailuttamiseen osallistuneista järjestöistä (21 järjestöä). Hieman useammat, 73 prosenttia (24 järjestöä) kilpailutuksiin osallistuneista järjestöistä olivat voittaneet palvelun tuottamisen. Kilpailutuksia kuvattiin avovastauksissa hävityn lähes yksinomaan hinnan perusteella. Vain kolmessa vastauksessa tuotiin esille muita syitä: kurssien järjestämiseen edellytetyn Valviran luvan puuttuminen, tekninen virhe tarjouksessa tai kunnan päätös toteuttaa palvelu lopulta omana tuotantona.

Menestystä kilpailutuksissa luonnehdittiin saavutetun erityisesti hinnan ja laadun yhdistelmällä. Tämän lisäksi mainittiin varsin usein erottelevana tekijänä pelkästään laatu. Vain kolme järjestöä katsoi voittaneensa kilpailutuksia yksinomaan edullisemmalla hinnalla.

Järjestöjen menestyneet palvelukilpailutukset selittyvät usein sillä, että järjestö on käytännössä alueella ainoa kyseistä palvelua tuottava taho. Joissakin tapauksissa hankinnoissa onkin käytetty ns. neuvottelumenettelyä. Järjestöt tuottavat monesti pitkälle erikoistunutta palvelua pienille erityisryhmille, joiden palveluntuotantoon ei ole mahdollista juuri syntyä yritystoimintaa. Perusteluina kilpailutusmenestykseen nähtiin lisäksi järjestön vankka asiantuntemus ja toimintavarmuus palveluntuottajana. Yksittäisissä vastauksissa viitattiin kilpailuttamisosaamisen karttumiseen.

Kolme järjestöä on kieltäytynyt tuottamasta vaadituilla ehdoilla palvelua kunnille. Palvelut olivat asumis- ja hoivapalveluja, sijaishuoltoa, varhaiskasvatusta sekä iltapäiväkerhotoimintaa. Perusteluina mainittiin ehtojen kohtuuttomuus, esimerkiksi palvelun tuottamisen mahdottomuus tarjotulla henkilöstömitoituksella. Myös kahta vuotta aiemmassa tarkastelussa tuli esille kolme palvelun tuottamisesta kieltäytyntä, joskin eri järjestöä (Järjestöbarometri 2011). Kaikki kuusi palvelutuotannosta vetäytyntä järjestöä ovat henkilöstöltään suuria toimijoita, jotka ovat yhtä lukuunottamatta arvioineet taloudellisen tilanteensa kyselyn ajankohtana hyväksi. Kahden toiminta liittyy lastensuojeluun, muiden eri aloille.

Uutena menettelynä on havaittavissa, että järjestöt ovat rakentaneet tai suunnittelemassa konsortioita toisten palveluja tuottavien järjestöjen kanssa. Konsortiovaihtoehtoa muiden järjestöjen kanssa on toteuttamassa tai harkitsemassa seitsemän valtakunnallista järjestöä. Konsortioita on kaavailtu mm. sopeutumisvalmennuksessa ja asumispalveluissa.

Paikallisyhdistysten osallistuminen sosiaali- ja kuntoutuspalvelujen kilpailutuksiin

Kyselyyn vastanneet paikallisyhdistykset tuottavat varsin monipuolisesti eri palveluja. Yleisimpiä ovat ikääntyneiden palveluasuminen ja päivätoiminta. Tyypillisiä ovat myös kotipalvelut ja muut avopalvelut ikääntyneille ja vammaisille, päivä- ja työtoiminta muille ryhmille, ikääntyneiden hoitolaitokset, sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit, muut sosiaalihuollon avopalvelut sekä mielenterveys- ja päihdeongelmaisten asumispalvelut. Ammatillista perhehoitoa lukuun ottamatta kaikissa luokittelun palveluissa tuli esille vähintään yksi palveluja tuottava yhdistys.

Yhdistyksillä on kilpailuttamiskokemusta valtaosasta palveluja. Kahdessa kolmesta erityyppisestä palvelusta ainakin yhdellä yhdistyksellä on ollut kilpailuttamiseen liittyviä ongelmia¹⁶. Useiden yhdistysten tuottamassa ikääntyneiden päivätoiminnassa sekä muissa vanhusten ja vammaisten avopalveluissa on ollut

¹⁶ Kun lähtökohdaksi otetaan yksittäiset kilpailutukset, on niistä ongelmia esiintynyt 51 prosentissa. Palveluista on mainittu ne, joissa on esiintynyt selvästi keskimääräistä useammin ongelmallisia kilpailutuksia.

tarkastelujaksolla varsin vähän kilpailutuksia. Suhteellisesti eniten pulmia toteutuneissa kilpailutuksissa on koettu ikääntyneiden hoitolaitosten toiminnan kilpailuttamisessa. Lisäksi keskimääräistä useammin pulmallisena näyttäytyvät ikääntyneiden päivätoiminnan ja palveluasumisen, vanhusten ja vammaisten kotipalvelujen sekä sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssien kilpailutukset.

Yhdistykset kuvasivat avovastauksissa tarkemmin, millaisia ongelmia kilpailutuksiin osallistumisessa on ilmennyt. Vastauksissa tuli esille hankaluuksia, jotka liittyivät erityisesti kuntien vähentyneeseen palvelujen ostoon, kilpailutuksen toteutustapaan sekä kriteerien jäykkyyteen ja hintapainotteisuuteen.

Muutamit yhdistykset kiinnittivät huomiota alueen palvelutarpeen virheelliseen arvioon – tai kunnan haluttomuuteen hankkia aiemman suuruista määrää yhdistyksen palvelua. Palvelulle katsottiin olevan alueella potentiaalisia asiakkaita, mutta silti sitä ei käytetä, tai palveluostojen kuvattiin vähentyneen ylikapasiteetin vuoksi. Joidenkin yhdistysten laitospalveluissa on hoitopaikkoja jäänyt täyttämättä, mikä on ollut uusi ja odottamaton tilanne. Nämä kaikki ovat syöneet toiminnan kannattavuutta. Yksittäisenä huomiona tuli esille huoli palvelutuotannon jatkuvuudesta kuntaliitostilanteesta.

// Ikääntyneiden päivätoiminta: kunta ostaa nykyisin selvästi aiempia vuosia vähemmän. Vammaisten työtoiminta: Kuntaa varten madallettiin/laskettiin hintaa.

// Pitkäaikaisasonnottomuuden vähentämishjelma (PAAVO) alasjaa tilapäisasumista tarjoavat palvelut, vaikka kyseiselle as.muodolle on edelleen tarvetta. – Tarjoamme päihteetöntä asumisympäristöä, joka on 'ristiriidassa' valtakunnallisen päihteidenkäytön sallivan [...] hankkeen kanssa.

// Viranomaiset pelkäävät vapaaehtoistoiminnan vääristävän kilpailua. Kotiaputoiminnassa ei ole edes kilpailevaa yritystä, joten nyt ei ole palvelujakaan. tarve on.

Kilpailutuksissa käytetyt, mm. asumispalvelujen huonekokoa tai henkilöstön koulutus-tasoa koskevat kriteerit katsottiin paikoin liian tiukoiksi. Käytettyjä kriteereitä moitittiin hintapainotteisiksi, laadun osuus saattoi olla vaatimaton, tai laatua mitattiin merkityksettömiksi miellelyillä seikoilla sen sijaan että olisi painotettu esimerkiksi henkilömitoitusta.

// Ikääntyneiden palveluasuminen, vammaisten palveluasuminen, henkilömitoituksen painotus hintaa laskettaessa, laatukriteereissä huomioitiin merkityksettömiä asioita, mutta ei sitä onko henkilöstöä 0,5 vai 0,6.

// Ei pystytty tarjoamaan/polkemaan hintoja niin alas, että laatu ei kärsisi.

// Puheista huolimatta laatu ei painotu riittävästi. Kilpailuttaja eli tilaaja on itse myös palvelun tuottaja ja valvoja ja määräävässä markkina-asemassa.

Asiakkaiden kannalta tuli esille haastavia tilanteita. Palveluasumispalvelujen kilpailuttamisen jälkeen palvelujen piiriin pääsevien kriteereitä on muutettu, jolloin aiemmin yhdistyksen asumispalveluja käyttäneistä osa on jäänyt ilman kunnan

maksusitoumusta. Palveluntarjoajan muuttuessa asiakkaan saaman palvelun laadunkin katsottiin joskus heikentyneen tuntuvasti.

// *Vanhusten ja dementoituneiden kilpailutus kesti pitkään (2 vuotta) ja lopulta oltiin 6kk erillissopimuksen varassa.*

Mainintoja tuli lisäksi kilpailutuksen toteutuksesta eri vaiheissa: yhdistys ei ole saanut tarjouspyyntöä, ruotsinkieliset hankinta-asiakirjat ovat puuttuneet ja palvelun hankinta on kestänyt kohtuuttoman kauan. Joillekin pulmia on kehkeytnyt sopimuskohtien tulkintaeroista – tai jatkoneuvotteluissa päähuomio on suuntautunut hinnan alentamiseen. Näissä tilanteissa yhdistys on usein joutunut antamaan periksi palvelun tilaajalle.

TAULUKKO 45. Kyselyyn vastanneiden paikallisyhdistysten tuottamat palvelut, niiden kilpailuttamiseen osallistuminen ja kilpailutuksessa koetut ongelmat.

	Palvelua tuottavat yhd.	Palvelun kilpailutt. osallist. yhd.	Ongelmia kilpailutt. kokeneet yhd.
	n	n	n
Sosiaalihuollon laitospalvelut kunnille			
Ikääntyneiden palveluasuminen	39	21	12
Ikääntyneiden hoitolaitokset	14	5	4
Mielenterveysongelmaisten asumispalvelut	11	3	1
Päihdeongelmaisten asumispalvelut	10	6	2
Vammaisten palveluasuminen	6	4	1
Kehitysvammaisten asumispalvelut	5	2	–
Muut laitokset ja asumispalvelut	5	1	1
Muut sosiaalihuollon laitospalvelut	3	1	1
Ensi- ja turvakodit	3	1	1
Lasten ja nuorten laitokset	3	3	1
Päihdeongelmaisten laitokset	3	1	–
Vammaisten hoitolaitokset	2	1	–
Kehitysvammaisten laitokset	2	1	–
Sosiaalihuollon avopalvelut kunnille			
Ikääntyneiden päivätoiminta	35	6	4
Kotipalvelut ikääntyneille ja vammaisille	24	7	4
Päivä- ja työtoiminta muille kuin ikääntyneille ja vammaisille	18	6	2
Muut vanhusten ja vammaisten avopalvelut	16	2	–
Muut sosiaalihuollon avopalvelut	13	5	3
Avomuotoinen päihdekuntoutus	7	2	1
Vammaisten päivä- ja työtoiminta	7	1	1
Kotipalvelut muille kuin ikääntyneille ja vammaisille	4	–	–
Lasten päiväkodit	3	–	–
Muu lasten päivähoito	2	1	–
Kuntoutuspalvelut Kelalle			
Sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit	15	7	4
Kuntoutustutkimukset	4	2	2

5.3 Kilpailutuksen vaikutukset

Luvussa esitellään järjestöissä havaittuja kilpailuttamisen vaikutuksia järjestön toiminnalle ja jäsenistölle sekä arvioita yleensä sosiaali- ja terveystalouden kilpailuttamisen vaikutuksista. Lisäksi kuvataan mielipiteet uudistettavan hankintalain suomista mahdollisuuksista sosiaali- ja terveystalouden erityisluonteen huomioonottamiseen palveluhankinnoissa.

Kilpailutusten vaikutukset järjestöjen ja yhdistysten toimintaan

Sosiaali- ja terveystalouden hankintoja on kilpailutettu systemaattisemmin käytännössä noin vuosikymmenen ajan. Palveluja tuottaville järjestöille ja yhdistyksille on siten ehtinyt kertyä kokemuksia kilpailuttamisen vaikutuksista palvelutuotantoon ja laajemmin järjestön toimintaan. Aiemmin järjestöjen palveluja kuvaavassa luvussa on tuotu esille kaikille tuottajille tasavertaisen elinkeinotoiminnan harjoittamisvaateen seurauksena syntynyt järjestöjen palvelujen yhtiöittäminen.

Valtakunnalliset järjestöt kuvasivat palvelukilpailutuksiin osallistumisen vaikutuksia järjestönsä toimintaan. Myönteisiä vaikutuksia nosti esille vain muutama järjestö. Kilpailuttamisen katsottiin näissä järjestöissä pakottaneen kehittämään palvelujen laatuarviointia. Kokemuksen karttumista ja vuoropuhelun kehittymistä palvelun ostajan kanssa osoittaa puolestaan erään järjestön näkemys, jossa todettiin ymmärryksen asiakkaiden hyvinvointivajeista ja paikallisten toimijoiden toimintamahdollisuuksista lisääntyneen.

// Se lisää automaattisesti laatutyöhön fokuointia.

Kilpailutuksiin osallistumisen kielteisissä vaikutuksissa korostui kilpailutusten vaatima kohtuuttoman suuri työpanos. Turhauttavana kilpailutuksen vaatima byrokratia koettiin tilanteissa, joissa kilpailutusta oli käytetty silloinkin, kun menettelyksi olisi soveltunut esimerkiksi suorahankinta. Runsas ajan käyttö ja osin vasta kilpailutuksen edetessä ilmenevät kriteerit kiertyvät osaltaan kilpailuttamisaamien puutteeseen niin palveluja kilpailuttavilla kunnilla kuin tarjouksia antavilla järjestöilläkin.

// Yhden lyhytaikaisen asumispaikan tarjoamiseen tarvittiin valtava määrä paperia ja liitteitä ja sopimusasiakirjoja, vaikka kyseessä on kokeilu, jolla vielä kehitetään palvelua. Muita tarjoajiakaan ei ollut, eli oikeaa kilpailua ei myöskään ollut. Suorahankinta olisi tässä tapauksessa ollut todennäköisesti halvempaa ja yksinkertaisempaa sekä ostajalle että tarjoajalle. Työaika olisi säästynyt runsaasti.

Toinen usein mainittu seikka oli järjestön taloudellisen tilanteen kiristyminen. Syy tilanteeseen oli hävitty kilpailutus ja siitä seurannut palvelun alasajo, palvelun tuottaminen liian alhaisella hintatasolla tai puitesopimuksen mahdollistama järjestön palvelukapasiteetin alikäyttö. Hintakriteerin hallitsevuuden ja osin hankinta-

yksikön sisältöasiantuntemuksen puutteen katsottiin paikoin johtaneen myös palvelun standardisoimiseen tavalla, jossa siitä on jäänyt pois esimerkiksi järjestöille tyypillinen vertaistuki tai palvelukokonaisuutta ei ole mahdollista enää tarjota niin laadukkaasti kuin järjestöllä olisi osaamista. Muutamassa järjestössä katsottiin kilpailutuksiin osallistumisen tuoneen järjestöihin toimintakäytäntöjä, jotka ovat vieraita järjestöjen aatteelliselle perustalle.

// *Puitesopimus ei takaa ainuttakaan ostoa kunnan puolelta. Epävarmuus toiminnan taloudesta on suurta. Hinnassa joudumme myös huomioimaan mahdollisen alhaisen käyttöasteen. Olemme joutuneet lakkauttamaan toimintamuotoja, joista on ollut kysyntää kilpailutuksien takia.*

// *Suurimmat vaikutukset kohderyhmämme ihmisille elämän laadun laskemisena. Järjestöön sopimattomien mekanismien omaksuminen.*

Paikallisyhdistyksissä kilpailuttamiseen osallistumisen vaikutuksena yhdistyksen toiminnalle mainittiin selvästi useimmin taloudellisen epävarmuuden lisääntyminen. Tämä johtui erityisesti uusien palvelusopimusten hinnoittelun alhaisuudesta tai asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen vajaakäytöstä, jonka taloudellinen riski koitui yhdistykselle. Joissakin yhdistyksissä palvelutoimintaa oli supistettu tai lopetettu kokonaan. Vastauksissa tuli esille suunnittelun lyhytnäköisyys ja epävarmuuden heijastuminen työhyvinvoinnin heikentymiseen ja henkilöstön hakeutumiseen toisiin tehtäviin.

// *Yksi paikka tyhjänä 2500,00/kk [kaupunki]*

// *Hintataso ei seuraa esim. palkkojen nousua, jota on vaikea arvioida monta vuotta eteenpäin.*

Yhdistyksetkin nostivat esille kilpailutusten työläyden, joskin valtakunnallisia järjestöjä selvästi vähemmän. Kilpailutusprosessin ohella kuvattiin yhtä usein tilanteita, joissa saman palvelun hinnoittelu- ja asiakaskriteerit vaihtelevat tuntuvasti eri kuntien kesken. Tämä merkitsee useiden tilaajien kanssa toimittaessa pahimmillaan lukuisten erilaisten raportointitapojen ja laskuttamisperusteiden käyttöä.

// *Kova työ, joskus tuntuu että ihan turhan takia, eri kuntia edustaville asiakkaille erilaisia käytäntöjä, eri hintoja, eri sisältöjä riippuen kotikunnasta.*

// *Kilpailuun osallistuminen erittäin työlästä, osaamisen ja laadun tuominen esiin tarjouksessa vaikeaa – Fyysisillä tiloilla ja henkilöstön ammattikoulutuksella liian suuri painotus – Pieni yksikkö asukkaiden mukaan hyvä, mutta mahdotonta täyttää kaikki mitä vaatimuksia mitä kilpailussa vaaditaan.*

// *Terävöittänyt palvelua ja samalla heikentänyt kansalaisjärjestötoimintaa.*

Myönteisinä vaikutuksina kilpailutuksiin osallistumisesta kerrottiin erityisesti toiminnan turvaaminen ja tasainen taloudellinen tuotto palvelun tuottamisesta. Yhdessä yhdistyksessä kilpailuttamisen arvioitiin parantaneen palvelun laatua.

// *Toiminnan ”rauhottuminen”, tasapainottuminen, kasvu.*

Yhdistyksiltä tiedusteltiin erikseen, mitä vaikutuksia sosiaali- ja terveystalouden kilpailutuksella on yhdistyksen jäsenistön tai kohderyhmän palvelujen saatavuuden ja laadun kannalta. Osa vastaajista katsoi, ettei palvelujen kilpailutuksella ole vaikutuksia oman yhdistyksen jäsenistölle. Näissä tapauksissa muutamasta vastaajista selittivät, ettei yhdistys ole toistaiseksi tarvinnut osallistua avoimen hankintamenettelyn kilpailutukseen. Yleisimmin palvelua tarvitsevien palveluissa laadun arvioitiin kuitenkin heikentyneen kilpailutuksen myötä. Vastauksissa ilmeni huoli järjestöjen pitkäjänteisesti kehittämien, tietyn erityisryhmän palvelutarpeisiin räätälöityjen palvelujen loppumisesta. Järjestöjen tuottamaan palveluun usein sisältyvää vertaistoiminnan aspektiakaan ei välttämättä osata nähdä hankinnoissa palvelun laatua ja vaikuttavuutta lisäävänä elementtinä.

*// Laadusta joutuu tinkimään koska hintakilpailu on kova.
Kuntien laatuvaatimukset ovat alhaiset.*

// Kilpailutus ja sen tuloksena tehdyt valinnat ovat olleet vaikuttamassa pitkälle kehitettyjen, laadukkaiden toimintojen alasajoon.

// Kela siirsi [...] palvelun alueella toimivaan kuntoutuslaitokseen. Sen henkilökuntaresurssit ja osaaminen eivät kuitenkaan ole samalla tasolla kuin [...] järjestöissä. 'Laatua' ei enää ole sopen sisällössä, ulkoisesti esim. kurssin ohjaaja (meillä sh) ei ole. Koko laitoksessa on 2 th-henkilöä (th, sh) kursseja varten ja kursseja on monia yhtä aikaa. Laadussa tämä merkitsee sitä, että a) tiedon prosessointi jää jokaisen omaan varaan, ei ohjausta b) ryhmän ryhmytyminen jää sattumanvaraiseksi c) mahdollisuus rakentavan vertaistuen saamiseen/syntymiseen jää puuttumaan kurssista.

// Sairaankuljetustoiminta siirtyi valtakunnalliselle yrittäjälle. Ei tarvita enää yhdistyksemme koulutusta tms. Yhteistoiminta tällä alalla päättyi ikävästi valtakunnallisten päätösten johdosta. Kunnan kanssa oli tehty hedelmällistä yhteistyötä yli 50 vuotta.

Yhdistyksen kohderyhmän kannalta esille nostettiin valinnanvapauden väheneminen ja paikoin palvelun kallistuminen. Turvattomuutta ja palveluketjujen katkeamista voi aiheutua erityisesti asumista sisältävissä sosiaalipalveluissa, joissa kilpailutuksista seuraa aika ajoin asukkaiden vastentahtoisia siirtoja uuden palveluntuottajan toimitiloihin.

// Pelkäämme pakkomuuttoja ja jättien (Attendo ym.) ylivaltaa.

Kilpailutukset ovat tuoneet yhdistyksille taloudellista epävarmuutta, jonka kuvattiin heijastuvan työilmapiiiriin ja jopa rekrytointiin. Laadukkaan palvelun tarjoamiseen tarvitaan osaavaa ja sitoutunutta henkilöstöä. Kilpailutetuista palveluista saatava tuotto saattaa olla niin alhainen, että sillä on vaikeuksia palkata riittävästi henkilökuntaa, jolloin joudutaan tinkimään palvelun laadusta. Kuntien puitesopimuksilla voidaan toisaalta rajata yhdistyksen palvelun piiriin pääsevien määrää, jolloin kaikki palvelun tarvitsijat eivät käytännössä saa tarvitsemaansa palvelua.

*// Jos häviämme kilpailutuksen, poistumme markkinoilta.
Mitä teemme palvelutalolla?*

- // *Epävakaat olot vaikeuttavat rekrytointia → Laatu kärsii → jos henkilökuntaa ei ole riittävästi ei voi ottaa myöskään asiakkaita taloon → tulot putoavat.*
- // *Kysyntä suurempaa kuin puitesopimuksen turvaama palvelujen määrä.*
- // *Palveluketjut ja valinnanvara niukkenee. Palveluihin hankalampi päästä. Toisaalta tasalaatuisia palvelua.*

Vastauksista ilmenee kuntien ja palvelujen välisiä eroja kokemuksissa: kilpailutus voi onnistuneesti toteutuessaan johtaa myös aiempaa laadukkaampaan ja toimivampaan palveluun palvelun tarvitsijoiden kannalta. Viisi yhdistystä katsoi kilpailutuksen parantaneen palvelun laatua. Yksittäisissä vastauksissa arvioitiin palvelun saatavuuden ja tasalaatuisuuden kohentuneen, joskin kokonaisuutena palvelun laadun kuvattiin samalla heikentyneen.

- // *Pienemmässä kunnassa pystytään tuottamaan palvelua nyt lähellä ja laadukkaasti.*

Arviot kilpailuttamisen vaikutuksista

Valtakunnallisten järjestöjen johto arvioi sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen vaikutuksia jäsenistönsä ja yleensä järjestönsä kannalta. Kantaa ottivat palveluja tuottavat järjestöt, jolloin vastauksissa heijastuvat järjestöjen omat kokemukset kilpailutuksiin osallistumisesta.

Kokonaisuutena järjestöt arvioivat useimmilla tiedustelluilla kilpailuttamiseen liittyvillä ilmiöillä olevan kielteisiä vaikutuksia. Kriittisimmät näkemykset kohdistuvat kilpailutusten valintakriteerien hintapainotukseen laatutekijöiden jäädessä takalalle. Näin arvioi 87 prosenttia palveluja tuottavista järjestöistä. Palvelujen laadun valvonnasta katsoo 79 prosenttia vastaajista puuttuvan myös selkeät käytännöt.

Valintakriteeripainotusten rinnalla yhtä vahvasti nousi esille järjestöjen oma kilpailuttamisosaaminen, jota pidetään puutteellisena. Palvelutuotannon katsoi keskittyvän isoille yksityisille palveluntuottajille 84 prosenttia järjestöistä.

Noin kolme järjestöä neljästä ilmaisi jäsentensä tai asiakkaidensa kannalta kielteisiä seurauksia: asiakas- tai hoitosuhteen jatkuvuudessa ilmenee katkoksia, palveluketjut katkeavat ja kilpailutettu palvelu ei mukaudu asiakkaan palvelutarpeiden muutokseen.

Järjestöjen palveluille on ominaista niiden kehittäminen pitkäjänteisesti oman jäsenistön tai kohderyhmän tarpeisiin. Rungas kaksi kolmasosaa järjestöistä kokee palvelujen kehittämismahdollisuuksien heikentyneen kilpailuttamisen seurauksena. Palvelujen kehittämismahdollisuuksiin ja pitkäjänteiseen toimintaan liittyy läheisesti palvelusopimusten kesto. Puolet järjestöistä arvioi palvelusopimusten keston lyhentyneen. Järjestöille keskeisen toimintamuodon, ehkäisevän työn, kokee vaikeutuneen sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen vaikutuksesta 58 prosenttia järjestöistä.

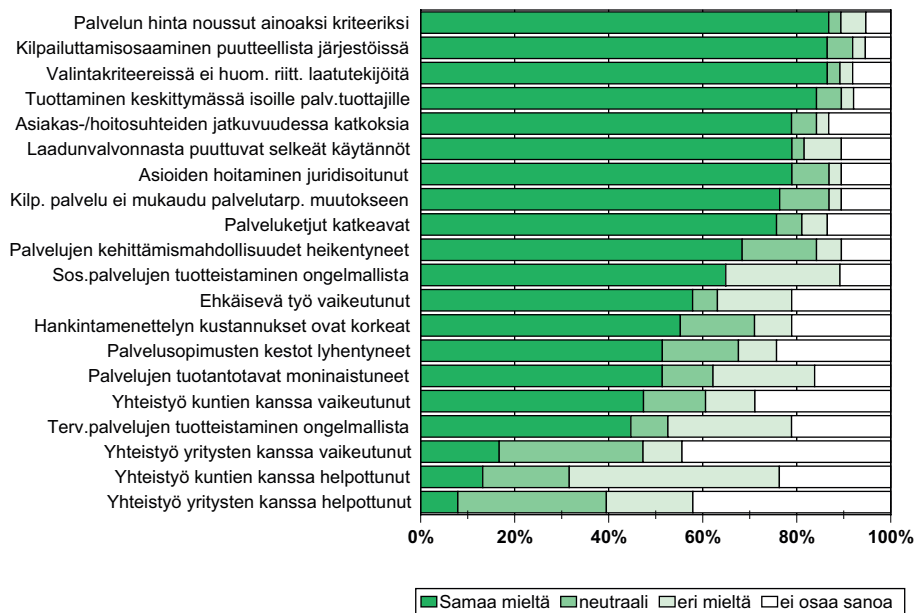
Järjestöt nostivat aiemmin käsitellyissä avovastauksissa esille hankintamenettelyn raskautta. Kilpailuttamisen koettiin hyvin yksimielisesti juridisoineen asioiden hoitamista, näin ajatteli 79 % järjestöistä. Rungas puolet järjestöistä oli sitä mieltä,

että hankintamenettelyn kustannukset ovat korkeat, ja sosiaalipalvelujen tuotteistaminen ongelmallista. Terveyspalvelujen tuotteistamista ei koettu yhtä vaikeana, sen mainitsi vajaa puolet järjestöistä.

Kilpailuttamisen yhtenä tavoitteena on palvelujen tuotantotapojen monipuolistaminen. Sen katsottiin toteutuneen varsin myönteisesti: noin puolet järjestöistä arvioi kilpailuttamisen lisänneen palvelujen tuotantotapojen kirjoa.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen katsotaan vaikuttaneen myös kuntayhteistyöhön. Yhteistyön kuntien kanssa arvioi vaikeutuneen kilpailuttamisen seurauksena 47 prosenttia järjestöistä ja helpottuneen 13 prosenttia. Myös valtakunnallisten järjestöjen ja paikallisyhdistysten avovastauksista välittyy hienoinen hämmennys kilpailutusten myötä muuttuneesta kunta-järjestö -yhteistyön luonteesta. Kuntien ja järjestöjen pitkäaikaisetkin yhteistyösuhteet palvelujen kumppanuudessa kehittämisessä ovat ikään kuin tulleet tunteettomasti kyseenalaistetuiksi. Samalla palveluja tuottavat järjestöt ja yhdistykset ovat kaventuneet kansalaistoiminnan kustannuksella kärkevämmiin palveluntuottajarooliin, jossa toimintaa säätelee ennen kaikkea talouden logiikka.

Yritysten kanssa tehtävä yhteistyö ei ole muuttunut samassa määrin: yritysyhteistyön arvioi vaikeutuneen joka kuudes järjestö (17 %) ja helpottuneen vajaa kymmenesosa (8 %). Sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen vaikutusta yhteistyösuhteisiin yritysten kanssa oli muita väittämiä vaikeampaa arvioida.

KUVIO 35. Palveluja tuottavien järjestöjen arvio¹⁷ sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen vaikutuksista.

¹⁷ Väittämissä on ei osaa sanoa -vastauksia 5–44 prosenttia.

Järjestöt ovat arvioineet kilpailuttamisen vaikutuksia myös vuosina 2007 ja 2011. Aiempina vuosina kantaa kilpailuttamisen vaikutuksiin ovat ottaneet kaikki järjestöt, tällä kertaa sitä tiedusteltiin ainoastaan palveluja tuottavilta järjestöiltä. Järjestöjen arviot kilpailuttamisen vaikutuksista on ryhmitelty taulukoihin 46 ja 47: asiakkaiden ja järjestöjen toiminnan kannalta keskeiset tekijät. Vuoden 2011 vastauksista mukaan on poimittu vuoden 2013 tarkastelun kannalta suoraan verrannolliset sosiaali- ja kuntoutuspalveluja tuottavien järjestöjen vastaukset.

Vuoden 2007 tulokset antanevat pelkästään palveluja tuottavien järjestöjen näkemyksiin verrattuna hieman myönteisemmän kuvan. Vuoden 2011 tulosten perusteella palveluja tuottavien ja muiden järjestöjen näkemykset eroavat tilastollisesti merkittävästi vain muutamissa väittämissä. Palveluja tuottavat korostivat tuolloin muita järjestöjä enemmän hintakriteerin painottumista kilpailutuksissa, palvelujen kehittämismahdollisuuksien heikentymistä, asioiden hoitamisen juridisoitumista sekä palvelujen keskittymiskehitystä. Muut kuin palveluja tuottavat järjestöt luottivat jossain määrin enemmän palvelujen tuotantotapojen monipuolistumiseen kilpailuttamisen seurauksena. Kuitenkin yksittäisinä eroina näkyi myös, että palveluja tuottavat järjestöt painottivat enemmän hankintamenettelyn korkeita kustannuksia, palveluketjujen katkeamisesta, laatuksiteerien vähäistä merkitystä ja kuntayhteistyön vaikeutumista.

Kun tarkastellaan vuosien 2007–2013 kehityskulkua, ovat järjestöjen näkemykset muuttuneet kauttaaltaan kielteisemmiksi asiakkaisiin suorimmin heijastuvissa kilpailuttamisen vaikutuksissa. Vuonna 2013 kritisoidaan aiempia vuosia enemmän varsinkin valintakriteereissä riittämättömästi huomioitavia laatutekijöitä ja kilpailutetun palvelun mukautumattomuutta palvelutarpeiden muutokseen.

Järjestöjen toimintaan kohdistuvat vaikutukset ovat sen sijaan säilyneet yhdenmukaisempina – tai arviot ovat hieman jopa lieventyneet seitsemän vuoden tarkastelujaksolla. Näistä ainoastaan järjestöjen kilpailuttamisosaamista ja sosiaalipalvelujen tuotteistamista arvioitiin vuoden 2013 alussa selvästi kielteisemmin kuin aiemmin. Sen sijaan palvelujen keskittyminen isoille yksityisille palveluntuottajille ei korostu viimeisimmässä näkemyksissä yhtä paljon kuin vuonna 2011, joskin sitä pitää ongelmallisena edelleen valtaosa vastaajista. Palvelujen keskittymistä koskevissa arvioissa on myös suurin prosentuaalinen ero vuosien 2007 ja 2013 näkemysten välillä. Tätä selittänee osaltaan se, että palvelujen keskittyminen isoille palveluntuottajille on alkanut näkyä selkeämmin vasta viime vuosina. Huoli palvelun mukautumisesta asiakkaiden palvelutarpeisiin on kasvanut vuodesta 2007 lähtien lähes yhtä paljon.

TAULUKKO 46. Järjestöjen* arviot¹⁸ asiakkaiden kannalta keskeisistä sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen vaikutuksista (% vastaajista).

	2007	2011	2013
	%	%	%
Palvelun hinta noussut ainoaksi kriteeriksi	–	84	87
Valintakriteereissä ei huomioida riittävästi laatutekijöitä	74	74	87
Asiakas- / hoitosuhteiden jatkuvuudessa ilmenee katkoksia	67	72	79
Kilpailutettujen palvelujen laadun valvonnasta puuttuvat selkeät käytännöt	73	73	79
Kilpailutettu palvelu ei mukaudu asiakkaan palvelutarpeen muutokseen	58	66	76
Palveluketjut katkeavat	65	71	76

* Vuonna 2007 mukana ovat kaikki järjestöt, vuosina 2011 ja 2013 vain palveluja tuottavat.

TAULUKKO 47. Järjestöjen* arviot¹⁸ järjestöjen toiminnan kannalta keskeisistä sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen vaikutuksista (% vastaajista).

	2007	2011	2013
Kilpailuttamisosaaminen on puutteellista järjestöissä	72	78	87
Palvelutuotanto on keskittymässä isoille yksityisille palveluntuottajille	65	93	84
Asioiden hoitaminen on juridisoitunut	74	79	79
Palvelujen kehittämismahdollisuudet ovat heikentyneet	60	73	68
Sosiaalipalvelujen tuotteistaminen on ongelmallista	–	53	65
Ehkäisevä työ on vaikeutunut	61	62	58
Palvelusopimusten kestot ovat lyhentyneet	45	44	51
Yhteistyö kuntien kanssa on vaikeutunut	–	53	47

* Vuonna 2007 mukana ovat kaikki järjestöt, vuosina 2011 ja 2013 vain palveluja tuottavat.

Näkemyksiä hankintalain uudistamisesta

Julkisia hankintoja säätelevää EU-direktiiviä uudistetaan parhaillaan (tilanne marraskuu 2013). Kun direktiivi on hyväksytty EU-parlamentissa, käynnistyy kansallisen hankintalain uudistaminen. Palveluja tuottavilta järjestöiltä tiedusteltiin mielipidettä seikoista, joiden on arvioitu parantavan sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluonteen huomioonottamista palveluhankinnoissa.

Järjestöt kokevat hyvin yksimielisesti ja laajasti uudistamistarpeita kansalliseen hankintalakiin, jotta sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisyys voitaisiin huomioida nykyistä paremmin (taulukko 48). Vähintään yhdeksän järjestöä kymmenestä kannatti lainsäädäntöä siihen, ettei hinta olisi ainoa ratkaiseva kriteeri ja että sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa tulisi painottaa laatua. Yhtä painokkaasti kiinnitettiin huomiota pienten toimijoiden tilanteeseen kilpailutuksessa. Tarjousten tekemisen määräajan toivottiin olevan riittävän pitkä, jotta se

¹⁸ Taulukoihin on koottu samaa mieltä väittämien kanssa olevien osuudet koko jakaumasta mukaan lukien ei osaa sanoa -vastaukset. Vuoden 2011 ja 2013 tuloksista on poimittu mukaan ne järjestöt, jotka tuottavat jotain sosiaali- tai kuntoutuspalvelua. Järjestöbarometri 2011:ssä vertaillaan vuosien 2007 ja 2011 kaikkien vastaajien näkemyksiä.

mahdollistaisi myös pienten tuottajien osallistumisen. Lisäksi toivottiin seurattavan kansallisesti pienten ja keskisuurten yritysten menestymistä julkisissa hankinnoissa. Yhtä suuri osuus korosti myös sitä, että hankintamenettelyyn tulisi luoda selkeämmät säännöt ympäristö- ja sosiaalisten näkökohtien huomioimiseksi.

Noin kahdeksan kymmenestä järjestöstä kannatti isojen palveluhankintojen osittamismahdollisuutta, mikä osaltaan mahdollistaisi pienten toimijoiden osallistumisen kilpailutuksiin. Lähes yhtä usein painotettiin sosiaali- ja terveyspalvelujen kansallisen kynnysarvon nostamista nykyisestä 100 000 eurosta direktiivin mahdollistamalle korkeammalle tasolle. Kuitenkin kynnysarvon suuruuden arvioinnissa oli jo selvästi enemmän epätietoisuutta: joka kuudes palveluja tuottava järjestö ei osannut ottaa kantaa kynnysarvon nostamiseen.

TAULUKKO 48. Järjestöjen näkemykset ehdotuksista, jotka edistäisivät sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluonteen huomioonottamista palveluhankinnoissa.

	Samaa mieltä %	Neutraali %	Eri mieltä %	Ei osaa sanoa %	n
Velvoittavalla lainsäädännöllä tulisi vahvistaa, että sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa hinta ei saa olla ainoa ratkaiseva tekijä	96	2	2	0	50
Sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa tulisi painottaa laatua	94	2	2	2	50
Tarjousten tekemisen määräajan tulee olla riittävän pitkä, jotta se mahdollistaa myös pienten tuottajien osallistumisen	94	2	2	2	50
Hankintamenettelyyn tulisi luoda selkeämmät säännöt ympäristö- ja sosiaalisten näkökohtien huomioimiseksi	94	6	0	0	48
Tulisi mahdollistaa tarjousten täydentäminen ja täsmentäminen hankintayksiköiden pyynnöstä	92	4	2	2	50
Kansallisesti tulisi seurata pienten ja keskisuurten yritysten menestymistä julkisissa hankinnoissa	92	2	2	4	49
Isoissa palveluhankinnoissa tulisi olla mahdollisuus osittaa hankinta, jotta myös pienillä toimijoilla on mahdollisuus osallistua kilpailutukseen	82	6	6	6	50
Sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen kansallista kynnysarvoa tulisi nostaa nykyisestä direktiivin mahdollistamalle tasolle	78	4	2	16	49

Samaan kysymykseen ottivat kantaa vuodenvaihteessa 2012–2013 kuntien sosiaali- palveluista vastaavat johtajat. Heistä valtaosa johtaa myös alueensa terveyspalveluja. Myös heistä suurin osa, vähintään 70 prosenttia, oli samaa mieltä hankintalainsäädäntöön tarvittavista täsmennyksistä sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluonteen huomioimiseksi. Painokkaimmin julkisten palvelujen suunnasta tuettiin mahdollisuutta huomioida nykyistä paremmin pienten tuottajien asema osittamalla hankintoja ja turvaamalla riittävän pitkät määräajat tarjousten tekemiseen.

Laadun painottaminen nousi sosiaalijohdon vastauksissa esille yhtä tärkeänä seikkana. (Sosiaalibarometri 2013.)

Tuloksista välittyi vahvasti yhtäläinen näkemys: sekä julkisia sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavissa ja niitä kilpailuttavissa kunnissa että palveluja keskeisesti juuri kunnille tuottavissa järjestöissä nähdään erittäin tärkeänä hankintalainsäädännön uudistaminen siten, että sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisyys pystytään ottamaan kilpailutuksissa nykyistä paremmin huomioon.

6 Kuntoutus

Kuntoutus on toinen tämänvuotisen Järjestöbarometrin erityisteemoista. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti kuntoutuksen saatavuus, toteutuminen ja kuntoutuspalvelujen tuottaminen järjestöjen näkökulmasta. Kuntoutusteemaa on aiemmin käsitelty vuoden 2010 Järjestöbarometrissa. Tuolloin järjestöt toivat esiin useita kriittisiä kuntoutusjärjestelmää koskevia näkökulmia. Kuntoutuksen ajankohtais-tilanteen selvittäminen on sen vuoksi tarpeen. Aihe on tärkeä järjestöille myös siksi, että sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat merkittäviä kuntoutuspalvelujen tuottajia.

6.1 Järjestöt kuntoutuspalvelujen tuottajina

Tässä aluvuossa käsitellään sitä, millaisia ja mille ryhmille suunnattuja kuntoutuspalveluja järjestöt tuottavat. Tarkastelun kohteena on myös järjestöjen tuottamien palvelujen rahoitus. Vastaajina ovat valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kuntoutuksesta vastaavat henkilöt, joista käytetään tässä nimitystä kuntoutuspäälliköt riippumatta vastaajan tehtävänimikkeestä.

Kuntoutuspalvelujen muodot

Kyselyyn vastanneista kuntoutuspalveluja tuottavista järjestöistä noin puolet (49 %) tarjoaa sekä avo- että laitospalveluita. 40 prosenttia tarjoaa vain laitospalveluita ja 11 prosenttia vain avokuntoutusta.

Järjestöt tuottavat kuntoutuspalveluja ensisijaisesti edustamilleen ryhmille. Vastanneista järjestöistä 76 prosenttia tuottaa kuntoutuspalveluja järjestön edustamille ryhmille ja 24 prosenttia myös muille ryhmille. Muille kuin järjestön edustamille ryhmille kuntoutusta tarjoavat suuntaavat kuntoutuspalvelunsa laajemmin, esimerkiksi useammalle sairausryhmälle tai kaikille palveluista kiinnostuneille.

Kuntoutuspäälliköitä pyydettiin arvioimaan tilannetta kolmen vuoden kuluttua. 68 prosenttia arvioi, että kuntoutuspalveluja tuotetaan edelleen ensisijaisesti järjestön edustamille ryhmille. Muille ryhmille kuin jäsenille kuntoutusta ennako

tarjoavansa 32 prosenttia. Muille ryhmille suunnattujen kuntoutuspalvelujen arvioidaan siis hieman yleistyvän.

Järjestöt tuottavat kuntoutuspalveluja useimmin 27–64-vuotiaille aikuisille. Tämän ikäryhmän osuus asiakkaista on keskimäärin (mediaani) 54 prosenttia. Tätä selittää se, että järjestöt tuottavat kuntoutuspalveluja pitkälti Kelan rahoituksella. Kelan lakisääteisen kuntoutuksen ikäraja on 65 vuotta. Yli 65-vuotiaiden osuus asiakkaista on keskimäärin 14 prosenttia. Järjestöjen tuottamaa kuntoutusta yli 65-vuotiaille rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. Seuraavaksi eniten asiakkaissa on alle 15-vuotiaita, joiden osuus kaikista asiakkaista on keskimäärin 10 prosenttia. Nuoria, 16–19-vuotiaita on keskimäärin kahdeksan prosenttia ja 20–26-vuotiaita nuoria aikuisia viisi prosenttia kaikista asiakkaista.

Järjestöjen tuottama kuntoutus on useimmin sopeutumisvalmennusta, jota tarjoaa 29 järjestöä tarkastelussa mukana olevista 37 järjestöstä. Seuraavaksi yleisemmin tuotetaan lääkinnällistä kuntoutusta, jota tarjoaa 14 järjestöä. Muita kuntoutustyyppisiä tuotetaan harvemmin. Sosiaalista kuntoutusta tarjoaa seitsemän, ammatillista kuntoutusta kuusi ja kasvatuksellista kuntoutusta neljä järjestöä.

81 prosenttia (26 järjestöä) kyselyyn vastanneista kuntoutuspalveluja tuottavista järjestöistä tekee yhteistyötä muiden kuntoutustoimijoiden kanssa. Yleisimmin yhteistyötä tehdään muiden järjestöjen kanssa. Myös kuntoutuskeskusten ja kuntoutuslaitosten kanssa tehdään usein yhteistyötä. Muutama järjestö tekee yhteistyötä perusterveydenhuollon tai sairaanhoitopiirin kanssa.

59 prosenttia kyselyyn vastanneista järjestöistä ilmoittaa tekevänsä yhteistyötä eri rahoittajien kanssa. Yhteistyötä tehdään usein Kelan ja Raha-automaattiyhdistyksen kanssa mutta myös kuntien, sairaaloiden, työterveyshuolloin ja tapaturmavakuutuslaitosten kanssa. Yhteistyömuotoja ovat esimerkiksi standardien kommentointi, raporttien antaminen, vaikuttavuuden selvittäminen ja yhteisten kurssien järjestäminen.

38 prosenttia ilmoittaa, että järjestön kuntoutustoimintaan on suunnitteilla merkittäviä muutoksia. Kuudessa järjestössä muutokset liittyvät Kelan rahoittamisen kurssien vähentymiseen tai loppumiseen. Muita suunnitteilla olevia muutoksia ovat mm. avomuotoisen laituskuntoutuksen kehittäminen, pääpainon siirtyminen yksilölliseen kuntoutukseen sopeutumisvalmennuksen sijaan sekä terveyden eriarvoisuuden vähentämiseen suuntautuminen.

Tarkastelussa mukana olevista 37 järjestöstä 16 järjestöllä on omia kuntoutuslaitoksia. Näistä järjestöistä 15 ilmoittaa, että kuntoutuslaitosten toimintaan liittyy ongelmia. Nämä ongelmat koskevat useimmin taloutta ja kuntoutuslaitosten ylläpitoa. Taloudelliset vaikeudet liittyvät usein kilpailutuksiin.

*// Kuntoutustilamme eivät täyty enää tänä vuonna Kelan kilpailutuksessa häviämisen takia. Emme saa laitosta täysipainoisesti käyttöön.
(Kuntoutuspäällikkö)*

*// Kuntoutuslaitos ei pärjännyt toivotulla tavalla Kelan tarjouskilpailussa. Syöpäpotilaille tarjoaa kuntoutusta sellaiset toimijat, joilla ei ole ehkä parasta mahdollista osaamista kohderyhmän kuntoutuksen erityispiirteistä.
(Kuntoutuspäällikkö)*

- // *Meillä on pieni kuntoutuslaitos, jonka vahvuudeksi on todettu kodinomaisuus. Nyt emme voi siellä enää kursseja järjestää, koska kaikissa majoitushuoneissa ei ole omaa WC:tä. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Tilojen toimivuus ja saneeraustarve. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Palvelutuotteiden hintoihin ei voida huomioida rakennusten peruskorjauksiin liittyviä tarpeita. Järjestömme omistaa laitoksia, joiden asiakkaat ovat vaikeavammaisia. Näiden rakennusten ylläpitäminen vaadittavalla, esteettömällä ja hyvällä tasolla on asiantuntevaa ja resursseja vaativaa työtä. Mikäli kustannuksia koko ajan leikataan eikä niitä voi huomioida, on se tulevaisuudessa hyvin iso haaste. [...] Toiminta on taloudellinen riski omistajalle nykytilanteessa... (Kuntoutuspäällikkö)*

Järjestöissä nähdään voimakkaasti, että sosiaali- ja terveysjärjestöjä tarvitaan kuntoutuspalvelujen tuottajina jatkossakin. Tällä nähdään olevan merkitystä kuntoutujien, palvelujen ostajien ja laajemminkin yhteiskunnan kannalta. Asiaksnäkökulmasta korostetaan järjestöjen tarjoamien kuntoutuspalvelujen asiantuntevuutta esimerkiksi spesifien sairausryhmien kohdalla. Kuntoutujan kannalta oleelliseksi nähdään myös järjestöistä saatava vertaistuki. Vastaajat tuovat esiin myös sen, että järjestöt paikkaavat kuntoutusjärjestelmän aukkoja. Palvelun ostajan kannalta järjestöt näkevät tuottamiensa kuntoutuspalvelujen eduiksi laadun, ammattitaidon ja kustannustehokkuuden. Useissa vastauksissa korostetaan sitä, että järjestöt tuottavat kuntoutuspalveluja ilman taloudellisen voiton tavoittelua. Järjestöt arvioivat, että yhteiskunta hyötyy järjestöjen kuntoutuspalveluista siksi, että julkinen puoli ei pysty tarjoamaan kaikkia palveluja, etenkin erityisryhmien palveluja. Järjestöjen laadukkaat kuntoutuspalvelut nähdään koko yhteiskunnan etuna. Yhteiskunnan näkökulmasta merkitykselliseksi mainitaan usein myös järjestöjen tarjoama vertaistuki, jonka avulla ehkäistään mm. syrjäytymistä.

Kuntoutuspalvelujen rahoitus

Kyselyyn vastanneiden järjestöjen tuottamien kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannukset olivat vuonna 2012 keskimäärin (mediaani) 450 000 euroa. Luku sisältää kuntoutushenkilöstön palkkakulut. Yhteensä kysymykseen vastanneiden 29 järjestön kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannukset olivat vajaa 300 miljoonaa euroa vuonna 2012. Järjestöistä yhdeksällä kokonaiskustannukset olivat yli miljoona euroa. Viisi järjestöä käytti kuntoutuspalveluihin enintään 100 000 euroa vuonna 2012. Enimmillään yksittäisen järjestön kuntoutuksen kokonaiskustannukset olivat 133 miljoonaa euroa.

Järjestöjen tuottamien kuntoutuspalvelujen rahoittajina ovat useimmin Raha-automaattiyhdistys ja Kela. 37:stä tarkastelussa mukana olevasta järjestöstä 27 sai RAY:lta ja 23 Kelalta rahoitusta kuntoutuspalvelujen tuottamiseen vuonna 2012. 19 järjestöä sai sekä RAY:lta että Kelalta rahoitusta kuntoutukseen. Nämä järjestöt tuottivat kuntoutuspalvelunsa lähes pelkästään näiden kahden tahon rahoituksella, sillä yhteenlaskettu rahoitusosuus oli keskimäärin (mediaani) 98 prosenttia. Kela ja RAY ovat linjanneet, että raha-automaattivastuksin tuetaan Kelan kurssien

ulkopuolelle jäävien sopeutumisvalmennusta. Kelan sopeutumisvalmennuskurssit on kohdennettu alle 65-vuotiaille vajaakuntoisille ja vaikeavammaisille. RAY:llä on täydentävä rooli suhteessa Kelan tarjoamaan kuntoutukseen. Järjestöjen rooli on tärkeä erityisesti yli 65-vuotiaiden kuntoutuksessa. RAY ja Kela ovat tehneet viime vuosina tiivistä yhteistyötä sopeutumisvalmennukseen liittyvän työnjaon osalta. Tavoitteena on ollut estää päällekkäinen rahoitus ja toiminta. Vaikka siis joillakin järjestöillä kuntoutuspalvelujen rahoittajana on sekä Kela että RAY, niiden rahoitus kohdistuu eri toimintaan.

Raha-automaattiyhdistyksen osuus kyselyyn vastanneiden järjestöjen kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannuksista oli keskimäärin (mediaani) 60 prosenttia. Neljä järjestöä ilmoitti tuottavansa kuntoutuspalvelut pelkästään Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella. 11 järjestöllä rahoitusosuus on vähintään 70 prosenttia. Viidellä järjestöllä RAY:n rahoitusosuus on vähäinen, enintään kymmenen prosenttia. Lisäksi kymmenen järjestöä tuottikuntoutuspalvelunsa kokonaan ilman Raha-automaattiyhdistyksen rahoitusta.

Kelan rahoitusta kuntoutuspalvelujen tuottamiseen sai vuonna 2012 kyselyyn vastanneista 23 järjestöä. Keskimäärin (mediaani) Kelan osuus näiden järjestöjen kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannuksista oli 46 prosenttia. Yksi järjestö tuotti kuntoutuspalvelunsa lähes kokonaan Kelan rahoituksella (rahoitusosuus 98 %). Seitsemän järjestöä kattoi Kelan rahoituksella vähintään 70 prosenttia kuntoutuspalvelujensa kokonaiskustannuksista. Kolme järjestöä sai Kelalta viidenneksen tai vähemmän kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannuksista. Lisäksi 14 järjestöä tuotti kuntoutuspalvelunsa täysin ilman Kelan rahoitusta vuonna 2012.

Vielä vuonna 2009 Kela oli merkittävin järjestöjen kuntouspalvelujen ostaja (Järjestöbarometri 2010). Tuolloin lähes 80 prosenttia kyselyyn vastanneista järjestöistä sai Kelalta rahoitusta kuntoutuspalvelujen tuottamiseen. Vuonna 2012 vastaava osuus oli 62 prosenttia.

TAULUKKO 49. Kyselyyn vastanneiden järjestöjen tuottaman kuntoutuksen rahoittajatohot ja niiden osuus rahoitusta saaneiden järjestöjen kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannuksista vuonna 2012 (n=37).

Rahoittaja	Rahoitusta saaneiden järjestöjen määrä	Keskimääräinen (mediaani) rahoitusosuus (%)
RAY	27	60
Kela	23	46
Vakuutuslaitokset	10	5
Erikoissairaanhoido	8	7
Perusterveydenhuolto	7	2
Valtiokonttori	4	7
Työeläkelaitokset	4	1
TE-keskukset	4	1
Työnantajat	3	1
Asiakkaat	9	3
Muut	9	10

Muilta tahoilta kuin RAY:lta tai Kelalta saatu rahoitus kuntoutukseen on harvinaisempaa. Kyselyyn vastanneista 37 järjestöstä kymmenen sai vakuutuslaitoksilta, kahdeksan erikoissairaanhoidolta ja seitsemän perusterveydenhuollolta rahoitusta kuntoutuspalvelujen tuottamiseen vuonna 2012. Vakuutuslaitosten keskimääräinen (mediaani) osuus kuntoutuksen kokonaiskustannuksista oli viisi prosenttia, erikoissairaanhoidon seitsemän prosenttia ja perusterveydenhuollon kaksi prosenttia.

Vielä harvinaisempaa oli Valtiokonttorin, työeläkelaitosten ja TE-keskusten rahoitus. Näiltä tahoilta sai rahoitusta kultakin kuntoutuspalveluihin neljä järjestöä vuonna 2012. Kolme järjestöä sai rahoitusta työnantajilta. Valtiokonttorin osuus kuntoutuksen kokonaiskustannuksista oli keskimäärin (mediaani) seitsemän prosenttia. Työeläkelaitosten, TE-keskusten ja työnantajien rahoitusosuus oli hyvin pieni, jokaisen keskimäärin yksi prosentti järjestöjen tuottamien kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannuksista. Lisäksi yhdeksän järjestöä sai rahoitusta vielä joltakin muulta taholta. Muiden rahoittajien osuus näiden järjestöjen kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannuksista oli keskimäärin kymmenen prosenttia.

Yhdeksän järjestöä ilmoitti, että kuntoutujat maksavat itse osan kuntoutuksestaan. Asiakkaiden osuus rahoituksesta on kuitenkin pieni, keskimäärin (mediaani) kolme prosenttia kokonaisrahoituksesta.

Kuntoutuspäälliköitä pyydettiin myös arvioimaan eri tahojen rahoitusosuuksia vuonna 2013. Vastaajat eivät ennakoivat suuria muutoksia verrattuna vuoden 2012 rahoitukseen. Raha-automaattiyhdistyksen rahoitusta arvioi saavansa yhtä moni kuin vuonna 2012. Rahoitusosuuksien arvioidaan hieman nousevan. Kelan rahoitusta arvioi saavansa yksi järjestö enemmän kuin vuonna 2012. Rahoitusosuudet ovat lähes samat. Näin on myös pienempien rahoittajien kohdalla.

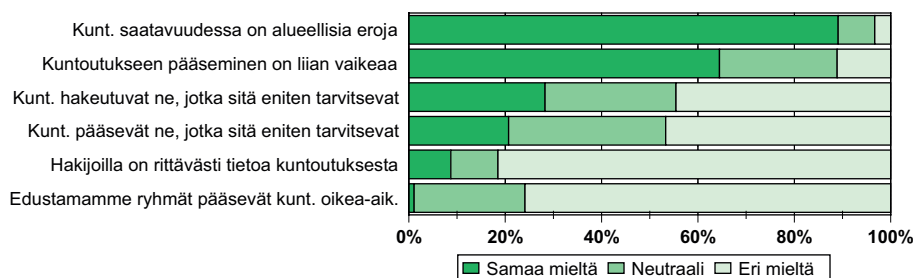
6.2 Kuntoutuksen saatavuus ja toteutuminen

Tässä alaluvussa tarkastellaan kuntoutuksen saatavuutta ja toteutumista järjestöjen näkökulmasta. Vastaajina ovat valtakunnallisten järjestöjen johtajat ja valtakunnallisten järjestöjen kuntoutuksesta vastaavat työntekijät, joista käytetään nimitystä kuntoutuspäällikkö riippumatta henkilön tehtävänimikkeestä. Näiden kahden vastaajaryhmän vastauksia tarkastellaan yhdessä silloin, kun vastauksissa ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja. Jos eroja on, vastaukset raportoidaan tekstissä erikseen.

Kuntoutukseen pääsy

Vastaajille esitettiin kuusi kuntoutukseen pääsyyn liittyvää väitettä (ks. kuvio 36). Vastaajien mukaan kuntoutuksen saatavuudessa on alueellisia eroja, sillä 89 prosenttia vastaajista on väitteestä samaa mieltä. Vastaajista 64 prosenttia on sitä mieltä, että kuntoutukseen pääseminen on liian vaikeaa. Myös kuntoutuksen kohdentumisessa on ongelmia, sillä vain 28 prosenttia on sitä mieltä, että kuntoutukseen

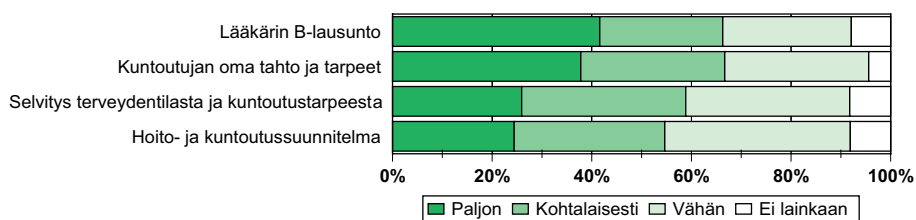
hakeutuvat ne, jotka sitä eniten tarvitsevat. 45 prosenttia on väitteestä eri mieltä. Vain noin yksi viidestä (21 %) vastaajasta katsoo, että kuntoutukseen pääsevät ne, jotka tarvitsevat eniten kuntoutusta.

KUVIO 36. Kuntoutuspäälliköiden ja järjestöjohtajien (n=92–117) näkemykset kuntoutukseen pääsystä.

Kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn vaikuttaa yhtenä tekijänä kuntoutusta tarvitsevien tieto palveluista. Vastaajista 82 prosenttia arvioi, että hakijoilla ei ole riittävästi tietoa kuntoutuksesta. Väitteestä ”edustamamme ryhmät pääsevät kuntoutukseen oikea-aikaisesti” on eri mieltä kolme neljästä (76 %) vastaajasta.

Vastaajia pyydettiin arvioimaan eri tekijöiden vaikutusta kuntoutuksen hakeutumiseen ja pääsyyn. Kysytyt neljä tekijää ovat kuntoutujan oma tahto ja tarpeet, hoito- ja kuntoutussuunnitelma, selvitys terveydentilasta ja kuntoutustarpeesta sekä lääkärin B-lausunto. Kuvioon 37 on koottu vastaajien arviot näiden tekijöiden merkityksestä kuntoutukseen pääsyssä.

KUVIO 37. Kuntoutuspäälliköiden ja järjestöjohtajien (n=85–90) arviot eri tekijöiden vaikutuksesta kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn.

Eniten kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn vaikuttavat vastaajien arvion mukaan lääkärin kirjoittama B-lausunto sekä kuntoutujan oma tahto ja tarpeet. Lääkärin kirjoittaman B-lausunnon arvioi vaikuttavan paljon kuntoutukseen pääsyyn 41 prosenttia vastaajista. Toisaalta noin neljännes (26 %) on sitä mieltä, että lääkärin kirjoittaman B-lausunnon merkitys kuntoutukseen hakeutumisessa ja pääsyssä on vähäinen. Lisäksi kahdeksan prosenttia vastaajista arvioi, että B-lausunnolla ei ole lainkaan merkitystä kuntoutukseen hakeutumisen ja pääsyn kannalta.

38 prosenttia vastaajista arvioi, että kuntoutujan oma tahto ja tarpeet vaikuttavat paljon kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn. Kuntoutujan omalla tahdolla ja tarpeilla on 29 prosentin mielestä vähän ja neljän prosentin mielestä ei lainkaan vaikutusta kuntoutukseen hakeutumisessa ja pääsyssä. Kohtalaiseksi vaikutuksen arvioi 29 prosenttia vastaajista.

Vähiten kysytyistä neljästä tekijästä kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn vaikuttaa vastaajien arvion mukaan hoito- ja kuntoutussuunnitelma. Sen merkityksen arvioi vähäiseksi 37 prosenttia vastaajista. Lisäksi kahdeksan prosenttia on sitä mieltä, että hoito- ja kuntoutussuunnitelmalla ei ole lainkaan vaikutusta kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn. Hoito- ja kuntoutussuunnitelman arvioi ohjaavan paljon kuntoutukseen pääsyä 24 prosenttia vastaajista.

Myös selvitys terveydentilasta ja kuntoutustarpeesta nähdään usein merkitykseltään enintään vähäiseksi. Näin arvioivat etenkin järjestöjen kuntoutuspäälliköt. Heistä 46 prosenttia arvioi, että selvitys terveydentilasta ja kuntoutustarpeesta ohjaa vain vähän kuntoutukseen pääsyä ja 15 prosenttia, että sillä ei ole lainkaan vaikutusta. Järjestöjohtajista 25 prosenttia näkee sen vaikuttavan vähän ja neljä prosenttia ei lainkaan (kuviossa 37 esitetty molempien vastaajaryhmien arviot yhdessä).

Vastaajat saivat nimetä avovastauksissa muita tekijöitä, jotka ohjaavat tällä hetkellä kuntoutukseen hakeutumista ja pääsyä. Puolet vastaajista arvioi, että jollain muulla tekijällä on suuri vaikutus kuntoutukseen pääsyyn. Muina tekijöinä mainitaan esimerkiksi omaisten tai muiden läheisten apu, riittävä tieto kuntoutuspalveluista sekä taloudelliset resurssit.

// Omaisat, vertaiset, hyvä työntekijä, sattuma. (Kuntoutuspäällikkö)

// Kuntoutujalla ylipäättään tulee olla tietoa siitä, että on mahdollisuus hakeutua kuntoutukseen, ja tätä tietoa ei aina välttämättä tarjota terveydenhuollon taholta. Kuntoutuksen kenttä on niin pirstaleinen, että kuntoutuja ei välttämättä ole tietoinen siitä, kuka/mikä taho on vastuussa hänen kuntoutuksestaan. Julkisen terveydenhuollon sairaanhoitoon liittyvää kuntoutusta ohjaa myös talous. Kuntoutusta ei joka tilanteessa nähdä investointina. (Kuntoutuspäällikkö)

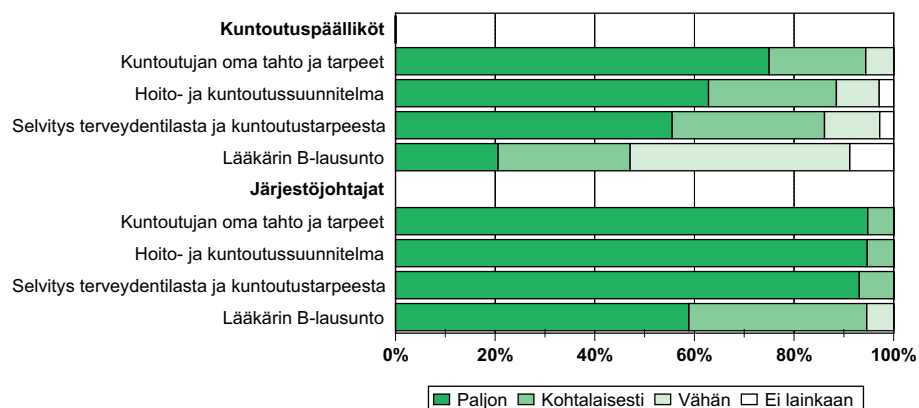
// Kuntoutusta on äärettömän vähän tarjolla. On sattuman kauppaa päästä kuntoutukseen. (Kuntoutuspäällikkö)

// Raha, raha, raha. (Järjestöjohtaja)

// Kuntien tarve säästää. Ehkä myös kovenevat arvot. Päihde- tai väkivaltaongelman voidaan ehkä katsoa olevan itse aiheutettu vaiva. (Järjestöjohtaja)

Vastaajilta kysyttiin myös, kuinka paljon edellä mainittujen neljän tekijän pitäisi heidän mielestään ohjata kuntoutukseen pääsyä asiakaslähtöisen kuntoutuksen kannalta. Eniten vastaajat antaisivat painoarvoa kuntoutujan omalle tahdolle ja tarpeelle. 75 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja 95 prosenttia järjestöjohtajista arvioi, että omalla tahdolla ja tarpeella pitäisi olla paljon vaikutusta kuntoutukseen pääsyssä. Lähes yhtä paljon kuntoutukseen pääsyyn pitäisi vastaajien mu-

kaan vaikuttaa hoito- ja kuntoutussuunnitelman. Sen toivoisi vaikuttavan paljon kuntoutukseen pääsyyn 63 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja 95 prosenttia järjestöjohtajista. Selvitys terveydentilasta ja kuntoutustarpeesta nähdään myös keskeiseksi, sillä sen tärkeyttä korostaa 56 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja 93 prosenttia järjestöjohtajista.

KUVIO 38. kuntoutuspäälliköiden (n=34–36) ja järjestöjohtajien (n=56–58) arviot siitä, kuinka paljon eri tekijöiden tulisi vaikuttaa kuntoutukseen pääsyssä.

Järjestöjen kuntoutuspäälliköt kyseenalaistavat osittain sen, että lääkärin kirjoittamalla B-lausunnolla on niin keskeinen asema kuntoutukseen pääsyyn vaikuttavana tekijänä. Kuten edellä kävi ilmi, molemmat vastaajaryhmät arvioivat sen vaikuttavan kysytyistä tekijöistä eniten tällä hetkellä kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn. 44 prosenttia kuntoutuspäälliköistä arvioi, että B-lausunnon tulisi vaikuttaa vain vähän kuntoutukseen pääsyyn. Lisäksi yhdeksän prosenttia heistä on sitä mieltä, että sen ei tulisi vaikuttaa lainkaan kuntoutukseen pääsyyn. Näitä vastauksia selittänee se, että B-lausunnon keskeisyys kytkee kuntoutukseen pääsyn siihen, että kyseisellä henkilöllä on tietty diagnoosi. Joissakin tilanteissa diagnoosikytkentä voi viivästyttää merkittävästi kuntoutukseen pääsyä. Kuten edellä kävi ilmi, molemmat vastaajaryhmät arvioivat B-lausunnon vaikuttavan kysytyistä tekijöistä eniten tällä hetkellä kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn.

Järjestöjohtajat suhtautuvat asiaan eri tavalla, sillä heistä 59 prosenttia on sitä mieltä, että lääkärin kirjoittaman B-lausunnon tulisi vaikuttaa paljon kuntoutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn. Viisi prosenttia heistä katsoo, että B-lausunnolla tulisi olla vain vähäinen vaikutus kuntoutukseen ohjautumisessa. Järjestöjohtajien näkemyksiin saattaa vaikuttaa kysymyksen muotoilu. Osa on vastauksellaan saattanut tarkoittaa tilannetta, jossa kuntoutuksen tarpeessa oleva henkilö ei lääkärin kirjoittamasta B-lausunnosta huolimatta pääse kuntoutukseen.

Kun tarkastellaan rinnakkain vastaajien arvioita eri tekijöiden merkityksestä kuntoutukseen pääsyssä tällä hetkellä ja näkemyksiä siitä, kuinka paljon eri

tekijöiden tulisi vaikuttaa kuntoutukseen pääsyyn, saadaan selville ne tekijät, joiden painoarvoon kuntoutukseen pääsyssä toivotaan eniten muutosta. Vastaajien mielestä erityisesti hoito- ja kuntoutussuunnitelman sekä terveydentilan ja kuntoutustarpeen selvityksen pitäisi vaikuttaa nykyistä enemmän kuntoutukseen pääsyyn. 73 prosenttia antaisi näille nykyistä suuremman merkityksen kuntoutukseen pääsyssä. Kuntoutuksen omalle tahdolle ja tarpeelle antaisi nykyistä suuremman merkityksen kuntoutukseen pääsyssä 67 prosenttia vastaajista. 40 prosenttia vastaajista antaisi nykyistä suuremman painoarvon lääkärin B-lausunnolle, kun päinvastaista mieltä on 29 prosenttia. Lisäksi noin kolmannes vastaajista toivoo, että esimerkiksi arjen selviytyminen, elämäntilanne, sosiaaliset ongelmat ja lähityöntekijän arvio vaikuttaisivat kuntoutukseen pääsyyn.

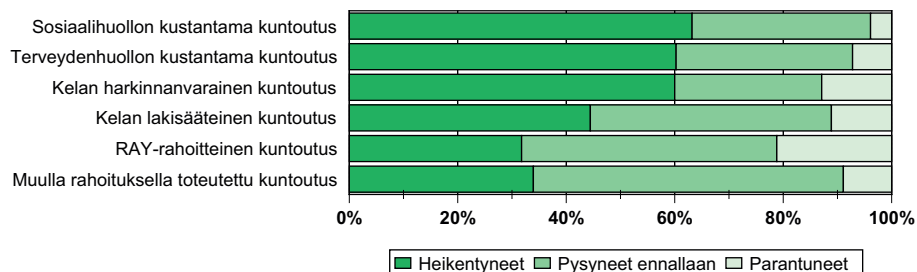
Vastaajia pyydettiin lisäksi ottamaan kantaa siihen, onko heidän mielestään perusteltua, että vaikeammaisen lääkinnälliseen kuntoutukseen pääsy on sidoksissa vammaistukeen ja sen tasoon. 79 prosentin mielestä tämä ei ole perusteltua. 68 prosenttia vastaajista poistaisi korotetun vammaistuen ja vaikeammaisen kuntoutukseen pääsyn välisen kytköksen. Näkemystä perustellaan mm. sillä, että kuntoutukseen pitäisi voida päästä jo ennen diagnoosin saamista. Vastaajien näemyksen mukaan toimintakyvyn pitäisi olla määräävä tekijä. Toisaalta kaikki kuntoutusta tarvitsevat eivät ole oikeutettuja vammaistukeen.

- // *En ymmärrä, miksi kuntoutukseen pääsy ja sos. turvan liittyvä etuus (vammaistuen) pitäisi olla kiinni toisissaan. Ko. asioilla on vahva korrelaatio mutta itse asioina ovat erillisiä. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Johtaa kummallisuuksiin ja kikkailuun kuntatasolla. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Kuntoutuksella pitäisi pureutua ongelmiin mahdollisimman pian. Ei kannata jäädä odottelemaan, että on tarpeeksi vammainen. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Toimintakyvyn pitäisi olla määräävä kriteeri. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Vammaistuen kriteerit ovat erittäin tiukat, ja käytännössä niitä sovelletaan erittäin sattumavaraisesti. Sidonnaisuus karsii pois henkilöitä, jotka olisivat potentiaalisia kuntoutuksesta hyötyjiä. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Mielenterveyskuntoutajat eivät hae vammaistukea. (Järjestöjohtaja)*
- // *Muistisairaat eivät saa vammaistukea, mutta tarvitsevat kuntoutusta. (Järjestöjohtaja)*

Järjestöistä suurin osa tarjoaa edustamilleen ryhmille palvelua kuntoutukseen pääsemisen tukemiseksi. Useimmin tarjotaan tiedottamista ja neuvontaa. Järjestöistä 81 prosenttia ilmoittaa tarjoavansa kuntoutusmahdollisuuksista tiedottamista ja yleistä neuvontaa kuntoutukseen liittyen. 46 prosenttia järjestöistä avustaa kuntoutushakemusten täyttämässä. Kuntoutusasioihin liittyvää koulutusta jäsenistölleen tarjoaa 41 prosenttia järjestöistä. 19 prosenttia tarjoaa kuntoutusohjaajan palvelua jäsenilleen. Neljännes (25 %) järjestöistä tarjoaa jotakin muuta kuin edellä mainittuja palveluja tukeakseen edustamansa ryhmän kuntoutukseen pääsyä. Näitä palveluja ovat mm. juridinen neuvonta ja vertaishenkilöiden koulutus.

Kuntoutukseen pääsystä tapahtuneet muutokset

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten oman järjestön edustaman ryhmän mahdollisuudet saada kuntoutuspalveluja ovat muuttuneet viiden viime vuoden aikana. Arvioitavana olivat eri tahojen kustantamat kuntoutuspalvelut. Vastaajat arvioivat, että oman järjestön edustaman ryhmän mahdollisuudet ovat heikentyneet sosiaalihuollon kustantamaan, terveydenhuollon kustantamaan ja Kelan harkinnanvaraiseen kuntoutukseen pääsystä. 60–62 prosenttia vastaajista arvioi edustamansa ryhmän pääsyn nähin kuntoutuspalveluihin vaikeutuneen viiden viime vuoden aikana.

KUVIO 39. Kuntoutuspäälliköiden ja järjestöjohtajien (n=56–85) arviot siitä, miten oman järjestön edustaman ryhmän mahdollisuudet saada kuntoutuspalveluja ovat muuttuneet viiden viime vuoden aikana.

Kelan lakisääteiseen kuntoutukseen pääsyn vastaajat arvioivat yhtä usein pysyneen ennallaan (44 %) kuin heikentyneen (44 %). Vajaa puolet (47 %) arvioi RAY-rahoitteiseen kuntoutukseen ja selvästi yli puolet (57 %) muulla rahoituksella toteutettuun kuntoutukseen pääsyn pysyneen ennallaan. RAY-rahoitteiseen kuntoutukseen pääsyn muutos on ollut useimmin positiivinen; noin viidennes (21 %) vastaajista arvioi järjestönsä edustaman ryhmän mahdollisuuksien päästä RAY-rahoitteiseen kuntoutukseen parantuneen.

Kelan harkinnanvaraiseen kuntoutukseen pääsyn vaikeutumisen näkyy myös tilastoissa. Kelan kuntoutustilastojen mukaan Kelan harkinnanvaraisen kuntoutuksen kustannukset ovat vähentyneet vuodesta 2009 vuositain. Vuonna 2009 Kelan harkinnanvaraisen kuntoutuksen kustannukset olivat noin 96,5 miljoonaa euroa ja vuonna 2012 73,8 miljoonaa euroa. (Kelan kuntoutustilastot 2008–2012.) Raha-automaattiyhdistyksen kuntoutukseen myöntämät rahat ovat kahtena viime vuonna nousseet. RAY myönsi järjestöjen kuntoutuspalveluihin vuonna 2011 32,6 miljoonaa euroa, vuonna 2012 36,5 miljoonaa euroa ja vuonna 2013 37,1 miljoonaa euroa. (RAY:n avustustilastot.)

Lisäksi arvioitavana oli se, onko vaikeavammaisuuden kriteereiden soveltamisessa tapahtunut käytännössä joitakin muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet vastaajan oman järjestön edustaman ryhmän kuntoutukseen pääsyyn. 31 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja 19 prosenttia järjestöjohtajista on sitä mieltä, että vaikeavammaisuuden kriteerien soveltamisessa on tapahtunut käytännössä muutoksia, jotka vaikuttavat oman järjestön edustaman ryhmän kuntoutukseen pääsyyn.

40 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja 37 prosenttia järjestöjohtajista on sitä mieltä, että tällaisia muutoksia ei ole tapahtunut. 29 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja 44 prosenttia järjestöjohtajista ei osannut ottaa kysymykseen kantaa.

26 prosenttia kuntoutuspäälliköistä (9 vastaajaa) ja 17 prosenttia järjestöjohtajista (9 vastaajaa) raportoi vaikeavammaisuuden kriteerien soveltamisen muutoksista, jotka ovat vaikeuttaneet oman järjestön edustaman ryhmän pääsyä kuntoutukseen. Vastaajat kertovat, että kriteerejä on tiukennettu.

// *Kuntoutujat saavat aikaisempaa enemmän kielteisiä päätöksiä samoilla toimintarajoitteilla. (Kuntoutuspäällikkö)*

// *Vaikeavammaisuuden kriteerejä on tiukennettu Kelassa. (Kuntoutuspäällikkö)*

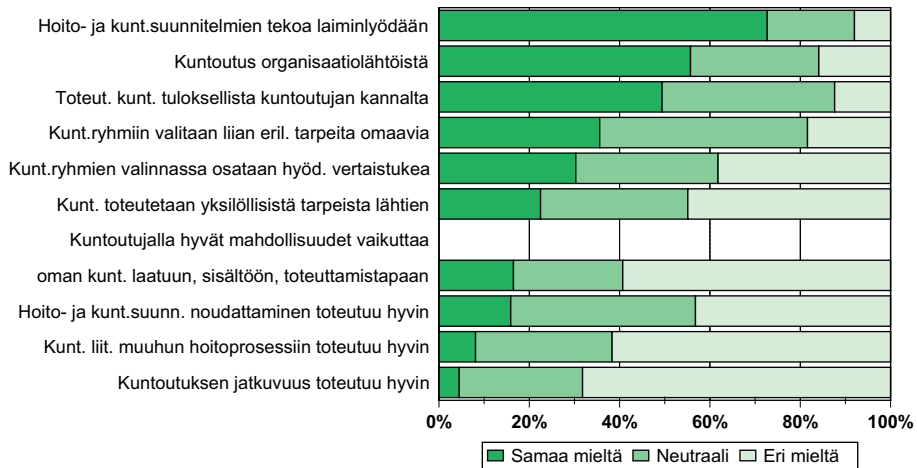
// *Esim. sosiaalinen kuntoutus (sopeutumisvalmennus) alkaa olla yhä enemmän lääkäri (lääketiede) vetoista, jolloin vertaisuuden, ryhmadynamiikan yms. tekijöiden vaikutus jää pois! Kelan kuntoutuksen standardien toimivuus on huono. (Järjestöjohtaja)*

Arvioita kuntoutuksen toteutumisesta

Vastaajille esitettiin kymmenen kuntoutuksen toteutumiseen ja sisältöön liittyvää väittämää (ks. kuvio 40). Väittämät on rakennettu kuntoutuksen asiantuntijaryhmässä ja niissä on hyödynnetty aikaisempien Järjestöbarometrien ja muiden kuntoutukseen liittyvien selvitysten tuloksia. Vastausten perusteella kuntoutuksen toteutumisessa on vakavia ongelmia. Lähes kolme neljästä (73 %) vastaajasta on sitä mieltä, että hoito- ja kuntoutussuunnitelmien tekoa laiminlyödään¹⁹. Kuntoutussuunnitelma on tavoitteellisen kuntoutuksen ohjauksen keskeinen väline. Lainsäädäntö velvoittaa kuntoutussuunnitelmien tekemiseen yhteistyössä kuntoutujan tai hänen omaistensa kanssa (esim. laki potilaan asemasta ja oikeuksista). Vastaajista 56 prosenttia arvioi, että kuntoutus on organisaatiolähtöistä. Eniten puutteita arvioidaan olevan kuntoutuksen jatkuvuudessa ja liittymisessä muuhun hoitoprosessiin. Viiden prosentin mielestä kuntoutuksen jatkuvuus toteutuu hyvin. Kahdeksan prosenttia arvioi, että kuntoutuksen liittyminen muuhun hoitoprosessiin toteutuu hyvin.

Noin yksi kuudesta vastaajasta (16 %) katsoo, että olemassa olevan hoito- ja kuntoutussuunnitelman toteutuminen yksittäisen asiakkaan kohdalla toteutuu hyvin. Lähes yhtä harva (17 %) on sitä mieltä, että kuntoutujalla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa oman kuntoutuksen laatuun, sisältöön ja toteuttamistapaan. Kuntoutus toteutuu kuntoutujan yksilöllisistä tarpeista lähtien vajaan neljänneksen (23 %) mielestä. Kuntoutuksen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta sen rakentuminen yksilöllisistä tarpeista on oleellista. Noin puolet (49 %) arvioi, että toteutettu kuntoutus on tuloksellista kuntoutujan kannalta. Kuntoutusryhmien valinnassa osataan hyödyntää vertaistuen mahdollisuutta vajaan kolmanneksen (30 %) mielestä. Kuntoutuspäälliköistä 22 prosenttia ja järjestöjohtajista 46 prosenttia arvioi, että kuntoutusryhmiin valitaan ihmisiä, joilla on liian erilaiset tarpeet.

¹⁹ On väitteen kanssa melko tai täysin samaa mieltä.

KUVIO 40. Kuntoutuspäälliköiden ja järjestöjohtajien (n=86–91) arviot kuntoutuksen toteutumisesta.

81 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja järjestöjohtajista on sitä mieltä, että kuntoutuksen liittymisessä muuhun hoitoprosessiin on ongelmaakohtia. Näitä ovat mm. tiedonkulkuun liittyvät ongelmat, erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon välinen työnjako, kilpailutukseen ja palvelun maksajaan liittyvät seikat sekä kokonaisvastuun puuttuminen. Pulmaksi nousee vastaajien mukaan se, että eri tahot eivät tiedä toistensa toimista.

- // *Esim. jos erikoissairaanhoidon ei ole kilpailuttanut tiettyjä palveluntuottajia, asiakas ei voi saada palvelua, vaikka se lukisi kuntoutussuunnitelmassa. Kilpailuttamisten tai hinnanmuutosten tai muiden siihen liittyvien seikkojen vuoksi asiakkaat joutuvat katkaisemaan terapiaa ja palveluita tai vaihtamaan palveluntuottajaa. (Järjestöjohtaja)*
- // *Aukkoja jatkuvuudessa. Eri tahot eivät myöskään välttämättä tiedä toistensa toiminnasta. Potilastietojärjestelmät pitäisi saada kuntoon. (Järjestöjohtaja)*
- // *Kuntoutus toteutuu huonosti osana muuta hoitoprosessia. Kuntoutuksesta ei tiedetä riittävästi eikä olla sitoutuneita sen toteuttamiseen. Kuntoutusnäkemys on saatava jokaisen hoitoalan ammattilaisen työtoteeseen, sitä ei voi jättää toteutumaan vain esim. kuntoutusohjaajien työnä. Joissakin sairaaloissa heidän työpanoksensa on sitä paitsi rajattu vain vaikeavammaisille. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Oikea-aikaisuus. Henkilö ei pääse riittävän nopeasti sairastumisen/vamman tapahduttua kuntoutukseen. Oikea paikka. Saattaa olla, että henkilö jää ilman kuntoutusta, esimerkiksi jos vamma aiheuttaa sellaisia ongelmia, ettei pysty asioimaan itse tai masentunut henkilö aivoverenkiertohäiriöön sairastumisen jälkeen, joka ei saa aikaiseksi hakeutua kuntoutukseen. Terveystieteiden huolto ei näe läheisten/omaisten osuutta. Terveystieteiden huollossa katsotaan, että omana toimintana toteutettu terapia riittää, eikä henkilö pääse moniammatilliseen kuntoutukseen tai esimerkiksi nuori joutuu täysin sopimattomaan paikkaan. Terveystieteiden huollossa tulisi panostaa potilaiden ohjaukseen ja neuvontaan, miten eteenpäin hoito- ja kuntoutusprosessissa. Kuntoutussuunnitelman laatiminen/sisältö tulisi sisällyttää lääkäreiden perusopintoihin.*

- // *Kuntoutus- ja hoitohenkilöstö ei tiedä tarpeeksi missä kuntoutujan kohdalla mennään. Pitäisi olla jokin potilastietojärjestelmä, joka ylittää hallinnolliset rajat. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon välinen yhteistyö ja tiedonsiirto eivät toimi kuin poikkeuksellisesti pienillä paikkakunnilla. (Kuntoutuspäällikkö)*

Ilman kuntoutusta jääminen

Valtakunnallisten järjestöjen johtajilta ja kuntoutuspäälliköiltä kysyttiin ihmisryhmistä, joiden he arvioivat jäävän kuntoutuspalvelujen ulkopuolelle. Yhdeksän prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että ei ole ihmisiä, joilla olisi suuri riski jäädä kuntoutuspalvelujen ulkopuolelle. Yhdeksän kymmenestä vastaajasta arvioi tilanteen toisin.

Vastaajat paikantavat kuntoutuspalvelujen ulkopuolelle jäämisen oman järjestön näkökulmasta. Vastaajista 88 prosenttia arvioi, että oman järjestön edustamissa ryhmissä on ihmisiä, joilla on suuri riski jäädä ilman kuntoutuspalveluja. Selvästi harvempi vastaaja arvioi, että muissa kuin järjestön edustamissa ryhmissä on niitä, joilla on suuri riski jäädä vaille kuntoutuspalveluja. Näin ajattelee 15 prosenttia vastaajista. Vastaajien on oletettavasti helpompaa arvioida kuntoutuksen saataavuutta oman järjestön kohderyhmien näkökulmasta, mikä osittain selittää tuloksia.

Vastaajia pyydettiin tarkentamaan avovastauksin, keillä on suuri riski jäädä vaille kuntoutuspalveluja. Heiltä kysyttiin myös näkemyksiä siihen, miksi tietyt ryhmät jäävät ilman tarvitsemaansa kuntoutusta. Koska valtaosa vastaajista arvioi, että nimenomaan oman järjestön edustamissa ihmisissä on niitä, joilla on riski jäädä kuntoutuksen ulkopuolelle, myös mainittuja ryhmiä on paljon ja ne ovat hyvin spesifejä. Vastauksissa mainitaan niin lapset ja nuoret, aikuiset kuin ikään-tyneetkin. Syitä kuntoutuksen ulkopuolelle jäämiselle ovat mm. liian vähäinen resursointi kuntoutukseen, Kelan kriteerit, kuntoutusta tarvitsevien tietämättömyys, terveydenhuollon ammattilaisten tietämättömyys ja asiakkaiden moniongelmaisuus. Vastauksissa nousi esiin myös kuntoutuksen sitominen vammaisetuuden tasoon ja ikääntyneet, jotka jäävät lakisäateisen kuntoutuksen ulkopuolelle.

- // *Esim. keuhkohtaumatautia sairastavat, koska kuntoutusmahdollisuuksia ei tunnusteta. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Sairastuneet, jotka eivät täytä Kelan kriteereitä. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Nuoret ja nuoret aikuiset, joilla on kielellinen erityisvaikeus. Kuntoutuksen sitominen vammaisetuuksiin aiheuttaa heidän osaltaan tipahtamisen pois systeemistä, kun he täyttävät 16 vuotta. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Oma oiretiedostamattomuus, ilman oikeaa diagnoosia jääminen, ammattilaisten tietämättömyys, taloudelliset seikat. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Sellaiset ihmiset jotka eivät ole esim. työterveyshuollon piirissä tai heillä ole terveydentilan seurannan suhteen kontakteja julkiseen terveydenhuoltoon. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Vaikeasti vammautuneet, joiden elämänlaadun ei nähdä oleellisesti parantuvan kuntoutuksella. Heitä makuutetaan sairaalassa eikä aktiivista kuntoutusta tarjota. Ikääntyneet, jotka vammautuvat vakavasti. Eliniän odote saattaa estää kuntoutukseen pääsyn. (Kuntoutuspäällikkö)*

- // Päähdeongelmaisia kunnat eivät lähetä hoitoon. (Järjestöjohtaja)
- // Erityistä tukea tarvitsevat nuoret, pitkäaikaistyöttömät. (Järjestöjohtaja)

Vastaajista kaksi kolmasosaa (66 %) on sitä mieltä, että oman järjestön edustaman ryhmän saamat kuntoutuspalvelut eivät kohdistu oikealla tavalla. Vastaajat parantaisivat kuntoutuksen oikea-aikaisuutta ja lisäisivät kuntoutukseen resursseja. Myös huono-osaisten mahdollisuuksia kuntoutukseen pitäisi useiden vastaajien mielestä parantaa.

- // Enemmän tulisi tukea niitä jotka eivät itse pysty hakemaan oikeuksiaan tai ajamaan etujaan. (Kuntoutuspäällikkö)
- // Kuntoutusta saavat etupäässä motivoituneet ja työelämässä mukana olevat. (Järjestöjohtaja)
- // Päähdekuntoutuksessa tarvittaisiin enemmän mahdollisuuksia pitkäkestoisiin kuntoutuksiin. (Järjestöjohtaja)
- // Kuntoutus kohdentuu oikein, mutta se on usein riittämätöntä. Ennaltaehkäisevää toimintaa ei ole. (Kuntoutuspäällikkö)
- // Kuntoutujan tarpeeseen tulisi vastata eikä toteuttaa toimintaa järjestelmälähtöisesti. (Kuntoutuspäällikkö)
- // Kuntoutuksen oikea-aikaisuus on jatkuva haaste. Monet TULE-kuntoutukseen osallistuvat tulevat usein joko liian myöhään tai sairauden tilaan nähden väärään aikaan. (Kuntoutuspäällikkö)
- // Kunnat eivät varaa tähän ryhmään rahaa. (Järjestöjohtaja)

6.3 Kuntoutuspalvelujen tuottamisen ongelmat

Tässä aluvuossa keskitytään kuntoutuspalvelujen tuottamisessa ilmeneviin ongelmiin. Tulokset perustuvat pääosin valtakunnallisten järjestöjen kuntoutuksesta vastaavien henkilöiden (kuntoutuspäälliköt) vastauksiin sekä muutamissa kohdissa myös järjestöjohtajien näkemyksiin.

Kelan rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen ongelmia

Järjestöt ovat nostaneet aikaisemmissa vuosien 2007 ja 2010 Järjestöbarometreissa esiin Kelan rahoituksella tuotettavaan kuntoutukseen liittyviä ongelmia. Nykytilanteen selvittämiseksi järjestöjen kuntoutuspäälliköitä pyydettiin arvioimaan Kelan rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen tilannetta. Seuraavaan taulukkoon on koottu ongelmien yleisyys eri kuntoutuspalvelujen tuottamisessa Kelan rahoituksella. Kuten taulukosta 50 voidaan havaita, Kelan rahoituksella tuotettavissa kuntoutuspalveluissa useimmin ongelmia on sopeutumisvalmennuskursseissa. Kyselyyn vastanneet järjestöt tuottavat niitä myös useimmin. Sopeutumisvalmennuskursseja tuottavista 21 järjestöstä 17, eli 81 prosenttia, raportoi kurssien tuottamiseen liittyvistä ongelmista. Myös muihin Kelan rahoituksella tuotettaviin kuntoutuskursseihin liittyy ongelmia. Kursseja tuottavista 14 järjestöstä yhdeksässä (64 %) nähdään muiden kuntoutuskurssien tuottamiseen liittyviä ongelmia.

TAULUKKO 50. Kuntoutuspäälliköiden arviot Kelan rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen ongelmista oman järjestön tuottamissa palveluissa.

	Ei ongelmia	On ongelmia	n
	%	%	
Sopeutumisvalmennuskurssit	19	81	21
Muut kuntoutuskurssit	36	64	14
TYK-kuntoutuspalvelut	43	57	7
Kuntoutuslaitosjakso	50	50	14
ASLAK-kurssit	50	50	6

Kuntoutuslaitosjaksoja tuottaa 14 kyselyyn vastannutta järjestöä, joista seitsemän (50 %) raportoi ongelmista. TYK-kuntoutuspalvelujen ja ASLAK-kurssien tuottaminen Kelan rahoituksella on harvinaisempaa, mutta niissäkin vähintään puolet palvelua tuottavista kokee ongelmia.

Vaikka edellä taulukossa 50 esitetyt palveluja tuottavien järjestöjen lukumäärät ovat pieniä, koskettavat raportoidut kuntoutuspalvelujen tuottamiseen liittyvät ongelmat oletettavasti kyselyyn vastanneiden järjestöjen useampia palveluyksiköitä. Kyselyyn vastanneesta 37 järjestöstä 22 tuottaa jotakin kuntoutuspalvelua Kelan rahoituksella. Näistä 22 järjestöstä 18 raportoi ongelmista jossakin Kelan rahoituksella tuotettavassa kuntoutuspalvelussa. Ongelmista Kelan rahoituksella tuotettavissa kuntoutuspalveluissa kokeneissa järjestöissä kuntoutuspalvelujen kokonaiskustannukset ovat keskimäärin (mediaani) noin 900 000 euroa ja yhteensä lähes 200 miljoonaa euroa. Tästä rahoituksesta keskimäärin (mediaani) puolet tulee Kelalta.

Vastaajilta kysyttiin avovastauksin, mihin Kelan rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen ongelmat liittyvät. Selvästi useimmin vastauksissa tuotiin esiin Kelan standardeihin liittyviä ongelmia. Ne koettiin tiukoiksi, vastaavan heikosti tarvetta ja tuottavan kaikille samaa palvelua yksilöllisestä tarpeesta riippumatta.

- // *Kela tekee standardeillaan sopeutumisvalmennuksen tuottamisen hankalaksi tai haluaa vähentää sopeutumisvalmennusta. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Kelan standardit eivät sovellu viittomakielisten kuurojen tarvitsemaan sosiaaliseen ja kielelliseen kuntoutukseen. Kurseille hakeutuminen on mutkikasta. Hakemista pitäisi helpottaa ja lomakkeita uudistaa. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Tiukat standardit ja kriteeristö ei vastaa olemassa olevaa tarvetta, jolloin kurssien toteutuksessa on sellaisia elementtejä, jotka eivät palvele kuntoutujaa. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Standardien ja kilpailutuksen yhteydessä syntyvät tiukat 'kaikille samanaista' kuntoutuksen muoto- ja sisältövaatimukset ovat ristiriidassa standardin hengen kanssa, jonka mukaan kuntoutuksessa tulee kunnioittaa yksilöllisyyttä ja räätälöidä toimenpiteet laadullisesti tavoitteen mukaisesti. (Kuntoutuspäällikkö)*

Kuntoutuspäälliköistä ja järjestöjohtajista 64 prosenttia on sitä mieltä, että Kelan kuntoutuksen standardit eivät vastaa hyvin oman järjestön edustamien ryhmien kuntoutustarpeisiin. 76 prosenttia kuntoutuspäälliköistä ja järjestöjohtajista toivoisi Kelan tekevän enemmän yhteistyötä oman järjestönsä kanssa standardien laatimisessa.

// Standardeja laadittaessa toivoo tulevansa kuulluksi esimerkiksi kursseissa, jotka on omassa järjestössä kehitetty vuosien kuluessa RAY:n rahoituksella ja sitten ne siirtyvät Kelan rahoittamiksi ja sen jälkeen sisältö muuttuu siten, että ne kehitetyt hyvät käytännöt katoavat ja kaikki menee samalla mallituksella kohderyhmästä riippumatta. Yhteistyö olisi hyvä ratkaisu; siihen liittyen myös arvostus molempien osaamista kohtaan. (Kuntoutuspäällikkö)

Kelan rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen ongelmiin liittyy järjestöjen näkökulmasta myös hankintamenettely. Kuntoutuspäälliköt nostavat erityisesti esiin sen, että kilpailutuksissa otetaan huomioon vain hinta. Laatustandardit eivät järjestöjen näkemyksen mukaan kuvaa riittävän hyvällä tavalla laatua kuntoutuksen kohderyhmän kannalta ja tuottajien kokemus jää huomiotta. Suurin osa järjestöjen kuntoutuspäälliköistä kuvaa Kelan hankintamenettelyä raskaaksi, byrokraattiseksi, jäykäksi ja monimutkaiseksi. Huolta aiheuttaa se, että kilpailutuksissa sopimusosaaminen saattaa mennä kuntoutuksen sisällöllisen osaamisen edelle.

// Erittäin raskas prosessi. Hyvin jäykkää, toiminnan toteuttamista vaikeuttavia ja suuria taloudellisia riskejä palvelutuottajalle aiheuttavia vaatimuksia. (Kuntoutuspäällikkö)

// Byrokraattista, pilkut tärkeimpiä kuin itse toiminta; hankintalain kirjaimellinen noudattaminen sellaisissakin tapauksissa, joissa siitä voisi lain mukaan ja pitäisi järjen mukaan poiketa; standardit ratkaisevassa osassa, minkä jälkeen vain hinta ratkaisee. (Kuntoutuspäällikkö)

// Kelan hankintamenettelyt ovat monimutkaisia. Tietoja hankintamenettelystä ei saa tarpeeksi nopeassa tahdissa. Standardi sääntelee sellaisiakin asioita, jotka eivät ole keskeisiä kuntoutuksen tuloksellisuuden kannalta. Järjestöjen kuuleminen standardeissa on näennäistä. (Kuntoutuspäällikkö)

// Nykyisissä tarjouskilpailuissa saattaa ratkaista sopimusosaaminen, ei kuntoutuksen sisällöllinen osaaminen. Hinta ainoana ratkaisevana kilpailukriteerinä aiheuttaa taktikointimahdollisuuden kilpailutuksessa (haamu-laatua luvataan), ja myös palvelun toteutuksessa, laadun kustannuksella. Valvonta ja sanktiot sellaisia, että riski otetaan jotta päästään mukaan. Halpa hinta johtaa huonoon laatuun toteutuksessa, joka johtaa kuntoutuksen vaikuttavuuden heikkenemiseen, joka johtaa siihen että kuntoutuksen maksajat eivät halua rahoittaa kuntoutusta, koska se ei ole vaikuttavaa. Kilpailutus saattaa pudottaa erityisosaamisen palveluntuottajien joukosta, osaamisen hankkiminen moniammatillisessa vaikeasti vammaisten ja erityisryhmien kuntoutuksessa kestää vähintään viisi vuotta, eli pidemmän ajan kuin sopimus on voimassa. Raskas hankintaprosessi vie erittäin paljon resursseja, jotka voitaisiin käyttää kuntoutukseen. (Kuntoutuspäällikkö)

Kuntoutuspäälliköt ratkaisisivat Kelan hankintamenettelyssä koetut ongelmat ennen kaikkea siten, että kilpailutuksissa laatu pisteytettäisiin erikseen. Standardeja

toivottiin joustavammiksi. Useat vastaajat toivoivat järjestöjen ja Kelan välistä yhteistyötä standardien määrittelyssä. Hankintamenettelyn ongelmien ratkaisua toivottiin käsiteltäväksi asiakkaiden näkökulmasta.

RAY-rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen ongelmia

Kuntoutuspäälliköiltä kysyttiin RAY-rahoituksella tuotettavien sopeutumisvalmennuskurssien ja muun kuntoutuksen ongelmista. 32 prosenttia (9 järjestöä) raportoi ongelmista sopeutumisvalmennuskurssien tuottamisessa. Muissa RAY-rahoituksella tuotettavissa kuntoutuspalveluissa näkee ongelmia 20 prosenttia (2 järjestöä). Ongelmia RAY-rahoitteisessa kuntoutuksessa on vastaajien arvion mukaan harvemmin kuin Kelan rahoituksella tuotettavassa kuntoutuksessa.

TAULUKKO 51. Kuntoutuspäälliköiden arviot Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen ongelmista oman järjestön tuottamissa palveluissa.

	Ei ongelmia		n
	%	%	
Sopeutumisvalmennuskurssit	68	32	28
Muu kuntoutus	80	20	10

RAY-rahoitteisen kuntoutuksen ongelmat liittyvät järjestöjen näkökulmasta mm. rahoituksen riittävyteen.

- // *Liian vähän RAY-rahaa toteuttaa monipuolisesti RAY-sopeutumisvalmennusta. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Meidän on tarvinnut muovata palveluamme RAY:n strategiasta käsin. Asiakaslähtöisyys on jäänyt sen takia toisarvoiseksi. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Tarjonta ei vastaa kysyntää ja tarvetta. Esim. vuonna 2012 vain 46 % hakijoista pääsi RAY:n sopeutumisvalmennuskurssille. (Kuntoutuspäällikkö)*

Vastaajat näkevät yksimielisesti RAY:n rahoittamalle sopeutumisvalmennuksella jatkossakin tarpeen julkisen järjestämisvastuun piiriin kuuluvan kuntoutuksen täydentäjänä. Vastauksissa nostetaan esiin erityisesti väliinputoajaryhmien kuntoutus, joka jäisi muuten toteutumatta.

- // *Ehdottomasti. Sopeutumisvalmennus on järjestöjen kehittämä ja toteuttama kuntoutusmuoto, jota ei rahoita kukaan muu kuin RAY; jos tämä toiminta loppuu, en oikein edes uskalla ajatella mitä siitä seuraa. Näin hyvää ja toimivaa järjestelmää, joka on ollut olemassa lainsäädännössäkkin yli 40 vuotta, ei missään tapauksessa voi lopettaa. Ihan kaikille sairaus- ja vammaaryhmille. (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *Julkinen puoli ei pysty järjestämään sopeutumisvalmennusta lainkaan ainakaan tällä hetkellä! RAY:n rahoittama sopeutumisvalmennus on siis elintärkeää asiakkaiden kannalta! (Kuntoutuspäällikkö)*
- // *RAY:n rahoituksella voidaan erityisesti kuntouttaa niitä ryhmiä jotka jäävät muun kuntoutuksen ulkopuolelle. (Kuntoutuspäällikkö)*

// Kelan rajatusta ja terveydenhuollon olemattomasta sopeutumisvalmennuksesta väliinputoajiksi jäävät ihmiset, joilla erityisesti sosiaalisen toimintakyvyn ja osallisuuden haasteet ovat keskeisiä. (Kuntoutuspäällikkö)

Järjestöjen kuntoutuspäälliköistä lähes kolme neljästä (74 %) ei näe RAY:n ja Kelan rahoittamassa kuntoutuksessa päällekkäisyyttä.

// Ainakaan meidän potilasryhmässä, on tehty selvät erot Kelan ja RAY:n rahoituksella järjestettäville kurseille. (Kuntoutuspäällikkö)

// Kelan kuntoutukseen hakeudutaan etsimään perustietoja sairaudesta ja sairauden alkuvaiheessa. RAY:n sopeutumisvalmennuskurssit kattavat meillä tietyt sairauteen liittyvät oireet ja hoitomuodot. (Kuntoutuspäällikkö)

// RAY rahoittaa selkeästi sosiaalista kuntoutusta. (Kuntoutuspäällikkö)

26 prosenttia näkee RAY:n ja Kelan rahoittamassa kuntoutuksessa jotakin päällekkäisyyttä. Vastauksissa kuitenkin korostetaan eroja ja pidetään ongelmaa melko vähäisenä.

// Ajoittain joissakin sairausryhmissä nähdään päällekkäisyyttä. RAY tukee kokemukseni mukaan enemmän projektityyppistä toimintaa ja uusiutuu aika hyvin. Päällekkäisyys ei ole mielestäni oleellinen haitta. (Kuntoutuspäällikkö)

// Varmasti jonkin verran, mutta trendi on kyllä entistä enemmän se, että Kelan kuntoutus on yksilöllistä ja meidän kohderyhmämme osalta sopeutumisvalmennuskurssit on Kelan rahoittamana jo kokonaan poistuneet standardeista. (Kuntoutuspäällikkö)

// Toisaalta kohderyhmä on sama, mutta vaikkakin molemmat tahot järjestävät, läheskään kaikki tarvitsevat eivät pääse sopeutumisvalmennukseen tai kuntoutukseen. Kela järjestää yksilöllisempää, RAY ryhmämuotoista sopeutumisvalmennusta, joten sisältö myös eri. (Kuntoutuspäällikkö)

// Käytännössä RAY:n rahoituksella järjestetään sopeutumisvalmennusta, jonka oikea rahoittaja olisi Kela tai terveydenhuolto. (Kuntoutuspäällikkö)

Terveydenhuollon rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalvelujen ongelmia

Kolme neljästä kuntoutuspäälliköstä raportoi ongelmista terveydenhuollon rahoituksella tuotettavissa kuntoutuspalveluissa. Yhteensä tarkastelussa mukana olevista 37 järjestöstä 12 tuottaa kuntoutusta terveydenhuollon rahoituksella. Näistä yhdeksässä on koettu palvelun tuottamiseen liittyviä ongelmia. Ongelmat liittyvät yleensä rahoitukseen ja siihen, että terveydenhuolto ei velvoitteistaan huolimatta resurssoi riittävästi kuntoutusta.

// Kunnat eivät myönnä maksusitoumuksia sopeutumisvalmennukseen, rahoja ei kohdenneta oikein tällä hetkellä. (Kuntoutuspäällikkö)

// Terveydenhuolto ostaa vähän palveluita. Yrittää säilyttää mahdollisimman paljon Kelan vastuulle. Siksi pienen lapsen kuntoutus meidän avustuksella ei pääse riittävän nopeasti alkamaan. (Kuntoutuspäällikkö)

// Terveydenhuollon kuntoutuspäätöksistä ei ole valituskanavaa. Terveydenhuollossa kuntoutuksen määrärahat ovat liian pienet. (Kuntoutuspäällikkö)

Johtopäätökset

1. Yleiskuva yhdistystoiminnan kehityksestä myönteinen, toimijoiden riittävyys huolena

Kokonaiskuva paikallisyhdistysten toiminnan ja toimintaedellytysten kehityksestä kahden viime vuoden aikana on myönteinen. Toiminnan kysyntä on kasvanut joka toisessa ja toiminnan kokonaismäärä lähes joka toisessa yhdistyksessä. Toiminnan kysyntä on lisääntynyt etenkin mielenterveysyhdistyksissä (64 %) ja vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (61 %) ja toiminnan kokonaismäärä yleisimmin eläkeläisyhdistyksissä (56 %), mielenterveysyhdistyksissä (56 %) ja päihdeyhdistyksissä (54 %). Toiminnan kysyntä ja kokonaismäärä on vähentynyt vain kymmenesosassa yhdistyksiä. Keskimääräistä yleisempää toiminnan kysynnän väheneminen on ollut työttömien yhdistyksissä (23 %) ja kehitysvammayhdistyksissä (18 %). Toiminnan kokonaismäärään arvioi vähentyneen lähes joka neljäs (23 %) kehitysvammayhdistys ja työttömien yhdistys.

Yhdistysten toiminnan tämänhetkinenkin tilanne on varsin myönteinen. Yhdeksässä yhdistyksessä kymmenestä toiminta on joko pysymässä entisellään tai laajenemassa. Valtaosa (61 %) yhdistyksistä arvioi toimintansa säilyvän entisessä laajuudessaan. Toimintaansa on laajentamassa 29 prosenttia ja supistamassa vain alle kymmenesosa yhdistyksistä. Toimintaansa laajentavia ovat muita yleisemmin taloudeltaan ja jäsenmäärältään suuret yhdistykset. Toiminnan kasvuarviot ovat yleisimpiä eläkeläisyhdistyksissä ja vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä. Niistä yli kolmasosassa toiminta on laajenemassa. Myös noin kolmasosassa mielenterveys-, päihde- ja sijaishuoltoyhdistyksiä toiminta on kasvussa. Toiminnan supistamisarviot ovat hieman muita yleisempiä kehitysvammayhdistyksissä, joista lähes neljäsosa toiminta on vähenemässä.

Toiminnan edellytyksiin liittyvät asiat, kuten jäsenten, vapaaehtoisten ja toimintaan aktiivisesti osallistuneiden jäsenten määrä sekä tulot ja yhteistyöverkostot ovat valtaosalla yhdistyksistä joko pysyneet ennallaan tai kasvaneet. Osalla jäsenten, vapaaehtoisten ja aktiivien määrät ovat kuitenkin vähentyneet ja herättävät huolta toiminnan kannalta. Yhdistyksiä, joissa jäsenmäärä, vapaaehtoisten

määrä tai osallistujien määrä on vähentynyt, on nyt kuusi prosenttiyksikköä enemmän kuin kaksi vuotta sitten.

Jäsenmäärissä yhdistysten kehitys menee osittain eri suuntiin, sillä runsas kolmasosa yhdistyksistä on kyennyt lisäämään jäsenmääräänsä ja vajaassa kolmasosassa jäsenistö on supistunut. Jäsenmäärä on lisääntynyt kahden viime vuoden aikana yleisimmin eläkeläisyhdistyksissä, joista lähes puolet on kasvattanut jäsenlukuaan. Myös mielenterveysyhdistykset, aistivammayhdistykset ja potilasyhdistykset ovat saaneet hieman muita yleisemmin lisää jäseniä. Työttömien yhdistyksistä vain vajaassa kymmenesosassa jäsenmäärä on kasvanut. Jäsenmäärä on supistunut yleisimmin invalidiyhdistyksissä. Yhdistyksen jäsenmäärä herättää huolta 39 prosentissa ja tyytyväisyyttä 36 prosentissa vastaajista. Jäsenmäärä huolestuttaa yli puolta kansanterveyden yleisyhdistyksistä ja invalidiyhdistyksistä. Tyytyväisimpiä jäsenmääräänsä ovat eläkeläisyhdistykset.

Vapaaehtoisten määrä on lisääntynyt noin joka neljännellä yhdistyksellä, mutta vähentynyt lähes yhtä suurella osalla yhdistyksistä. Vapaaehtoisten määrän kehitys on ollut myönteisintä mielenterveysyhdistyksissä. Työttömien yhdistyksistä joka toisessa vapaaehtoisten määrä on vähentynyt kahden viime vuoden aikana. Vapaaehtoistensa määrästään on huolissaan yli puolet ja siihen tyytyväisiä vain neljäsosa kaikista yhdistyksistä. Vapaaehtoistoimijoiden määrä huolestuttaa etenkin kehitysvammayhdistyksissä ja työttömien yhdistyksissä. Tyytyväisimpiä vapaaehtoistensa määrään ovat eläkeläisyhdistykset.

Toimintaan aktiivisesti osallistuvien jäsenten määrä on lisääntynyt yli neljäsosassa, pysynyt ennallaan puolessa ja vähentynyt runsaassa viidesosassa yhdistyksistä. Osallistujien määrä on kehittynyt myönteisimmin eläkeläisyhdistyksissä ja mielenterveysyhdistyksissä. Muita yleisemmin osallistujamäärä on supistunut työttömien yhdistyksissä. Jäsenistön aktiivisuuden puute huolettaa yli puolta yhdistyksistä, tyytyväisiä on hieman yli neljäsosa. Jäsenistön aktiivisuus osallistua yhdistyksen toimintaan aiheuttaa huolta yleisimmin kehitysvammayhdistyksissä, kun taas tyytyväisimpiä ovat eläkeläisyhdistykset.

Kaikkein yleisin huolenaihe yhdistyksissä on, kuinka saada ihmisiä niiden luottamustehtäviin. Vastaajista 60 prosenttia pitää huolestuttavana luottamustehtävien täyttämisen onnistumista. Toimialoittain tarkasteltuna luottamushenkilöiden saaminen on pulmana yleisimmin aistivamma- ja kehitysvammayhdistyksissä sekä työttömien yhdistyksissä. Pieni osa vastaajista arvioi yhdistyksen toimintaan aktiivisesti osallistuvien ja vapaaehtoisten määrän vähenemisen sekä nykyisten jäsenten ja aktiivien ikääntymisen ja nuorempien mukaan saamisen vaikeuden olevan uhka toiminnan kannalta.

Valtaosalla yhdistyksistä keskeiset toimintaedellytykset ovat pysyneet vähintään ennallaan. Eri toimialojen yhdistysten kehitys on kuitenkin menossa osin eri suuntiin ja yhdistysten väliset erot kasvavat.

Positiivisimmin toiminnan ja siihen aktiivisesti osallistuvien jäsenten määrä on kahden viime vuoden aikana kehittynyt eläkeläis-, mielenterveys- ja päihdeyhdistyksissä. Tulokset kertovat myönteistä viestiä siitä, että uudet ikääntyvät ihmiset on tavoitettu toimintaan ja että mielenterveys- ja päihdeongelmiin haetaan entistä enemmän vertaistukea yhdistysten kautta. Lisäksi kyse voi olla siitä, että päihde- ja mielenterveyspalvelujen lisääntynyt tarve näkyy kasvavina odotuksina alan yhdistyksissä.

Sosiaali- ja terveysyhdistyksissä toimivat ovat aiempien Järjestöbarometrien tulosten mukaan sitoutuneita pitkäjänteiseen toimintaan. Osalla yhdistyksistä on kuitenkin haasteena saada mukaan aktiivisia toimijoita, vapaaehtoisia ja luottamushenkilöitä. Suurimmat vaikeudet säilyttää nykyinen toimintavolyymi sekä jäsenet ja aktiiviset toimijat ovat työttömien yhdistyksillä ja kehitysvammayhdistyksillä.

Uusia sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiä syntyy vuosittain runsaasti. Yhdistysmuotoista toimintaa pidetään edelleen tärkeänä kansalaistoiminnan väylänä. Olemassa olevilla yhdistyksillä on vaikeuksia saada toimintaansa erityisesti luottamushenkilöitä. Mukaan tulleet haluavat olla mukana toiminnassa, usein pitkäjänteisesti sitoutuneena, mutta vastuunkantajiksi hallintoon ei ole halukkuutta yhtä paljon. Tämä merkitsee haastetta keventää edelleen yhdistysten hallinnollisia velvoitteita ja kehittää uusia tapoja hoitaa niitä. Jäsenten, aktiivisten toimijoiden ja luottamushenkilöiden saamisen vaikeus on perinteisille yhdistyksille vakava viesti: on tarve kehittää omaa toimintaa vastaamaan entistä paremmin ihmisten osallistumistarpeita. Tarvitaan uusia keinoja kertoa omasta toiminnasta tavoilla, jotka ovat houkuttelevia, kun ihmisten vapaa-ajasta käyvät kilpaa monet tahot. Valtakunnallisia liittoja ja keskusjärjestöjä yhdistysten aktiivisten toimijoiden ja luottamushenkilöiden saamisen vaikeus haastaa tuottamaan koulutusta ja uudenlaista tukea.

2. Kuntien tuki yhdistyksille välttämätön

Valtaosa paikallisyhdistyksistä on taloudeltaan varsin pieniä. Kyselyyn vastanneiden yhdistysten keskimääräinen (mediaani) vuoden 2013 talousarvion loppusumma on 6 000 euroa. Joka kuudennella yhdistyksellä vuoden 2013 talousarvion loppusumma on alle kaksituhatta euroa. Vajaa kaksi kolmasosaa yhdistyksistä toimii alle kymmenen tuhannen euron vuosibudjetilla. Kyselyyn vastanneista yhdistyksistä runsaalla kymmenesosalla on vähintään sadantuhannen euron talousarvio, suurimmillaan 13 miljoonaa.

Paikallisyhdistysten yleisimmät tulonlähteet ovat henkilöjäsenmaksut ja oman toiminnan tuotot, joita sai noin yhdeksän yhdistystä kymmenestä vuonna 2012. Henkilöjäsenmaksuista kertyneitä tuottoja pitää vähintään kohtalaisen merkittävänä noin kaksi kolmesta ja oman toiminnan tuottoja kolme neljästä vastaajasta. Kunnan yleisavustusta sai yli puolet yhdistyksistä ja kahdelle kolmesta yhdistyksestä avustuksen merkitys on suuri tai kohtalaisen suuri. Kuntien myöntämät toiminta-avustukset ovat paikallisyhdistysten keskeisimpiä ulkopuolisten avustusten lähteitä. Kunta-avustusta saivat hieman yleisemmin eläkeläis-, invalidi-, mielenterveys- ja lastensuojelun yleisyhdistykset. Jäsenmäärältään suuret, talou-

deltaan keskikokoiset ja kaupunkikunnissa toimivat yhdistykset saivat hieman muita yleisemmin kunnan toiminta-avustusta.

Suuri osa yhdistysten kunnilta saamista toiminta-avustuksista on suhteellisen pieniä. Kaksi kolmesta yhdistyksestä sai vuonna 2012 kunta-avustusta alle tuhat euroa. Pienin yhdistyksen saama avustus oli 50 euroa. Kyselyyn vastanneiden yhdistysten kunnalta vuonna 2012 saama toiminta-avustus on keskimäärin 600 euroa. Taloudeltaan suurimmat yhdistykset saivat keskimäärin selvästi suurempia toiminta-avustuksia kuin pelkin vapaaehtoisvoimin toimivat, taloudeltaan pienet yhdistykset.

Kunnilta saatu toiminta-avustus on keskimäärin 14 prosenttia yhdistysten talousarvion loppusummasta. Kunta-avustuksen merkitys on suurin päihdeyhdistyksille, joilla avustumäärä muodostaa keskimäärin yli kolmasosan talousarviosta. Myös taloudeltaan kaikkein pienimmille, eli alle 2000 euron vuosibudjetin yhdistyksille, kunta-avustuksen merkitys on merkittävä, sillä avustus on noin kolmasosa niiden talousarviosta.

Vuonna 2012 kunnan toiminta-avustusta saaneiden yhdistysten enemmistöllä avustuksen määrä on pysynyt edellisvuoteen verrattuna ennallaan. Joka viidennellä yhdistyksellä avustukset ovat vähentyneet ja kolmella prosentilla loppuneet kokonaan. Avustuksen määrä on kasvanut joka kuudennella yhdistyksellä. Kunta-avustusten muutosten kokonaiskuva on hyvin samankaltainen kuin edellisvuonna. Avustukset ovat kasvaneet yli kolmasosalla päihdeyhdistyksistä ja yli neljäsosalla kansanterveyden yleis- ja monialayhdistyksistä. Kunta-avustusten kehitys on ollut kielteisintä aistivammayhdistyksillä, joista noin joka kolmannen avustus on vähentynyt. Yleisimmin avustus on päätynyt kokonaan kansanterveyden yleis- ja monialayhdistyksissä, joista joka kymmenennen kunta-avustus on loppunut.

Noin puolet paikallisyhdistyksistä toimii kunnan omistamissa tiloissa. Kyselyyn vastanneista yhdistyksistä noin joka kolmas on saanut kunnalta käyttöönsä maksuttomat toimintatilat. Joka kuudes toimii kunnan maksullisissa tiloissa. Ilmaiset toimintatilat ovat yleisimpiä työttömien yhdistyksillä, joista lähes kaksi kolmesta on saanut kunnalta maksuttoman tilan toimintaansa varten. Ilmaiset kunnan tarjoamat tilat ovat yleisimpiä vapaaehtoisvoimin toimivilla, taloudeltaan pienillä yhdistyksillä ja maaseutumaisissa kunnissa.

Kunnan toimintatiloja käyttävistä yhdistyksistä kahdella kolmasosalla tilojen hinta on pysynyt ennallaan kahden viime vuoden aikana. Lähes neljäsosalla maksullisten toimintatilojen hinta on kallistunut ja seitsemällä prosentilla aiemmin maksuttomat toimintatilat ovat muuttuneet maksullisiksi. Näin ollen kunnan tiloja käyttävistä yhdistyksistä lähes joka kolmas joutuu maksamaan toimintatiloistaan aikaisempaa enemmän.

Käytännössä yhdistysten toimintatilakustannusten kasvu vie taloudellisia resursseja pois perustoiminnan toteuttamiselta. Koska toimintaan käytettävissä olevat varat ovat monilla yhdistyksillä varsin pienet, kohonneita tilakustannuksia on jouduttu kompensoimaan osallistujien maksuja ja omavastuita lisäämällä tai

jäsenmaksuja korottamalla. Osa yhdistyksistä on supistanut toimintaansa tilamaksujen korotusten vuoksi ja muutama vastaaja kokee ne uhkaksi toiminnan jatkumiselle.

Kuntatalouden vaikeudet eivät vielä näy yhdistysten kunta-avustusten yleisyyden tai koon muutoksina vuosia 2011 ja 2012 verratessa. Yhdistykset saivat kunnilta avustuksia vuonna 2012 samoin kuin vuonna 2011. Jäsenmäärältään suuret, taloudeltaan keskikokoiset ja kaupunkikunnissa toimivat yhdistykset saivat hieman muita yleisemmin kunnan toiminta-avustusta. Suhteellisesti kuntien toiminta-avustusten merkitys olisi kuitenkin suurin pienille, vapaaehtoisvoimin toimiville yhdistyksille, joilla ei jäsenmaksujen lisäksi ole juuri muita tuloja. Kehitys voi kertoa siitä, että kunnat suuntaavat toiminta-avustuksiaan ennen kaikkea niille yhdistyksille, joista ne arvioivat saavansa suurimman hyödyn oman toimintansa ja sen painopisteiden kannalta. Järjestöjen autonomialle on ongelmallista, jos niiden on toiminta-avustuksia saadakseen suunnattava toimintaansa alueille, jotka määrittävät kuntien toiminnan strategisista painopisteistä. Järjestöjen toiminnanhan tulisi rakentua ennen kaikkea jäsenistön tarpeista käsin ja olla herkkä myös uusille tarpeille ja signaaleille. Pienimuotoisimman yhdistystoiminnan kannalta suurempia yhdistyksiä suosivat avustuskäytännöt ovat ongelmallisia, koska se voi näivettää kokonaan osan yhdistystoiminnasta resurssien puutteen vuoksi. Kun kunta- ja palvelurakenteen uudistaminen tulee kasvattamaan kuntien ja vastuutahojen kokoja edelleen, se voi vauhdittaa pienten yhdistysten jäämistä sivuun resurssista.

Kuntien tuki yhdistyksille voi ilmetä myös kunnan toimintaan antamina tiloina. Noin puolet paikallisyhdistyksistä toimii kunnan omistamissa tiloissa. Kunnan tiloja käyttävistä yhdistyksistä lähes joka kolmas joutuu maksamaan toimintatiloistaan aikaisempaa enemmän, mikä rapauttaa yhdistysten toimintaedellytyksiä ja siirtää kustannuksia jäsenten sekä toiminnassa mukana olevien, usein vähäresurssisten ihmisten kontolle.

Viisas kunta investoi jatkossakin järjestöihin ja niiden ilmaisiin tiloihin mahdollistaakseen kuntalaisilleen yhdistysten tarjoaman yhteisöllisyyden ja matalan kynnyksen tuen, joka on hyvinvointia edistävää ja syrjäytymistä ehkäisevää toimintaa. Tämä on entistä tärkeämpää, kun kamppaillaan niukkenevien resurssien kanssa.

3. Järjestöjen palvelutuotanto vaikeuksissa

Valtakunnallisten järjestöjen mukaan asiantuntijuus ja vaikuttamistoiminta ovat niiden toiminnan keskeisimpiä painopistealueita. Yhdeksän kymmenestä järjestöstä pitää asiantuntijuuden ja vaikuttamistoiminnan merkitystä suurena. Neljä viidestä arvioi vertaistoiminnan ja syrjäytymisen ehkäisyn ja lähes kolme neljästä ehkäisevän työn painoarvoltaan suureksi. Kaksi kolmasosaa vastaajista pitää vapaaehtoistoimintaa suurimerkityksisenä. Palveluntuottamisen merkitystä pitää omassa toiminnassaan keskeisenä alle puolet järjestöistä.

Vastaajien arvioimat eri toimintojen painoarvot ovat pysyneet vuodesta toiseen hyvin samankaltaisina eikä niissä ole havaittavissa selkeitä muutostrendejä. Poikkeuksena on palveluntuottaminen, jonka merkitys järjestöjen toiminnassa on Järjestöbarometrin keräämän aikasarjan kattamana aikana vähentynyt vuoteen 2011 asti, mutta kääntynyt sen jälkeen hienoiseen kasvuun. Vuonna 2004 vielä kaksi kolmesta järjestöstä mutta vuonna 2011 enää runsas kolmasosa arvioi palveluntuottamisen painoarvon toiminnassaan suureksi. Vuotta 2013 koskevassa sekä siitä 3–5 vuoden päähän ulottuvassa arviossa 43 prosenttia järjestöistä pitää palveluntuotantoa merkittävänä toiminnassaan.

Vajaa kolmannes järjestöistä on käynnistänyt vuonna 2012 ja viisi prosenttia (kolme järjestöä) suunnittelee käynnistävänsä vuonna 2013 jonkin uuden palvelun. Käynnistettäviä palveluja ovat mm. erilaiset asumispalvelut, velka- ja talousneuvonta, päiväkotit ja lastensuojelun tukitoiminta. Palvelutoimintaansa on yhtiöittänyt vuonna 2012 kaksi järjestöä ja sitä suunnittelee kolme järjestöä. Järjestöbarometriin osallistuneista valtakunnallisista järjestöistä yhteensä 27 on yhtiöittänyt toimintaansa vuosien 2004–2012 aikana.

Uusia palveluja on käynnistänyt vuodesta 2009 lähtien vuosittain enimmillään noin neljännes järjestöistä. Vuonna 2012 palveluja käynnistäneitä järjestöjä oli alle viidesosa, eli selvästi vähemmän kuin vuonna 2013 (30 %). Palveluja tuotavista järjestöistä joka viides on lopettanut jonkin palvelun vuonna 2012. Lopetettuja palveluja ovat mm. sopeutumisvalmennuskurssit, turvakoti, päiväkotit, nuorten huumehoitoyksikkö ja lastensuojeluyksikkö.

Runsas viidesosa valtakunnallisista järjestöistä ilmoittaa, että kuntaliitokset ja muutokset sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisessä ovat vaikuttaneet niiden mahdollisuuksiin toimia sosiaalipalvelujen tuottajana. Kuntaliitokset ja sosiaali- ja terveystalvelujen muutokset ovat järjestöjen mukaan lisänneet sopimusten epävarmuutta sekä pitkittäneet prosesseja.

Kolmasosa valtakunnallisten järjestöjen johtajista arvioi, että jokin niiden tarjoamista palvelumuodoista on vuoden 2013 aikana erityisen suurissa vaikeuksissa. Vaikeuksia ennakoidaan nyt siis hieman yleisemmin kuin edellisvuosina, jolloin niitä arvioi tulevan noin neljäsosa järjestöistä. Vaikeuksia arvioitiin mm. laitostenmuotoiseen kuntoutukseen, sopeutumisvalmennuskursseihin, lasten sijaishuoltoon, turvakoteihin, päihdeongelmaisten ensikoteihin ja vaikeavammaisten palveluasumiseen. Valtakunnallisista järjestöistä yhdeksän suunnittelee toimintayksiköiden supistamista ja kaksi toteuttaa niitä vuoden 2013 aikana. Vähentämisaikkeit ovat yhtä yleisiä kuin edellisenä vuonna.

Toimintayksiköiden lakkauttamista on suunnittelemassa kaksi valtakunnallista järjestöä ja toteuttaa vuoden 2013 aikana kuusi järjestöä. Edellisvuonna toimintayksiköiden lakkauttamista suunnitteli kaksi järjestöä ja aikoi toteuttaa yksi järjestö, eli lakkauttamiset ovat nyt hieman yleisempiä.

Viisi prosenttia vastaajista eli neljä järjestöä ennakoivat lomauttavansa ja kymmenen prosenttia eli kahdeksan järjestöä irtisanovansa henkilöstöä vuoden 2013 kuluessa. Henkilöstöä irtisanovien järjestöjen osuus on kasvanut hieman edellis-

vuodesta. Järjestöjen lomautukset koskevat enimmillään 65 työntekijää ja yleisimmin kuntoutuspalveluja. Irtisanomiset kohdistuvat yhdestä kolmeen työntekijään. Irtisanottavien tehtävät liittyvät leirikeskustoimintaan, koulutus-, kuntoutus- ja vanhuspalveluihin. Kolme järjestöä ennakoi lomauttavansa ja neljä irtisanovansa yritystensä henkilöstöä vuoden 2013 aikana. Järjestöjen yritysten lomautukset koskevat yhdestä neljään työntekijää. Lomautukset liittyvät kuntoutus- ja kurssi-keskustoimintaan. Irtisanomisten arvioidaan koskevan enimmillään yhdestä viiteen työntekijää ja liittyvän hoiva- ja myyntipalveluihin.

Järjestöjen palvelutuotannosta puuttuu tällä hetkellä ajantasainen, täsmällinen tilastotieto. Viimeisin virallinen tilasto yksityisistä sosiaalipalveluista kuvaa vuotta 2010. Sen jälkeen tietoa on kerännyt Valvira. Järjestöbarometriin tilattiin Valviralta tietoja yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien ja niiden toimintayksiköiden määristä palvelumuodoittain vuodelta 2011. Valviran mukaan vuonna 2011 oli 775 järjestötaustaista sosiaalipalvelujen tuottajaa ja niillä 1640 palveluja tuottavaa toimintayksikköä. Yritystaustaisia palveluntuottajia oli 2525 ja niiden toimintayksiköitä 3683. Palveluntuottaja- ja yksikköjakauma yritysten ja järjestöjen kesken on suuntaa-antava, sillä palveluntuottajista 455 eli 12 prosenttia ja toimintayksiköistä 509 eli 9 prosenttia oli tietojen poimintahetkellä vielä ilman järjestö- tai yritystaustan ilmaisevaa tietoa. Eniten tätä puuttuvaa tietoa on ilmoituksenvaraisissa palveluissa. Tilastointi kadottaa myös järjestöjen yhtiöittämien palvelujen yhteyden järjestöihin, sillä niitä ei erotella muista yrityksistä.

Suurin määrä järjestötaustaisia palveluntuottajia ja toimintayksiköitä oli Valviran mukaan vuonna 2011 ympärivuorokautisissa asumispalveluissa: 284 tuottajaa, joilla oli yhteensä 508 toimintayksikköä. Tyypillisin palvelumuoto oli vanhusten tehostettu palveluasuminen, jota tarjosi 180 tuottajaa ja 248 toimintayksikköä. Vanhusten muun palveluasumisen palveluilla oli 62 järjestötuottajaa ja 68 toimintayksikköä.

Lasten päivähoido oli tuottajilla ja toimintayksiköillä mitaten järjestöjen toiseksi suurin palveluala. Sitä tarjoavia tuottajia oli 227 ja niillä 279 toimintayksikköä. Ei-ympärivuorokautisien asumispalvelujen tuottajia oli 173 ja toimintayksiköitä 264. Niissäkin vanhusten palveluasumisen osuus oli suurin. Päivätoiminnalla oli 171 järjestötaustaista tuottajaa ja 305 toimintayksikköä. Päivä- ja palvelukeskus-toiminnassakin vanhukset olivat suurin yksittäinen palvelujen käyttäjäryhmä.

Yritystaustaisia palveluntuottajia ja toimintayksiköitä on lukumääräisesti järjestötaustaisia enemmän useimmissa palveluissa. Kuitenkin esimerkiksi ensi- ja turvakotipalvelut ovat perinteisesti olleet käytännössä kokonaan järjestöjen. Myös monissa asumispalveluissa järjestöillä on selvä enemmistö. Esimerkiksi ei-tehostettua ympärivuorokautista asumispalvelua vammaisille tuottavista yksiköistä 74 prosenttia ja vanhuksille tuottavista yksiköistä 67 prosenttia on järjestötaustaisia. Ei-ympärivuorokautista vanhusten palveluasumista tarjoavista yksiköistä 69 prosenttia ja päihdekuntoutujien tukiasumista tarjoavista yksiköistä 64 prosenttia on järjestötaustaisia. Myös enemmistö eri ihmisryhmille tarkoitetuista päivä-, palvelu- sekä työ- ja toimintakeskuksista on järjestötaustaisia. Esimerkiksi

päihdekuntoutujien päivä- ja palvelukeskuksista 90 prosenttia on järjestötaustaisia.

Järjestöillä on perinteisesti ollut merkittävä uusien palvelujen kehittäjän ja käynnistäjän rooli ja se näyttää jatkuvan. Nykyisissä palveluissaan järjestöillä sen sijaan on aikaisempaa hieman useammin vaikeuksia. Näin raportoi kolmannes palveluja tuottavista järjestöistä. Ongelmia on ennen kaikkea kuntoutuspalveluissa, turvakohteissa, päihdeongelmaisten äitiens ensikodeissa ja vaikeavammaisten asumispalveluissa. Osaa näistä palveluista tuottaa vain yksi tai muutama palveluntuottaja valtakunnallisesti. Näin ollen olisi mahdollista turvata palvelujen saatavuus esimerkiksi SGEI-määrittelyä käyttäen. Tarvitaan kiireellisiä toimia, etteivät olemassaolevat yksiköt katoa ja synny vakavia palveluaukkoja. Huoli on perusteltu, koska osa järjestöistä on jo lakkauttanut ja suunnittelee jatkossakin lakkauttavansa toimintayksiköitä.

Järjestöjen ongelmat palvelutuotannossa näkyvät myös henkilöstön lomautuksina ja irtisanomisina. Kuntien yhdistyminen näyttäytyy palveluja tuottavien järjestöjen kannalta ongelmina, koska palvelunhankintaprosessit ovat pitkiä ja muuttuneet epävarmoiksi. Järjestöjä tarvitaan palveluntuottajina myös tulevaisuudessa. Olemme tilanteessa, jossa on otettava vakavasti riski järjestötuottajien katoamisesta osasta palveluja. Järjestöjen osaamisen menettämiseen ei ole varaa näiden palvelujen varassa olevien ihmisten eikä kuntienkaan kannalta, onhan kyse alueista, joilla ei ole yritysmuotoista palvelua korvaamaan järjestöjen vetäytymistä palveluista.

Yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen määrä on lisääntynyt voimakkaasti varsinkin kuluneen vuosikymmenen aikana. Samalla järjestöjen tuottamien ja yritystaustaisten palvelujen keskinäinen painotus on muuttunut. Muutoksen seuraminen ja vaikutusten arviointi ovat olleet vaikeita, sillä viime vuodet tilastoinnissa on ollut vakavia puutteita. Yksityisten palvelujen tilastointia tulisi kehittää kiireellisesti. Tilastoissa olisi pystyttävä erottamaan kolmen ryhmän osuudet: järjestöt, järjestöjen yhtiöittämät toimintayksiköt ja muut yritykset. Tilastoinnin tulisi sisältää myös palveluja käyttävien asiakkaiden määrät. Toimintayksiköiden, niiden koon ja yritysten omistussuhteiden näkyväksi tekeminen on tarpeellista, sillä nähtävissä on palvelutuotannon keskittymistä suurille kansainvälisille palveluntuottajille. Niiden osalta kysymys kuuluu myös, millaista voittoa ne tuottavat ja maksavatko ne veroja Suomeen, vai kanavoituvatko voitot ulos maasta. Muutoksen seuraminen on välttämätöntä, sillä järjestöjen roolissa palveluntuottajana on käynnissä erittäin nopea ja merkittävä muutos.

4. Hinta hallitsee kilpailuissa

Järjestöbarometrikyselyyn vastanneista valtakunnallisista järjestöistä puolet tuottaa kunnille tai Kelalle sosiaali- tai kuntoutuspalveluja, useimmat suoraan omana toimintana ja osa omistamansa yhtiön kautta. Paikallisyhdistyksistä maksullista palvelutoimintaa harjoittaa 11 prosenttia.

Kahden viime vuoden aikana kilpailutuksiin osallistumisesta on kertynyt kokemusta noin neljälle viidestä palveluja tuottavista järjestöistä ja 40 prosentille vastaavista yhdistyksistä. Kilpailutuksiin on osallistuttu vuotta 2011 useammin, mutta järjestöjen kilpailuttamisosaaminen arvioidaan aiempaa useammin heikoksi. Järjestöistä 64 prosenttia ja yhdistyksistä 40 prosenttia on hävinnyt tarjouskilpailuja. Järjestölähtöiset palvelut eivät ole pärjänneet kilpailutuksissa ensisijaisesti kalliimmalla hintansa vuoksi.

Ongelmia kilpailutuksissa koki vuotta 2011 useampi järjestö (73 %) ja yhdistys (58 %). Suhteessa kilpailutusten määrään pulmat korostuvat järjestöillä päihdehuollon asumispalveluissa, sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskursseissa sekä ns. muissa sosiaalihuollon avopalveluissa. Yhdistykset kokevat hankaluuksia erityisesti ikääntyneiden palvelujen kilpailutuksiin osallistumisessa: hoitolaitospalvelujen ohella päivätoiminnassa, palveluasumisessa ja kotipalveluissa.

Ongelmana mainitaan hinnan hallitsevuus valintakriteereissä, kriteerien jäykkyys ja hankintamenettelyn työläys. Kolme järjestöä ja kolme yhdistystä on jopa kieltäytynyt tuottamasta palvelua vaadituilla ehdoilla; vuonna 2011 vastaavia tilanteita oli 11. Yhdistysten taloudellinen tilanne on usein kiristynyt, koska palveluja tuotetaan liian alhaisella hinnalla, niitä on vähennetty tai puitesopimus ei takaa kysynnästä huolimatta täyttä käyttöastetta. Järjestöjen pitkäjänteisesti kehittämien, tietyn erityisryhmän palvelutarpeisiin räätälöityjen palvelujen koetaan pelkistävän kapeiden ja hintaan keskittyvien valintakriteerien paineessa standardituotteiksi.

Palveluja tuottavat järjestöt näkevät sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisella pääosin kielteisiä vaikutuksia. Ne mainitaan myös järjestötoimintaa uhkaavina tekijöinä. Tiukimmin suhtaudutaan kilpailutusten valintakriteerien hintapainotukseen laatutekijöiden jäädessä taka-alalle. Noin kolme järjestöä neljästä ilmaisee muita jäsenilleen tai asiakkailleen kielteisiä seurauksia: asiakas- tai hoitosuhteen jatkuvuudessa ilmenee katkoksia, palveluketjut katkeavat ja kilpailutettu palvelu ei mukaudu asiakkaan palvelutarpeiden muutokseen. Palvelun mukauttamattomuus tarpeiden muutokseen arvioidaan selvästi aiempaa kielteisemmin.

Noin 80 prosenttia korostaa palvelutuotannon keskittymistä suurille yrityksille, järjestöjen kilpailuttamisosaamisen puutetta, asioiden hoitamisen juridisoitumista sekä selkeiden käytäntöjen puutetta palvelujen laadun valvonnassa. Avovastauksissa huolena nousee kansainvälisten yritysten tulo palvelumarkkinoille. Rungas puolet järjestöistä pitää hankintamenettelyn kustannuksia korkeina, ja sosiaalipalvelujen tuotteistamisesta ongelmallisena. Terveyspalvelujen tuotteistamista ei koeta yhtä vaikeana, sen mainitsee vajaa puolet järjestöistä.

Järjestöjen palveluille on ominaista niiden kehittäminen pitkäjänteisesti oman jäsenistön tai kohderyhmän tarpeisiin. Rungas kaksi kolmasosaa järjestöistä kokee palvelujen kehittämismahdollisuuksien heikentyneen. Pitkäjänteisen toiminnan mahdollisuuksia luovat tai rajaavat palvelusopimukset: niiden keston arvioi puolet järjestöistä lyhentyneen. Järjestöille keskeisen toimintamuodon, ehkäisevän työn, kokee vaikeutuneen yli puolet järjestöistä. Kilpailuttamisen arvioi

vaikuttaneen kuntayhteistyötä vajaa puolet järjestöistä ja helpottaneen 13 prosenttia.

Ainoana selvästi myönteisenä vaikutuksena puolet järjestöistä katsoo palvelujen tuotantotapojen monipuolistuneen.

Kun tarkastellaan vuosien 2007–2013 kehitystä, arvioidaan kilpailuttamisen vaikutuksia erityisesti asiakkaisiin tällä hetkellä kriittisemmin; eniten laatutekijöiden aliarvostusta valintakriteereissä ja kilpailutetun palvelun mukautumattomuutta palvelutarpeiden muutokseen. Järjestöjen toimintaan kohdistuvissa vaikutuksissa arviot ovat säilyneet yhdenmukaisempina tai lieventyneet. Ainoastaan järjestöjen kilpailuttamisosaamista ja sosiaalipalvelujen tuotteistamista arvioidaan vuoden 2013 alussa selvästi aiempaa kielteisemmin. Sen sijaan palvelujen keskittyminen isoille yksityisille palveluntuottajille arvioitiin kärkevimmin vuonna 2011, joskin sitä pitää ongelmallisena edelleen valtaosa vastaajista.

Järjestöt kannattavat laajasti kansallisen hankintalain uudistamista sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluonteen huomioimiseksi. Yli 90 prosenttia korostaa laadun painottamista palveluhankinnoissa hinnan sijaan, pienten toimijoiden huomioimista pidentämällä tarjousten määräaikoja ja seuraamalla niiden kilpailutusmenestystä, tarjousten täsmentämismahdollisuutta sekä selkeitä sääntöjä hankintamenettelyihin ympäristö- ja sosiaalisten näkökohtien huomioimiseksi. Noin neljä viidestä tukee isojen hankintojen ositusmahdollisuutta sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen kansallisen kynnsarvon nostoa direktiivin mahdollistamalle tasolle.

Järjestöt arvioivat kilpailuttamisen ainoana selkeästi myönteisenä vaikutuksena palvelutuotannon monipuolistumisen. Hinta nousee kilpailutusten ainoana kriteerinä aikaisempia vuosia selkeämmin esille. Hinnan yksipuolisessa korostamisessa kasvaa riski palvelujen muuttumiseen entistä standardoiduimmiksi, jolloin ne eivät vastaa asianomaisen ihmisryhmän erityistarpeisiin räätälöinnistä puhumattakaan. Järjestöt kritisoivat kehitystä. Joissakin tilanteissa järjestö ei ole jopa osallistunut kilpailutukseen, koska ei ole halunnut tuottaa niin huonolaatuista palvelua. Suurin osa palveluja tuottavista järjestöistä on huolestunut palvelutuotannon keskittymisestä suurille tuottajille.

Järjestöille nykyisellä tavalla toteutettu sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailutus on ongelmallista. Se ei ota riittävästi huomioon sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisluonnetta. On oletettavaa, että sama koskee myös pieniä hoivayrittäjiä. Erityisen hankalia ovat puitesopimukset, jotka edellyttävät järjestön varautuvan koko palvelukapasiteetin käyttöön, mikä ei kuitenkaan välttämättä toteudu. Taloudellinen riski jää kokonaan järjestön kannettavaksi. Järjestöjen erityisyyttä palvelujen tuottajana yleishyödyllisinä, voittoa tavoittelemattomina toimijoina ei oteta huomioon. Pitkä, usein omasta jäsenistöstä nouseva ihmisten tarpeisiin pohjautuva erityisosaaminen ja kokemus palvelujen tuottamisesta sekä vertaistuen yhdistäminen palveluihin ovat järjestöjen tuottamien palvelujen erityisyyttä. Järjestöjen on pystyttävä tulevaisuudessa tuomaan

nykyistä paremmin esiin oma erityisosaamisensa ja tuottamiensa palvelujen erityisyys.

Järjestöllä on suuria odotuksia hankintalain uudistamiseen. Uudessa hankintalaissa tulisi järjestöjen mukaan ottaa nykyistä paremmin huomioon sosiaali- ja terveyspalvelujen perusoikeusluonne ja järjestöt yleishyödyllisinä tuottajina. Se merkitsee mahdollisuutta painottaa sosiaalisia näkökohtia ja hankintojen varaamista yleishyödyllisille toimijoille. Kansallisten kynnsarvojen toivotaan ulottuvan direktiivin sallimalle tasolle ja palveluhankintojen osittamisen olevan mahdollista pienten tuottajien osallistumisen mahdollistamiseksi. Lisäksi tarjouksien täydentämisen halutaan olevan mahdollista, jotta ne eivät kaadu pieniin muutoseikkoihin.

5. Kuntoutuksessa vakavia pulmia

Kuntoutukseen pääsyyn liittyy järjestöjen arvion mukaan vakavia ongelmia. Valtaosa vastaajista on sitä mieltä, että kuntoutuksen saatavuudessa on alueellisia eroja. Huolestuttavaa on myös se, että kuntoutukseen eivät hakeudu ne, jotka sitä eniten tarvitsevat. Tulosten perusteella tämä liittyy kuntoutuksen tarpeessa olevien puutteelliseen tietoon heille kuuluvista palveluista. Vastaajista 82 prosenttia arvioi, että hakijoilla ei ole riittävästi tietoa kuntoutuksesta. Myös kuntoutuksen tarpeessa olevien omaisilla ja läheisillä on vaikutusta kuntoutukseen hakeutumisessa. Pelkkä kuntoutuksen tarve ei siten ohjaa kuntoutukseen pääsyä, vaan myös kyky hakeutua palvelujen piiriin. Jo vuoden 2010 Järjestöbarometrin tuloksissa nousi esiin, että kuntoutuksen ulkopuolelle jäävät ne, jotka eivät kykene pitämään puoliaan.

Vastaajista 88 prosenttia arvioi, että oman järjestön edustamissa ryhmissä on ihmisiä, joilla on suuri riski jäädä ilman kuntoutuspalveluja. Syitä kuntoutuksen ulkopuolelle jäämiselle ovat mm. liian vähäinen resursointi kuntoutukseen, Kelan kriteerit, kuntoutusta tarvitsevien tietämättömyys, terveydenhuollon ammattilaisten tietämättömyys ja asiakkaiden moniongelmaisuus. Vastauksissa nostetaan esiin myös kuntoutuksen sitominen vammaisetuuden tasoon ja ikääntyneet, jotka jäävät kuntoutuksen ulkopuolelle.

Järjestöissä kannatetaan laajasti vaikeavammaisten lääkinnälliseen kuntoutukseen pääsyn ja vammaistuen kytköksen purkamista. Näkemystä perustellaan mm. sillä, että kuntoutukseen pitäisi päästä jo ennen diagnoosin saamista. Vastauksissa korostetaan myös sitä, että arvion toimintakyvystä pitäisi olla määräävä tekijä kuntoutukseen pääsyssä.

Lähes kolme neljästä vastaajasta on sitä mieltä, että hoito- ja kuntoutussuunnitelmien tekoa laiminlyödään. Ongelmia nähdään myös kuntoutuksen jatkuvuudessa ja liittymisessä muuhun hoitoprosessiin. Yli puolet vastaajista arvioi kuntoutuksen olevan organisaatiolähtöistä. Vain noin puolet katsoo, että toteutettu kuntoutus on tuloksellista kuntoutujan kannalta.

Kyselyyn vastanneista kuntoutuspalveluja tuottavista järjestöistä suurin osa tuottaa avo- ja laitospalveluita (17 järjestöä) tai pelkkää laitospalveluita (14 järjestöä). Omia kuntoutuslaitoksia on 16 järjestöllä. Näistä 15 ilmoittaa, että kuntoutuslaitoksissa on ongelmia.

Järjestöissä nähdään selkeästi, että sosiaali- ja terveysjärjestöjä tarvitaan kuntoutuspalvelujen tuottajina jatkossakin. Tällä katsotaan olevan merkitystä kuntoutujien, palvelujen ostajien ja laajemminkin yhteiskunnan kannalta. Asiaksnäkökulmasta korostetaan järjestöjen tarjoamien kuntoutuspalvelujen asian-
tuntevuutta esimerkiksi spesifeistä sairausryhmistä. Palvelun ostajan kannalta järjestöt näkevät tuottamiensa kuntoutuspalvelujen eduiksi laadun, ammattitaidon ja kustannustehokkuuden. Järjestöt arvioivat, että yhteiskunta hyötyy järjestöjen kuntoutuspalveluista siksi, että julkinen puoli ei pysty tarjoamaan kaikkia palveluja, etenkin erityisryhmien palveluja. Yhteiskunnan näkökulmasta merkitykselliseksi mainitaan usein myös järjestöjen tarjoama vertaistuki, jonka avulla ehkäistään mm. syrjäytymistä.

Vastaajat näkevät yksimielisesti RAY:n rahoittamalle sopeutumisvalmennukselle jatkossakin tarvetta julkisen järjestämistä vastuun piiriin kuuluvan kuntoutuksen täydentäjänä. Vastauksissa nostetaan esiin erityisesti väliinputoajaryhmien kuntoutus, joka jäisi muuten toteutumatta.

Järjestöjen raportoimat kuntoutuspalvelujen tuottamisen ongelmat liittyvät pääosin Kelan rahoittamiin sopeutumisvalmennuskursseihin ja muihin kuntoutuskursseihin. Kelan rahoituksella järjestettävässä sopeutumisvalmennuksessa ilmoittaa olevan ongelmia 81 prosenttia (17 järjestöä). Myös Kelan rahoittamissa kuntoutuslaitosjaksoissa, TYK-kuntoutuspalveluissa ja ASLAK-kursseissa on ongelmia vähintään puolella niitä tuottavista järjestöistä. Kelan rahoituksella tuotettavien kuntoutuspalveluiden ongelmat liittyvät useimmin Kelan kuntoutuspalveluiden standardeihin. Standardeja moititaan liian tiukoiksi ja niiden koetaan olevan ristiriidassa kyseisen ihmisryhmän tarpeisiin nähden. Laatustandardit eivät järjestöjen näkökulmasta kuvaa riittävän hyvällä tavalla laatua kuntoutuksen kohderyhmän kannalta ja tuottajien kokemus jää huomiotta.

Kuntoutuspalveluissa on käynnissä pudotuspeli. Järjestöjen mahdollisuudet ja vanhan osaamisen käyttö kuntoutuspalvelujen tuottajana tulee turvata tulevaisuudessa. Joltakin osin pulmissa voi olla kyse ylikapasiteetista, mutta ennen kaikkea on kyse siitä, että kuntoutusjärjestelmä on liian monimutkainen ja monen tahon vastuulla. Se tuottaa vastuunjaon epäselvyyttä varsinkin kuntoutuksen siirtyessä järjestelmästä toiseen. Kuntoutuksen tarpeessa olevilla on vaikeuksia päästä oikea-aikaisesti kuntoutukseen. Kelan ja järjestöjen vuoropuhelua tulee kehittää kuntoutuksen alueella, erityisesti laatustandardien kehittämisessä. Järjestöjen ja muiden palveluntuottajien kuuleminen ja heidän kanssaan käytävä dialogi eivät ole ristiriidassa kaikkien tuottajien tasavertaisen kohtelun ja kilpailuneutraliteetin kanssa, kun vuoro-

puhelu kohdistuu yleisiin periaatteisiin. Kuntoutuksessa tarvitaan kokonaisuudistus, mikä tulee ottaa seuraavaan hallitusohjelmaan.

Lääkinnällisen kuntoutuksen ikärajan nosto 68 vuoteen on tulosten pohjalta perusteltu, jotta pystytään käyttämään kuntoutusta tärkeänä välineenä työurien pidentämisessä ja toimintakyvyn parantamisessa. Vaikeavammaisten kuntoutukseen pääsyn kytkeminen korotettuun vammaistukeen tulee järjestöjen näkemyksen mukaan purkaa, koska se voi tarpeettomasti pitkittää perusteltua kuntoutukseen pääsyä.

Lain edellyttämät kuntoutussuunnitelmat eivät ole edelleenkään käytössä riittävästi varmistamassa suunnitelmallista ja kuntoutujan tarpeista lähtevää kuntoutusta. On mietittävä keinoja puuttua tähän laiminlyöntiin. Kuntoutustarpeessa olevien pääsy kuntoutukseen ja kuntoutuksen eteneminen asianmukaisesti ovat edelleen liikaa riippuvaisia siitä, että henkilö itse tai omaiset tietävät kuntoutusmahdollisuuksista ja osaavat vaatia oikeuksia. Vastuutahojen tiedottamisvelvoitetta ja tukea kuntoutusta tarvitseville on lisättävä. Tässä järjestöillä on tärkeä rooli.

- Jeronen, Eeva (2009). *Palvelutoiminnan pelisäännöt järjestyössä*. OK-Opintokeskus, Helsinki.
- Järjestöbarometri 2006 (2006). Vuorinen Marja, Särkelä, Riitta, Peltosalmi Juha. *Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry*, Helsinki.
- Järjestöbarometri 2007 (2007). *Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä*. Vuorinen Marja, Särkelä Riitta, Peltosalmi Juha, Eronen Anne. *Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry*, Helsinki.
- Järjestöbarometri 2008 (2008). *Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä*. Peltosalmi Juha, Vuorinen Marja, Särkelä Riitta. *Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry*, Helsinki.
- Järjestöbarometri 2009 (2009). *Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä*. Peltosalmi Juha, Vuorinen Marja, Särkelä Riitta. *Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry*, Helsinki.
- Järjestöbarometri 2010 (2010). *Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä*. Peltosalmi Juha, Vuorinen Marja, Särkelä Riitta. *Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry*, Helsinki.
- Järjestöbarometri 2011 (2011). *Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä*. Peltosalmi Juha, Särkelä Riitta. *Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry*, Helsinki.
- Järjestöbarometri 2012 (2012). *Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä*. Peltosalmi Juha, Hakkarainen Tyyne, Särkelä Riitta, Eronen Anne. *SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry*, Helsinki.
- Karjalainen, Pirkko (2005) *Sosiaali- ja terveysjärjestöjen roolit muuttuvassa toimintaympäristössä*. Puheenvuoro *Järjestöjen palvelutoiminta ja toimintaympäristön muutokset koulutustilaisuudessa 6.4.2005*.
- Kelan kuntoutustilasto 2008 (2009). *Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2009*. Helsinki: Kela, tilastoryhmä.
- Kelan kuntoutustilasto 2009 (2010). *Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2010*. Helsinki: Kela, tilastoryhmä.
- Kelan kuntoutustilasto 2010 (2011). *Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2011*. Helsinki: Kela, tilastoryhmä.
- Kelan kuntoutustilasto 2011 (2012). *Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2012*. Helsinki: Kela, tilastoryhmä.
- Kelan kuntoutustilasto 2012 (2013). *Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2013*. Helsinki: Kela, tilastoryhmä.

- KOM (2011) 895 lopullinen (alkuperäinen direktiiviehdotus, ns. erityisalojen hankintadirektiivi)
- KOM (2011) 897 lopullinen 12489/12 (12.7.2012). Neuvoston puheenjohtajamaan kompromissiehdotus koskien direktiiviehdotusta.
- Kuntoutuksen kehittämisohjelma 2015. Kuntoutus – tie parempaan elämään. Kela.
- Laiho, Ulla-Maija & Lith, Pekka (toim.) (2011). Hyvä 2009–2011. Toiminta ja tulokset. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 8/2011. Konserni.
- Laki julkisista hankinnoista 348/2007.
- Laki julkisista hankinnoista 321/2010.
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785.
- Lith, Pekka (2013). Yksityiset sosiaali- ja terveystieteiden palvelut. Raportti yksityisestä palvelu-tarjonnasta ja yritysten kasvusta sekä julkisista hankinnoista ja toiminnan kehittämisestä sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa. TEM raportteja 34/2013.
- Lääkinnällinen kuntoutus (2009). Valtion tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomukset 193/2009. Edita Prima Oy. Helsinki 2009.
- Palola, Elina & Särkelä, Riitta, toim. (2006). Hyvinvointi united – FC sisämarkkinat. Reilu peli. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ry. Helsinki.
- Patentti- ja rekisterihallituksen PURKKI-tietokanta purkautuneista yhdistyksistä. <http://yhdistysrekisteri.prh.fi:9057/haku.htx>.
- Patentti- ja rekisterihallituksen Yhdistysnetti. <http://yhdistysrekisteri.prh.fi/ryhaku.htx>.
- Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on public procurement (Classical Directive)(First reading) Approval of the final compromise text. 2011/0438 (COD) Brussels, 12 July 2013.
- Raha-automaattiyhdistys. RAY:n avustustiedot. Järjestöbarometrin käyttöön saadut RAY:n avustamiltaan järjestöiltä kokoamat toimintatilastot vuosilta 1990–2011.
- Rissanen, Paavo & Kallanranta, Tapani (2008) Kuntoutus. Kustannus Oy Duodecim 2008.
- Siisiäinen Martti (2002). Yhdistyslaitos vuosituhannen vaihteessa. Teoksessa Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulma sosiaali- ja terveystieteille. Ruuskanen Petri (toim.) Keuruu.
- Siisiäinen Martti (2005). Sosiaali- ja terveystieteiden järjestöjen kehityssuuntia Suomessa. Teoksessa Leppänen Airi (toim.). Kansalaisyhteiskunta liikkeessä yli rajojen. Tampere.
- Sosiaalibarometri 2011 (2011). Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. Perälähti, Anne & Londén, Pia & Siltaniemi, Aki & Särkelä, Riitta & Peltosalmi, Juha & Eronen, Anne. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ry, Helsinki.
- Sosiaalibarometri 2012 (2012). Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. Hakkarainen, Tyyne & Londén, Pia & Luhtanen, Marjukka & Peltosalmi, Juha & Siltaniemi, Aki & Särkelä, Riitta. SOSTE Suomen sosiaali ja terveystieteiden tutkimuskeskus ry, Helsinki.
- Sosiaalibarometri 2013 (2013). Ajankohtainen arvio hyvinvoinnista, palveluista sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Eronen, Anne & Hakkarainen,

Tyyne & Londén, Pia & Nykyri, Päivi & Peltosalmi, Juha & Särkelä, Riitta.
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

STM (2002) Kuntoutuksen kustannuksista ja vaikuttavuudesta
(Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:5)

Särkelä, Riitta (2013). Palveluhankinnat ja EU. Vielä julkaisematon artikkeli.

THL (2010). Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa. SVT,
Sosiaaliturva. Helsinki: THL. www.thl.fi/yksityinenpalvelutuotanto
[Tiedot poimittu 22.9.2010].

THL (2011). Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveyspalveluissa 2009.
Tilastoraportti 33/2011, 28.10.2011.

THL (2011). Yksityiset sosiaalipalvelut 2010. Tilastoraportti 25/2011, 27.9.2011.
Suomen virallinen tilasto, Yksityiset sosiaalipalvelut.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011). Yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallin
kehittäminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 4/2011, Helsinki.

Valtioneuvoston kanslia (2011). Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011

Valtiovarainministeriö (2013). Valtiovarainministeriön ehdotus vuoden 2014
talousarvioksi.

Valvira (2013). Valviralta tilattu poiminta yksityisiä sosiaalipalveluja koskevasta
tilastotiedonkeruusta: yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien ja toimintayksiköiden
määrät palvelualoittain vuonna 2011.

Vuorinen Marja, Särkelä Riitta, Perälähti Anne, Peltosalmi Juha, Londén Pia (2004).
Paikkansa pitävät. Sosiaali- ja terveysjärjestöt paikallisina toimijoina. Sosiaali- ja
terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Vuorinen Marja, Särkelä Riitta, Perälähti Anne, Peltosalmi Juha, Peisa Leena, Londén Pia
(2005) Vertaansa vailla. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Sosiaali- ja
terveysturvan keskusliitto ry.

www.ray.fi

Luettelo liitteistä

- LIITE 1.** Paikallisyhdistysten perusjoukko ja otoksen muodostaminen.
- LIITE 2.** Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet paikallisyhdistykset toimialoittain.
- LIITE 3.** Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet valtakunnalliset järjestöt toimialoittain.
- LIITE 4.** Yhdistysten arvio käynnissä olevan muutoksen voimakkuudesta taustamuuttujittain.
- LIITE 5.** Yhdistysten arvio käynnissä olevan muutoksen suunnasta taustamuuttujittain.
- LIITE 6.** Taulukko 1/7. Yhdistysten jäsenmäärän muutos viimeisten kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.
- LIITE 6.** Taulukko 2/7. Yhdistysten toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrän muutos kahden viime vuoden aikana toimialan mukaan.
- LIITE 6.** Taulukko 3/7. Yhdistysten vapaaehtoisten määrän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.
- LIITE 6.** Taulukko 4/7. Yhdistysten toiminnan kysynnän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.
- LIITE 6.** Taulukko 5/7. Yhdistysten toiminnan kokonaismäärän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.
- LIITE 6.** Taulukko 6/7. Yhdistysten yhteistyöverkoston muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.
- LIITE 6.** Taulukko 7/7. Yhdistysten tulojen määrän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 1/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys henkilöiden saamiseen yhdistyksen luottamustehtäviin taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 2/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys vapaaehtoistoimijoiden määrään taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 3/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenistön aktiivisuuteen taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 4/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenmäärään taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 5/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys yhteistyöhön kuntien kanssa taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 6/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys yhteistyöhön muiden järjestöjen kanssa taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 7/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenistön/kohderyhmän hyvinvointiin taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 8/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys taloudelliseen tilanteeseensa taustamuuttujittain.
- LIITE 7.** Taulukko 9/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys toimintansa arvostukseen taustamuuttujittain.

- LIITE 8.** Kuntien toiminta-avustusta vuonna 2012 saaneet yhdistykset taustamuuttujittain.
- LIITE 9.** Yhdistysten kunnilta saamat/vuokraamat toimintatilat taustamuuttujittain.
- LIITE 10.** Yhdistysten arvio taloudellisesta tilanteestaan alkuvuodesta 2013 taustamuuttujittain.
- LIITE 11.** Yksityisten sosiaalipalvelujen palveluntuottajien ja toimintayksiköiden määrät vuonna 2011 palvelualoittain.

LIITE 1. Paikallisyhdistysten perusjoukko ja otoksen muodostaminen.

Paikallisten sosiaali- ja terveysyhdistysten perusjoukoksi on valittu valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen jäsenyhdistykset. Rajauksen syy on tarvittavien ajantasaisten yhteystietojen saamisen ja ylläpitämisen ongelmallisuus muuten kuin valtakunnallisten järjestöjen avustuksella. Perusjoukko on muodostettu vuodenvaihteessa 2005–2006 SOSTEn perustajajärjestöjen eli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY:n, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton ja Terveiden edistämisen keskuksen jäseninä olleiden valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen jäsenyhdistyksistä.

Perusjoukon ja otoksen kokoamista varten järjestöiltä pyydettiin listat niiden jäsenyhdistyksistä yhteystietoineen. Vuonna 2006 mukana oli kaikkiaan 61 järjestöä, joilla oli paikallisia jäsenyhdistyksiä. Saadut jäsenlistat tarkistettiin poistamalla niistä valtakunnalliset toimijat ja piiriyhdistykset sekä eri listojen väliset päällekkäisyydet. Listojen osoitetietojen puutteita täydennettiin internetistä tehdyillä hauilla. Paikallisyhdistysten perusjoukon kooksi vuoden 2006 Järjestöbarometriin tuli 4 584 yhdistystä.

Sopivasta otoskoosta päätettäessä haluttiin varmistaa tilastollista käsittelyä varten riittävän suuren ja edustavan aineiston saanti. Tarvittava otoskoko katsottiin saatavan perusjoukosta poimimalla tasavälisellä otannalla järjestöjen listoilta joka toinen yhdistys mukaan otokseen. Otoksen keruu toteutettiin käytännössä niin, että jokaisen järjestön jäsenlistan kohdalla arvottiin aluksi se, aloitetaanko poiminta ensimmäisestä vai toisesta listalla olevasta yhdistyksestä. Siitä lähtien mukaan poimittiin listalta järjestyksessä joka toinen yhdistys ja sama toistettiin kaikkien järjestöjen jäsenyhdistyslistoille. Näin toimien ensimmäisen Järjestöbarometrin eli Järjestöbarometri 2006:n paikallisyhdistyskyselyn otoksen kooksi tuli 2 285 yhdistystä.

Perusjoukkoa ja otosta päivitetään vuosittain poistamalla niistä purkautuneiksi tai toimimattomiksi tiedettyjä yhdistyksiä sekä lisäämällä tarvittaessa uusia yhdistyksiä. Vuosina 2006–2010 Järjestöbarometrin perusjoukkoon oli valittuna eläkeläisjärjestöistä vain yhden, jäsenmäärältään suurimman, eläkeläisjärjestön paikallisyhdistykset. Vuodesta 2011 alkaen eläkeläisyhdistysten edustavuutta parannettiin ottamalla perusjoukkoon ja otokseen mukaan lisäksi kolmen seuraavaksi suurimman eläkeläisjärjestön paikallisyhdistykset. Samalla perusjoukosta ja otoksesta poistettiin Sotainvalidien Veljesliiton paikallisyhdistykset perusteena niiden jäsenistön ikääntyminen ja harveneminen sekä vastaajilta saatu palaute kyselyyn vastaamisen vaikeudesta toiminnan vähittäisen hiipumisen vuoksi.

Vuosina 2007–2013 tehtyjen päivitysten jälkeen vuoden 2013 kyselyn perusjoukkona oli 64 valtakunnallisen järjestön 4 760 paikallisyhdistystä, joista poimitun otoksen muodosti 2 275 yhdistystä.

LIITE 2. Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet paikallisyhdistykset toimialoitain.

Toimiala/toimialan alaluokka	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	N	%	n	%	%
Kansanterveysyhdistykset	771	33,9	355	33,7	46,0
yleis- ja monialayhdistykset	226	9,9	84	8,0	37,2
potilasyhdistykset	365	16,0	184	17,5	50,4
mielenterveysyhdistykset	116	5,1	60	5,7	51,7
työttömien yhdistykset	57	2,5	23	2,2	40,4
muut terveysyhdistykset	7	0,3	4	0,4	57,1
Lastensuojeluyhdistykset	347	15,3	73	6,9	21,0
lastensuoj. yleisyhdistykset	261	11,5	47	4,5	18,0
sijaishuoltoyhdistykset	51	2,2	15	1,4	29,4
ensi- ja turvakotiyhdistykset	13	0,6	4	0,4	30,8
muut lastensuojeluyhdistykset	22	1,0	7	0,7	31,8
Vanhusyhdistykset	732	32,2	443	42,1	60,5
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	184	8,1	92	8,7	50,0
eläkeläisyhdistykset	548	24,1	351	33,4	64,1
Vammaisyhdistykset	300	13,2	141	13,4	47,0
invalidiyhdistykset	137	6,0	68	6,5	49,6
aistivammayhdistykset	79	3,5	37	3,5	46,8
kehitysvammayhdistykset	84	3,7	36	3,4	42,9
Päihdeyhdistykset	125	5,5	40	3,8	32,0
YHTEENSÄ	2 275	100,0	1 052	100,0	46,2

LIITE 3. Järjestöbarometri 2013 -kyselyyn vastanneet valtakunnalliset järjestöt toimialoittain.

Toimiala/toimialan alaluokka	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	N	%	n	%	%
Kansanterveysjärjestöt	55	36,4	29	26,3	52,7
yleis- ja monialajärjestöt	11	7,3	4	5,0	36,4
potilasjärjestöt	31	20,5	18	22,5	58,1
kuntoutus- ja hoitopalvelujärjestöt	2	1,3	2	2,5	100,0
mielenterveysjärjestöt	5	3,3	1	1,3	20,0
työttömien järjestöt	1	0,7	1	1,3	100,0
muut terveysjärjestöt	5	3,3	3	3,8	60,0
Lastensuojelujärjestöt	22	14,6	12	15,0	54,5
lastensuoj. yleisjärjestöt	4	2,6	3	3,8	75,0
sijaishuoltojärjestöt	7	4,6	1	1,3	42,9
ensi- ja turvakotijärjestöt	1	0,7	1	1,3	100,0
lasten ja nuorten kurssi- ja leiritointajärjestöt	4	2,6	3	3,8	75,0
muut lastensuojelujärjestöt	6	4,0	4	5,0	66,7
Vanhusjärjestöt	16	10,6	11	13,8	68,8
vanhusten yleis-, asumis- ja palvelujärjestöt	7	4,6	6	7,5	85,7
veteraani- ja eläkeläisjärjestöt	9	6,0	5	6,3	55,6
Vammaisjärjestöt	28	18,5	17	21,3	60,7
invalidijärjestöt	10	6,6	7	8,8	70,0
aistivammajärjestöt	9	6,0	4	5,0	44,4
kehitysvammajärjestöt	6	4,0	5	6,3	83,3
muut vammaisjärjestöt	3	2,0	1	1,3	33,3
Nuorisokasvatusjärjestöt	6	4,0	2	2,5	33,3
Lomajärjestöt	6	4,0	2	2,5	66,7
Päihdejärjestöt	18	11,9	7	8,8	38,9
YHTEENSÄ	151	100,0	80	100,0	53,0

LIITE 4. Yhdistysten arvio käynnissä olevan muutoksen voimakkuudesta taustamuuttujittain.

	Yhdistykset, jotka arvioivat muutoksen olevan			n
	Melko voimakas/ voimakas	Kohtalainen	Melko vähäinen/ ei muutosta	
	%	%	%	
Onko palkattua henkilökuntaa				
Kyllä	24	38	38	224
Ei	10	31	59	771
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	8	18	74	141
2 000–9 999	11	33	55	360
10 000–99 999	16	36	49	218
Vähintään 100 000	33	38	29	103
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	13	26	61	351
100–199	12	33	55	269
Vähintään 200	14	38	48	375
Toimintakunnan tyyppi				
Kaupunkikunta	12	32	55	581
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	15	32	53	172
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	13	27	60	181
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	20	41	39	80
KAIKKI YHDISTYKSET	14	32	54	1 032

LIITE 5. Yhdistysten arvio käynnissä olevan muutoksen suunnasta taustamuuttujittain.

	Yhdistykset, jotka arvioivat muutoksen olevan toimintojensa:			
	Kohtalainen/ voimakas laajentaminen	Pysyminen ennallaan	Kohtalainen/ voimakas supistaminen	n
	%	%	%	
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	12	68	20	138
2 000–9 999	28	63	9	356
10 000–99 999	39	55	6	217
Vähintään 100 000	43	51	6	103
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	21	64	15	343
100–199	28	64	8	267
Vähintään 200	38	57	5	374
Toimintakunnan tyyppi				
Kaupunkikunta	31	60	8	576
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	30	61	9	169
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	19	67	14	178
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	33	57	10	80
KAIKKI YHDISTYKSET	29	61	9	1 021

LIITE 6. taulukko 1/7 Yhdistysten jäsenmäärän muutos viimeisten kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa jäsenmäärä on:			n
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	23	32	45	82
potilasyhdistykset	42	31	27	182
mielenterveysyhdistykset	46	34	20	59
työttömien yhdistykset	9	45	45	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	26	34	40	47
sijaishuoltoyhdistykset	40	13	47	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	30	38	32	84
eläkeläisyshdistykset	48	26	26	345
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	19	18	63	67
aistivammayhdistykset	43	26	31	35
kehitysvammayhdistykset	17	44	39	36
Päihdeyhdistykset				
	32	49	19	37
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	27	31	42	142
2 000–9 999	39	30	31	361
10 000–99 999	45	28	27	218
Vähintään 100 000	37	41	23	101
Perustamisvuosi				
Ennen v. 1950	17	37	46	76
1950–1979	39	29	32	548
1980–2010	40	34	26	351
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	24	36	41	348
100–199	38	32	30	274
Vähintään 200	51	23	26	371
KAIKKI YHDISTYKSET	37	30	32	1025

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. taulukko 2/7 Yhdistysten toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrän muutos kahden viime vuoden aikana toimialan mukaan.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa osallistujien määrä on:			n
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	28	46	26	82
potilasyhdistykset	22	49	29	183
mielenterveysyhdistykset	35	48	17	58
työttömien yhdistykset	9	41	50	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	21	49	30	47
sijaishuoltoyhdistykset	27	67	7	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	28	46	26	87
eläkeläisyshdistykset	40	50	10	344
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	15	49	36	66
aistivammayhdistykset	11	57	31	35
kehitysvammayhdistykset	8	53	39	36
Päihdeyhdistykset				
	30	49	22	37
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	14	59	27	141
2 000–9 999	27	51	22	358
10 000–99 999	41	37	22	219
Vähintään 100 000	38	44	18	102
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	18	55	26	348
100–199	30	46	24	273
Vähintään 200	38	44	17	372
KAIKKI YHDISTYKSET	29	49	22	1026

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. taulukko 3/7 Yhdistysten vapaaehtoisten määrän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa vapaaehtoisten määrä on:			n
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	32	41	27	82
potilasyhdistykset	14	58	28	182
mielenterveysyhdistykset	41	38	21	58
työttömien yhdistykset	–	50	50	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	21	60	19	47
sijaishuoltoyhdistykset	33	40	27	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	29	51	20	85
eläkeläisyshdistykset	29	58	13	340
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	12	52	36	66
aistivammayhdistykset	6	71	23	35
kehitysvammayhdistykset	6	58	36	36
Päihdeyhdistykset				
	28	42	31	36
Onko palkattua henkilökuntaa				
Kyllä	34	46	20	222
Ei	21	56	23	759
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	10	58	32	137
2 000–9 999	21	58	21	359
10 000–99 999	29	49	22	218
Vähintään 100 000	44	43	13	100
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	17	57	26	346
100–199	23	55	22	272
Vähintään 200	31	50	19	369
KAIKKI YHDISTYKSET	24	54	22	1018

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. taulukko 4/7 Yhdistysten toiminnan kysynnän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa toiminnan kysyntä on:			n
	Lisääntynyt %	Pysynyt ennallaan %	Vähentynyt %	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	48	37	15	81
potilasyhdistykset	39	50	11	183
mielenterveysyhdistykset	64	29	7	59
työttömien yhdistykset	36	41	23	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	46	50	4	46
sijaishuoltoyhdistykset	53	47	–	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	61	24	15	87
eläkeläisyshdistykset	50	45	5	338
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	26	60	14	65
aistivammayhdistykset	47	44	9	34
kehitysvammayhdistykset	29	53	18	34
Päihdeyhdistykset				
	57	30	13	37
Onko palkattua henkilökuntaa				
Kyllä	60	28	12	222
Ei	43	48	9	759
Taluarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	28	57	16	141
2 000–9 999	44	47	9	355
10 000–99 999	57	36	7	219
Vähintään 100 000	71	22	7	102
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	36	47	17	347
100–199	48	44	8	266
Vähintään 200	58	38	4	371
KAIKKI YHDISTYKSET	47	43	10	1015

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. taulukko 5/7 Yhdistysten toiminnan kokonaismäärän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa toiminnan kokonaismäärä on:			n
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	44	40	16	80
potilasyhdistykset	38	51	11	183
mielenterveysyhdistykset	56	36	8	59
työttömien yhdistykset	32	45	23	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	41	54	4	46
sijaishuoltoyhdistykset	33	60	7	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	48	43	9	88
eläkeläisyhdistykset	56	39	5	341
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	25	63	12	65
aistivammayhdistykset	34	51	14	35
kehitysvammayhdistykset	20	57	23	35
Päihdeyhdistykset				
	54	32	14	37
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	24	59	17	141
2 000–9 999	44	47	9	359
10 000–99 999	56	37	7	219
Vähintään 100 000	62	32	6	102
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	30	56	14	348
100–199	45	46	9	270
Vähintään 200	60	35	5	369
KAIKKI YHDISTYKSET	45	45	10	1020

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. taulukko 6/7 Yhdistysten yhteistyöverkoston muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa yhteistyöverkosto on:			n
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	
	%	%	%	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	40	49	11	82
potilasyhdistykset	40	54	7	182
mielenterveysyhdistykset	54	41	5	59
työttömien yhdistykset	41	45	14	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	28	68	4	47
sijaishuoltoyhdistykset	40	47	13	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	47	47	6	85
eläkeläisyshdistykset	35	57	8	342
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	39	55	6	64
aistivammayhdistykset	31	57	11	35
kehitysvammayhdistykset	23	63	14	35
Päihdeyhdistykset				
	51	38	11	37
Onko palkattua henkilökuntaa				
Kyllä	53	42	5	220
Ei	35	56	9	763
Taluarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	28	57	14	141
2 000–9 999	37	55	8	359
10 000–99 999	43	53	4	218
Vähintään 100 000	63	33	4	100
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	32	54	14	348
100–199	35	58	7	269
Vähintään 200	49	48	3	370
Toimintakunnan tyyppi				
Kaupunkikunta	40	52	8	574
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	31	60	9	164
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	33	58	9	182
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	59	37	4	79
KAIKKI YHDISTYKSET	39	53	8	1019

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. taulukko 7/7 Yhdistysten tulojen määrän muutos kahden viime vuoden aikana taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa tulot ovat:			n
	Lisääntyneet %	Pysyneet ennallaan %	Vähentyneet %	
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	18	54	28	82
potilasyhdistykset	28	54	18	184
mielenterveysyhdistykset	36	44	20	59
työttömien yhdistykset	36	36	27	22
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuoj. yleisyhdistykset	27	56	18	45
sijaishuoltoyhdistykset	40	47	13	15
Vanhusyhdistykset				
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	43	38	19	87
eläkeläisyshdistykset	35	52	12	347
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	15	62	23	66
aistivammayhdistykset	26	49	26	35
kehitysvammayhdistykset	19	53	28	36
Päihdeyhdistykset				
	22	59	19	37
Onko palkattua henkilökuntaa				
Kyllä	35	43	22	222
Ei	29	53	17	768
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	22	46	32	141
2 000–9 999	30	55	15	360
10 000–99 999	34	51	15	219
Vähintään 100 000	43	43	14	102
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	26	48	26	351
100–199	30	54	16	272
Vähintään 200	35	52	14	373
KAIKKI YHDISTYKSET	30	51	19	1029

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 1/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys henkilöiden saamiseen yhdistyksen luottamustehtäviin taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	65	17	18	–	82
potilasyhdistykset	70	11	19	–	183
mielenterveysyhdistykset	55	13	30	2	60
työttömien yhdistykset	77	9	14	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	54	24	22	–	46
sijaishuoltoyhdistykset	67	13	20	–	15
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	47	13	35	5	89
eläkeläisyshdistykset	55	17	28	1	344
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	66	16	18	–	67
aistivammayhdistykset	80	3	17	–	35
kehitysvammayhdistykset	77	9	14	–	35
Päihdeyhdistykset					
	56	14	31	–	36
Onko palkattua henkilökuntaa					
Kyllä	50	14	34	2	222
Ei	62	15	22	0	767
Talousarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	71	15	13	1	141
2 000–9 999	65	14	20	1	359
10 000–99 999	55	15	30	–	217
Vähintään 100 000	37	17	43	3	102
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	69	12	18	1	349
100–199	61	18	21	–	272
Vähintään 200	55	14	31	0	372
KAIKKI YHDISTYKSET	60	15	24	1	1 028

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 2/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys vapaaehtoistoimijoiden määrään taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	58	19	23	–	81
potilasyhdistykset	65	16	19	1	184
mielenterveysyhdistykset	57	13	28	2	60
työttömien yhdistykset	82	9	9	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	64	8	28	–	47
sijaishuoltoyhdistykset	67	7	27	–	15
Vanhusyhdistyset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	42	25	22	11	89
eläkeläisyshdistykset	38	24	36	1	343
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	72	10	18	–	67
aistivammayhdistykset	71	17	11	–	35
kehitysvammayhdistykset	86	9	6	–	35
Päihdeyhdistykset					
	56	11	28	6	36
Talousarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	61	18	18	3	142
2 000–9 999	55	19	25	1	359
10 000–99 999	51	21	28	–	217
Vähintään 100 000	44	17	34	5	102
Perustamisvuosi					
Ennen v. 1950	56	6	35	3	77
1950–1979	52	20	27	1	546
1980–2010	58	18	22	2	355
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	61	18	19	2	349
100–199	52	19	29	1	273
Vähintään 200	52	18	30	–	371
KAIKKI YHDISTYKSET	54	18	26	2	1 028

* Toimialoiltaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 3/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenistön aktiivisuuteen taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	65	21	12	2	83
potilasyhdistykset	68	14	17	1	184
mielenterveysyhdistykset	53	17	28	2	60
työttömien yhdistykset	65	17	13	4	23
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	60	11	30	–	47
sijaishuoltoyhdistykset	67	20	13	2	15
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	50	15	21	14	92
eläkeläisyshdistykset	32	21	46	2	351
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	71	9	18	3	68
aistivammayhdistykset	60	8	27	5	37
kehitysvammayhdistykset	83	8	6	3	36
Päihdeyhdistykset					
	56	18	18	8	39
Onko palkattua henkilökuntaa					
Kyllä	56	17	22	5	226
Ei	52	17	29	2	779
Talousarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	68	12	17	3	144
2 000–9 999	53	15	30	2	363
10 000–99 999	48	18	33	1	220
Vähintään 100 000	48	18	26	8	103
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	61	18	18	3	353
100–199	50	16	33	1	276
Vähintään 200	49	16	33	2	376
KAIKKI YHDISTYKSET	53	16	28	3	1 050

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 4/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenmäärään taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	58	26	16	–	82
potilasyhdistykset	41	22	36	1	183
mielenterveysyhdistykset	30	37	33	–	60
työttömien yhdistykset	46	36	18	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	45	23	32	–	47
sijaishuoltoyhdistykset	47	20	33	–	15
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	31	27	27	15	89
eläkeläisyshdistykset	34	16	50	–	346
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	55	24	21	–	67
aistivammayhdistykset	31	29	37	3	35
kehitysvammayhdistykset	43	26	31	–	35
Päihdeyhdistykset					
	38	40	22	–	37
Onko palkattua henkilökuntaa					
Kyllä	33	28	34	5	224
Ei	41	22	36	1	770
Talousarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	55	24	21	–	141
2 000–9 999	40	22	37	1	361
10 000–99 999	32	22	46	–	219
Vähintään 100 000	26	30	35	9	103
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	55	25	19	2	350
100–199	38	28	34	0	273
Vähintään 200	28	20	52	–	374
KAIKKI YHDISTYKSET	39	24	36	1	1 032

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 5/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys yhteistyöhön kuntien kanssa taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	33	33	30	4	81
potilasyhdistykset	41	29	28	2	183
mielenterveysyhdistykset	28	17	50	5	60
työttömien yhdistykset	14	14	73	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	28	30	38	4	47
sijaishuoltoyhdistykset	40	20	40	–	15
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	32	11	56	1	89
eläkeläisyshdistykset	29	24	44	3	339
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	39	24	33	3	66
aistivammayhdistykset	40	40	14	6	35
kehitysvammayhdistykset	46	23	31	–	35
Päihdeyhdistykset					
	16	22	54	8	37
Onko palkattua henkilökuntaa					
Kyllä	28	19	52	1	224
Ei	34	27	36	3	765
Talousarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	40	31	23	6	141
2 000–9 999	36	25	36	3	357
10 000–99 999	28	20	51	1	219
Vähintään 100 000	25	17	58	–	103
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	39	24	33	4	348
100–199	33	26	38	3	269
Vähintään 200	28	24	46	2	371
KAIKKI YHDISTYKSET	33	24	40	3	1 023

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 6/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys yhteistyöhön muiden järjestöjen kanssa taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	29	25	46	–	80
potilasyhdistykset	27	30	42	–	184
mielenterveysyhdistykset	17	15	68	–	60
työttömien yhdistykset	9	36	55	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	28	28	45	–	47
sijaishuoltoyhdistykset	33	13	53	–	15
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	12	29	54	5	89
eläkeläisyshdistykset	26	25	49	1	342
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	31	28	40	–	67
aistivammayhdistykset	26	40	31	3	35
kehitysvammayhdistykset	31	37	31	–	35
Päihdeyhdistykset					
	14	14	70	3	37
Onko palkattua henkilökuntaa					
Kyllä	11	28	60	1	223
Ei	27	27	45	1	766
Talousarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	38	23	37	1	139
2 000–9 999	28	26	45	1	361
10 000–99 999	17	32	51	–	219
Vähintään 100 000	11	20	66	3	103
Henkilöjäsenen määrä					
Alle 100	29	29	41	1	346
100–199	25	27	47	1	273
Vähintään 200	21	24	55	–	373
Toimintakunnan tyyppi					
Kaupunkikunta	23	27	49	1	579
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	28	28	43	–	169
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	29	28	42	1	181
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	15	15	70	–	79
KAIKKI YHDISTYKSET	24	27	48	1	1 027

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 7/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenistön/kohderyhmän hyvinvointiin taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	16	39	45	–	82
potilasyhdistykset	26	36	38	–	183
mielenterveysyhdistykset	38	25	37	–	60
työttömien yhdistykset	41	36	23	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	17	19	64	–	47
sijaishuoltoyhdistykset	33	40	27	–	15
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	24	30	45	1	89
eläkeläisyshdistykset	16	27	57	–	344
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	35	32	32	–	65
aistivammayhdistykset	34	26	40	–	35
kehitysvammayhdistykset	34	34	31	–	35
Päihdeyhdistykset	37	29	31	3	35
KAIKKI YHDISTYKSET	24	30	45	0	1 026

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 8/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys taloudellisesta tilanteestaan taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	23	20	57	–	82
potilasyhdistykset	19	29	52	–	184
mielenterveysyhdistykset	33	25	42	–	60
työttömien yhdistykset	32	27	41	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	19	19	62	–	47
sijaishuoltoyhdistykset	20	27	53	–	15
Vanhusyhdistyset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	38	21	39	1	89
eläkeläisyhdistyset	14	19	67	–	346
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	21	36	43	–	67
aistivammayhdistykset	34	11	54	–	35
kehitysvammayhdistykset	34	26	40	–	35
Päihdeyhdistykset					
	30	32	38	–	37
Onko palkattua henkilökuntaa					
Kyllä	36	15	48	0	224
Ei	19	25	56	–	770
Talousarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	31	31	38	–	142
2 000–9 999	19	27	54	–	360
10 000–99 999	20	16	64	–	219
Vähintään 100 000	33	10	56	1	103
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	31	27	41	–	351
100–199	22	24	55	–	273
Vähintään 200	14	19	67	–	374
KAIKKI YHDISTYKSET	23	23	54	0	1 033

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7. Taulukko 9/9. Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys toimintansa arvostukseen taustamuuttujittain.

Toimiala*	Yhdistykset				n
	Huolestunut %	Neutraali %	Tyytyväinen %	Ei koske yhd. %	
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	13	20	67	–	82
potilasyhdistykset	10	26	63	–	183
mielenterveysyhdistykset	12	8	78	2	60
työttömien yhdistykset	32	9	59	–	22
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuoj. yleisyhdistykset	6	11	83	–	47
sijaishuoltoyhdistykset	13	7	80	–	15
Vanhusyhdistykset					
vanhusten yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	7	17	75	1	89
eläkeläisyshdistykset	7	15	78	–	342
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	16	24	60	–	67
aistivammayhdistykset	23	17	60	–	35
kehitysvammayhdistykset	31	29	40	–	35
Päihdeyhdistykset					
	28	14	56	3	36
Taloustarvion loppusumma v. 2013					
Alle 2 000 euroa	20	29	50	1	140
2 000–9 999	11	19	70	–	360
10 000–99 999	11	14	77	–	218
Vähintään 100 000	3	14	83	–	103
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	18	23	58	1	347
100–199	10	17	73	–	271
Vähintään 200	7	14	79	–	374
KAIKKI YHDISTYKSET	12	18	70	0	1 027

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 8. Kuntien toiminta-avustusta vuonna 2012 saaneet yhdistykset taustamuuttujittain.

	Sai avustusta %	Haki, mutta ei saanut avustusta %	Ei hakenut avustusta %	n
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	38	6	56	143
2 000–9 999	55	5	40	357
10 000–99 999	65	6	29	218
Vähintään 100 000	46	5	49	101
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	43	5	52	348
100–199	58	3	39	269
Vähintään 200	62	7	31	370
Toimintakunnan tyyppi				
Kaupunkikunta	59	6	37	573
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	54	3	43	172
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	44	2	54	183
Laajempi useita eri kuntatyppejä käsittävä alue	51	10	39	78
KAIKKI YHDISTYKSET	54	5	41	1 025

LIITE 9. Yhdistysten kunnilta saamat/vuokraamat toimintatilat taustamuuttujittain.

	Kunnalta ilmaiseksi saatu tila %	Vuokrattu tai muu maksullinen tila %	Ei kunnan tiloja %	n
Onko palkattua henkilökuntaa				
Kyllä	19	20	60	217
Ei	38	16	46	756
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	38	9	54	140
2 000–9 999	37	14	49	347
10 000–99 999	35	27	39	214
Vähintään 100 000	11	21	68	99
Toimintakunnan tyyppi				
Kaupunkikunta	31	21	48	563
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	40	13	47	167
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	43	8	49	182
Laajempi useita eri kuntatyppejä käsittävä alue	26	14	60	73
KAIKKI YHDISTYKSET	34	17	49	1 003

LIITE 10. Yhdistysten arvio taloudellisesta tilanteestaan alkuvuodesta 2013 taustamuuttujittain.

	Yhdistykset, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa olevan			n
	Hyvä %	Kohtalainen %	Huono %	
Talousarvion loppusumma v. 2013				
Alle 2 000 euroa	46	30	24	142
2 000–9 999	62	23	15	360
10 000–99 999	69	18	13	216
Vähintään 100 000	61	22	17	103
Perustamisvuosi				
Ennen v. 1950	72	16	12	76
1950–1979	60	25	14	543
1980–2010	56	21	22	355
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	49	24	27	350
100–199	62	25	14	271
Vähintään 200	68	23	9	366
KAIKKI YHDISTYKSET	59	24	17	1 024

LIITE 11. Yksityisten sosiaalipalvelujen palveluntuottajien ja toimintayksiköiden määrät* vuonna 2011 palvelualoitain (lähde: Valvira)

Palvelu	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä
Ympäri-yrk. asumispalvelut										
Tehostettu palveluasuminen										
keh.vammaiset	108	139	47	111					155	250
muut vammaiset	47	82	35	49					82	131
kehitysvammaiset lapset ja nuoret	1	1							1	1
mielenterveyskuntoutujat	171	204	30	43			1	1	202	248
muitisairaat	1	1	1	1			1	1	3	3
päihdekuntoutujat	30	30	15	18					45	48
vanhukset	303	397	180	248			12	12	495	657
muut	12	12	4	6					16	18
Muu palveluasuminen										
kehitysvammaiset	26	27	25	25			3	3	54	55
muut vammaiset	5	5	12	14					17	19
mielenterv.kuntoutujat	62	72	21	36			3	3	86	111
päihdekuntoutujat	16	17	20	23			1	1	37	41
vanhukset	33	34	62	68	1	1	4	4	100	107
lapset/nuoret	1	1	2	2					3	3
muut	5	5	3	2					8	7

Laitoshoito	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä
Ympäri- vuorokautinen laitoshoito										
kehitysvammaiset	4	5	2	3					6	8
muut vammaiset	1	1							1	1
lapset/nuoret – lastenkoti	16	18	1	1			1	1	18	20
lapset/nuoret -nuorisokoti	8	8							8	8
lapset/nuoret-erityisen huolenpidon yksikkö	1	1							1	1
mielenterveyskuntoutujat	3	6					2	2	5	8
päihdekuntoutujat	13	13	12	17					25	30
vanhukset	14	17	12	15			1	1	27	33
lapset/nuoret	220	298	26	51					246	349
lapsiperheet	9	9	6	8					15	17
muut	1	1	2	2					3	3

	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä
Muut ympärivrk. palvelut										
Ammatillinen perhekotihoito										
keh.vammaiset	12	12	1	1			1	1	14	14
muut vammaiset	2	2	1	1			1	1	4	4
lapset/nuoret	226	284	4	4			1	1	231	289
vanhukset	1	1	1	1					2	2
muut	2	2							2	2
Ensi- ja turvakodit										
lapset/nuoret	2	2	2	5					4	7
lapsiperheet	3	3	15	18					18	21
muut	1	1	5	5					6	6
Ensisuojat ja selviämisasemat										
päihdekuntoutujat			1	1					1	1
Perhekuntoutus										
lapsiperheet	3	3							3	3
Muut luvanvaraiset palvelut										
keh.vammaiset	1	1							1	1
muut vammaiset	1	1							1	1
lapset/nuoret	1	1							1	1
vanhukset			2	2					2	2
muut			1	1					1	1

	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä
Ei-ympäri-yrk. asumispalvelut										
Palveluasuminen										
kehitysvammaiset	12	13	11	11					23	24
muut vammaiset	5	7	9	9					14	16
lapset/nuoret	2	2	2	2					4	4
mielenterveyskuntoutujat	44	50	6	8			1	1	51	59
päihdekuntoutujat	7	7	1	1					8	8
vanhukset	29	32	65	72			4	5	98	109
muut	3	3							3	3
Tukiasuminen										
kehitysvammaiset	36	45	15	18			4	5	55	68
muut vammaiset	7	8	4	6					11	14
lapset/nuoret	97	116	19	20			3	3	119	139
lapsiperheet	12	12	5	5	1	1			18	18
mielenterveyskuntoutujat	110	170	23	43	1	1	3	4	137	218
päihdekuntoutujat	30	36	32	63			1	1	63	100
vanhukset	16	20	11	20			5	5	32	45
muut	9	9	20	21			2	2	31	32
Muu asumispalvelu										
kehitysvammaiset	2	5	1	1					3	6
muut vammaiset	1	1							1	1
mielenterveyskuntoutujat	3	6	1	1					4	7
päihdekuntoutujat	1	1	3	3			1	1	5	5
vanhukset	1	1	3	3					4	4

	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä
Kotipalvelu										
Kodinhuoltoapu										
kehitysvammaiset	330	350	16	18			28	28	374	396
muut vammaiset	394	424	25	29			34	34	453	487
lapset/nuoret	101	110	9	10			12	13	122	133
lapsiperheet	392	410	23	25			51	53	466	488
mielenterveyskuntoutujat	229	316	20	23			22	19	271	358
päihdekuntoutujat	170	174	7	12			13	10	190	196
vanhukset	835	894	100	115			92	95	1027	1104
muut	148	150	10	10			17	17	175	177
Muu palvelu										
lapset/nuoret	1	1							1	1
lapsiperheet							1	1	1	1
mielenterveyskuntoutujat	2	1	1	2					3	3
muut vammaiset	4	5	1	1			1	1	6	7
päihdekuntoutujat	1	1							1	1
vanhukset	2	2							2	2
muut	5	5							5	5

	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä
Lasten päivähoito										
Aamu- ja iltapäivätoim./osapäivähoito										
lapset	2	2	4	6			6	4	12	12
Avoin varhaiskasvatustalutus										
Avolapset/nuoret	13	28	28	35	1	1	20	23	62	87
lapsiperheet	2	2	2	2	1	1			5	5
Päiväkoti										
lapset	240	411	193	232	3	3	100	114	536	760

	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä
Päivätoiminta										
Aikuisten päivähoito										
mielenterv.kuntoutujat	16	16	2	7			1	1	19	24
kehitysvammaiset	13	13	3	14					16	27
muut vammaiset	8	10	2	2					10	12
vanhukset	46	51	31	37			8	8	85	96
muut	3	3	2				2	2	7	5
Päivä-/Palvelukeskus										
kehitysvammaiset	13	14	15	17			6	6	34	37
muut vammaiset	9	34	19	20			3	3	31	57
mielenterv.kuntoutujat	31	40	36	50			5	7	72	97
muistisairaat			1	1					1	1
päihdekuntoutujat	6	6	32	53			4	4	42	63
vanhukset	34	37	64	77			7	8	105	122
muut	3	3	15	19			3	3	21	25
Työ- ja toimintakeskus										
kehitysvammaiset	28	33	27	44	1	1	6	3	62	81
muut vammaiset	10	10	11	15			1	1	22	26
mielenterv.kuntoutujat	34	42	30	48			1	1	65	91
nuoret	1	1	2	2			1	1	4	4
päihdekuntoutujat	4	4	11	11					15	15
muut	7	6	16	20			1	1	24	27

	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä	tuottajia	yksiköitä
Muut sosiaalialan ilmoituksenvaraiset palv.										
Avomuotoinen perhekuntoutus										
lapsiperheet	2	3	1	1					3	4
muut	1	1	0						1	1
päihdekuntoutujat	18	27	17	33			2	2	37	62
muut	2	3	3	3					5	6
Perhetyö										
kehitysvammaiset	8	8							8	8
muut vammaiset	4	4							4	4
lapset/nuoret	60	64	4	4			1	1	65	69
lapsiperheet	115	129	11	14			2	2	128	145
muut	4	4	2	2					6	6
Sosiaalityöntekijän palvelut										
keh.vammaiset	3	3	1	1					4	4
muut vammaiset	4	4	1	1					5	5
lapset/nuoret	11	12							11	12
lapsiperheet	13	13	1	1					14	14
mielenterveyskuntoutujat	4	4	1	1					5	5
muut	5	5	1	1					6	6
päihdekuntoutujat	5	5	2	2					7	7
vanhukset	6	6	2	2					8	8
Muu sosiaalihuollon asiantuntijatoiminta										
kehitysvammaiset	19	19	4	6			2	2	25	27
lapset/nuoret	79	84	7	1			1	1	87	86
lapsiperheet	45	52	6	9			1	1	52	62
mielenterveyskuntoutujat	26	28	9	11			2	2	37	41
muut	31	32	10	12			5	5	46	49
muut vammaiset	22	23	4	8			1	1	27	32
päihdekuntoutujat	12	14	9	14			1	1	22	29
vanhukset	30	32	3	3			2	2	35	37

	Yritykset		Järjestöt		Muut		Tuntematon		Yhteensä	
	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä	tuottaja	yksiköitä
Muut rekisteröitävät palvelut										
Muut										
kehitysvammaiset	104	106	12	14	1	1	9	9	126	130
lapset/nuoret	119	119	18	22			19	21	156	162
lapsiperheet	68	69	10	13			9	11	87	93
mielenterveyskuntoutajat	70	75	16	26			6	6	92	107
muisstisairaat	1	1							1	1
muut	60	60	25	33	1	1	7	7	93	101
muut vammaiset	194	109	12	16			7	7	213	132
päihdekuntoutajat	34	34	12	21			1	4	47	59
vanhukset	131	138	39	41			7	8	177	187

* Palveluntuottaja ja toimintayksikkö tilastoituu useampaan kertaan, mikäli sillä on useampaan luokkaan kuuluvaa palvelutuotantoa.

Järjestöbarometri 2013

JÄRJESTÖBAROMETRI® on ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä: järjestöjen yhteiskunnallisesta roolista, toiminnasta, toimintaedellytyksistä sekä niiden muutoksista ja tulevaisuuden haasteista. Tämänvuotisen Järjestöbarometrin erityisteemoina tarkastellaan kuntoutuspalveluja ja kilpailuttamisen vaikutuksia järjestöjen palveluille.

Järjestöbarometri on laadittu vuosittain vuodesta 2006. Tulokset perustuvat valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnanjohtajien sekä yli tuhannen paikallisyhdistyksen vastauksiin. Lisäksi on hyödynnetty tilasto- ja rekisteriaineistoja. Niistä keskeisimpiä ovat Raha-automaattiyhdistyksen avustustilastot sekä Patentti- ja rekisterihallituksen yhdistysrekisteri.

ISBN 978-952-6628-06-6 • ISSN 1796-5950
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
www.soste.fi

